

---

Мр Добривоје Јовановић

ДЕЛАТНОСТ ПОСЛАНИКА  
ЈАГОДИНСКОГ И ЋУПРИЈСКОГ ОКРУГА  
У РАДУ НАРОДНИХ СКУПШТИНА  
КНЕЖЕВИНЕ СРБИЈЕ

Јагодина 2022.



Мр Добривоје Јовановић

ДЕЛАТНОСТ ПОСЛАНИКА  
ЈАГОДИНСКОГ И ЋУПРИЈСКОГ ОКРУГА У РАДУ  
НАРОДНИХ СКУПШТИНА  
КНЕЖЕВИНЕ СРБИЈЕ

Издавач

Мр Добривоје Јовановић  
([www.dobrivoejovanovic.in.rs](http://www.dobrivoejovanovic.in.rs))

Рецензија

Др Радомир Поповић  
Нинослав Станојловић

Лектура и коректура  
Љиљана Јовановић

Корица

Ђорђе Филиповић

Штампа

„Денић“ Јагодина

ИСБН 978-86-900756-2-1

Тираж: 10.

Јагодина 2022.

.



## ИЗВОД ИЗ РЕЦЕНЗИЈЕ

(...) Попуњавајући бројне празнине у нашем сазнању о једној важној теми, као што је парламентарни живот у Кнежевини Србији, почев од устаничких до народних скупштина, одржаних непосредно пре проглашења краљевине, аутор рукописа посвећеног, пре свега, делатностима посланика из Јагодинског и Ћупријског округа у раду поменутих високих скупова, благодарећи стручној спремности и очитој спретности једног дугогодишњег архивског делатника, успео је да сазда једну успешну и узорну документарну монографију на поменуту тему.

Како до сада тема парламентарног живота у 19. веку, сагледавана из одређеног региона Србије, није била предмет посебног изучавања, изузимајући пар мањих радова, овај рукопис можемо посматрати и као пионирски истраживачки подухват, конкретно ограничен на простор Поморавља, Ресаве и Левча, односно тадашњих округа, Јагодинског и Ћупријског.

Од не малог значаја је и личност аутора, мр Добривоја Јовановића (Јагодина, 1952), архивског саветника у пензији, етаблираног и сериозног истраживача богате прошлости његовог родног краја, чија библиографија радова садржин пар десетина монографија и стотинак мањих научних и стручних радова. Рукопис посвећен народним скупштинама у Кнежевини Србији и учешћу посланика са подручја Јагодинског и Ћупријског округа у истим, током тих осам деценија парламентарне повеснице у датом периоду, обима од око 400 страница, урађен је професионално, уз обилно коришћење прворазредне архивске грађе, адекватне литературе и оновремене штампе. Утисак је да је поменути рукопис успешно одговорио уложеном ангажману и напору аутора, односно да је осветлио задату тему, уз важну напомену да је аутор обрадио и поједине народне скупштине, односно учешће и улогу појединаца у раду ових институција, које су мало или нимало биле обрађиване у нашој историографији.

Рукопис је подељен на десетак делова, временски везаних за владавине појединих владара и хронолошки покрива период од 1804. до 1882. године. У *Уводу* аутор упућује читаоца на зачетке српског парламентарног живота, који се јавља крајем 18. столећа, након Свиштовског мира 1871. и добијања султанових фермана 1793. и 1794. године, који су били основ за појаву и сазивање народних скупштина обор кнезова и народних првака. У првом поглављу *Скупштине у Првом српском устанку* аутор прати почетке скупштинског живота у ратним околностима указујући на значај Остружничке скупштине, између осталих, као и на учешће депутираца са датог подручја у истој. Конкретно мисли се на делатност дугогодишњег јагодинског проте Милоја Вукашиновића.

Друго поглавље названо *Скупштине за време прве владавине кнеза Милоша Обреновића* прати рад ове институције у периоду од 1815. до 1839. године, уз опаску аутора да споразумом између кнеза Милоша и Марашли Али паше није било предвиђено увођење народних скупштина, али су оне редовно и често одржаване. Називале су се мале или обичне и велике или главне и аутор их је све пописао, уз одређени коментар везан за депутирце из датих округа, почев од оних које су држане на Ђурђевдан и Митровдан, које су у почетку биле више скупови нахијских старешина, до прве редовне, Ђурђевске скупштине (1824), а преко Митровске, Мајске, Велике народне, Тајне, Ђурђевске, Митровске, Фебруарске, опет Ђурђевске, опет Велике народне, Трифунске, Сретењске велике народне, Петровске, до Спасовске скупштине. Посебна пажња посвећена је Сретењској великој народној скупштини (1835), сигурно најзнаменитијој скупштини у периоду прве владавине кнеза Милоша Обреновића. Аутор је педантно пропратио и рад Помораваца, Ресаваца и Левчана у овим дешавањима, истичући делатност Милосава Здравковића Ресавца, управитеља нахије ћупријске, Милете Радојковића, управитеља нахије јагодинске, Милоја Тодоровића, члана суда јагодинског и осталих депутата.

У делу рукописа *Народне скупштине за време прве владавине кнеза Михаила Обреновића* пратимо парламентарни рад кроз активности на три скупштине одржаних током 1840. године у Топчидеру., где су били запажени наступи посланика из Јагодине Мите Тирића, Милоша Миљковића и Јеремије Станојевића, док следеће поглавље *Скупштине за време владавине кнеза Александра Карађорђевића* третира период од 1842. до 1858. године, кроз рад

неколико окупљања народних представника, почев од Топчидерске (1843) до Светоандрејске скупштине (1858/59), уз доста података о нпр. реакцијама житеља Јагодине и Свилајнца на долазак Карађорђевог сина на престо Србије или о предлозима о напредовању чиновника. Треба поменути и одлуке Петровске скупштине (1848), где су јагодински депутати предложили да се чиновницима забрани бављење трговином, односно да сви чиновници буду школовани. Ови предлози нису спроведени у пракси. Најзначајнија скупштина у овом периоду била је Светоандрејска, која је довела до смене династија и повратка у Србију, из емиграције, где је живео две деценије, старог и оболелог кнеза Милоша Обреновића. Аутор, маниром искусног историка, приказује учешће двојице тадашњих угледних Јагодинаца у раду ове скупштине, Стефана Стевче Михаиловића и Мијалка Раденковића. Иначе, на овој скупштини учествовало је 22 посланика из Јагодинског и 19 посланика из Ћупријског округа.

Део рукописа насловљен *Скупштине за време друге владавине кнеза Михаила Обреновића* прати даљи парламентарни живот мале балканске кнежевине, кроз рад својеврсног наставка Светоандрејске скупштине, како су назвали Малогоспојинску скупштину (1859), где су били врло активни посланици Мијалко Раденковић и Таса Петковић. Овај први је изабран и за председника Преображенске скупштине (1861), која је донела важне одлуке, пре свега у доношењу одбрамбене политике и стварању народне војске. Раденковић је био активан и на наредној Великогоспођинској скупштини, заједно са ћупријским колегом Станојем Пеливановићем, односно дугогодишњим послаником из Параћина Алексом Петковићем. Последња скупштина из овог периода била је Михољска (1867), где је забележена активност јагодинског посланика Јована Јовановића, проте.

Следећа глава под називом *Скупштине у време намесништва* даје слику скупштинског живота у периоду од 1868 до 1872. године, истичући ангажмане посланика поморавских, ресавских и левачких Димитрија Цветковића, Милосава Ристића, Димитрија Банковића, Дине Цветковића и других. Из овог дела скупштинске историје треба издвојити Велику уставотворну скупштину (1869), која је донела Устав (Тројички или Намеснички), по коме ће народна скупштина коначно постати законодавни орган. Овај српски устав је прописао да се избори морају вршити сваке четврте године, а скупштина да има заседања сваке године. Тиме

заправо започиње парламентарни политички живот, који се убрзо и активирао. Рукопис нам даје податке и даљим дешавањима у том смеру, преко рада скупштине у поменутом периоду. Забележене су и политичке активности Јагодинца Јеврема Марковића, официра у оставци и Свилајнчанина Косте Великића, трговца и индустријалца, познатог по бројним интерпелацијама на заседањима скупштин, и то у дужем временском периоду.

Последњи део рукописа *Скупштине за време владавине кнеза Милана Обреновића* прати врло прецизно преко протокола и стенографских белешки, пре свега рад скупштине у редовним сазивима у периоду од 1872. до 1882. године, где је запажен рад искусних посланика, као што су били Мијалко Раденковић, али и нових политичких снага, оличених у будућим народним трибунима, Димитрију Катићу из Црквенца и Милији Миловановићу из Бачине. У овом периоду Србија је водила два рата против Османског царства (1876-1878), а на Берлинском конгресу (1878) добила независност, тј. међународно признање и територијално проширење. Све ове догађаје испратиле су седнице народне скупштине. На седници Другог редовног сазива скупштине 22. фебруара 1882. године донета је једногласна одлука присутних посланика да се Србија прогласи за краљевину, а актуелни кнез за краља.

Рукопис се завршава пописом извора (необјављених и објављених), односно литературе.

Из свега напред наведеног закључујемо да је третирани рукопис мр Добривоја Јовановића, посвећен активностима посланика са подручја Поморавља, Ресаве и Левча у раду народне скупштине Кнежевине Србије и то у временском периоду од 1804 до 1882. године, завредио да буде одштампан и на тај начин буде доступан, како стручној, тако и лаичкој јавности.

У Јагодини

Рецензент

На Малу Госпојину 2022.

Нинослав Станојловић

проф. историје

## УВОД<sup>1</sup>

Када се пред крај Кочине крајине видело да ће Србија бити поново враћена под власт Турске, покренут је захтев да се мировним уговором обезбеди аутономија. План је предвиђао изборност српских власти, као и избор једног главног кнеза, као покровитеља аутономије. План је био изложен у једном прогласу, који су потписали неки угледни људи из Србије, међу којима и бивши јагодински прота Јован Миловић.

Основе скупштинског живота јављају се крајем 18. века. Као награда за учешће у сузбијању јаничара, Турци су тада дали повластице српском народу. После Свиштовског мира 1791. године проширен је систем самоуправних повластица.

Током друге половине 1793. и почеком 1794. године Срби су добили неколико фермана. Овим ферманима добијене су неке повластице: 1. Народ је сам бирао, а београдски паша потврђивао кнезове и обокнезове као органе српске власти; 2. Турцима је било забрањено насељавање по српским местима и прикупљање било каквих незаконитих дажбина; 3. Свака пореска кућа је плаћала годишњи порез од 15 гроша, и то у две рате; 4. Осим пореза, плаћале су се редовне царске и спахијске дажбине, а дажбине у натури односиле су се само на дрва и сено; 5. Србима је одобрено да подижу цркве и манастире; 6 Срби су били обавезни да бране пашалук од јаничара. Другим ферманом је то потврђено, јер се налагало изградња већег броја ханова да би се обезбедило преноћиште за Турке, чиме би се избегао њихов сваки могући контакт са Србима.

Најважнији органи у кнежинама били су кнезови и кнежинске скупштине. Кнежинске скупштине биле су састављене од сеоских кметова. На овим скупштинама разрезиван је порез и решавана су заједничка питања читаве кнежине, а нарочито она која су се тичала односа са Турцима. Кнежинска скупштина је бирала кнежинског кнеза. Нахијске скупштине настају 1793. године после увођења нахијских обокнезова. На њима се расправљало о

---

<sup>1</sup> Датуми су по старом календару.

разрезивању пореза и о другим важним питањима важним за нахију. На скупштинама су присуствовали кнезови и најугледнији представници кнежина и села из нахије. Поред кнежинских скупштина постојале су и сеоске скупштине, на којима се расправљало о унутрашњим питањима сеоских средина. Сеоске сакупштине су чинили: сеоски кнез, сеоски кметови и сеоски збор. Сеоски кнезови су постављани само ради сакупљања пореза, док су селом управљали кметови. Они су представљали праве сеоске старешине. Представљали су село према Турцима, бранили село од турског насиља, и решавали мање парнице. Сеоска скупштина била је основни самоуправни орган, јер је ту постојало непосредно учешће народа без присуства турских органа власти. На сеоским скупштинама решавана су заједничка унутрашња питања села, као и питање односа народа према турским органима власти.

Наредне 1794. године донета су три фермана. Ферман од фебруара исте године, садржао је следеће одлуке: 1. потврђен је положај београдском везиру Хаци Мустафа-паши; 2. спахијама је наређено са са својим породицама станују искључиво у Београду; 3. свака пореска глава да плаћа годишње порез од 15 гроша, у две рате; 4. Београдском везиру одобрено је да држи под платом највише 600 наоружаних људи народне војске, ради одбране пашалука од упада јаничара; 5. мулама и кадијама смањена је наплата судских такси од 10 на 4 процената. Другим ферманом из средине фебруара исте године, дозвољено је Србима да могу да подижу и обнављају цркве и манастире.

Већ после добијања првих фермана о повластицама, августа 1793. године одржана је општа скупштина Београдског пашалука, на којој се говорило о повлашћеном уређењу Србије. Средином априла 1796. године дошло је до сазивања скупштине већине народних кнезова и виђенијих људи из свих дванаест нахија, на којој су донете неке одлуке о самоуправном уређењу земље, а изабран је и врховни кнез Србије. То је био ћупријски кнез Петар Ђуровић. Преко њега је одржавана веза између народних старешина и турских власти. Од тада скупштине су се почеле редовније одржавати са циљем добијања и спровођења аутономије. Велика народна скупштина састајала се два пута годишње, о Митровдану и о Ђурђевдану, приликом разрезивања пореза, а супротстављала се и гажењу самоуправних повластица. Одлуке велике скупштине обавезивале су сво српско становништво у Пашалуку. У раду

скупштина учествовали су кнезови и кметови, а и други људи и прваци из Пашалука

Поред велике скупштине, постојале су и нахијске скупштине. На њима се углавном расправљало о разредивању пореза у нахији, али и о другим питањима од важности за нахију

Као трећа врста скупштине биле су кнежинске и сеоске скупштине. На њима су се доносиле одлуке без икаквог мешања турских органа власти. И на њима се одлучивало о разрезивању пореза, као и заједничким текућим питањима.

После повратка јаничара у Београдски пашалук 1799. године, укинуте су све дотадашње самоуправне повластице.



## СКУПШТИНЕ У ПРВОМ СРПСКОМ УСТАНКУ

*Народне скупштине одржаване у току Првог српског устанка, биле су регулисане само обичајним правом. Нису постојале никакве писане норме. Током устанка скупштине су развијале своје надлежности. Иако скупштине нису биле законодавни орган, на њима су решавана најважнија питања из спољне и унутрашње политике тадашње Србије. Оне су одлучивале о питањима уставног карактера, о ратним питањима, организацији управне власти, утврђивања пореза и финансија, решавале народне жалбе и слично. Током првог устанка одржано је четрнаест Народних скупштина. Састав скупштина није био одређен ни сталан. Поред Карађорђа, на њима је присуствовало око 60 до 80 лица, углавном истакнутих појединаца у устанку.*

Поред тога, што за време трајања Првог српског устанка ниједан акт није регулисао положај скупштине, скупштине су у првим годинама устанка, поред Карађорђа, биле једини централни орган власти, па је њихова улога била велика. До стварања Совјета 1805. године, скупштина је била место где су се доносиле најважније одлуке о питањима која су се тичала даљег вођења устанка и односа међу стрешинама.

Прва скупштина која је одржана после збора у Орашцу била је скупштина у Остружници, која је држана од краја априла до почетка маја 1804. године. На скупштини су истакнути следећи устанички захтеви: 1. да се дахије истерају из Пашалука и да се укину читлуци; 2. Да Срби дају 1.500 пандура који би се налазили код везира до доласка царске војске; 3. Да се Србима да опроштај; 4. Да се данак даје по ферману из 1793. године; 5. Да се у нахијама уведу судови, а кадије да буду *паметни и богобојажљиви* људи ; 6. Да се могу слободно обнављати цркве и манастир и да се Турци не мешају у црквене послове; 7. Да трговина буде слободна; 8. Да Срби могу себи бирати кнезове које ће везир потврђивати и једног

врховног кнеза који ће се налазити у Цариграду; 9. Уколико се све ово усвоји, Срби ће и даље бити *покорна султанова раја*.<sup>2</sup>

На овој скупштини се разговарало о организацији судства и о избору судија, као и о предузимању војних акција против Турске. У време рада скупштине предузети су кораци у погледу учвршћивања војног положаја и у питањима међународних односа. Руском и аустријском цару упућене су молбе за заштиту. На њима су се потписали, поред осталих и Стеван Јаковљевић, Петар Вукмановић, Радосав из Ћуприје, Младен из Левча.<sup>3</sup>

На молби земунским трговцима за доделу зајма налазе се потписи првака из Јагодинске нахије Стевана Јаковљевића, кнеза Николе и Јевте Кисовића, и испред Ћупријске нахије Павла Стевановића, Павла Радичића, Ранче буљубаше, Милосава Стевановића, Стевана Јовановића и Милића из Миротивца.<sup>4</sup> Поред њих, скупштини су присуствовали и Сава, игуман манастира Раванице, Јосиф, игуман манастира Каленић и прота из Јагодине Милоје Вукашиновић.<sup>5</sup>

Захтеви на скупштини у Пећанима, која је одржана крајем априла и почетком маја 1805. године, били су шири него на предходној скупштини. Искључивали су сва мешање Турске у унутрашње односе у Србији, већ се само признавала сувереност турске власти. Они су садржани у молби и били су следећи: 1. Да Срби имају своје старешине које ће сами изабрати и који ће под заштитом султана да управљају са народом; 2. Да све народне старешине са изабраним представником сакупљају данак, који ће у одређеном року непосредно предати султану; 3. Да сви Турци војни чиновници напусте земљу, а народ предузима обавезу да брани земљу од свих спољашњих и унутрашњих напада. Осим тога, народ се обавезује да ће да ратује против свих непокорних бунтовника и у околним областима и да ће чувати све мирне Турке који живе у Пашалуку. На овој скупштини су присуствовали: Милоје

---

<sup>2</sup> Љубица Кандић, Скупштине у систему власти државе првог устанка 1804-1813, Београд 1963, стр. 33.

<sup>3</sup> Велибор Берко Савић, Прота Матеја Ненадовић, стр. 49.

<sup>4</sup> Велибор Берко Савић, Прота Матеја Ненадовић, стр. 49

<sup>5</sup> Велибор Берко Савић, Прота Матеја Ненадовић, стр. 43.

Вукашиновић, прота јагодински, игуман раванички Сава и Јефта Кисовић, кнез јагодински..<sup>6</sup>

Скупштина у Борку одржана је 15. августа 1805. године. Поред разговора о попуњавању војних јединица и опреме, враћању дугова, на скупштини је покренуто оснивање Совјета, што је имало велики значај за даљи ток устанка. Прама Карађорђевој заповести : *да свака нахија сабере од старешина, буљубаша, калуђера, попова, кметова и од простог народа целу скупштину, и да између себе изаберу најбољег, најпрадвољубивег човека, да ће он са прочим совјетницима о свему народу српском беспристрастно бригу носити, а најпаче о својој нахији...И кад се закуне нека му скупштина полномоћије са потписима целе скупштине даде...и онда ће га синог за свога садруга и синоцију примити.*<sup>7</sup>

На скупштини у Смедереву, одржаној крајем новембра и почетком децембра 1805. године, дошло је до сукоба Карађорђа и неких старешина. Ипак је она одржана и на њој су донети следећи закључци: 1. Да се Порти не плаћа никакав данак, 2. Да се прикупљени харач употреби за војну спрему, 3. Да се повећа број војника и са Србима изван Београдског пашалука, 4. Да се утврде шанчеви и снабдеју свим потребама, 5. Да се сви војни послови подвргну неограниченој Карађорђевој власт, 6. Да војнике издржавају села која ће бити посебно назначена, и да сваки војник добија дневно по оку проје, пола оке мяса и по литру ракије. Сваком војнику је забрањено да било шта отима од народа, 7. Да се заведе чврста дисциплина и да се сваки војник потпуно покорава свом старешини, 8. Да сваки старешина има право казнити сваког војног бегунца, не јављајући за то свом команданту, 9. Да се поправи смедеревска тврђава, 10. Да се убрза опсада Београда и 11. Да се почне са нападима на Турке ван Београдског пашалука.<sup>8</sup> Поред ових одлука, на скупштини је 30. новембра написана и једна молба султану у којој су тражени ранији услови за мир. Потписници ове молбе били су представници свих нахија. Из Јагодинске и Ћупријске нахије молбу су потписали: Милоје, протојереј јагодински и

---

<sup>6</sup> Миленко Вукићевић, Карађорђе, историја устанка 1804-1807, књига I-II, Београд 1912, стр. 241-242.

<sup>7</sup> Прота Матеја Ненадовић, Мемоари, стр. 189.

<sup>8</sup> Милован Ристић, Народне скупштине у првом српском устанку, Београд 1954. Стр. 48-49.

смедеревски, Сава, игуман раванички и намесник ресавски, Јефта, кнез јагодински и Лазар Мутавчић, војвода јагодински.<sup>9</sup>

Непосредни повод сазивање скупштине у Остружници јануара 1806. године био је војна припрема Порте против устаника. На тој скупштини изабрана је делегација у саставу Петар Ичко, кнез Милић, Живко Параћинац и Стеван Јевтић, која је требала да однесе молбу султану. Они су требали да затраже од Порте да се одреди комисија, која би испитала узрок борбе у Србији. На молби се, између осталих старешина, налази потпис јагодинског кнеза Јевте и ресавског кнеза Стефана Јовановића.<sup>10</sup> На истој скупштини утврђен је ратни план за 1806. годину. Према том плану војска из јагодинске и ћупријске нахије, требале су да учествују у ослобађању Параћина, Алексинца и Крушевца. Конкретно, Младен Миловановић, Вуле Коларац, Јаковљевић левачки и кнез Јевта темнићки да заузму Крушевац, Стеван Синђелић, Милован Бимбаша и Чапак Милован да заузму Ражањ, Илија Барјактаревић, Илија Стошић и кнез Милисав Црноречки да заузму Параћин, Петар Добрњац и Пауљ да заузму Алексинац и Миленко Стојковић, Ђорђе крушевачки, Тома градишки и Петко голубачки да заузму Пореч.<sup>11</sup>

Опасност од турских напада, у првој половини 1806. године, приморала је устанике да траже мирољубива решења. На скупштини у Смедереву, одржаној 1. јула, устаници су формулисали своје предлоге: 1. Срби пристају да плаћају данак у знак покорности; 2. Да се у Србију пошаље један царски финансијски чиновник коме ће се данак предавати; 3. Да све царске, мухасилске (сакупљање данка) и народне службе врше Срби, који обећавају да ће их вршити по царској заповести; 4. Да се јаничари, крџалије и други зли Турци истерају из Србије, а Срби да чувају границе. Предлоге Порти требало је да однесе Петар Ичко.<sup>12</sup>

На скупштини одржаној 5. новембра 1806. године, такође у Смедереву, расправљано је о Портиним предлозима за мир, које је донео Петар Ичко: 1. Срби да остану верни Порти и да плаћају годишњи данак од 722.500 гроша;<sup>13</sup> 2. Да се однос спахија према

---

<sup>9</sup> Велибор Берко Савић, Прота Матеја Ненадовић, стр. 84.

<sup>10</sup> Велибор Берко Савић, Карађорђе, књига 1, бр. 52, стр. 95.

<sup>11</sup> Милован Ристић...стр. 54.

<sup>12</sup> Милован Ристић...стр. 58.

<sup>13</sup> Први српски устанак (акти и писма) у редакцији Радослава Перовића, књига 1, 1804-1808, бр. 149, стр. 198-199. Висина данка је износила

Србима уреди међусобним договором, односно да спахије не могу наплаћивати више данка од 10 гроша по породици; 3. Србима се прашта неплаћени данак, као и дотадашње ратовање; 4. Да се јаничари и крцалије истерају из Србије; 5. Да Срби држе гарнизон у Београду од 500 људи; 6. Предвиђен је избор једног врховног кнеза чије би седиште било у Београду. Имао би право на оружану пратњу од 50 људи. Постављао би нахијске кнезове који би скупљени данак њему предавали;<sup>14</sup> 7. Пашина власт простирала би се само на тврђаве. Све наредбе би спроводио преко врховног кнеза; 8. Турци би могли да живе само по градовима. Унутрашњост земље би могли пролазити само са пасошем врховног кнеза; 9. Србима се допушта слобода богослужења и подизања цркава и школа; 10. Да се паша у Београду мења само на основу жалбе Срба; 11. Да се од данка одбије сума од 80.000 гроша за издржавање мезулана и 120.000 гроша за пашино издржавање; 12. Срби да дају паши 1000 кола сена и дрва.<sup>15</sup> Међутим, у међувремену ослобођен је Београд и покренут је рат између Русије и Турске. Објавом рата Руси су позвали Србе да наставе рат са Турском.

После убиства Сулејман-паше и многих београдских Турака у Београду, дошло је до дефинитивног раскида свих односа са Портом и до приближавања Русији. У том смислу биле су и одлуке донете на скупштини у Београду марта 1807. године. На скупштини је решено да све старешине са својим војскама заузму одређене положаје према Турцима. Миленко Стојковић је наименован за команданта војске на источној граници. Хајдук Вељко је био упућен према Црночеркој и Гургусовачкој нахији, Петар Добрњац према Делиграду и Нишу, Јаков Ненадовић, Лука Лазаревић и Сима Марковић према Дрини. Са скупштине је упућена једна делегација која је требала да упозна Русе са стањем у Србији и да тражи војну и сваку другу помоћ. Одлуке које је делегација однела биле су: 1. Да

---

806.000 гроша. Поред осталих прихода, у тај износ су улазили и приходи мукада у Јагодинској и Вупријској нахији: *Јагодина, Коларе у Левачкој нахији Темнић, Бачина Доња и Драгијић, Брајча илити Катун и Варварин, Брајник у Ресави и манастир Манасија.*

<sup>14</sup> Первое сербское восстание 1804-1813 и Россия, књ. 1. стр. 263, *Порта признаје војска за вођу народа, дајући њему, а такође и његовим наследницима титулу баш-кнеза... у знак своје милости султан му предаје у пуно власништво село Рибљу на Авали, села Обрез и Катун у Јагодинском округу.*

<sup>15</sup> Љубица Кандић, Скупштине у систему власти...стр. 50-51.

се изрази захвалност Михељсону због дотадашње помоћи; 2. Да се Руси обавесте о ситуацији у Србији, и то о оним питањима која су интересовала Михељсона; 3. Да обавесте Михељсона да устаници, због тешке ситуације, не могу да пошаљу у Влашку и Крајови 4-5000 војника; 4. Да се од Руса тражи помоћ у војсци која би заједно са Србима учествовала у борбама против Турака; 5. Да се траже мајстори за ливење топова; 6. Да се тражи од Михељсона, да се у Србију пошаље виши достојанственик, који би уверио народ о руском покровитељству и својим саветима потпомагао борбу устаника.<sup>16</sup>

После закљученог Слобозиског примирја између Русије и Турске, у коме Срби нису ни споменути, и одбијања турске понуде за мир, Карађорђе је новембра 1807. године сазвао скупштину у Београду. На скупштини су донети следећи закључци: 1. Србија се дели на 12 нахија; 2. Синод полаже своју столицу у Београду и назива се Сенат; 3. У Београду и већим варошима постављају се градски поглавари, а по селима кнезови; 4. Такво звање могу имати само они који су у рату служили и који знају писати и читати; 5. На образовање житеља Србије да се највеће попеченије обрати; 6. Да се попис војника уведе. Сваки за оружје способан Србин јест војник; 7. Који су дејствително на оружје позвани да у напредак оружје носе; 8. Страни не могу куће у Србији куповати; 9. Да се устројеније Молдавије и Влашке са Србијом саглашава и да се земља руској заштити подвргне.<sup>17</sup>

Почетком 1809. године пред сам почетак рата, одржана је скупштина у Београду. На скупштини је саслушан извештај депутата у главној команди руске војске, и утврђен распоред главних команданата и ратни план. После пораза на Чегру, коме је допринела неслога међу старешинама, настало је велико незадовољство у народу. У тим околностима, сазвана је скупштина у Асанпашиној Паланци за 2. октобар 1809. године. На скупштини је закључено: да се из службе избаци Милоје Петровић, због пораза на Чегру; да се митрополит Леонтије и Петар Добрњац, који су напустили Србију, прогнају; да се за заступника Русије постави човек праве руске народности.

Порази устаника у 1809. години довело је до сумње Карађорђа у савезништво са Русијом, па је предузео кораке за

---

<sup>16</sup> Љубица Кандић, Скупштине у систему власти...стр. 56-57.

<sup>17</sup> Милован Ристић, наведено дело, стр. 73.

тражење помоћи код Аустрије и Француске. Таква политика је наишла је на противљење неких старешина, а нарочито Миленка Стојковића и Јакова Ненадовића. Њихово незадовољство било је усмерено и према Милоју Петровићу и Младену Миловановићу, који су се користили Карађорђевом заштитом у стицању богатства и јачању политичког утицаја. У таквим околностима дошло је до одржавања редовне скупштине јануара 1810. године у Београду. Под притиском Карађорђе је сменио Милоја Петровића и Младена Миловановића. Уместо Младена за председника Савета постављен је Јаков Ненадовић.

Због сумње да ће Руси послати обећану помоћ устаницима, Карађорђе је наставио да тражи помоћ од Аустрије. Маја 1810. године устанички представник Југовић пренео је понуду аустријском цару. После одбијања Аустрије, Карађорђе је за 13. мај 1810. године сазвао скупштину у Београду, да би обавестио о преговорима са Аустријом, и да би се донела одлука о даљем држању Србије. На скупштини је био главни извештач Југовић. После обијања сарадње са Аустријом, Југовић је отпуштен из службе, а скупштинари су се одлучили за наставак сарадње са Русијом. После тога одговорено је на писмо главном руском команданту на Дунаву, којим га обавештавају да пристају на руске захтеве, пре свега, за помирење са Петром Добрњцем.

У међувремену, иако је Аустрија одбила понуду Срба да их прими под своју заштиту и са војском уђе у Београд, ипак су одредили свог конзула, о чему су обавештени Карађорђе и Савет. Због договора о овим важним питањима, јер се долазак аустријског конзула очекивао у време могућег доласка руске војске, Карађорђе је позвао на договор све старешине, који нису били заузети на граничним фронтовима. Овај договор одржан је између 6. и 8. септембра 1810. године у манастиру Враћевшници. Одлучено је да се слање конзула одложи, а да Милан Обреновић оде у главни руски штаб и да затражи да остане руска војска, која је у Србији, и да се пошаље још војске.

Велику народну скупштину, која је одржана у Београду, Карађорђе је сазвао за почетак јануара 1811. године. Осим Миленка Стојковића и Петра Добрњца, на скупштини су присуствовале све старешине, међу којима и старешине јагодинске, ћупријске и параћинске нахије: Илија Барјактаревић, Радич Петровић, кнез Јевта, Милоје Тодоровић, Милија Здравковић. На скупштини су

најпре свршени финансијски послови о приходима и расходима свих нахија и нахијских старешина, као и о утрошеној муницији.

После подношења финансијских извештаја и утврђивања прихода и расхода, прешло се на решавање политичких питања. Најпре је истакнуто да је Русија заштитник Србије, и да ће због тога земља бити спашена од пропасти. Каснији разговори су се односили на унутрашњу политику земље. Најпре је одато признање свим старешинама на борби за ослобођење земље. Али је такође постављено питање неслоге међу поједином старешинама, као и непоштовања одлука Савета и самог Карађорђа, као највише власти у земљи. Скоро све старешине постали су деспоти у својим нахијама. Неки од њих самовољно су водили преписку изван земље, и на тај начин стварали велику сметњу и забуну, што је могло да убрза пропаст државе. Затим је уследило *Закључно решење потврђено у Собрању војвода Српског Народа* у коме се тражило, и од чланова Савета и од свих присутних старешина полагање заклетве на верност и покорност *Врховном војводи српског народа Ђорђу Петровићу*. После тога и Карађорђе је дао заклетву да ће радити на срећи и благостању народа. На крају скупштине објављена је Уредба о оснивању Управног савета.<sup>18</sup>

Очекивани рат између Француске и Русије довео је до потписивања Букурешког уговора до тада зараћених држава Турске и Русије. Осмом тачком предвиђено је: да се Србима да опроштај за дотадашње ратовање; да се новоподигнута утврђења поруше, а стара да се предају Турцима; да Срби уживају повластице, да ће имати своју самоуправу и да ће плаћати умерени данак. Када је Карађорђе тек половином јула 1812. године сазнао о садржини осме тачке Букурешког уговора сазвао је око 17. јула скупштину у Тополи. Карађорђе и старешине су пристали само да признају зависност од Турске и да јој плаћају данак, али нису пристали на заједнички живот са Турцима. Подстакнути обећањима руског изасланика, Карађорђе је наредио да се нова скупштина одржи 15. августа у манастиру Враћевшници. Скупштина је овластила Карађорђа и Савет да приступе преговорима са Турцима. Поред ове одлуке, донета је и одлука да се руском цару изјави захвалност, коју су потписали Карађорђе и све присутне старешине.

Због тешког и неизвесног стање у Србији, Карађорђе и Правитељствујушћи Совјет заказали су скупштину за 1. јануар 1813.

---

<sup>18</sup> Милован Ристић, наведено дело...стр. 110-120.

годину у Крагујевцу. На скупштину су позване све нахијске старешине. Прво се расправљало о прикупљању пореза за финансирање војних потреба, и о жалбама због злоупотреба устаничких старешина.

На скупштини је било највише речи о одбрани земље и преговорима са Турцима. Српски захтеви формулисани су у 12 тачака. Турци нису пристали на те захтеве, већ су тражили безусловну предају устаника.

Када се расправљало о наставку рата, дошло је до неслагања. Карађорђе се залагао да се утврђења бране мањим снагама, а борбена дејства би се изводила комбинацијом напада и одбране, коришћењем коњице и пешадије. Сматрао је да против многоструко јачег непријатеља није било могуће добити рат само одбраном граничних утврђења. На скупштини је победила друга концепција, која је предвиђала упорну одбрану војних пограничних утврђења.

Преласком Карађорђа у Аустрију и уласком Турака у Београд окончан је први српски устанак.



## СКУПШТИНЕ ЗА ВРЕМЕ ПРВЕ ВЛАДАВИНЕ КНЕЗА МИЛОША ОБРЕНОВИЋА

*Скупштине у овом периоду нису имале значај као скупштине из првог устанка. У овом периоду одржаване су редовне скупштине о Ђурђевдану и Митровдану. На њима се разрезивао порез, а доношене су одлуке и о другим важнијим питањима. Поред ових скупштина, одржавале су се и велике или главне скупштине, на којима се расправљало о најважнијим питањима, као што су избор кнеза, наследност кнежевског достојанства, односи са Портом, избор српских делегација за преговоре са Портом, читање и прихватање фермана и хатишерифа, усвајање устава. На свим скупштинама, било да се ради о скупштинама кнезова или народним скупштинама, кнез Милош је увек доносио коначне одлуке. За ђурђевданске и митровданске скупштине, на којима се само разрезивао порез, кметови нису бирани од народа, већ су именовани од нахијских кнезова. Ове скупштине после 1835. године нису држане, јер се од тада порез прикупљао само једном годишње. Порез је до тада предаван кнезу, а од 1835. године директно народној благајни. Уколико је на овим скупштинама разговарано о неким важнијим питањима, тада су позивани свештеници, трговци и други угледни људи.*

Скупштине у време другог српског устанка нису имале значај као у време Карађорђевог устанка. Скупштине нису ни поменуте у споразуму кнеза Милоша и Марашлије. Формирана је Народна канцеларија, са председником кнезом Милошем, и надзиратељом Молером. Она је имала задатак да прикупља порез и да га предају Турцима. Како је прикупљање пореза било у надлежности кнеза и скупштине, оне су постале део власти. На скупштинама је кнез са нахијским старешинама одређивао и прикупљао порез, и преко изабраних депутата предавао Турцима. Сазиване су углавном ради наплате пореза и прегледа годишњих рачуна. На тим скупштинама кнез и нахијске старешине одређивале су порез и састављали буџет.

Већ на првој скупштини у Црнићу из децембра 1815. године, донета је одлука да се скупштине одржавају редовно. После

те одлуке, скупштина је разрезала порез за митровско полугође 1815. године и буџет за исти период.<sup>19</sup> Распоред царског и народног пореза народу је саопштаван на сеоским зборовима. Одређени порез који се тражио од једног села распоређивао се на све пореске обвезнике, према њиховом имовном стању. Порез су прикупљали сеоски кметови, предавали га кнежинским старешинама, а ови нахијским кнезовима. За сваку нахију постављен је по један кнез, као члан Народне канцеларије. Избор је остављан врховном кнезу, који би их бирао од оних људи, који су се одликовали јунаштвом, поштењем и оданошћу према слободи и народном напретку. На овој скупштини саопштена су имена постављених старешина. Кнез Милош је на овој скупштини и формално био признат за предводника народа, јер му је дала титулу *врховни кнез и управитељ народа србског*.<sup>20</sup>

Тек у молби о унутрашњем уређењу Србије из 1820. године, поред кнеза и Савета помиње се и Скупштина. У 8. тачки молбе тражи се право држања скупштине *народа и старешина*.

Прецизније предлози о скупштини дати су у руској допуни молбе. Предвиђена је општа скупштина кнезова, који ће бирати окружне начелнике, који ће чинити Сенат. Поред њих, за чланове Сената били су предвиђени: митрополит, епископи и чланови које би кнез са народом постављао. На основу старих обичаја, предложено је, да се сваке године одржавају скупштине народа и старешина ради саветовања о унутрашњим пословима, и о расподели пореза и прихода. Народна скупштина би утврђивала висину средстава за издржавање кнеза и његовог дома. Порта није прихватила предлоге.<sup>21</sup>

---

<sup>19</sup> Прикупљање пореза и састављање буџета свих прихода вршило се по полугођима. Ђурђевско полугође почињало је 1. маја и трајало је до 31. октобра, а митровско полугође од 1. новембра до 30. априла. На првој скупштини од децембра 1815. године у Јагодинској нахији на 2.462 пореске главе разрезан је порез од 57.481 гроша и 26 пара, односно 23 гроша и 35 пара по лицу. Број харачких лица по истом попису износио је 4.210. (Мита Петровић, Финасије и установе обновљене Србије, књ. II, стр. 34.

<sup>20</sup> Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске народне скупштине и сабори, Београд, 1937., стр. 21.

<sup>21</sup> Мих. Гавриловић, Милош Обреновић, књига I 1813-1820, Београд 1908., стр. 451.

На скупштини, одржаној априла 1816. године код Марашлије у Београду, окупљеним нахијским кнезовима прочитани су фермани с краја 1815. и почетка 1816. године. На скупштини је дошло до разлаза кнеза Милоша и Молера. Молер је био оптужен због проневере народног новца и да је аустријски агент. На молбу кнеза Милоша и нахијских кнезова, Молер је убијен у лето исте године.<sup>22</sup>

На редовним ђурђевданским и митровданским скупштинама на којима се разрезивао порез, углавном су позивани нахијски кнезови и кнезови кнежина, кметови и писари. У позиву за митровданску скупштину 1817. године, Милосав Здравковић је добио следећу поруку: *С овим писмом препоручујем ти, на један дан пре Дмитрова дне да си онди, и рачуне по обичају понеси од нахије, јер сам рад ускоро рачуне совершити, да се многи трошкови не чине.*<sup>23</sup>

На овој скупштини кнез Милош је признат за наследног кнеза. О томе је састављена нарочита адреса, коју су потписале све присутне старешине и још нека свештена лица. Адресу су потписали митрополити београдски и ужички, кнезови и архимандрити манастира Враћевшнице, Каленића Самуил и Раванице Нићифор. Од кнезова, испред ђупријске нахије је потпис Милосава Здравковића, Милоја Тодоровића испред јагодинске нахије и Милете Радојковића, кнеза темнићког. Истог дана са одлуком скупштине упознат је и београдски везир Марашлија, са молбом да се код Порте заузме за одобрење ове молбе.<sup>24</sup>

У позиву за митровданску скупштину 1818. године кнез Милош обавештава Милосава Здравковића да у очи Митровдана дође на скупштину са прикупљеним новцима за порез. Посебно је напоменуто у позиву, да: *је свим кнезовима препоручено, који на речено време овди не би био, да се лицем на Митров дан скупштина учини, тај ће све трошкове прочим кнезовима платити, који ће они њега очекујући потрошити.*<sup>25</sup> Један од закључака скупштине била

---

<sup>22</sup> АС, ЗМП-181. Кнезови, свештенство и народ нахије јагодинске, дописом од 28. априла 1816. године, захвалили су кнезу Милошу што их је ослободио од ропства: *...и сви благодаримо нашем господару Милошу Обреновићу, верховному кнезу народа сербскога који с нашу јест лепо управлио и саветима нас у добро стање поставио...*

<sup>23</sup> АС, Збирка Мите Петровића, бр. 2572.

<sup>24</sup> Споменик СКА, XXXI, Београд 1898, стр. 154-156.

<sup>25</sup> АС, ЗМП, бр. 2642.

је и молба да се народу признају права према Ичковом миру из 1806. године, што је и Марашлија обећао у усменом договору са кнезом Милошем 1815. године. Као и предходне године, тако и ове 1818., старешине су поднеле молбу да се кнезу Милошу призна наследно кнежевско достојанство.<sup>26</sup>

На митровској скупштини новембра 1819. године, кнез Милош је лично питао Марашлију о одлуци Порте поводом молбе по питању наследног кнежевског достојанства. Марашлија је одговорио, да Порта није одговорила на раније молбе због привржености Срба Русији. Поред одрицања од руске заштите, такође је од Србије тражено и одрицање од сваког политичког односа са сваком страном државом, и полагање заклетве, да ће у сукобу Порте са било којом државом, Србија остати мирна.

Од 1820. године, на редовним годишњим скупштинама на којима се разрезивао порез, присуствовало је више кметова, јер су они учествовали у разрезивању и прикупљању пореза. Кнез Милош је приликом упућивања позива нахијским кнезовима, наводио и број кметова које су нахије биле обавезне да пошаљу. На Митровданску скупштину 1821. године били су позвани трговци који су трговали са Аустријом.<sup>27</sup>

Због злоупотреба вишег свештенства на скупштини одржаној децембра 1822. године донете су следеће одлуке: одређена је годишња плата владикама у износу од 18.000 гроша, с тим што су и митрополити добијали још 2.000 гроша годишње; нормиране су цене услуга вишег свештенства. За рукополагање свештеника плаћало се 50 гроша, за освећење цркве 100 гроша, за пратње и молитве према погодби; давање парохија под аренду прешло је у надлежност правитељства; донета је одлука о оснивању конзисторије – свештеничког суда у Крагујевцу, који би судио

---

<sup>26</sup> Ичков мир је предвиђао: 1. Да Срби плаћају данак одсеком; 2. Да се у Србију пошаље царски мухасил, коме ће се предавати данак; 3. Све царске мухасилске службе да врше Срби, који обећавају да ће их вршити по царској заповести; 4. Из Србије да се истерају јаничари, крцалије и други зли Турци, а Срби да чувају границе.

<sup>27</sup> Браћа Петровићи, Грађа, II, 473-474. За митровско полугође на јагодинску нахију разрезано је 83.433 гроша а за ћупријску нахију 43.746 гроша.

свештеницима, осим у важнијим случајевима; донета је одлука о плаћању архијерејског дуга Цариградској патријаршији.<sup>28</sup>

На ћурђевданској скупштини 1823. године, где се расправљало о црквеним питањима, присуствовао је већи број свештеника. У позиву за ову скупштину Милосаву Здравковићу, кнез Милош је наложио: *...препоручуем вама да ви кнеже Милосаве на назначено време овди се нађете, и да поведете са собом од сваког села по два или по три најобранија кмета, којим народ добро поверење има; к тому протопопе и намеснике њиове, и од вароши по неколико одабраних људи.*<sup>29</sup>

За митровданску скупштину 1823. године, ћупријска нахија је послала три кмета.<sup>30</sup>

Крајем новембра 1824. године у Крагујевцу је одржана Митровска скупштина. Она је била редовна, али је на њој кнез Милош објавио реформу Народног суда. Тада је изјавио да жели да оснује Државни савет, који би чинили *шест најизабранија лица*. Међу члановима, именовао је Милету Радојковића и Милосава Здравковића. На Митровданској скупштини 1824. године, поред нахијског кнеза Милосава Здравковића, присуствовали су и шесторица најодабранијих кметова.

## СКУПШТИНА ОДРЖАНА 5. МАЈА 1825. ГОДИНЕ

За развој парламентаризма у време прве владавине кнеза Милоша најзначајнија је Ђакова буна, која је избила јануара 1825. године због зулума неких нахијских кнезова. На Тополској скупштини, 20. јануара је састављен један акт са захтевима народа, који је упућен кнезу Милошу. После уводног дела, где је изражена приврженост кнезу Милошу, од стране икупљеног народа *из све три нахије*, изнете су захтеви и тужбе: 1. Да се кнежевски зулум укида, да се злочинци истерају из нахија, и да свака нахија бира своје старешине са дозволом кнеза Милоша; 2. Да се поправи материјално стање свештенства; 3. Да се смање порези; 4. Да се порези одређују произвољно; 5. Да се укину неки ђумруци; 6. Да се

---

<sup>28</sup> Др. Љубица Кандић, Делатност скупштина за време прве владе Милоша Обреновића, АПФ, 1-3, 1961. стр. 67.

<sup>29</sup> АС, ЗМП, Крагујевац, 16. јануара 1825.

<sup>30</sup> АС, ЗМП, бр. 3305.

смање скеларине; 7. Да се обезбеди слободна трговина; 8. Обавештава се кнез Милош да његови представници псују народу закон и крст и не poste средом и петком; 9. Да се регулише продаја робе страних трговаца; 10. Тражи се од кнеза Милоша да не кажњава оне људе који се жале на поступке власти; 11. Да се смање дажбине сеоским механама; 12. Да се забрани трговина кнезовима; 13. Да се смањи кулук код кнезова; 14. Да не може нико бити погубљен без одлуке своје кнежине; 15. Да се промени однос кнезова према народу.

Сутрадан 21. јануара, као одговор на писмо кнеза Милоша, поново су изнете народне жалбе, а у потпису ток акта стајало је *Сва сиротиња од 12 нахија*.<sup>31</sup>

После угушења и убиства Милоја Поповића-Ђака кнез Милош је из Крагујевца упутио прокламацију народу. На крају прокламације затражио је да свака нахија посебно изнесе добре и лоше уредбе.

Међу првим одговорима на прокламацију кнеза Милоша од 6. фебруара, биле су представке кнежина јагодинске нахије. Са скупштине кнежине Темнић, одржане 13. фебруара, од стране кнеза Миленка Милетића *са свим кметовима и сиротињом* упућена је следећа представка:

*Ми од кнежине Темнића, обишти кметови и сиротиња и сви согласијем вас молимо и љубимо вашу руку и скут и што сте нас позвали да вама покажемо наше тегобе ми вама показујемо:*

*1) ако је могуће омалити порез зашто смо више сиротиње но који може дават, све само из оне стране пребегавали од турског великог данка под ваш скут; 2) молимо вас сви обишти поради ђумрукка на стоку ако је могуће да се не узима зашто који би имао продат овна и вола а поради ђумрука све се трговци сузбивају, шта би трговац добио на оне стоке, а он ђумрук да; 3) скеларина нам се види скупа; 4) на вино и на ракију у нас никад није имао ђумрук; 5) кантарско скуп, у Муста-нашин вакат било је на 100 ока 4 паре; 6) молимо поради пчела, да би било како је од старешине што су давали спајама по 4 паре, а ето и сад у ражањску и у крушевачку и сад тако узимају на трмку по 4 паре; 7) поради попова молимо ако је могуће на кућу бир. да узимају како је од старине било и по мање*

---

<sup>31</sup> Михајло Гавриловић, Милош Обреновић, књ. друга (1821-1826), Београд 1909, стр. 575-576.

за опело; 8) поради печата (владичини) молимо да нема, зашто ми знамо прво Методије владика пређе Леонтија, он почео узимати.

А за друго сви остајемо по оне ваше заповести и радостно вам желимо свагда заповес извршивати, а за те тегобе сви вас молимо и љубимо скут и руку да нам пошаљеш једно писмо код нашег кнеза Миленка о тем да знамо како ваша воља буде. Ви сте нас позвали и ми смо све тегобе ваше показали вама.<sup>32</sup>

Кнежина Левач своју скупштину је одржала 14. фебруара. У поруци кнезу Милошу, Живко Шокорац пише: *Не пропуштамо вама јавити да смо по заповести вашој сада собрали кметове из наше кнежине и све заповести ваше из прокламација народу јавили на које сви благодаре и остају у досадашњем послушанију, само су нека прошенција представљали за олакшање, које ћете из њихова писма разумети њихово зактевање...што се тича чувања шуме, њива и ливада, терања зверова и све заповести ваше, при свем остајемо с радостју исполњавајући какогод што смо и досад. Само молимо и просимо: 1) да би се каким год начином порез олакшао у будушће, и ђумруци, и скеларине, и кантарско; 2) арачи на малу децу од 4 године узимљу; 3) молимо за кривце, којигод био да се не би изгубио без народска знања; 4) поповско молимо нека је као што је старо било; 5) спаије не поступају како је од старине било, него чека на у невреме кажу или ми плати две цене или носи у београд; 6) нашу децу и синове како оженимо једнак арачлија упише и порез дава, а то од старине није било; 7) молимо да се порез у три реда бере. На крају поруке, левачки кметови истичу да су задовољни кнезом Живком Шокорцем, и доставили су списак лојалних писара и момака, као и списак оних писара које су истерали из службе“.*<sup>33</sup>

После скупштине левачке кнежине, неки Радосав Књегинић из Лоћике, говорио је у Белушићу: *што они vele да су се умирили, и да иду кметови у Крагујевац, то од тога нема ништа него они иду у Београд к везиру те се с везиром договарају, а не иду господару на договор, као што vele неки.*<sup>34</sup>

Са прокламацију кнеза Милоша од 25. фебруара народ Ресаве је упознат 5. марта на састанку свих кметова у манастиру Манасији: *Почитајемо писмо ваше с предложеном прокламацијом*

---

<sup>32</sup> Мирослав Ђорђевић, Ђакова буна, Београд 1953, стр. 159.

<sup>33</sup> Мирослав Ђорђевић, Ђакова буна, стр. 160-161.

<sup>34</sup> Мирослав Ђорђевић, Ђакова буна, стр. 199.

на нахију ћуприску од 25. фебруара примио сам, из којег тачно известио се о садржанију његовом, по којему собрао сам народ и прокламацију од слова до слова истолковао им у сваку тачку свакоме у памет привео, разумевши народ прокламацију повика: да нам бог поживи нашег управитеља господ. Милоша Обреновића. Ми се од његовог управленија нигда не одбијамо но при досадашњој уредби његовој остајемо, како што је до сада с нама управљао тако и од сада нека управља и уређује....<sup>35</sup>

Да би спречио даље немире кнез Милош је решио да држи скупштину 1. фебруара 1825. године. У позиву за скупштину, кнез Милош је писао: *По обичном уређењу сваке пол године, порез царски располагати на народ, позвао сам сада, само по једног главног кнеза и кмета од сваке нахије на ову скупштину.*<sup>36</sup> У позиву Милосаву Здравковићу, као и другим кнезовима, намеравао је да на скупштину позове најодабраније и најпаветније људе из целог пашалука. Зато му је наредио да са собом поведе из сваког села по два или три најбоља кмета којима народ верује, протојереје и њихове намеснике и из вароши по неколико одабраних људи. Од представника власти позвати све среске кнезове и председнике судова.<sup>37</sup>

Ова скупштина није одржана, а ново одржавање скупштине кнез Милош је заказао за Ђурђевдан у манастиру Раковици. На тој скупштини требало је изменити депутате за Порту. Кнезови су били дужни да са собом доведу по два одабрана кмета из сваке кнежевине.<sup>38</sup>

---

<sup>35</sup> АС, КК, XXXI, 308, 309, 310. Одговор на прокламацију потписали су кметови села: Стојан Крстић из Ћуприје, Милоје Пауновић из Сења, Јован Милков из Језера, Гмитар Радованов из Јеловца, Обрад Ћосић из Стењевца, Јанко Стевановић из Буковца, Милош Николић из Плажана, Антоније Костић из Суботице, Секула Марков из Купиновца, Огњан Гаврилов из Луковице, Петар Крунић из Свилајнца, Мата Станков из Свилајнца, Милоје Скокић из Црквенца, Јова Петровић из Гложана, Јевта Мијаилов из Бресја, Јован Манојлов из Радошина, Стеван Несторов из Војске, Антоније Спасојев из Рајкинца, Павле Шурак из Дубоке, Павко Јованов из Поповића, Ђорђе Лазић из Глоговца, Среја Илић из Крушара, Стање Јованов из Влашке, Марко Николић из Супске, Милосав Маринков из Впојника, Милета Павков из Брестова, Јанко Милосављев из Медвеђе, Павле Стефановић из Јасенова, Милија Марков из Тропоња, Стојан Мић из Грабовца.

<sup>36</sup> АС, ЗМП, бр. 4023.

<sup>37</sup> Протоколи кнеза Милоша Обреновића 1824-1825, Београд 1973, бр. 115, стр. 211, АС, ЗМП, бр. 3550.

<sup>38</sup> Протоколи кнеза Милоша, бр. 676, 2. април, стр. 336.

После неколико дана упутио је нови позив кнезовима за одржавање скупштине у Остружници.<sup>39</sup>

Кнез Милош је ипак одустао од одржавања скупштине у Остружници, јер тамо није било довољно хране, па је у писму од 9. априла обавестио нахијске кнезове, да ће скупштина бити одржана у Крагујевцу.<sup>40</sup> Поново је кнез Милош 21. априла упутио позив свим нахијским кнезовима, у коме износи одлуку да не одлаже одржавање скупштине *да би се дела народна у бољи напредак довела*. У поруци их позива, да са кметовима из сваке кнежине и са свим својим момцима дођу на скупштину, али да су били обавезни да у кнежинама и нахији оставе неког чиновника, који би пазио на одржавање реда до њиховог повратка. Били су обавезни да на скупштину поведу трговце стоком из својих нахија, као и кнезове нахијских судова. Уједно је одредио и колико ће која нахија имати кметова на скупштини. Јагодинска нахија је требала да одреди десет а ћупријска нахија осам кметова.<sup>41</sup> Испред Јагодинске нахије депутати су били: из кнежине Темнић: Илија Павловић из Деонице, Филип Митровић из Сабанте, Сима Вукићевић из Опарића, Иван Спасић из Рековца, Стојко Стојадиновић из Медвеђе; из кнежине Левач: Милош Јеросимовић из Коња, Милосав Браљинац из Јасике, Анђелко Јовановић из Јасике, Милоје Јовановић из Обрежа, Милић Николић из Секурича.<sup>42</sup>

Скупштина је одржана 5. маја у Крагујевцу. На скупштини су биле нахијске и кнежинске старешине, кнезови судова и велики број кметова. Кнез Милош је критиковао Ђакову буну, а побуњене нахије су изјављивале кајање за учешће у буни. На скупштини је смањен порез и још нека мања давања. После промене депутације у Цариграду скупштина је распуштена.

---

<sup>39</sup> Протоколи кнеза Милоша, бр. 680, стр. 337.

<sup>40</sup> Протоколи кнеза Милоша, бр. 719, стр. 343. 5. априла обавестио је кнез Милош Милосава Здравковића да не продаје неких 12 волова, јер ће требати за храну депутата на скупштини у Остружници, а 8. априла обавестио га је о одустајању да се држи скупштина у Остружници. (бр. 712, стр. 343)

<sup>41</sup> Протоколи кнеза Милоша, бр. 786, стр. 359.

<sup>42</sup> АС, КК-ХП-414.

## СКУПШТИНА ОДРЖАНА 27. МАЈА 1825. ГОДИНЕ

Са потребом одржавања нове скупштине кнез Милош је обавестио старешине, међу којима Милету Радојковића и Милосава Здравковића 11. маја, када је дознао за писма руског двора.<sup>43</sup> По пријему писама, нови позив за одржавање скупштине, кнез Милош је упутио 16. маја, нахијским кнезовима, протопрезвитерима, намесницима, свештеницима, игуманима, кметовима и трговцима. У позиву је навео, да је добио писма од руског цара, чију садржину је требало саопштити народу. Кнез Милош је желео да увери народ да ће уз помоћ Русије да буду испуњене обавезе према Србији, које су проистицале из 8. тачке Букурешког мировног уговора. Скупштину је заказао за 27. мај у Крагујевцу. Избор депутата вршен је, по наредби кнеза Милоша, на нахијским скупштинама, тако да је ово била прва скупштина, која је имала изабране представнике. Изабрани депутати за ову скупштину били су депутати и за наредне скупштине. Препоручио је нахијским старешинама да сви дођу дан раније, а да у нахијама оставе своје заменике, који би одржавали поредак. Према величини нахије, одредио је број кметова који су требали да присуствују скупштини. Јагодинска нахија је била обавезна да пошаље 200 кметова, по 100 из сваке кнежине, а Ћупријска нахија 100 кметова.<sup>44</sup> Истог дана наложио је неким нахијским старешинама, међу којима Милосаву Здравковићу и Милети Радојковићу, да припреме храну и да је пошаљу у Крагујевац.<sup>45</sup> Из Јагодинске нахије скупштини су присуствовали и Милета Радојковић, главни исправник и Живко Шокорац, исправник, а из ћупријске нахије Маријан Здравковић, главни исправник и Пантелија Јеремић, нижи исправник.<sup>46</sup>

Поред одређених депутата, кнез Милош је позвао на скупштину и учеснике у угушивању Ђакове буне. Живку Шокорцу је упутио позив 18. маја, са налогом, да на скупштину у Крагујевац доведе све војнике и кметове из Левча који су учествовали у

---

<sup>43</sup> Протоколи кнеза Милоша, бр. 895, 11. мај 1825, стр. 382.

<sup>44</sup> Протоколи кнеза Милоша, бр. 925, 16. мај 1825, стр. 387.

<sup>45</sup> Протоколи кнеза Милоша, бр. 918, 16. мај 1825, стр. 386.

<sup>46</sup> Р. Марковић, Крагујевачка нахија 1815-1839, Државни архив Србије (грађа), св. 1, документ 482, Београд 1954, стр. 361-364.

угушивању буне, како би им се прочитало писмо у коме их кнез Милош похваљује за приврженост отечеству.<sup>47</sup>

Скупштину је отворио кнез Милош критиком Ђакове буне и истицањем своје решености да одржи мир у земљи. После тога прочитао је писмо руског представника, које је наишло на одличан пријем код депутата.

Сутрадан скупштина је одговорила Адресом упућеној кнезу Милошу, потписану од стране свих присутних, коју су завршили речима: *закљичемо се пред олтаром Божијим да ћемо сваког онога који се покаже противник и непријатељ наш, за свију нас обитег и отечеству непријатеља сматрати и да ћемо на свако позивање ваше сви готови бити и поитати на оног злотвора,- ако и сијателство ваше обећа се употребити ово најспособније време за избавленије наше и друге једноверне и једноплене браће.*

Адресу ванредне скупштине, одржане 27. маја 1825. године, потписали су испред Јагодинске нахије Милета Радојковић и Живко Шокорац. Испред Ћупријске нахије адресу су потписали Маријан Здравковић и Пантелија Јеремић. Од свештенства на адреси су потписи: Илије, протопрезвитера Ћупријске нахије и Живка Поповића, намесника јагодинског.

Одлуке скупштине, а нарочито наредба кнеза Милоша да се у црквама и манастирима помиње име руског цара, довеле су до одушевљења код кнезова, који су присуствовали скупштини. Нарочито кнезови пожаревачки и јагодински *пуцали су једнако до куће и чинили су шенлуке*. Истовремено су говорили да турског правитељства овде више неће бити, да ће се везир и спахије дигнути и границе размаћи.<sup>48</sup>

На овој скупштини кнез Милош је увео неки облик сталности депутата. Наложено је да свака нахија изабере један број људи, који ће је заступати на свакој скупштини, било где се она сазивала, и чије ће одлуке преносити становништву нахије. Касније је кнез Милош овим сталним депутатима проширио улогу. У току августа, септембра и октобра они су постали стална веза и контрола,

---

<sup>47</sup> Протоколи кнеза Милоша, бр. 930, 18. мај, стр. 388. 16. мај 1825, стр. 386. 18. маја упућен је Живку Шокорцу нови позив, којим му је наложено, да са војницима и кметовима из Левча, буде у Крагујевцу 24 маја, а не 27. маја. (Протоколи бр. 943, стр. 390) буде у Крагујевцу 24 маја, а не 27. маја.

<sup>48</sup> Крагујевачка нахија, књига 1, 1815-1827, приредио Радосав Марковић, Београд 1954, стр. 362.

односно мотрили су како на народ тако и на старешине. Били су дужни да мотре на народ, да саслушају тужбе народа, да мотре на кнезове да ли угњетавају народ, и да траже од кнезова олакшавање народних тешкоћа. Пуномоћје кнеза Милоша од 21. августа, Јагодинским депутатима су 25. августа 1825. године изнели кнезови Суда Народног: *Којим на знање дајем како кнезовима кнежине Темнића и Левча у Нахији јагодинској, тако и целому народу, од мала до велика, у истој нахији: ја, желећи да сваки, од најмањег до највећег, рахат буде и да нитко на правди напастовати, тиранизирати и угњетавати не може нити сме, већ да сваки онако задовољан и у својем добру спокојан бити може, као што се с окружностима његовим сложити може, и најпосле желећи да би свачија тегоба и обида, од кога му драго она и била и комунибуд нанешена, што скорије и онако као што се догодило, мени и Суду народњем до знања достављена била, за необходимо нужно судио сам (депутирце) полномоћнике народње од Н. јагодинске овде по реду именоване: Анђелко Јовановић из Јасике, Милосав Браљинац из Јасике, Милоје (Милојко) Јовановић из Обрежа, Милош Јеросимовић (Јеросимић) из Коња, Милић Николић из Секурича, Стојко Стојадиновић из Медвеђе, Сима Вукићевић из Опарића, Илија Павлов из Деонице, Иван Спасић из Рековца, Филип Митровић из Сабанте на то определити и с пространим полномоштијем мојим снабдевајући их, на душу им наложити да цело вниманије своје на то обрете дознавати о чему се и најмање незадовољство не само народа вообште, већ и појединог човека састоји и од куда оно производи? И по дознању својем у овом призренију мене и Суд народни точнејше извештавати и онако као што су се исти депутати реверсом својим под числом 21. августа 1825. године мени и Суду народњем торжествено обвезали и заклели; било то угњетеније народа од стране главног кнеза или подчињеног његовог и састојала се она у чему му драго, посредственицима овим између народа и правитељства даје се пуна власт, -и верховној власти по души и савести својој онако јавити као што јест, без додатака или изостанка, а правитељство умеће потом мере своје узети за учинити конач наслију и незадовољствију. Народу речене нахије или кнежине допушта се и препоручује потужити се за сваку обиду овима пуномоћницима, а овима налаже седа ни чертицу једну не изоставе, под страшим одговором, што не би власти верховној јавили;-при том даје се овима власт да могу, у случају где би кнез главни од нахије потребовао сврху распре какове мњење њино, да могу таково давати и мало важне ствари с согласјем*

*кнеза нахијског, или од кнежине, расправљати; јестли пак обхожденије овијех депутираца покаже се, кнезу главном, нахијском, или од кнежине, неповољно, то он не може никакове мере против њега предузети; јер сваки член између њих зависи непосредно од суда мојег и народњег, и тако кнез нахијски само овој худо обхожденије лица оног објавити може, а ништа друго. При том напоменути не пропуштам да је дужност депутираца овијех поучавати народ како му треба бити не само правитељству покорни и послушни, већ и својему кнезу-у свачему да се сваки повинује, јер колико је дужност њина бранити народ од угњетенија и насиља старешина, толико исто дужни су народ учити да се старешинама својим у свачему повинује, овако се повинује самим заповестима верховне наше власти.*<sup>49</sup>

Депутатима Ћупријске нахије кнез Милош је предао 11. септембра 1825. године пуномоћје, које је требало да им служи као легитимација у раду на испитивању разних неправди. Пуномоћје су добили депутати: Милентије Павковић из Брестова, Петар Милићевић из Ђуринца, Милош Николић из Плажана, Обрад Ћосић из Стењевца, Стојан Манојловић из Радошина.<sup>50</sup>

Поводом скупштине одржане о Митровдану 1825. године, кнез Милош је писао Милосаву Здравковићу: *При том не изостављам вам препоручити, будући да је Митров дан, време у које расположеније и протчи уредба касателно трговине предузети треба, непропустите свим трговцем ваше нахије на знање дати, да сваки, који на скели с цесариом живом стоком тргује, к мени у Крагујевац без даљнег препјатија у недељу пред Митров дан дође.*<sup>51</sup>

Од октобра до новембра 1825. године кнез Милош је обишао неколико нахија да се увери у стање народа. Тада је обишао и јагодинску и ћупријску нахију: *и није могао да се довољно нахвали доказима привржености и љубави народне.*

---

<sup>49</sup> Василије Крстић - Никола Петровић, Протоколи кнеза Милоша Обреновића 1824-1825, Београд 1973. број 1438, стр. 488-489.

<sup>50</sup> Обрад Гавриловић, Ћупријски окружни суд 1815-1865. бр. 35, стр. 29.

<sup>51</sup> ЗМП, 13. октобар 1825.

## СКУПШТИНА ОДРЖАНА 10.МАЈА 1826. ГОДИНЕ

Због опасности од Чарапићеве буне кнез Милош је држао две скупштине. Једну је држао 16. марта 1826. године са митрополитом у Паланци, на којој су присуствовали кнезови и кметови из београдске епархије, којој су припадале нахије: београдска смедеревска, пожаревачка, ћупријска, јагодинска и крагујевачка. На скупштину су позвани, преко нахијских старешина, и трговци из јагодинске, ћупријске, крагујевачке и београдске нахије. Кнез Милош је говорио о потреби одржавања мира, и о непријатељима који су покушавали да поткопају народно благостање. Сви присутни кнезови и кметови заклели су му се на верност и испуњење свих његових препорука.<sup>52</sup>

Акерманска конвенција закључена између Русије и Турске из 1826. године, својим петим чланом обавезала је Турску да испуни одредбе Букурешког мира из 1812. године. Овим чланом Срби су добили право на пуну националну самоуправу, а такође и обавезу да се Србији врате територије шест нахија. Осим изласка из политичке изолације, конвенцијом су Срби добили право да као трговци могу путовати по свим турским провинцијама. Порта је била обавезна да ослободи чланове српске депутације, који су се налазили у затвору више од четири године.

По сазнању ових вести кнез Милош је сазвао скупштину за 10. мај 1826. године у Крагујевцу. На тој скупштини су депутатима саопштене ове вести, које су изазвале велико одушевљење. После саопштења скупштинари су, са кнезом Милошем, прешли у цркву, где је одржана служба и заклетва скупштинара да ће чувати ред и мир у земљи.<sup>53</sup>

## ВЕЛИКА НАРОДНА СКУПШТИНА

### 14-18. ЈАНУАР 1827. ГОДИНЕ

После добијања Акерманске конвенције, кнез Милош је 2. јануара 1827. године упутио позив свим нахијским старешинама за одржавање скупштине на Светог Саву 14. јануара у Крагујевцу. У

---

<sup>52</sup> Михајло Гавриловић, Милош Обреновић, књига II, стр. 623. Скупштина са представницима осталих шест нахија, одржана је крајем марта у Ваљеву.

<sup>53</sup> Чedomил Митриновић, Милош Н. Брашић, наведено дело стр. 25.

позиву је наређено да је сваки нахијски старешина морао да поведе са собом 25 до 60 кметова, зависно од величине нахије, по једног магистарског кнеза и протопопове и намеснике. Укупно на скупштини је присуствовало око 800 скупштинара.

Пре почетка скупштине, 14. јануара извршена је свечана служба у крагујевачкој цркви. Скупштина је отворена кнежевом беседом, у којој је изложио све догађаје у којима је учествовао од преговора са Сулејман-пашом 1815. године, па све до закључења Акерманске конвенције. Скупштина је примила његову беседу са великим одушевљењем и са изјавама захвалности, за његов труд за срећу и благостање. Сутрадан скупштина је саставила један акт, у коме се благодари кнезу Милошу за његове напоре да народ *уведе у милост султанову и да га стави под покровитељство руског цара*. Акт су потписали: чланови Суда народног, духовници, главни кнезови нахија, кнезови нахијских судова, срески кнезови и сеоски кметови, у име целог народа. Са скупштине је упућена молба султану, у којој се моли да кнезу Милошу да наследно кнежевско достојанство.

Адресу скупштине 17. јануара 1827. године су потписали, као чланови Суда: Милосав Здравковић и Милета Радојковић. Испред Ђупријске нахије налазе се потписи: Илије Стефановића, протојереја, Георгија Илића, протојереја, Богосава Здравковића, јереја, Пана Јеремића, исправника, Марјана Здравковића, исправника и кнеза Илије Барјактаровића, за магистрат Ђупријске нахије. Од кметова из Ђупријске нахије, адресу су потписали: Илија Лазих, Кита Цаковић, Гаврило Влаић, Нина Шишко, Јанко Јовановић, Митар Радовановић, Обрад Јанковић, Милосав Илић, Петар Милић, Милош Николић, Милија Шаренкапа, Ђорђе Пеливановић, Милос Пауновић, Јован Станичић, Вучко Јеремић, Михаило Петровић, Милош Јовановић, Петар Радосављевић, Милош Миљковић, Јован Велић, Милан Петровић, Стојан Манојловић.<sup>54</sup>

По препоруци руског министарства изабрани су чланови нове депутације, која би са Портом отпочела преговоре на основу Акерманске конвенције, за остваривање народних захтева изнетих у *новом народном прошенију*.

---

<sup>54</sup> СКА, Споменик, XXXI, 29, Beograd, 1898.

## ТАЈНА СКУПШТИНА У КРАГУЈЕВЦУ

16-20. ДЕЦЕМБАР 1827. ГОДИНЕ

Турци нису намеравали да испуне Акерманску конвенцију склопљену са Русијом, па је постојала могућност новог руског-турског рата. Русија није желела улазак Србије у рат, већ је кнезу Милошу сугерисано да са Портом и пашом у Београду остане у најбољим односима. Ни султан није желео да се и Срби увуку у сукоб, па је од кнеза Милоша и старешина тражено јемство, да ће у случају рата остати неутрални.

После ових сазнања кнез Милош је одлучио да сазове скупштину, на којој би се донели закључци о заузимању става у случају рата. Због строго поверљивих ствари, кнез се сложио са Народним судом да скупштина буде тајна, и да се на скупштину позову само најглавније старешине. Скупштина је сазвана за 16. децембар 1827. године.

На скупштини је решено да Србија не улази у сукоб и да се народ чува од интрига у вези рата. Скупштина је тражила од Порте обећање да ће испунити све оно што је обавезала Акерманска конвенција, и да ће кнезу Милошу признати наследност кнежевског достојанства. Скупштински докуменат потписали су сви нахијски кнезови. Једна скупштинска депутација је докуменат предала везиру у Београду, да би га проследио Порти.<sup>55</sup>

## ЂУРЂЕВСКА СКУПШТИНА У КРАГУЈЕВЦУ

14. МАЈА 1828. ГОДИНЕ

Почетком 1828. године избио је руско-турски рат. По налогу Русије предузете су мере да се у Србији одржи мир. У том циљу је и одржана скупштина. Скупштину је 14. маја отворио кнез Милош. Бесуду је завршио речима: *Нашој земљи мир је нужан, ми се само миром у целости одржати можемо.*

На скупштини су донете одлуке, да се се у свим нахијама строго пази на одржавање реда. Нахијске старешине су са својим људима обилазили нахије, да би предузимали све потребне мере да се одржи мир.

---

<sup>55</sup> Гавриловић, „наведено дело, књ. III, стр. 42-43.

МИТРОВСКА СКУПШТИНА ОДРЖАНА У КРАГУЈЕВЦУ  
8. НОВЕМБРА 1828. ГОДИНЕ

Ова скупштина била је углавном посвећена многобројним жалбама народа на понашање локалних старешина. У жалбама су наведени и неки нечовечни поступци старешина и чиновника. Због тога су народне жалбе биле главни предмет на овој скупштини. Скупштини су присуствовали сви нахијски кнезови и велики број кметова.

Митровску скупштину је отворио кнез Милош. У својој беседи похвалио је држање народа у тешким временима, а оштро је напао старешине и чиновнике, због њиховог односа према народу: ... *А уздао сам се тврдо да ће и кнезови и чиновници совјет мој тачно набљудавати, и да ће не само мени, но и свему народу освједочити, да су они први који моје совјете слушају, и безусловно извршују... Но к великом мојем сажаленију дошле су ми од народа тужбе да, управо гдикоји кнезови и чиновници, мене најмање слушају. Има неки од њи који непрестано по народу не иду, нити о добру његову старају се, и свео домашњим пословима својим старају се, и срцем и душом трговини предају се и шпекулацијама: с хановима, магазиама и тим подобним занимају се, а народ заборављају... Народ је поверио кнезовима и чиновницима све своје добро, плаћа их и по могућству прикормљава, а они употребљавају народно поверење на зло, не брину се о добру његову, народ приноси тога ради на олтар кнезова и чиновника и жерстве, а они не брину се о добру његову. Нека ми сваки од вас каже ил смо ми овде постављени да народна дјела извршујемо, или да се свињама, воловима, хановима, магазиама и прочим занимамо?*

Због тога је на скупштини решено да народне старешине и чиновници не смеју трговати, а ко од старешина има већ какву трговину, треба што пре да је преда. Код кога се кнеза или чиновника утврди да се и даље бави трговином, она ће бити продата, а новац ће се употребити у народну корист.<sup>56</sup>

---

<sup>56</sup> Рашић-Митриновић, наведено дело, стр. 27.

## СКУПШТИНА ОДРЖАНА У КРАГУЈЕВЦУ

### 1. ФЕБРУАРА 1829. ГОДИНЕ

Због сталних тужби на злоупотребе појединих старешина, упркос строгим забранама, кнез Милош је донео одлуку да се 1. фебруара одржи нова скупштина, на којој би обавестио скупштинаре о новим мерама на сузбијању злоупотребе старешина. Осим тога, требало је донети и неке мере у циљу реформе унутрашње управе.<sup>57</sup>

У беседи на скупштини кнез Милош је говорио, да је одредио комисију састављену од чланова Народног суда која би обишла све нахије, како би испитала преступе појединих старешина и судова, као и да непосредно испита саме захтеве народа за побољшање његовог положаја у односу са старешинама. Предвиђено је да комисија обилази све нахије сваких шест месеци. Нико од старешина или чиновника није смео да изјави да се према народу нешто спроводи на захтев кнеза Милоша. Чланови комисије су били: Милета Радојковић, Ранко Мајсторовић, кнез у смедеревској нахији и Ђорђе Протић, писар Суда општенародног. Комисија је прво обишла Јагодинску нахију. Свуда су разговарали са представницима појединих села, и са старешинама и чиновницима, којима су пренели наредбе кнеза Милоша о забрани сваког угњетавања становништва. У Јагодини су прегладали и стање у Јагодинском магистрату. Из Јагодинске нахије комисија је прешла у Ћупријску нахију.<sup>58</sup>

Кнез Милош је још обавестио депутате да намерава израдити законе, по којима би судови једнообразно судили. Један део казненог закона већ је био спреман за објављивање и штампање, и

---

<sup>57</sup> Да би пуномоћја била једнообразна, кнез Милош је свим нахијским старешинама послао текст пуномоћја које су добијали изабрани депутати: *На височајше позивание, да свако село за себе избере Депутацију к пређдстојњећој главној скупштини, изабрали смо ми доле-потписани сељани (...) сагласно између нас кмета (или сељака нашег(...)) ког имајући на скупштину у Крагујевац, уполномешћавамо, да он за све нас на скупштини говори и одговара, и што год он рекне то смо и ми рекли и нашта он пристане нато пристајемо и ми сви и за мое и за наше потомство и готови смо на исто заклетву нашу положити, како ћемо ми и потоство наше све, оно вечно и непоколебимо набљудавати и држати.*

<sup>58</sup> АС, КК, XII, 504.

слање свим судовима, како би поступали по њему. Постепено би се припремали и издавали и други закони.

На скупштини је кнез Милош говорио и о финансијским приликама у земљи. Изјавио је, мада је у годинама после другог устанка стање било тешко, мудро политиком у последњих неколико година, у државној каси готовина је износила скоро три милиона гроша, који се у случају неприлика могу корисно употребити.

На скупштини је кнез Милош обавестио да предаје на управу Народном суду сва добра:

*Оно што вам говорим, то нек остане међу нама. Народни суд нека узме под управу мукаде и беглуке који и даље треба да остану на имену кнежеву јер питање је да ли би их Порта коме другом дала. А кад на снагу ступи Хатишериф који се очекује, онда нека свако зна да су та добра народна и да припадају држави. Дужност Народног суда нека буде да земљу по варошима и касабима, који Турци продају, а нико други не може да купи, откупе за рачун државе, јер једанпут ваља нам је откупљивати, бадава нам неће доћи.*

Пред скупштинаре кнез Милош је изнео и своје породично питање. Радило се о школовању његових синова Милана и Михаила. И скупштинарима је саветовао да, колико год могу, дају децу на науке будући да земља наша такође треба да се просвештава, просвећеније од ваше деце да се започне и на народ пресељава. Остављајте науку, а не злато и крчевине!

На крају је кнез Милош тражио од скупштинара да размисле о његовим предлозима и да изнесу своја мишљења о појединим питањима.<sup>59</sup>

#### ЂУРЂЕВСКА СКУПШТИНА ОДРЖАНА У КРАГУЈЕВЦУ 10. МАЈА 1829. ГОДИНЕ

Ова скупштина била је обична старешинска скупштина. У свом обраћању скупштинарима кнез Милош је говорио о рату између Русије и Турске и о положају Србије. Поново је говорио о потреби одржавања реда и мира у земљи.

---

<sup>59</sup> Рашић-Митриновић, наведено дело, стр. 28.

Посебно је кнез Милош говорио о обезбеђивању хране за сиромашније људе, јер је предходна 1828. година била неродна. Наредио је да се храна не извози из Србије, и да се од имућнијих људи прикупи што више хране, која би била смештена у општинске кошеве, а употребљавала се за исхрану сиротиње, кад би наступила глад.

#### ВЕЛИКА НАРОДНА СКУПШТИНА ОДРЖАНА У КРАГУЈЕВЦУ 24-28. ЈАНУАРА 1830. ГОДИНЕ

После завршетка руско-турског рата и мира у Једрену, дошло је до прекретнице у решавању српског питања. По шестој тачки мировног уговора, која се односила на Србију, обавезана је Porta да изда хатишериф са новим повластицама за Србију. Првим хатишерифом крајем 1829. године била је призната пуна унутрашња самоуправа, односно аутономија под управом кнеза Милоша, и територијално проширење припајањем шест нахија.

Саопштавања хатишерифа предвиђено је за 24. јануар 1830. године, приликом одржавања Велике народне скупштине. Наредбу за избор депутата кнез Милош је издао 15. и 17. новембра предходне године. Избор није вршен истовремено у целој земљи, већ према потребама сваке нахије. Депутате за ову скупштину први пут је бирао народ. По избору, депутати су добијали пуномоћја, која су пред скупштину предавана кнежевом секретару Димитрију Давидовићу.

Скупштина је одржана у порти крагујевачке цркве. Скупштина је отворена читањем хатишерифа. После тога скупштини се обратио кнез Милош својом беседом. Говорио је о свом труду у вођењу државе, о значају аутономије, присједињењу нахија, о могућности да Срби сами уређују просвету, верске потребе, о искључивом праву Срба да управљају својом имовином, о исељавању Турака, о раду чиновника. Први дан скупштине завршен је народним весељем.<sup>60</sup>

Сутрадан 25. јануара 1830. године кнез Милош је поново дошао у скупштину. У знак протеста што му Porta није признала наследно кнежевско достојанство поднео је скупштини своју оставку и изјавио да предаје власт народу.

То је довело до прекида скупштине. У Народном суду је један одбор саставио три акта, који су лично потписали сви депутати.

Првим актом скупштина назива кнеза Милоша избавитељем и оцем Србије, и поново га бира за наследног кнеза. Тај акт је значао и заклетву свих депутата.

Другим актом изречена је благонаклоност султану, ради хатишериџа, а трећим актом упућена је захвалност руском цару, на успешном заузимању за Србију.

Скупштина је 27. јануара позвала кнеза Милоша у цркву где су му предали сва три документа. У цркви су депутати поново положили заклетву кнезу Милошу, а кнез Милош сакупштини и народу.

Скупштина је завршила рад 28. јануара 1830. године.<sup>61</sup>

#### ВЕЛИКА НАРОДНА СКУПШТИНА ОДРЖАНА У БЕОГРАДУ 30. XI – 1. XII 1830. ГОДИНЕ

Добијање другог хатишериџа и Милошевог кнежевског берата, којим му је признато право наслеђа у породици Обреновића, требало је што свечаније обнародовати. Због тога је кнез Милош сазвао Народну скупштину за 30. новембра, на дан Св. Андрије Првозваног, када су устаници под Карађорђем ослободили Београд.

У распису је тачно одређен начин бирања депутата и њихов број, али дозвољено је и присуство свих виђенијих људи. На скупштини је било присусто неколико хиљада људи.

За одржавање скупштине на којој су прочитани хатишериџ и брат одређена је пољана поред Батал џамије, на којој је данас зграда Народне скупштине. Тог дана хатишериџ и брат прочитани су на турском језику.

Сутрадан на истом месту прочитани су хатишериџ и брат на српском језику. После читања и тумачења докумената скупштина је закључена.<sup>62</sup>

---

<sup>61</sup> Рашић-Митровић, наведено дело, стр.30.

<sup>62</sup> Одредбе другог хатишериџа: Србија је саставни део Османског царства. Србији се требају вратити сви отргнути предели. Од турских утврђења

## НАРОДНА СКУПШТИНА ОДРЖАНА У КРАГУЈЕВЦУ 26. – 28. АВГУСТА 1831. ГОДИНЕ

Одуговлачење Турске о враћању нахија и области које су биле у саставу Карађорђево Србије и исељавању Турака из Србије, кнез Милош је скупштинском одлуком желео да понови обавезе Порте о овим питањима.

Скупштина је, ради истицања ових питања, заказана за 26. август у Крагујевцу. Скупштину је отворио кнез Милош, који је упознао депутате са околностима око решавања ових питања. Сутрадан, 27. августа депутати су кнезу Милошу поднели акт у којим се изражава велико незадовољство због неиспуњавања главних тачака хатишерифа.

На скупштини је изабрана једна скупштинска делегација која је везиру у Београду предала скупштински акт, и изразила усмено незадовољстви народа.

## НАРОДНА СКУПШТИНА ОДРЖАНА У КРАГУЈЕВЦУ 23 – 25. ЈАНУАРА 1833. ГОДИНЕ

Порта је стално оклевала са присједињењем области које су требале да буду припојене Србији. Кнез Милош је настојао да то што пре реши. Да би извршио притисак на Порту, и да би сазнао шта старешине и народ мисле о томе, сазвао је скупштину за 23. јануар 1833. године. У почетку је намеравао да у тим областима подигне буну, па да их у име одржавања мира заузме.<sup>63</sup>

---

опстају само шест, а остали се морају порушити; Турцима и свим муслиманима забрањено је се да живе у Кнежевини, са изузетком гарнизона; Србима је призната слобода вере; Кнез Милош је потврђен као српски кнез са наследним правом; Управа Србије поверена је кнезу и Савету; Србима се гарантује слободна трговина у целом Османском царству; Срби имају право да држе у Цариграду дипломатског представника; Турци су своје куће и некретнине требали за годину дана продати по правичној цени; Срби су имали право да наплаћују царине на сву робу сем оне за Цариград.

<sup>63</sup> Подршку кнезу Милошу за вођење своје политике према Порти потписао је 27. јануара 1833. године, много виђенији људи из Србије, а међу њима и: Милоје Вукашиновић, протојереј јагодински, Гаврил

Скупштину је отворио кнез Милош. У свом говору изнео је све што је рађено по питању присједињења области. Посебно су скупштинари реаговали на делу говора где су изнете чињенице о репресалијама Турака у тим областима.<sup>64</sup> На скупштини је кнез Милош отворено затражио мишљење о даљим поступцима.

На ово тражење, скупштинари су по нахијама износили мишљење. Чланови Народног суда били су мишљења да се те области не заузимају, већ да се чека решење Порте и Русије о њима. Ипак, ако би Турци напали на побуњенике у тим областима, онда их је требало заштитити војском. Неки од старешина предлагали су само помоћ у новцу, храни и муницији, и тражити заштиту од Порте и Русије. Неки су пак предлагали да се у те области уђе са војском и стави Порта пред свршен чин, истовремено дижући устанке у околним областима где су живели Срби.

Већина скупштинара била је ипак мишљења да се не треба замерати ни Русији ни Порти превременим заузимањем тих области. већ да се настави дипломатским акцијама. Предложено је на скупштини да се изаберу два депутата, који би Порти изнели тешко стање народа у отргнутим областима, и да затраже њихово што брже прикључење Србији.

## ВЕЛИКА НАРОДНА СКУПШТИНА ОДРЖАНА У КРАГУЈЕВЦУ ОД 1 – 5. ФЕБРУАРА 1834. ГОДИНЕ

Да би убрзао присједињење отргнутих области, кнез Милош је подигао буну у тим областима, и заузео их тачно према границама из Карађорђевог времена, које су требало по хатишериџу да припадну Србији. Уз притисак Русије, Порта је попустила и донела нови хатишериџ.

Добивши тај хатишериџ кнез Милоше је сазвао Велику Народну скупштину да би га на њој објавио. Скупштина се састала

---

Николић, игуман Каленића, Милета Радојковић, управитељ нахије јагодинске, Милоје Тодоровић, члан суда јагодинског, Живко Шокорац, капетан левачки, Милосав Здравковић, управитељ нахије ћупријске, Стамат Мигрић, члан суда нахије ћупријске.

<sup>64</sup> Само у срезу параћинском поднета је 171 тужба: 26 отимања и потурчавања, 19 силовања, 35 убистава, 20 отимања имања, 50 пребијања, 46 глоба, 11 прекомерних кулечења, 38 других неправди.

1, фебруара 1834. године. Свака нахија је била заступљена са одређеним бројем кметова, једним или двојицом чланова нахијских судова и среским капетанима, према величини нахије. Кнез Милош је позвао и неке црквене поглаваре. На овој скупштини присуствовали су и депутати из присаједињених области. После беседе кнеза Милоша прочитан је и протумачен нови хатишериф

Депутати су изјавили захвалност руском цару, султану и свима онима који су погинули од 1804. до 1833. године, и после тога скупштина је прешла на почетак реформе свих грана државног и друштвеног живота.

#### ВЕЛИКА НАРОДНА СКУПШТИНА ОДРЖАНА НА СРЕТЕЊЕ 2. ФЕБРУАРА 1835. ГОДИНЕ У КРАГУЈЕВЦУ

Ово је вероватно била најзнаменитија скупштина током прве владе кнеза Милоша. Кнез је и даље отежао са формирањем савета, на шта је био обавезан по хатишерифу из 1830. године. То је довело до јачања незадовољства старешина и дела народа. Због тог незадовољства кнез Милош је на скупштини од 1. фебруара 1834. године обећао значајне законодавне и административне реформе. Пре реформи кнез Милош је поставио пет попечитеља (министара). Међутим, старешине нису били задовољне, јер су били обични кнежеви чиновници.

Због тога је припремана завера против кнеза Милоша. Завера је припремана у Крушевцу пред Божић 1834. године у кући Стојана Симића. Заверу су припремали Аврам Петронијевић, Милета Радојковић, Милосав Здравковић-Ресавац, Милутин Петровић, брат Хајдук Вељка. Завереници нису били јединствени у погледу захтева које ће поставити кнезу Милошу. Милета Радојковић успео је да наметне своје мишљење. Он је био против убиства или збацивања, већ за ограничавање Милошеве власти, доношењем устава, укидањем кулука, давањем народу права на употребу шума и укидањем нарочитих повластица за извозну трговину.

Завереници су кнезу Милошу изнели своје захтеве: обезбеђивање личности и имовине, светиња части, суђење по законима и доношење устава. Кнез Милош се измирио са вођама побуне после чега су се заклели у цркви. Побуњеницима је све опроштено, а они су се заклели да ће му бити верни.

Одмах по завршетку Милетине буне кнез Милош је одлучио да изда устав и установи Државни савет. Сазивање Велике народне скупштине одређен је за 2. фебруар 1835. године. Избори за депутате вршени су по правилима која су важила од 1830. године, од добијања хатишерифа. Депутати су се бирали на зборовима. Из већих села бирао се по један депутат, док су више мањих села бирала једног депутата. Из једног села није се могло бирати више депутата, без обзира на величину села. За Сретењску скупштину депутати су бирани по окрузима и капетанијама. Скупштини је присуствовало око 4000 депутата. Трошкове депутата сносили су крајеви који су их бирали.

Првог дана на Скупштини је прочитана кнежева престопа беседа. У њој је истакнуто доношење устава којим ће бити одређена права и дужност кнеза и српских власти и утврђена општа и људска права народа, лична слобода и безбедност имања, затим установљење Државног савета и шест министарстава и израда казног и грађанског законика, у којем ће сваки грађанин наћи заштиту својих права. На крају кнез Милош је говорио о спајању свих пореза: који се дају Турцима, и који су потребни за издржавање кнеза, чиновника и војске. Порез ће се купити два пута годишње. Висина пореза је одређена на три талира по глави за свако полугође, а распоређивање вршиће се према имућству саме општине у споразуму са капетанима и судијама. Народ се ослобађа свих других такси и дажбина. Кулук се укида, осим за државне послове, али ће се рад плаћати. Општинске шуме и испаша биће опште добро.

Текст устава у целини прочитан је другог дана рада скупштине. Гласање није вршено лично, већ је вршено по окрузима. Потом су депутати 3. фебруара положили заклетву на новом уставу испод нове заставе са грбом Србије.

У Сретењском уставу скупштини је посвећена посебна глава, у којој је први пут у једном уставном документу подробије одређен њен положај: *Скупштина народна састоји се из сто, најодабранији, најразумнији, најпоштенији и повјереније народно у највећем степену заслужујућих депутата из свију Окружја и свога Књажевства Србије; сваки депутат који се бира за Скупштину народну, не сме бити млађи од 30 година; сваки депутат народни шаље се у скупштину о трошку оних који га шаљу; Скупштина народна састаје се сваке године по један пут о Ђурђевудне у пуном броју по позвању књажевог указа, ако ли буде нужно и више пута*

*у години. Скупштина се и одпушта књажевим Указом; никакав данак не може се наложити или ударити без одобренија народне скупштине; сваки данак одређује се само за једну годину дана; и ако се по истеченију ове види и докаже из рачуна казначејства државног, да није довољно, то ће га скупштина народна за другу годину сходно повисити, како би мањак прошле године изашао; Скупштини народној дужна је финансија давати сваке године а на захтевање њено и пре, чисте рачуне, како о приходима тако и о расходима државним; годишња плата Књажеска не може се без одобренија скупштине повисити, но без одобренија Књаза не може се умањити; Народна скупштина има право чинити Књазу и Државном Совјету претставленија о жалбама каквим и тегобама, и молити их, да издаду закон о томе; јављати им о злоупотребленију, који би видели у правленију; и тужити се Књазу или Државном Совјету, ако би членови његови или друге власти нарушиле устав или право утврђено уставом, и нарушиле право кога год Србина. Само народној скупштини предстоји право располагати данак на народ. Народна скупштина заједно са Државним Совјетом бира кнеза у случају изумирања лозе Обреновића и предлаже га Порти на потврду; Са народном скупштином Књаз разговара преко Државног Совјета, уколико му се не даде прилика да се сам непосредно с њом споразумева. Зајам за државне потребе може се правити само уз пристанак народне скупштине. Кад се буду подизале болнице, школе и друге државне установе, народна скупштина треба да им определи трошак. Промене у овом уставу могу се вршити само уз пристанак народне скупштине.*<sup>65</sup>

Трећег дана скупштине депутати су поклонили кнезу Милошу богато украшену сабљу у знак захвалности за све што је урадио са српски народ и срећно окончање послова са Портом.

Сретењски устав врло кратко је трајао. Већ марта месеца кнез Милош га је ставио ван снаге. Против њега биле су велике силе: Аустрија, Русија и Турска. Сматрале су га сувише либералним, и посебно због тога, што је Србија била у вазалном положају, и тиме без права на самостално доношење устава.

---

<sup>65</sup> Рашић-Митриновић, наведено дело, стр. 39.

## ПЕТРОВСКА СКУПШТИНА ОДРЖАНА У КРАГУЈЕВЦУ

1. ЈУНА 1835. ГОДИНЕ

Уставно питање после укидања Сретењског устава увек је било присутно. Кнез Милош у почетку није био за укидање устава, већ за његову ревизију, Тек под притиском Русије, Турске и Аустрије он га је укинуо.

Када је добио пристанак Русије да може приступити изради новог устава кнез Милош је дао да се приступи изради новог устава. Крајем априла 1835. године помињу се два нацрта устава. Нацрт који је израдила комисија, коју је именовао кнез Милош, предат је Порти и Русији.

Кнез Милош је коначно 1835. године пристао да предузме пут у Цариград. Сматрао је да ће том посетом подићи углед Србије у Европи, и да ће Турска поштовати све повластице које су дате хатишериџама. О том путу требало је да извести скупштину. Док је био одсутан кнеза би замењивао Савет. Међутим, да не би ојачао Савет, одредио је намесништво у које су ушли: Јеврем Обреновић, Милета Радојковић и Димитрије Давидовић.

Скупштина је одржана у порти старе цркве у Крагујевцу. После кнежевог говора, депутати су упознати са свим што је урађено на организацији државне власти и законима који су донети.

На скупштини је расправљано о овим питањима: 1. Утврђивање плата чиновницима у Србији, 2. Увођење војних команди уместо сердарстава,<sup>66</sup> 3. Увођење исправничества уместо окружних судова, 4. Именовање нових саветника и доношење закона о Савету, 5. Обраћање кнеза посланицима о припремама за пут у Цариград, и о томе ко ће га мењати док је он одсутан.

## СПАСОВСКА СКУПШТИНА ОДРЖАНА У КРАГУЈЕВЦУ

28. МАЈА 1837. ГОДИНЕ

Да би спровео правичнију пореску политику, кнез Милош је сазвао скупштину. Он је отворио скупштину говором у коме је навео

---

<sup>66</sup> Пет сердарстава установљено је 22. марта 1834. године. Расинско сердарство са седиштем у Јагодини обухватало је окружја: Крушевачко, Јагодинско, Параћинско и Ресавско. На челу сердарства налазио се Милета Радојковић.

потребу да се ревидира пореска политика. До тада висина пореза била је иста за све, који су плаћали порез, без обзира на њихово имовно стање. На скупштини су донете мере, које су значиле стварну олакшицу. Да би се спречиле злоупотребе, решено је да се порез плаћа према количини и квалитету земље. Они, који су имали више и бољу земљу плаћали су веће порезе.

Народни представници за ову скупштину бирани су на окружним скупштинама. Поред тога и кнез је именовао своје представнике. На скупштини је било око 700 људи. Били су присутни, поред кнеза, митрополит, сви државни саветници, три епископа, три пуковника, 85 чиновника, 50 свештеника, 137 трговаца и 410 кметова.

Пуковник Арсеније Андрејевић известио је 13. маја 1837. године кнеза Милоша о саопштавању налога о сазивању скупштине у Јагодинском округу и о састављању спискова делегата, који ће присуствовати скупштини: *По височајшему ваше Светлости Налогу од 4 . касателно скупштине Народне по окружијима то чест имам Вашој Светлости рапортом овим всениучајше претставити, де сам тек јуче после панађура ћупријског у Темнић у село Бачину изашао и данас објавио височајши налог и жеље Ваше Светлости свом народу целог окружија Јагодинског, кои је на скупштину позван био, где су и надлежне среске старешине присуствовале, ког народа било је до 600 људи. Разумевиши дакле народ жеље Ваше Светлости с највећим восторгом или управо казати с благовемијем-саслушали су и примили налог, и добровољно без икаквог отлагања изабрали су одређено им височајше число људи, и мени писмено укупно с изабраним људма за скупштину предали...*<sup>67</sup>

О саопштавању за скупштину народу окружја ћупријског, командант средоточне војне команде Арсеније Андрејевић, обавестио је кнеза Милоша 16. маја: *Којим учтивејше вашој светлости представљам, да сам синоћ приспевши у срез ресавски у село Плажане, сво окружје ћупријско данас сакупио, и објавио им вољу и жељу ваше светлости, касателно идуће скупштине, а такођер поручио сам им и поздрав ваше светлости, на који сви скупа благодарећи на отеческој милости, и сви скупа поздрављају вашу светлост, купно са светлом фамилијом, на којој дакле скупштини, сдоговоривши се сви, одма су с највећом охотом и*

---

<sup>67</sup> АС, КК, Јагодинска нахија, бр. 782.

*радостију изабрали одређено число људи, за главну имајући бити у Крагујевцу скупштину.*<sup>68</sup>

Списак народних посланика:<sup>69</sup>

Окружје јагодинско: 1. Милоје Симеуновић из Калудре среза левачког, 2. Ђука Маринковић из Волујака среза левачког, 3. Живко Шокорац, подполковник, старешина среза левачког, 4. Мојсило Ранковић из Катунa среза Темнићког, 5. Гаја Стојковић из Тољевца среза темнићког, 6. Стеван Недељковић, цели капетан, старешина среза темнићког, 7. Стоиљко Миленковић из Јагодине среза беличког, 8. Стефан Миленковић, цели капетан, старешина среза беличког, 9. Аранђел Милосављевић, асесор исправичества окружја јагодинског.

Окружје ћупријско: 1. Стојан Поповић из Горње Мутнице среза параћинског, 2. Аксентије Срећковић, цели капетан, старешина среза параћинског, 3. Милош Секулић из Ђуринаца среза ресавског, 4. Вучко Величковић из Војске среза ресавског, 5. Петар Ђорђевић, мајор, старешина среза ресавског, 6. Станко Јаћимовић из Стењевца среза подгорског, 7. Јован Пандуровић из Сења среза подгорског, 8. Стојан Митрић, полукапетан, старешина среза подгорског, 9. Јеремија Здравковић, асесор исправичества округа.<sup>70</sup>

## СКУПШТИНА ОДРЖАНА У КРАГУЈЕВЦУ

### 13. ФЕБРУАРА 1839. ГОДИНЕ

Ово је прва скупштина која је одржана после *Турског устава*. На њој је требало донети акте о оснивању Државног совјета. Позив за скупштину је упућен свим магистратима: *Добивши из Цариграда достоверни превод Устава за премило Отечество наше, препоручујемо, да свако лице, које по предписанијум нашем имају доћи на скупштину, от кућа свои за овамо пођу, тако како ће овде 10. фебруариа приспети и на скупштини која ће 11. или 12. фебруариа бити присуствовати могли.*

---

<sup>68</sup> АС, КК, XXXI, 839/1837.

<sup>69</sup> „Новине Србске“, бр. 26 од 26. јуна 1837. године, стр. 195-199.

<sup>70</sup> За одржавање Спасовске скупштине укупно је утрошено 35.420,14 гроша. Од тога, зависно од величине округа, поједини окрузи су плаћали део трошкова. Јагодински округ утрошио је 2.637,38 гроша, а Ћупријски округ 1747,8 гроша.

У овом позиву назначен је и начин избора сеоских и варошких депутата и дато упутство о слању осталих лица. Број изабраних депутата одређиван је према величини округа. Магистрати су у договору са среским старешинама распоређивали број депутата по срезовима на основу броја пореских глава. Избор сеоских депутата вршио се на сеоским скупштинама. Спискови изабраних депутата на среским скупштинама слати су окружним магистратима. По завршеном избору сеоских и варошких депутата, магистрати су састављали спискове по срезовима и варошима и потврђивали печатом. Иначе, изабрана лица требало је да буду *најблагоразумнија и најчеститија* у своме округу.<sup>71</sup>

Због неслагања са Саветом и њиховим настојањем да ограниче кнежеву власт, кнез Милош је покушао то да осујети саставом скупштине. Његови приврженици су у својим окрузима радили на спречавању одласка депутата, који нису одговарали Милошевим плановима. Старешине Јагодинског округа Стеван Недељковић и Стевча Михаиловић спречили су Николу Лазаревић из Варварина, Марка Ђорђевића и Мијајла Тучковића из Бачине да оду на скупштину. На мосту у Багрдану били су везани и враћени у своја места. Због тога су Јеврем Обреновић, Милутин Савић, Милета Радојковић, Милосав Здравковић, Тома Вучић-Перишић, Прота Матеја Ненадовић и други упутили протест 8. фебруара.

Јагодински округ послао је 19, а ћупријски 18 посланика. Од свештенства на скупштину су позвани, између осталих и: Гаврило Миљковић, игуман манастира Каленић, Милентије Марковић, игуман манастира Љубостиње, Стефан Михаиловић, игуман манастира Горњак, Самуило Јанковић, настојатељ манастира Раванице, Милентије Поповић, настојатељ манастира Манасије, Богосав Здравковић, протопрезвитер ћупријски, Стефан Поповић, намесник параћински и Јован Димитријевић, намесник јагодински.<sup>72</sup>

На истој скупштини депутатима су исплаћени и трошкови. Јагодинским депутатима је исплаћено 3.269, 20 гроша, а Ћупријским 2.374, 20 гроша. Живку Шокорцу исплаћено је 200 гроша, Милосаву Здравковићу 1.155 гроша и Милети Радојковићу такође 1.155 гроша.<sup>73</sup>

---

<sup>71</sup> Љубица Кандић, Делатност скупштине...АПФ, 1-2, 1960. стр. 147.

<sup>72</sup> АС, ЗМП, бр. 7301.

<sup>73</sup> АС, ЗМП, бр. 7301.

## НАРОДНА СКУПШТИНА ОДРЖАНА У БЕОГРАДУ

12. ЈУНА 1839. ГОДИНЕ

После угушења Јованове буне, Уставобранитељи су желели да потпуно разоткрију учешће кнеза Милоша у организовању и подстицању буне. Нарочито се за то залагао Тома Вучић-Перишић. Он је из Крагујевца, где се налазио са окупљеном народном војском из свих округа, вршио притисак на Савет и кнеза Милоша. Вероватно подстакнут од Вучића, окупљени народ је тражио утврђивање пуне одговорности за подизање буне. Тада је поднета једна молба са народним жељама од 11 тачака, које су биле углавном финансијске природе. Савет се није сложио са Вучићевим радом, и сматрало се да је он само требао да окупљеном народу саопшти намере власти, и да свепусти кућама. Међутим, под Вучићевим притиском, Савет је уважио његов предлог о одржавању скупштине, и као датум одржавања одређен је 12 јун.

Начелству окружја јагодинског Вучић је упутио наредбу 31. маја у којој је тражио одређивање народних представника за скупштину. У наредби је истакао сагласност Савета за одржавање скупштине, која би имала за циљ: *...да би се сада једанпут за свагда утврдио темељ постојаног мира и благостанија у народу нашем а напротив свако зломненије и несрећа на отечеству нашем удаљила.* У истој наредби налаже избор одређеног броја депутата, који ће заједно са депутатима који су се налазили са окружним војскама код Крагујевца, представљати округе. Број депутата које је требао да бира сваки округ, обавиће се по налогу Попечитељства унутрашњих дела. На крају је наложио, да се изабрани депутати снабдеју пуномоћјима Окружних судова.<sup>74</sup>

Попечитељство унутрашњих дела обавестило је Јагодинско начелство дописом од 1. јуна, да је по жељи Савета, а у договору са Попечитељством правосуђа и врховним заповедником народне војске Томом Вучићем-Перишићем, одлучило да се најдаље до 12. јуна одржи скупштина у Београду. Као што је предложио Тома Вучић-Перишић, и Попечитељство се сложило, да сваки округ за депутате одреди 10 до 12 људи са по једним среским начелником. На скупштину су били обавезни да дођу, из сваког округа окружни начелник, или његов помоћник, из сваког Окружног суда председник суда, или један од чланова суда, и по једно свештено

---

<sup>74</sup> АС, НОЈ, Ф III, 2-28/839.

лице. Пошто је избор од осам депутата извршио Тома Вучић-Перишић из редова народне војске Јагодинског округа која је била код Крагујевца, окружно начелство требало је да изврши избор још четири депутата. Како је окружни начелник Живко Шокорац учествовао у побуни, и као заробљеник већ се налазио код Крагујевца, Попечитељство је наложило, да се његов помоћник не шаље за депутата, да не би окружје остало без представника окружне власти, већ да се уместо њега одреди Миленко Радојковић, начелник среза темнићког. Пуномоћја изабраним депутатима, као и депутатима који су одређени од стране Томе Вучића-Перишића, требало је да потврде својим потписима окружно начелство, срески начелници, окружни суд и сви кметови.<sup>75</sup>

На основу дописа Попечитељства унутрашњих дела, окружно начелство је 2. јуна обавестило среске начелнике, да из сваког села у својим срезовима, изаберу по једног доброг и поштованог човека, и да сви заједно дођу у Јагодину, где ће да изврше избор депутата за предстојећу скупштину.<sup>76</sup>

Из Јагодинског окружја, за депутате су изабрани:

из среза темнићког: Таса Аранђеловић из Јагодине, Илија Николић из Јагодине, Петко Петровић из Избенице, Мијајло Јовановић из Обрежа, Лаза Милојевић из Поточца, Радован Милосављевић из Рибара, Јован Адамовић из Секурича, Васа Матић из Лоћике;

из среза левачког: Стеван Јанковић из Пчелица, Петар Кљушић из Сабанте, Живан Милосављевић из Мишевића, Сава Радојковић из Деонице, Хаџи Иван Милутиновић из Милутовца, Ђока Маринковић из Волујака, Никола Марковић из Пољне.<sup>77</sup>

Од среских начелника, скупштине су присуствовали: Миленко Радојковић, начелник среза темнићког, Риста Бабовић, начелник среза левачког, Илија Вукићевић, помоћник окружног начелника, Мита Тирић, председник Суда окружја јагодинског и Стеван Аранички, секретар.<sup>78</sup>

---

<sup>75</sup> АС, НОЈ, Ф III, р-28/839.

<sup>76</sup> АС, НОЈ, Ф III, р-28/839.

<sup>77</sup> *Новине србске*, бр. 26. 12. јуни 1839. Следе потписи свих кметова у окружју.

<sup>78</sup> *Новине србске*, бр. 26. 12. јуни 1839.

На списку депутата, који садржао 12 имена, а који је послат од стране окружног начелства, нису се налазила имена Петка Петровића, Јована Адамовића, Ђоке Маринковића и Николе Марковића, а као дванести депутат уписан је Миленко Радојковић, начелник среза темнићког.<sup>79</sup> Осим кметова, пуномоћја су потписали: Миленко Радојковић, начелник среза темнићког, Риста Бабовић, начелник среза левачког, Илија Вукићевић, помоћник окружног начелника, Мита Тирић, председник Суда окружја јагодинског и Стеван Араницки, секретар.<sup>80</sup>

Из Вупријског окружја за депутате су изабрани:

из ресавског среза: Стојан Китић из Свилајнца, Ивко Здравковић из Вуприје, Милован Катић из Црквенца, Вучко Величковић из Војске, Миле Јовановић из Црквенца, Марјан Здравковић из Брестова, Анта Спасојевић из Рајкинца, Јован Пандуровић из Сења, Миљко Дмитровић из Јеловца;

из параћинског среза: Марко Јовановић из Стриже, Радосав Јовановић из Буљана, Радула Радојевић из Доње Мутнице, Паун Маринковић из Параћина, Стеван Миловановић из Параћина. Осим свих кметова, пуномоћја су потписали: Богдан Ђорђевић, начелник среза параћинског, Димитрије Симић, начелник среза ресавског, Петар Ђорђевић, начелник ђупријског округа, Стеван Јовановић, председник Суда окружја ђупријског, Димитрије Исаиловић, секретар.<sup>81</sup>

Скупштина у Београду одржана је у атмосфери великих напада на кнеза Милоша, а и целу династију Обреновића. У таквим околностима кнез Милош је био принуђен да поднесе оставку. Пристао је да врати хатишерифе и сва друга тражена државна документа, да плати оштету сваком кога је он лично оштетио, али није пристао да надокнади трошкове који су направљени дизањем буне.

Захтеви који су дефинисани на скупштини, могу се поделити у три групе. Први захтеви уперени су против чиновника присталица династије Обреновић. У ту групу спадао је и захтев за укидањем апанаже Милошевој браћи, као и одређивање комисије,

---

<sup>79</sup> АС, НОЈ, Ф III, р-28/839.

<sup>80</sup> АС, НОЈ, Ф III, р-28/839.

<sup>81</sup> *Новине србске*, бр. 26, 12. јуни 1839. Следе потписи свих кметова у окружју.

која је требала да у непосредним контактима са народом, објасни устав и сва друга законска акта, донетих на основу устава.

У другом акту садржана су два захтева. Првим је тражено да се не уваже трошкови које је кнез Милош чинио помажући противнике званичне Порте, а другим да се укине кулук, и да кнез Милош плати рад на изградњи неких државних зграда. Трећим актом тражена је највећа казна за учеснике буне. У групи ових захтева, налази се и молба народа округа ћупријског, у којој се тражи премештање начелника округа Петра Ђорђевића, јер је изгубио народно поверење.<sup>82</sup> Штампане примерке одлуке скупштине и говор митрополита јагодинско начелство је добило 22 и већ 23. јуна примерке је поделило срезovima, са обавезом да се у сваком месту прочитају.<sup>83</sup>

Уставобранитељи су желели да искористе олакшице које су даване народу. У том циљу, према усвојеном скупштинском захтеву, формирана је комисија која је, требала да ради на основу *Наставленија*, које је уредио Савет, односно инструкције у 14 тачака. Према овом упутству комисија је требала да у свакој окружној вароши сазове скупштину, на којој би били присутни чланови Примирителних судова и виђенији људи у народу, и да им се у присуству судских и полицијских власти тумачи устав и сви закони издати на основу устава. Затим, да испита да ли су уредбе тумачене народу, и посебно да тумаче оне уредбе које народ не прихвата. Комисија је имала и задатак, да преиспита рад судских и полицијских власти и њихов однос према народу, као и њихов рад у борби против скитњаци, лопова и злочинаца. Комисија је уверавала народ у потреби подизања школа и поштовање цркве и свештенства. Износили су разлоге Михаиловог недоласка на престо, и приликом тога су оптуживали кнеза Милоша. Од народа су примане усмене и писмене тужбе. Неке је Комисија сама решавала, а неке је враћала окружним властима. Један број тужби слала је Намесништву. У почетку, до одлуке Порте да Михаила потврди за кнеза, Комисија је тајно агитовала за кнеза Александра Карађорђевића, а против династије Обреновић.

Попечитељство унутрашњих дела писмом од 31. августа 1839. године известило окружно начелство, да је формирана

---

<sup>82</sup> Јован Милићевић, Народне скупштине у Србији 1839-1843, Зборник Филозофског факултета, књ. IV-1, Београд 1957. стр. 162-163.

<sup>83</sup> АС, НОЈ, Ф III, р-93/839.

комисија за тумачење устава на уставу донетих уредаба. Састав комисије чинили су: члан Совјета Лазар Теодоровић, начелник Гарнизонског војинства Илија Милутиновић-Гарашанин, члан Суда окружја београдског Макса Ранковић и секретар при Попчитељству финансија Радоје Дамјановић, који је придодат за писара и благајника.

Обавештавајући окружно начелство, Попечитељство је наложило да се посредством среских начелника и кметова, о доласку комисије обавести сав народ, како би се у непосредном контакту изнеле све жеље народне.<sup>84</sup> Првобитно, комисија је окружно начелство обавестила да ће у Јагодину доћи 8. октобра. Да би Комисија по својој дужности и потреби у Јагодини држала скупштину, званично је обавестила окружно начелство са препоруком, да се позове из сваког оближњег села по 10 људи, а из удаљених по 8 и то из свих имовинских група, као и свештенство.<sup>85</sup> Наложили су да том приликом, срески начелници донесу и деловодне протоколе из 1939. године, које би комисија прегледала. Такође је окружно начелство било дужно да припреми сва писма и дописе које је примало од Попечитељства унутрашњих дела, као и одговоре на њих. Преноћиште за комисију било је обезбеђено у Јагодини. Према извештају окружног начелства скупштина је држана у Јагодини 10 октобра, пре и после подне. Комисија је упознала народ са налогом Намесништва о потреби сечења и превлачења јапија за мост на Морави код Ћуприје, и о обавезној исплати по уредби.

Народ је био задовољан радом комисије. Упућена је и захвалност Намесништву за престанак буне и поштовања устава. Неки од присутних тражили, да се у земљу позове кнез Михаило, и да се дозволи повратак у земљу сину покојног Карађорђа. Стеван Јаковљевић из Пчелица, према наговору Ристе Бабовића, начелника среза левачког, поставио је питање зашто је син Карађорђа из Неготина у Турску повраћен.<sup>86</sup>

На скупштини је покренуто питање жировнице. Посебно је истицано неслагање са свештенством. Тражило се тачно утврђивање давања свештеницима, јер су бир наплаћивали различито. Осим

---

<sup>84</sup> АС, НОЈ, Ф IV, р-88/839.

<sup>85</sup> АС, НОЈ, Ф IV, р-88/839.

<sup>86</sup> АС, ЧК, 140. Извештај о овоме поднео је окружни начелник изјавивши да је то питање поставило више људи.

тога, само за неке појединце венчања и крштења вршили су по кућама. Народ је био задовољан својим чиновницима.<sup>87</sup>

После Јагодине, комисија је отишла у Ћуприју.<sup>88</sup>

---

<sup>87</sup> АС, НОЈ, Ф V, р-60/839.

<sup>88</sup> АС, НОЈ, Ф IV, р-88/839.

## СКУПШТИНЕ ЗА ВРЕМЕ ПРВЕ ВЛАДАВИНЕ КНЕЗА МИХАИЛА ОБРЕНОВИЋА

### СКУПШТИНА ОДРЖАНА 5. МАРТА 1840.

Скупштина је сазвана ради проглашења Михајла Обреновића за кнеза. Расписом од 12. фебруара, за скупштину су позвани: сви окружни начелници, сви председници Примирителних судова, сви срески начелници из унутрашњих окружја, осим једног који ће у сваком окружју остати, а из пограничних окружја половина, односно по четири на хиљаду бирача из свих редова народа, кметова, трговаца или простог народа, који су у народу познати, који уживају пуно поверење народа у својим општинама, и мирско и свештеничко духовство. Изабрани депутати требали су да буду спремни да на позив дођу на Скупштину. Среске старешине који долазе на скупштину, дужни су да одреде своје писаре да завршавају њихове послове.<sup>89</sup>

Истовремено окружним начелствима су од стране Попечитељстваа унутрашњих дела, достављена и Правила по којима ће се бирати депутати за скупштину:

1. По пријему правила, окружна начелства ће одредити број депутата по срезовима, рачунајући по четири депутата на хиљаду пореских глава.

2. По одређивању броја депутата по срезовима, срески начелници су дужни да обавесте општине о броју изабраних лица која ће бирати депутате за скупштину.

3. Да би се знало колико која општина треба да изабере таква лица, срески начелници су дужни да то одреде. Свака општина која има до 50 пореских глава бира једног. Оне општине које имају између 50 и 100 пореских глава шаљу два, а општине са више од 100 пореских глава шаљу три лица.

4. Ови одборници треба да буду најпоштенији и да имају поверење својих општина. Ако је неко од њих био раније кажњаван,

---

<sup>89</sup> АС, НОЈ, Ф II, р-107/840.

срески начелник је дужан да га одмах замени, одборником из исте општине.

5. Ове одборнике бираће Примирителни судови у договору са житељима целе општине

6. Пошто се према овим правилима изврши избор одборника, један члан Примирителног суда и два житеља општине, који нису изабрани за одборнике, обавестиће о избору среског начелника и предати му списак изабраних одборника.

7. Срески начелник, пошто прикупи одборнике из свих општина свог среза, отвориће изборну скупштину за избор депутата за скупштину у Београду. Пре избора дужан је да их обавести о значају и циљу одржавања скупштине, и да је потребно изабрати најбоље, најпоузданије и људе који имају највише поверења народа, и који ће својим присуством и држањем осветлити образ онима који су га изабрали.

8. После тога, срески начелник ће обавестити о броју депутата који се бирају, а који је одредио окружни начелник, рачунајући четири депутата на хиљаду пореских глава.

9. Пошто се изврши избор депутата, срески писар ће сачинити пуномоћја, која ће сви изабрани потписати, а срески начелник потписом и печатом потврдити.

10. По завршеном избору, депутати ће отићи својим кућама и чекати позив за одлазак на скупштину.

11. По избору депутата и потписивању пуномоћја, срески начелник ће та пуномоћја доставити окружном начелству.

12. Окружни начелник, пошто добије спискове и пуномоћја свих изабраних депутата, послаће их Попечитељству унутрашњих дела.

13. Што се тиче окружних вароши, оне ће директно бирати одређен број депутата без сазивања среских скупштина, и без мешања среских начелника.

14. Депутате окружних вароши бираће општинари њихових Примирителних судова, који ће по избору, својим депутатима дати пуномоћја која ће потписати изабрани депутати и председник Примирителног суда.

15. Окружни начелник ће и ова пуномоћја, као и пуномоћја среских депутата, послати Попечитељству унутрашњих дела.<sup>90</sup>

Пошто се очекивао долазак кнеза Михаила у Београд 3. марта, Попечитељство унутрашњих дела је дописом од 17. фебруара обавестило окружна начелства, да своје депутате пошаљу најкасније до 1. марта.<sup>91</sup>

За ову скупштину из Јагодинског окружја изабрани су следећи депутати:

За срез темнићи

1. Таса Аранђеловић, трговац из Јагодине, 2. Павле Стојановић, трговац из Јагодине, 3. Милан Павловић, председник Примирителног суда из Јовца, 4. Лазар Милојевић, председник Примирителног суда из Поточца, 5. Живо Марковић, члан Примирителног суда из Бачине, 6. Прокопије Пауновић, председник Примирителног суда из Варварина, 7. Мијаило Степановић, члан Примирителног суда из Карановчића, 8. Павле Велимировић, председник Примирителног суда из Јасике, 9. Милова Стефановић, председник Примирителног суда Беле Воде, 10. Милић Марић из Коња, председник Примирителног суда, 11. Илија Радовановић из Секурича, члан Примирителног суда, 12. Нестор Недељковић из Брајинца, председник Примирителног суда, 13. Марјан Глигоријевић из Ланишта, члан Примирителног суда, 14. Радован Милосављевић из Рибара, председник Примирителног суда, 15. Милојко Јовановић из Обрежа, председник Примирителног суда.

За срез Левачки

1. Мијат Ђорђевић из Велике Дренове, председник Примирителног суда, 2. Обрад Алуровић из Медвеђе, председник Примирителног суда, 3. Стеван Стошић из Милутовца, председник Примирителног суда, 4. Радосав Милутиновић, из Раинца, председник Примирителног суда, 5. Ђука Маринковић из Волујака, председник Примирителног суда, 6. Јевта Павловић из Жупањевца, председник Примирителног суда, 7. Милић Ђорђевић из Калудре, председник Примирителног суда, 8. Вучко Спасојевић из Мотрића, председник

---

<sup>90</sup> АС, НОЈ, Ф II, р-107/840.

<sup>91</sup> АС, НОЈ, Ф II, р-107/840. Кнез Михаило је са својом пратњом дошао у Алексинац 19. фебруара. После петодневног карантина, продужио је за Београд. Сва начелства на путу кроз која је пролазио, обавештена су о свим обавезним припремама.

Примирилног суда, 9. Сава Остојић из Рековца, марвени трговац, 10. Петар Радосављевић из Горње Сабанте, председник Примирилног суда, 11. Милић Мијаиловић из Винораче, члан Примирилног суда, 12. Тодор Миљковић из Бунара, председник Примирилног суда, 13. Сава Јовановић из Деонице, председник Примирилног суда, 14. Милош Радуловић из Горњег Рачника, председник Примирилног суда, 15. Милета Симеоновић из Вукмановца, председник Примирилног суда.<sup>92</sup>

Скупштина је одржана на Калемегдану уз присуство свих народних старешина. Читање фермана и берата обављено је прво на турском, а потом на српском језику. Уз султански брат, велики везир је упутио писма Томи Вучићу и Аврамо Петронијевићу, у којима их обавештава да су постављени за саветнике малолетном кнезу Михаилу. После читања фермана и берата обављена је служба у цркви. Служби су присуствовали чланови Савета, попечитељи, два до три члана Апелације, начелник Гарнизонске војске са два три официра, сви председници окружних судова и окружни начелници са два три кмета из сваког среза, које су скупштинари између себе изабрали.

После службе сви присутни честитали су кнезу кнежевско достојанство. Поред чланова совјета, свештенства, попечитеља, представника војске, честитке су упутиле и депутације из сваког округа, које су скупштинари са председницима окружних судова и окружним начелницима међусобом изабрали.<sup>93</sup>

## СКУПШТИНА У ТОПЧИДЕРУ ОДРЖАНА

20 – 28. ЈУЛА 1840. ГОДИНЕ

Кнез Михаило је био незадовољан постављањем Вучића и Петронијевића за саветнике. Није веровао својим саветницима, јер је сматрао да су они предводили групу, која је желела да на српски престо доведу сина или унука Карађорђа Петровића. Током марта 1840. године покушано је помирење присталица Обреновића и уставобранитеља. Привидно помирење није дуго трајало. Кнез Михаило је помилово политичке кривце због учешћа у Јовановој буни 1839. године.

---

<sup>92</sup> АС, НОЈ, Ф II, р-107/840.

<sup>93</sup> Новине србске, бр. 10, 9 март 1840. година.

И једна и друга страна радиле су на реализацији својих циљева. Међусобне оптужбе довеле су до отворених немира у скоро свим окрузима. Противници Обреновића, пре свих Вучић и Петронијевић, због опасности, поднели су оставке на звање кнежевих саветника. На њихову страну стала је Порта. Портин комесар састао се са кнезом Михаилом, и са њим договорио сазивање Народне скупштине. Посланици су се у Топчидеру сакупили 20. јула, а Скупштина се састала после два дана на Калемегдану. Она је била састављена од: министара, саветника, владика, прота, настојника главних манастира, окружних начелника, председника окружних судова, чланова Апелације и 170 кметова из народа.

Депутати за скупштину у Топчидеру из Јагодинског окружја били су: Милош Миљковић из Јагодине, Радован Милосављевић из Рибара, Милан Павловић из Доњег Јовца, Милојко Јовановић из Обрежа, Радосав Милутиновић из Раинаца, Стеван Стошић из Милутовца, Јефта Павловић из Жупањевца и Теодор Миљковић из Бунара.<sup>94</sup>

Депутати из Ћупријског округа били су: Јован Ђуричић из Свилајнца, Михајло Милошевић из Плажана, Петар Марковић из Тропоња, Марко Ђорђевић из Глоговца, Василије Новаковић из Дубнице, Јован Димитријевић из Параћина, Радуле Радојевић из Доње Мутнице и Мата Гојковић из Лешја.<sup>95</sup>

Пуномоћје свим депутатима потписали су окружни начелници или њихови помоћници, и председници окружних судова. Испред окружног суда у Јагодини пуномоћје је потписао Мита Тирић, окружног начелства привремени начелник Јеремија Станојевић, а испред ћупријског округа, председник окружног суда Стојан Јовановић и окружни начелник Петар Ђорђевић.<sup>96</sup>

Скупштина је требала да буде обавештена о ферману који је комесар донео и да одговори на нека питања. Комесар је преко митрополита упутио скупштини четири питања: 1. Како су задовољни царским ферманом?; 2. Јесу ли захвални на уставу?; 3. Ако су захвални зашто су се подигли и у гомиле скупљали?; 4. Зашто неће да трпе у служби неке чиновнике?

---

<sup>94</sup> *Србске новине*, бр. 31, 3. август 1840.

<sup>95</sup> *Србске новине*, бр. 31. 3. август 1840.

<sup>96</sup> *Србске новине*, бр. 31. 3. август 1840.

Посланици су одговорили 23. јула. Оптужили су Вучића, Петронијевића и њихове присталице да су *њихова паклена себичност и тежња за самовлашћем* узрок незадовољства у народу. Они су желели промену династија. Приморали су кнеза Милоша да поднесе оставку, желели су да протерају Јеврема Обреновића и кнегињу Љубицу, смењивали неке чиновнике и окружне начелнике који су били привржени кнезу Милошу

Посланици нису били задовољни ни радом комисије за тумачење устава, јер се пре ње народ наговарао да тражи за кнеза Александра Карађорђевића. Посланици нису били задовољни што се кнез Михаило у ферману назива баш – кнезом, јер је то назив за старешину једног округа; радом српског изасланика у Цариграду; слањем комисије без сагласности српског кнеза; да се противници уставобранитеља називају бунтовницима; и изјавом комесара да носиоци турских ордена не подлежу српским судовима.

Одговор су потписали сви посланици, а засебно и сви представници окружних судова и окружни начелници, или њихови заменици. У вароши су пред кнезом Михаилом, портиним комесаром и руским конзулом посланици сваког округа посебно одлазили комесару и на питања одговарали. Испред јагодинског округа одговор су потписали: председник окружног суда капетан Мита Тирић и окружни начелник капетан Јеремија Станојевић, а испред ђупријског округа: председник окружног суда капетан Стојан Јовановић и окружни начелник мајор Петар Ђорђевић.<sup>97</sup>

После одговора, скупштина је наставила рад у Топчидеру, док је неколико најважнијих противника напустило Србију.

## СКУПШТИНА ОДРЖАНА У ТОПЧИДЕРУ

10 – 11. АВГУСТА 1840. ГОДИНЕ

Стање у земљи после скупштине није се променило. Неслога између кнеза и намесника довела је до нових заостравања. Иако су главни уставобранитељи били ван земље, њихов утицај је био и даље јак. Уставобранитељи су намерно ширили гласине са захтевом да се у земљу врати кнез Милош, верујући да би то изазвало противљење Порте и руског двора. Њихови сарадници у земљи одржавали су сталне међусобне контакте, и покушавали да

---

<sup>97</sup> Новине србске, бр. 31, 3. август 1840. године.

становништво окрену против кнеза. Да би прекинуо са деловањем уставобранитеља, и смирио ситуацију у земљи, кнез Михаило је сазвао скупштину за 10. август 1840. године. Скупштина је одржана у Топчидеру код кнежевог конака. Кнез је посланицима у 10 тачака предложио решења која су се односила на безбедност земљи и очувања поретка: 1. Да се одустане од тога да се сада кнез Милош врати у земљу, 2. Да сваки Србин оне који агитују против управе и буне народ преда првом свом среском старешини; 3. Да се данак одмах плати, а ко одбије платити данак да срески старешина сваког оног који би се томе противио, да сматра као бунтовника, и као такав да се преда суду, и по пресуди казни; 4. Да исто тако и оне, који би по народу мутили под изговором да их је кнез, или ма ко други послао, а да немају од надлежних власти спроводително писмо, да се сматрају као бунтовници, одмах вежу, и Окружном суду предају; 5. Да се верује само налозима кнежевим који су са премаподписом надлежног попечитеља снабдевени, и попечитељским налогом само онда, ако су по 25. тачки Устава с премаподписом начелника или његовог секретара са нумером протокола снабдевени; 6. Тако исто да се и препорукама начелства верује само онда, ако су премаподписане писаром или којим другим чиновником начелства; 7. Среским старешинама дужан је народ веровати и повиноваи им се, ако се у штогод сумња, нека се он тужи окружном, начелству, и посредством овога, и самом попечитељству, али противити скупљања у гомиле, претећи им силом и најстрожијом казном; 8. Да нико не сме кмета везати и хапсити без заповести среског старешине; да нико не сме среског старешину и нижег чиновника ухапсити и везати без заповести начелника. Нико не сме начелника ухапсити, без заповести Попечитељства унутрашњих дела, као што нико не смемо чинити и са судијама, свештеницима и учитељима без заповести Попечитељства правосуђа и просвете, нити економским чиновницима без Попечитељства финансија; 9. Ко год имао какву жалбу, или ко год дозна какву њихову кривицу, нека га његовој власти пријави, а не да га он, или више њих сами везују и у затвор доводе без дозволе и заповести њихове власти; 10. Да се они који су око кнеза остали, и сви они који за Вучићем нису отишли, или који су нешто нажао учинили кнезу Милошу, нека у љубави остану, забораве све сукобе, и да се постарају да од сад влада мир и законити поредак.<sup>98</sup>

---

<sup>98</sup> Србске новине, бр. 34, 17. август 1840. године.

Кнез Михаило је тражио од скупштине да се ове мере предузму. Овај кнежев захтев скупштина је прихватила и донела своја обавезујућа правила: 1. Да се сваки онај који ради против законитог кнеза Михаила, било делом или словом, као издајник отечества сматра и смрћу казни; 2. Да се строгом робијом казни сваки онај који би покушао да тајном преписком, или тајним договором, напада садашњу власт, или покуша да закони поредак било чиме наруши; 3. Исто тако да се казни строгом робијом онај који би људе наговарао да правитељство и правитељствене чиновнике не слуша, и који се ухвати да народ одговара од плаћања данка; 4. Да се истом мером казни сваки онај који ровари, који се ухвати да тајно шапуће о нарушавању досадашњег поретка, или ко покуша да заобиђе закониту власт, па другом коме иде на тужбу или жалбу. Предложено је, да се ово унесе у будући криминални законик.

Сви присутни су се обавезали да ће свим званичним и приватним силама дејствовати да се ови закључци у целини одрже. Међу потписницима су и: Мита Тирић и Јеремија Станојевић, испред јагодинског округа, као и Стојан Јовановић и Петар Ђорђевић, испред ћупријског округа.<sup>99</sup>

---

<sup>99</sup> *Србске новине*, бр. 34, 17. август 1840. године.

## СКУПШТИНЕ ЗА ВРЕМЕ ВЛАДАВИНЕ КНЕЗА АЛЕКСАНДРА КАРАЂОРЂЕВИЋА

### СКУПШТИНА ОДРЖАНА У ТОПЧИДЕРУ АВГУСТА 1843. ГОДИНЕ

Током августа 1842. године уставобрнитељи су започели са организовањем бунта против кнеза Михаила. У јагодинском и ћупријском округу организатори буне били су: члан Савета Милосав Здравковић - Ресавец, председник ћупријског окружног суда Јован Вељковић, Богдан Ђорђевић, начелник среза параћинског и командир војног гарнизона у Ћуприји Јоца Наумовић. Јован Вељковић је са око 50 до 60 коњаника отишао у Крушевац да ухвати министра унутрашњих дела Цветка Рајовића, и у Алексинцу да ухвати окружног начелника Петра Ђорђевића. Милосав Здравковић и Јоца Наумовић подигли су Ресаву, док се Богдан Ђорђевић са око 1000 људи улогорио код Јагодинског гробља. Он је требало да придобије начелника окружја јагодинског. Богдан Ђорђевић је убио у Крагујевцу кнежевог представника, који је преговарао о миру. Касније се сукобио са пратњом кнеза Михаила код Београда.

Да бе се спречило ширење побуне у неким окрузима, као и у јагодинском и ћупријском округу, министар унутрашњих дела донео је одлуку о распореду својих снага. Људи из шабачког и ваљевског округа требало је да оду у Свилајнац, да би ухватили Милосава Здравковића-Ресавца. За смиривање буне у јагодинском и ћупријском округу послат је начелник округа пожаревачког са око 150 људи. Његов задатак је био да ослободи начелника ћупријског округа из затвора и да ухвати и убије Јована Вељковића.<sup>100</sup>

После Вучићеве буне, због које је кнез Михаило био принуђен да напусти Србију крајем августа 1842. године, уставобранитељи су започели рад на учвршћивању своје власти. Спољне и унутрашње тешкоће приморале су уставобранитеље да

---

<sup>100</sup> Др Драгослав Страњаковић, Влада уставобранитеља 1842-1853, стр. 13-15, Београд 1932.

што пре изаберу новог кнеза. Два дана после преласка кнеза Михаила у Аустрију, Вучић је послао један распис свим окружним и среским начелницима, у коме их је обавестио о преласку кнежевом и затражио да се одмах изаберу шест до седам одабраних људи из сваког села ради одржавања скупштине на Врачару. Скупштина је одржана 2. септембра 1842. године, уз присуство Митрополита београдског, Аврама Петронијевића, Томе Вучића Перишића, чланова Правитељства, начелника, судских чиновника и свештенства. На скупштини је за кнеза једногласно изабран Александар Карађорђевић, син Карађорђа Петровића. После избора новоизабрани кнез је посебно разговарао са свим представницима нахија: о поступцима кнеза Михаила, о стању у Србији, о нужности да се изабере кнез. После избора Вучић је упутио питање представницима сваке нахије посебно, да ли је избор Александра Карађорђевића њихова жеља. Са скупштине је упућена молба Порти да потврди избор новог кнеза.

Пред саму скупштину кнез Михаило је слао Милету Радојковића и Анту Протића у Београд, који су тражили разговор са Вучићем и Петронијевићем. Они нису дошли на састанак, већ су послали Милосава Здравковића Ресавца са неколико људи.

Још на скупштини је донета одлука по којој се сви војни и државни чиновници, противници уставобранитеља, избацују из службе. Уставобранитељи су одмах похапсили истакнуте присталице Обреновића. Међу ухапшенима били су и Јагодинац Стевча Михаиловић, тада начелник чачанског округа, и Петар Ђорђевић, начелник ћупријског округа. У време Вучићеве буне Стевча Михаиловић је подигао народ на оружје и са њима дошао у Београд. После преласка кнеза Михаила у Аустрију распустио је војску. Од коловођа буне добио је уверавања да ће се са њим лепо поступати. После неколико дана ухапшен је са својим момцима и кметовима. Пуштен је из затвора после годину дана.<sup>101</sup> Приликом посете Јагодини почетком 1843. године кнез Александар је наредио начелницима да физички кажњавају све оне који не потпишу акт о његовом избору за кнеза.<sup>102</sup>

Ради објављивања берата о новоизабраном кнезу, сазвана је нова скупштина за 26. октобар 1842. године.

---

<sup>101</sup> Емило Цветић, Стеван Стевча Михаиловић, Гласник Етнографског музеја у Београду, књига 1, Београд 1926.

<sup>102</sup> Др Драгослав Страњковић, наведено дело, стр. 44.

На скупштини је поново изабран за кнеза Александар Карађорђевић. Овај избор свечано је прослављен у многим местима, као и у Јагодини. Већ 30. октобра варош је била осветљена, пуцало се из прангија и пушака, певале песме. Прослава је настављена и 1. новембра. После литургије, окружна власт јавно је известила становнике о избору кнеза. Уз јединствене повике подршке, настављена је прослава током целог дана. Много је јагњади и прасића испечено и много се пића попило. Код старијих Јагодинаца, учесника устанка под Карађорђем, очи су биле пуне суза и велике радости. Добровољним прилозима скупљено је око 40 ока барута, и то: од еснафа терзијског 5 ока, од ћурчијског 4 оке, од механцијског 4 оке, бојацијског 3 оке, калајцијског 3 оке, од Јагодинског свештенства 4 оке, од Мите Тирића 3 оке, од Милојка Ђорђевића 2 оке, од варошких кметова 10 ока, и остатак од групе чиновника.<sup>103</sup>

Свечаност у Свилајнцу започета је још 25. октобра, када се сазнало о доласку Портиног представника са бератом за кнеза Александра Карађорђевића. Сутрадан је настављено са прославом. Литургија је трајала целе ноћи. После свршетка богослужења отпевано је у цркви *Тебе Бога хвалим*, а свилајначки парох Милосав Богдановић *пренео је Богу топле молитве у име целог соборовишег народа, за благо-и дугодејствије Светлога Књаза свог*. У богослужењу учествовали су учитељи са ђацима. Свечаност је настављена током целог дана. Посебно је лепо била осветљена школа. И овде су саборци Карађорђеви били пуни радости и поноса.<sup>104</sup>

После избора новог кнеза предати су захтеви свих посланика на скупштини, њих око 700. Сваки округ поднео је посебне предлоге. Они су се могли поделити у три групе. У прву групу су спадали предлози о подршци уставобранитељима, о наградама породицама погинулих у буни, за које би се новац обезбедио продајом имања Обреновића и њихових присталица. Захтевано је доживотно прогонство свих Обреновића. Подржана је и већа важност Савета, у том смислу, да министарства не смеју издати ни један распис без одобрења Савета.

И на овој скупштини је, још енергичније него раније, поновљен захтев за истеривање странаца из земље, односно Срба рођених ван Србије,.

---

<sup>103</sup> *Србске новине*, бр. 45 од 2. новембра 1842. године.

<sup>104</sup> *Србске новине*, бр. 47. од 20. новембра 1842. године.

Највише захтева посланика односили су се на економска питања. Захтевано је правичније разрезивање пореза, и то према приходу, а не према имању, грађење нових путева, отварање рудника, подизање нових фабрика, забрана деоба имања, да се жировнице врате општинама, да се смање таксе, да се укине уредба о свештеничким привилегијама и таксама, да приходи од бесправне сече шума остају општинама, о враћању алија општинама, смањењу вредности дуката и слично.

Најзначајнији предлози односили су се на увођење народне скупштине као сталног органа власти. Захтевало се сазивање скупштине сваке године, и да она контролише приходе и расходе. Затим да у Савету буду представници свих округа, а предлагано је и бирање среских органа од стране народа.

Један од основних задатака нове власти био је враћање у службу отпуштених чиновника и довођења нових од присталица уставобранитеља. Указом од 15. децембра 1842. године попуњена су многа места у окружним и среским начелствима. Дотадашњем начелнику окружја ћупријског Богдану Ђорђевићу додељен је чин мајора, и постављен за почасног кнежевог ађутанта; штабс капетан Добросав Здравковић постављен за помоћника начелника; Благоје Јездимировић за писара; Танасије Радосављевић и Милош Марјановић за практиканте.

У окружју јагодинском: штабс капетан Јовица Николић, окружни начелник, добио је чин капетана и проглашен је за кнежевог почасног ађутанта; Јефта Теодоровић постављен је за помоћника окружног начелника, и у исто време вршио је дужност начелника среза левачког; Милан Недељковић постављен је за писара, а Стефан Милошевић и Милоје Симоновић за практиканте.

У срезу левачком за писара је постављен Стојко Николић.

У срезу темнићком Митар Миленковић постављен за начелника и Милосав Минић за писара.<sup>105</sup>

Указом од 20. јануара 1843. године кнез је Богдана Ђорђевића, начелника окружја ћупријског, произвео у чин потпуковника, а Јовицу Николића, начелника окружја јагодинског у чин мајора.<sup>106</sup>

---

<sup>105</sup> *Србске новине*, бр. 51 од 19. децембра 1842. године.

<sup>106</sup> *Србске новине*, бр. 7 од 23. јануара 1843. године.

За помоћника начелника окружја ђупријског постављен је 2. фебруара Јован Миленковић. Указом од 11. фебруара начелник среза ресавског Димитрије Симић унапређен је у чин штабс-капетана, начелник среза параћинског Петар Маринковић у чин потпоручника. Помоћник начелства окружја јагодинског Јефта Тодоровић унапређен је у чин штабс-капетана, а начелник среза темнићког Митар Миленковић у чин потпоручника.<sup>107</sup>

Ипак кризу новог режима отворио је руски емисар, који је дошао у Србију крајем новембра 1842. године. Русија није желела да пређе преко насилне промене власти. Због тога је стање у земљи било неизвесно. Јачао је сукоб између обреновићеваца и присталица уставобранитеља.

Спречавање народних покрета и могућих завера, приморало је уставобранитеље да раде на учвршћавање своје власти. Једна од таквих мера је агитовање по целој Србији у корист Карађорђевића. И сам кнез Александар Карађорђевић обишао је неке округе.

Прво је кнез отишао у Тополу да одржи помен својој мајци. У Крагујевцу је, заједно са Митрополитом, прославио дан Светог Саве. Из Крагујевца је пошао за Јагодину. Кнеза су 15. јануара 1843. године на Таборишту дочекали: начелник Јагодинског округа Јовица Николић, начелник среза левачког Јефта Тодоровић, начелник среза Темнићког Митар Миленковић, председник окружног суда Риста Бабовић, прота јагодински Јован Димитријевић са неколико других свештеника и близу 1000 кметова. После ручка код села Белице кнез је са пратњом кренуо према Јагодини. Њега је дочекало код цркве око 300 људи, и много деце са учитељима. Кнез је одсео у кући Аврама Петронијевића. У истој кући одсели су и чланови Савета са ађутантом. Сутрадан, после литургије, сви кметови из округа дошли су код кнежевог конака, где их је он поздравио. Кнез је касније посетио окружни суд и окружно начелство, желећи да се увери у извршавање њихове дужности. Нарочито се интересовао о положају апсеника. Посебно је препоручио да се пресуде над Катариним Јовановић и Моисилом Радодановићем њему што пре поднесу, како би се брже решила њихова судбина. При окружном начелству налазили су се апсеници Миладин Радојковић, са још једним апсеником, због учествовања у *зломишљенијима* Стојана Јовановића. Кнез је обојицу помиловао и сасвим ослободио. Кнез је

---

<sup>107</sup> *Србске новине*, бр. 15 од 20. фебруара 1843. године

помиловао и ... *оне кои се код Суда од Стрелићевог друштва налазе...*

После ручка, у подне кнез је кренуо из Јагодине према Ћуприји, испраћен окружним и среским начелницима са више од 400 коњаника.<sup>108</sup>

Код Гиља кнеза је дочекао начеленик среза ћупријског Богдан Ђорђевић са среским начелницима и преко 500 кметова. Кнеза су код Гиља дочекали и начелници алексиначког и крушевачког окружја са својим кметовима. У Ћуприји, после преласка моста, кнеза је дочекало око 300 пешака, а код реке Раванице испред дворишта касарне преко 100 коњаника. У дворишту су се налазила и школска деца, а пред самим конаком кнеза су дочекали чланови окружног начелства и окружног суда.

И у Ћуприји кнез је помиловао неке затворенике. Помиловао је Тому Катића, бившег кнежевог ађутанта, и Петра Милојевића, учесника Колубарске побуне.<sup>109</sup>

Кнез се и 18. јануара задржао у Ћуприји. После службе у цркви, кнез је поздравио све присутне у дворишту касарне. Посебан сусрет је имао са Станком Ћосиће из Стењевца, учесником устанка под Карађорђејем. После прегледа касарне кнез је пошао према Параћину. И овде је дочекан од стране мештана и ђака. Током посете пуцале су прангије и лупала црквена звона. Ручао је у кући окружног начелника Богдана Ђорђевића. После ручка кнез се вратио у Ћуприју, одакле је сутрадан кренуо за Свилајнац.<sup>110</sup>

Из Ћуприје је кнез кренуо 19. јануара у 7 сати. Испраћен је до Ђурђевог чесме од стране великог броја кметова, алексиначким и крушевачким чиновницима и одељењем ћупријске кавалерије. До Великог Поповића кнеза је поздравило много народа, нарочито на Драммировачком путу и турском Кладенцу, где га је дочекао начелник срез ресавског са 150 кметова. После ручка у Великом Поповићу, кнез је кренуо према Свилајнцу. У Медвеђи је био поздрављен од стране становника и сеоског учитеља, чију су песму кнезу ученици отпевали. Кнез је био дочекиван и код Јасенова, Тропоњске ћуприје и Грабовца, од стране 200-300 кметова. Испред

---

<sup>108</sup> *Србске новине*, бр. 6. од 20. јануара 1843. године

<sup>109</sup> *Србске новине*, бр. 6. од 20. јануара 1843. године.

<sup>110</sup> *Србске новине*, бр. 7. од 23. јануара 1843. године.

Грабовца поднео је кнезу хлеб, со и вино у знак верности, кмет Јован, најстарији човек у околини.

У 3 сата по подне приспео је кнез у Свилајнац. Од моста па до куће Милосава Здравковића Ресавца, упарађени у три реда стајало је до 3000 људи. У дворишту куће Ресавца поздравили су га кметови и школска омладина, која је певала песму, коју су написали учитељи.

Тога дана варош је била осветљена. На кући Ресавца и школи налазили су се натписи, који су изражавали одушевљење кнежевим доласком и сећањем на Вожда Карађорђа.

Сутрадан 20. јануара кнез је присуствовао литургији. За ручком испијане су здравице кнезу, члановима Правитељства и народу. У дворишти се играло и певало до дубоко у ноћ.

У 7 сати ујутру 21. јануара кнез је пошао из Свилајнца испраћен од стране окружног начелника Богдана Ђорђевића, среског начелника Димитрија Симића и 80 коњаника. Допратили су кнеза до Пожаревачког округа, где су га дочекали званичници тог округа.<sup>111</sup>

Кнез Александар Карађорђевић посетио је поново Параћин, Ћуприју и Јагодину и почетком маја 1843. године. После дводневног задржавања у Бањи, њега су у близини Параћина дочекали Богдан Ђорђевић са начелником среза параћинског и са 300 коњаника. Пред кућом Богдана Ђорђевића, где је за кнеза организован ручак, дочекали су га и Дионисије Поповић, настојатељ манастира Раванице и Милован Спасојевић, официр. После ручка делегација је кренула за Ћуприју. Испред вароши кнеза је дочекао начелник среза ресавског са 350 коњаника. Кнез је преноћио у кући председника суда Јоце Сарановца. У Ћуприји су кнеза дочекали и начелник окружја јагодинског Јовица Николић, председник суда Риста Бабовић и начелник окружја црноречког са казначејем и кметовима. Кнез је 5. маја кренуо из Ћуприје. Испред Јагодине дочекали су га Јовица Николић, протопрезвитер, председник суда и начелник среза темнићког са 250 коњаника. Испред суда дочекало га је око 300 људи. После одмора кнез је кренуо према Крагујевцу. На брду изван Јагодине кнеза је дочекао начелник среза левачког са 300 коњаника. Кнез се задржао на ручку у Штипљу. Одатле су кнеза до окружја

---

<sup>111</sup> *Србске новине* бр. 8 од 27. јануара 1843. године

крагујевачког испратили коњаници из левачког среза са својим старешинама.<sup>112</sup>

Још једном је кнез посетио овај крај. После ноћења у Ћуприји, кнез је 14. августа 1843. године посетио манастир Раваницу, где га је дочекао митрополит са свештенством. Сутрадан је посетио и манастир Манасију. Истог дана је преко скеле код Глоговца прешао у окружје јагодинско, где су га дочекали званичници округа и испратили до окружја крагујевачког.<sup>113</sup>

Преговори Русије и Турске о догађајима у Србији завршени су у пролеће 1843. године, доношењем одлуке о поновном избору кнеза. По решењу Савета и одобрењу кнеза скупштина је заказана за 4. јун. Одређен је и избор депутата: Митрополит и епископи; из сваке епархије по два калуђера и по два свештеника; председници окружних судова са једним чланом; окружни начелници са среским начелницима; председник Апелационог суда са два члана; и из сваке општине са мање од 200 домова по један, и из већих са два члана. Посланици су морали да имају пуномоћја са потписима свих бирача.<sup>114</sup>

Министар унутрашњих дела наредио је 26. маја 1843. године свим окружним начелницима, да сваки из свог округа изабере неколицину коњаника или пешака из задружних кућа, добро наоружаних и поузданих, и да их пошаљу за Београд. Њихов боравак у Београду требало је да траје дужи, па је саветовано да понесу преобуку. За сваки месец боравка у Београду предвиђена је плата од 8 талира месечно.<sup>115</sup>

Нова скупштина је, поред избора новог кнеза, расправљала и о захтеву да се Вучић и Петронијевић прогнају из земље. Због великог отпота депутата, руски и турски представници пристали су да се вође уставобранитеља удаље у унутрашњост земље до избора новог кнеза. Вучић и Петронијевић, као и кнез поднели су оставке. До поновног избора кнеза одређено је Намесништво.

Избор кнеза извршен је на скупштини 15. јуна. Једногласно је поново за кнеза изабран Александар Карађорђевић. Посланици су се разишли после два дана, пошто им је пре тога кнез Александар

---

<sup>112</sup> *Србске новине*, бр. 38, 12. мај 1843. године.

<sup>113</sup> *Србске новине*, бр. 67, 21. август 1843. године.

<sup>114</sup> *Србске новине*, бр. 43, 29. мај 1843. године.

<sup>115</sup> Др Драгослав Страњковић, наведено дело, стр. 50.

Карађорђевић захвалио на верности. Мешање Русије у избор кнеза изазвао је поделу међу саветницима. Једна група саветника захтевала је да се поново позове Михаило Обреновић, а Александар Карађорђевић одбаци. Ово је изазвало сукоб међу уставобранитељима. На скупштини је, пред окупљеним присталицама уставобранитеља, Богдан Ђорђевић, начелник среза параћинског, узвикнуо: *Камо ти намјесници да их с овим (пиштољем) потврдим.*

Сутрадан су представници Турске, Русије и Савета утврдили споразум у три тачке: 1. Да Кнез, Вучић и Петронијевић дају оставке на своја звања и да се именују тројица намесника, који ће управљати земљом до избора кнеза; 2. Да се 2000 нових посланика дода скупштини, која је већ била сазвана у Топчидеру; 3. Да се емигрантима дозволи долазак у Београд, и да учествују на скупштини са својим представницима. На 200 емиграната долазио је један представник. Ови услови саопштени су члановима скупштине сутрадан на одобрење.<sup>116</sup>

Чим се сазнало да је Александар Карађорђевић по други пут од стране скупштине изабран за кнеза, у Свилајнцу је приређено поново велико славље. Од поноћи 17. јуна пуцано је из пушака и прангија. Ујутру се народ у великом броју искупио у дворишту Примирителног суда, где је прочитан извештај Попечитељства унутрашњих дела о проглашењу Александра Карађорђевића за кнеза. Одмах после саопштења настало је велико славље, које је трајало током целог дана.<sup>117</sup>

Одмах после скупштине, већина емиграната се вратила у Србију. Међу њима се налазио и Милета Радојковић. Он је преходно, са још једним емигрантом, у Земуну разговарао са Ливеном о начину поновног избора кнеза.<sup>118</sup>

Питање о протеривању Вучића и Петронијевића поново је постало актуелно. Да се не би губило време за одржавање скупштине на којој је требало прочитати Султански берат о потврђивању кнеза Александра Карађорђевића, Попечитељство унутрашњих дела, 7. јула 1843. године обавестило је окружна начелства, међу којима и начелство окружја јагодинског, о избору

---

<sup>116</sup> Др Драгослав Страњаковић, наведено дело, стр. 53.

<sup>117</sup> *Србске новине* бр. 51, 26. јул 1843. године

<sup>118</sup> Др Драгослав Страњаковић, наведено дело, стр. 51.

народних депутата. По истом допису, срез Левачки бирао је седам депутата, а срез Темнићи осам депутата. Варош Јагодина је бирала једног депутата. Депутати су морали да буду познати у народу, да заслужују поверење и да теже општем напретку. Изабраним депутатима окружно начелство било је обавезно да изда пуномоћја, и да на скупштину дођу предвођени окружним начелником или његовим помоћником.

Тада су за депутате у срезу Левачком изабрани:

Радосав Лажић из Раинаца, Петар Стојановић из Шантаровца, Ђока Павловић из Ратковића, Обрад Милосављевић из Урсула, Јанићије Шарчевић из Мишевића, Иван Рошулић из Милутовца и Маринко Радовановић из Пољне.

У срезу темнићком за исту скупштину изабрани су:

Максим Рајковић из Катуне, Павле Филиповић из Јасике, Марко Ђурђевић из Бачине, Јеремија Јаблановић из Праћине, Нестор Недељковић из Драгошевца, Марко Добросављевић из Пољне, Радосав Михајловић из Ланишта и Милован Сремчевић из Беле Воде. За Јагодину депутат је био Цека Поповић.<sup>119</sup>

За скупштину изабрано свештенство из Ћупријског округа:

1. Настојатељ Раванички Дионисије Поповић, 2. намесник ћупријски Огњен Павловић, 3. намесник параћински Стефан Поповић, 4. парох проштански Милован Поповић.

За скупштину изабрано свештенство из Јагодинског округа:

1. Игуман Каленички Макарије Јеремић, 2. протојереј јагодински Јован Димитријевић, 3. протојереј темнићи Стојан Милићевић, 4. парох милутовачки Миленко Урошевић.

На седници Државног савета, одржаној 3. јула, тражено је од стране руског представника да се испоштује договор о избору новог кнеза и протеривању Вучића и Петронијевића. Државни савет донео је одлуку да се по питању протеривања уставобранитеља сазове Скупштина за 27. јули у Крагујевцу. Скупштина је тог дана и отпочела рад. У време одржавања скупштине француски конзул обавестио је Петронијевића и Вучића да ће њихова молба да добију протекторат француске владе у прогонству бити уважена. Он је ту поруку пренео у Јагодини изасланику Аврама Петронијевића. На

---

<sup>119</sup> АС, НОЈ, Ф V, р-86/1843.

основу одлуке скупштине Вучић и Петронијевић напустили су Србију 30. јула и прешли у Видин.

Султански бераг о проглашењу Александра Карађорђевића за кнеза стигао је у Београд тек 24. августа, па је због тога и одложено одржавање скупштине за 2. септембар. Према допису Попечитељства унутрашњих дела од 24. августа, Јагодински округ требало је да изабере већи број депутата. У срезу левачком требало је изабрати десет депутата и десет депутата у срезу темнићком. За варош Јагодину и овог пута требало је изабрати једног депутата. И у овом допису се наводи да депутати морају да буду одлични и у народу познати људи, који заслужују народно поверење и да теже општем добру. Овог пута није било обавезно да добију пуномоћја, већ само пасоше и заједнички списак изабраних депутата. На скупштину су депутати требали да дођу са окружним начелником или његовим помоћником, најдаље до 1. септембра. На крају је напоменуто, да више депутата од означеног броја, не долазе, јер за њих неће бити исплаћени путни трошкови.

Избори су одржани врло брзо. Срески начелници су 25. августа добили налог окружног начелства о изборима, а већ су 27. августа послали спискове изабраних депутата. У срезу левачком изабрани су:

Лазар Радовановић из Шантаровца, Петар Стојановић из Шантаровца, Јанићије Шарчевић из Мишевића, Обрад Милосављевић из Урсула, Никола Павловић из Горње Сабанте, Милован Вукомановић из Доње Сабанте, Маринко Томић из Пољне, Илија Поповић из Медвеђе, Радисав Лажић из Раинаца и Хаци Иван Радисављевић из Милутовца.

У срезу темнићком кметови су за депутате изабрали:

Марка Ђурђевића из Бачине, Милоша ... из Љубаве, Павла Радовановића из Секурича, Јеремију Јаблановића из Праћине, Радосава Мијаиловића из Ланишта, Павла Колаковића из Беле Воде, Стојка Матејића из ..., Саву Спасојевића из Поточца и Јована Ружића из Варварина.<sup>120</sup>

---

<sup>120</sup> АС, НОЈ, Ф V, р-86/1843. Према списку посланика МИД, посланици Јагодинског округа били су: Јовица Николић, окружни начелник, Здравко Миленковић, члан окружног суда, Лазар Радовановић, Петар Стојановић, Обрад Милосављевић, Никола Павловић, Милован Вукомановић, Петар Марковић, Радосав Милутиновић, Маринко Радовановић, Илија Поповић,

Окружје ђупријско изабрало је следеће посланике: окружни начелник Јован Сарановац, Јован Јаковић, Цанко Китић, Стојан Китић, Станко Цветковић, Мата Гојковић, Ђока Секулић, Сима Шутић, Лазар Вељковић, Никола Маријић, Петко Мијаилов, Стеван Милутиновић, Верко Величковић, Здравко Панић, Никифор Секулић, Петар Милијић, Илија Јанковић, Јовица Стевановић, Милета Илијић, Илија Ђорђевић, Никола Ивановић, Василије Недељковић.<sup>121</sup>

Порта је бератом потврдила избор Александра Карађорђевић за српског кнеза, који је свечано прочитан на Калемегдану 2. септембра 1843. године.

На вест да је гласник са потврдом Порте о потврђивању Александра Карађорђевића за кнеза, прошао кроз Ђупрју, становништво Свилајнца још једном је 24. августа организовало весеље, које је трајало до дубоко у ноћ.<sup>122</sup>

## СКУПШТИНА ОДРЖАНА КРАЈЕМ АПРИЛА 1846. ГОДИНЕ У КРАГУЈЕВЦУ И ЗАЈЕЧАРУ

Пошто је сулатан долазио у Руштук, кнез Александар Карађорђевић је желео да га поздрави, па је то хтео да објави народу. Због тога је 3. априла наложено, да се крајем априла одржи скупштина са око 300 депутата, где би били начелници округа, председници окружних судова или њихови помоћници, и по два свештена лица. Одржавање скупштине у Крагујевцу било је предвиђено за 14. април, а у Зајечару за 18. април. У Крагујевац су депутати требало да дођу, до 13. априла и то: депутати из београдског, ваљевског, шабачког, подрињског, рудничког, смедеревског, пожаревачког, крушевачког, ужичког, чачанског, јагодинског, ђупријског и крагујевачког округа. На скупштини у Зајечару требало је да се, до 17. априла, окупе депутати алексиначког, гургусовачког, крајинског и црноречког округа. По налогу попечитељства унутрашњих дела, сваки округ, па и јагодински, требали су да представљају: окружни председник или

---

Хаци Иан Јошулић, Раденко Цветковић, Радосав Мијаиловић, Јеремија Јаблановић, Стојан Матејић, Сава Спасојевић, Павле Радовановић, Марко Ђурђевић, Јован Гмитровић, Димитрије Момировић, Павле Радовановић

<sup>121</sup> АС, МИД-в, 1843, II, 240.

<sup>122</sup> Србске новине, бр. 73, 11. септембар 1843. године.

његов помоћник, председник окружног суда или његов помоћник, са једним чланом окружног суда и два свештена лица. У депутацији су предвиђени и најбољи кметови из срезова. Из левачког среза требало је повести 7 кметова, и из темнићког среза 8 кметова. Док се буде боравило на скупштини, окружни начелник је морао да постави на чело округа свог помоћника, или једног од среских начелника, да одржавају ред у округу.

Због хитности, избор је извршен врло брзо. Срески начелници су од окружног начелника добили налог 6. априла, а већ 12. априла списак депутата је упућен попечитељству унутрашњих дела. За скупштину у Крагујевцу одређени су депутати:

1. Ранко Матејић, окружни начелник; 2. Здравко Миленковић, члан окружног суда; 3. Стоико Миленковић, кмет јагодински; 4. Радован Митровић из Рибара; 5. Милан Павловић из Јовца; 6. Тодосије Павловић из Крчина; 7. Васа Ђурђевић из Бачине; 8. Павле Недељковић из Рашевице; 9. Лука Пауновић из Бошњана; 10. Милован Сремац из Беле Воде; 11. Сава Ивановић из Деонице; 12. Мијат Ђулаковић из Велике Дренове; 13. Мијаило Митровић из Медвеђе; 14. Јован Крунић из Прњавора Љубостињског; 15. Ђорђе Павловић из Ратковића; 16. Прока Ђорђевић из Рековца; 17. Марко Лазих из Дубнице.<sup>123</sup>

Кнез Александар Карађорђевић је одржао скупштину у порти крагујевачке цркве. Депутатима је изнео разлоге и циљ путовања и састанка са султаном. Успешан пут пожелео је и Митрополит. Сутрадан су Аврам Петронијевић и Илија Гарашанин обишли Аврамову фабрику стакла у селу Белици, и кућу Аврама Петронијевића у Јагодини, где су преноћили. Кнез је после ручка у Штипљу, посетио кућу Аврама Петронијевића, и истог дана отишао за Ћуприју, где је преноћио. У Ћуприји је кнез помиловао Николу Ракића, Косана Ашковића и Николу Чириловића, учеснике Шабачке буне. Никола Ракић је остао у Ћуприји да живи, док су друга двојица отишла својим кућама у ваљевски округ.<sup>124</sup>

Скупштина у Зајечару одржана је у порти зајечарске цркве. И овде је окупљеним депутатима кнез објавио разлог и циљ путовања у Руштук. Из Зајечара кнез је кренуо према Неготину и Радујевцу.

---

<sup>123</sup> АС, НОЈ, Ф IV, р-59/846.

<sup>124</sup> *Србске новие*, бр. 31, 19. април 1846. године.

Приликом повратака кнеза Александра Карађорђевића требало је организовати што свечанији дочек. На граници код Неготина кнеза су дочекали представници Савета и тимочки епископ. Када се буде добила вест о дочеку кнеза Александра, Примирителни суд вароши Јагодине, према налогу Попечитељства унутрашњих дела и окружног начелства од 23. маја, требало је исте вечери да осветли целу варош, и да организује свирку и игру младих момака. Истог дана окружно начелство је известило Попечитељство унутрашњих дела да је примило четири примерка са тачним и обимним описом пута од Рушчука до Качанлука, и да је оно учинило све да се то обнародује. Окружно начелство је обавештено да ће повратак кнеза у Србију ићи преко крајинског, црноречког, пожаревачког, смедеревског до београдског округа. За дочек кнеза Александра у Београд окружни начелник је морао да, са среским начелницима, одреди по једног од најбољих кметова из срезова, и једно лице од стране окружног суда, а црквена власт једно свештено лице за цео округ. Они су требали да до 27. маја пристигну у Јагодину, одакле би са окружним начелником отишли за Београд, да би поздравили кнеза Александра Карађорђевића, јер се 31. маја очекивао његов долазак.<sup>125</sup>

## ПЕТРОВСКА СКУПШТИНА 1848 ГОДИНЕ

Догађаји у Европи имали су извесног утицаја и на Србију. Када је револуционарни покрет захватио Аустрију у Србији је настала узнемиреност. Временом је јачало незадовољство, нарочито због економских нестабилности.

Револуционарне тежње нису могле да буду покретач јачих покрета, јер су захватиле само мањи део малобројне школске омладине и напреднијих појединаца. Значајнија је била узнемиреност због јачања нетрпељивости према Турској. Чак се очекивао и општрији сукоб, па и буна. Сматрало се, да је дошао тренутак коначног ослобођења од турске власти. Такво расположење против Турака нарочито је подстицана од стране присталица Обреновића и мађарске владе. Почетком априла 1848. године Савет је донео одлуку да се од Турске тражи иселење турског становништва из градова. Истовремено је долазило и до појачане пропаганде међу Србима у Босни.

---

<sup>125</sup> АС, НОЈ, Ф IV, р-59/846.

Најважније питање српске власти било је оданост према Српском покрету у Војводини. Маја 1848. године власти су донеле одлуку о пружању материјалне помоћи Покрету. Непосредно пре тога, поједине наоружане чете су већ прелазиле у Војводину. Почетком јављања Покрета јавиле су се и тежње о присаједињењу Србији.

Поред деликатних односа са земљама у окружењу, за власт у Србији било је још важнија акција Обреновића и раздор међу уставобранитељским првацима. Кнез Милош је од почетка желео да искористи ситуацију, и настојао је да подстакне буну у Србији. У Београду је тих дана боравио адвокат Кнеза Милоша, који је отворено агитовао за њега. О намерама кнеза Милоша да подстакне побуну у Србији, власт је била обавештена још средином марта 1848. године. Због намере кнеза Милоша, власти су издале 18. марта распис локалним властима са упутствима о предузимању потребних мера.: *У садањим ускелебљивом стању веће части Европских Држава и неки предела и самог одсуства нашег и прилагодити се могућим још тежим политичким обишти потреба и полза отечества нашег изнакује да се употребе неке изванредне мере ради обдржанија и обезбеђенија нашег внутреног мира и поретка.*

Према наредби свим окружним властима, неопходно је било предузети: а) *Да се у целом повереном му окружју највеће старетеније од касателни полицајни и општински власти да то објави, да се мир и добар поредак у земљи одржи,* б) *Да се на подозрелне људе и мутљивце добро и бодро мотри, да ови међу народом не разпростиру речи које би служиле на ускелебање мира и доброга поретка и на привлачење на ползу непријатеља Отечества. И ако би се ма гди овакви мутљивац показао, да се одма увати, на најстрожији испит предузме и подоботелно поступити,* в) *Началничество ће ово стареније своје на то обратити, да не би бунтовници успели и народ заузели, а ако би у случају ма гди покушеније учинили, Началничество Окружно само собом повереном му наредбом, да се постара бунтовнике сатрти и побити, имајући одма при појављенију бунтовника, Г. Попечитеља внутр. дела у Крагујевцу налазећег се извести као и Попечитељство ово и суседна му окружна началничества, која ће бити дужна одма наоружаном руком притећи...*<sup>126</sup>

---

<sup>126</sup> АС, НОЈ, Ф V, р-127/1848.

Како кнез и уставобранитељи нису имали поверења ни у војску, кнез Александар Карађорђевић је 17. маја преузео команду над стајаћом војском. У истом допису изнео је поопштрене мере према онима, који не би испуњавали његове наредбе. Колико је опасност од Обреновића била присутна, предвиђано је да се тражи помоћ од турског паше. Поле одласка кнеза Михаила из Новог Сада и задржавања кнеза Милоша у Загребу, прошла је опасност од Обреновића, па су ванредне мере укинуте 27. маја.<sup>127</sup>

Ради општег споразума и договора кнез је са Совјетом предвидео одржавање скупштине. Формални предлог за одржавање скупштине кнез је упутио Савету 5. маја 1848. године: *У садањим усколебљивом стању веће части Европских Држава и неки предела самог одсуства нашег и прилагодити се могућим још тежим политическим обишти потреба и полза отечества нашег изнакује да се употребе неке изванредне мере ради обдржанија и обезбеђенија нашег внутреног мира и поретка.* Министарство унутрашњих дела обавестило је Јагодинско окружно начелство, да је на основу одлуке кнеза одлучено да се скупштина одржи 1. јуна, *на којој ће се народ одржанију мира и поретка нашег отечества договарати и саветовати...*<sup>128</sup>

Због противљења Русије и Порте, кнез Александар Карађорђевић био је принуђен да одложи скупштину. Кнез је одлуку о одлагању скупштине за Петровдан 29. јуна, донео 18. маја, а дан касније окружно начелство добило је о томе допис Попечитељства унутрашњих дела. На основу тога, окружно начелство је 21. маја одлуку о одржавању скупштине на Петровдан саопштило среским начелницима, и са налогом да изабрани депутати до новог позива, остану код својих кућа.

Правила за избор депутата окружно начелство је добило 14. маја. По њима: један депутат се бирао на 250 пореских глава. Састав скупштине чинили су сви епископи и митрополит, по један свештеник мирског реда из сваког округа и по један свештеник манастирског реда из сваке епархије, два архијереја по митрополитовом избору, председник или члан врховног суда, председник или члан из сваког одељења Апелационог суда, два официра гарнизонске војске, окружни начелник или његов

---

<sup>127</sup> АС, НОЈ, Ф V, р-127/1848.

<sup>128</sup> АС, НОЈ, Ф VI, р-133/848. 16. мај 1848.

помоћник из сваког округа, председник или члан из сваког окружног суда, један срески начелник из сваког округа.<sup>129</sup>

Полицијске власти су на среску скупштину могле да доведу по два пандура, а окружни и срески начелници по једног пандура. Окружним начелницима је наложено, да, по пријему решења кнеза Александра Карађорђевића, среским начелницима издају налог по којима ће се приступити избору депутата у њиховим срезovima. Избор депутата морао је бити слободан, и без сваког мешања полицијске власти. Народ је морао да слободно изабере депутате за скупштину, у које има поверење и то познате људе, који теже благостању народа. Срески начелници ће потом да окупе кметове из целог среза, и саопштити им решење књажево, објаснити им циљ и узрок држања скупштине, па их потом упутити у своје општине, да сакупе народ, коме би то исто саопштили. Кметовима је наложено да на десет пореских глава бирају по једног представника за среску скупштину, на којој ће се бирати депутати за Народну скупштину. Ови депутати дужни су да дођу на среску скупштину, када их позове срески начелник. Када се буде састала среска скупштина, срески начелник ће им прво прочитати књажево решење, протумачити га, па ће им после тога саопштити колико депутата, на основу величине среза, бира њихов срез за Народну скупштину. После препоруке да они слободно бирају депутате, удаљиће се срески начелник са скупштине, уз обавезу да му се јави, који су депутати изабрани. У изабране депутате нужно је да се изабере и трговци.

Пошто се депутати изабере, онда ће им народ свог среза дати пуномоћје за скупштину са потписима и печатима надлежних општина. Пуномоћје мора бити таквог садржаја, где би се истакло да је народ слободно изабрао депутате, да се наведу поименице, и да полаже у њих поверење, и да ће они на скупштини своје мишљење и предлоге, као и одлуке ускладити са народним жељама и жељама књажевим и његових попечитељства. Исто тако, у садржају треба да се истакне и спремност представника општина и целог народа, да ће пристати на све одлуке које буду њихови депутати на скупштини закључили. Овакво пуномоћје мора најпре да потпише среска скупштина, потом окружни начелник и на крају од Окружног суда потврђено.

Изабрани депутати били су дужни да остану код својих кућа до позива, како би сви заједно са окружним начелником или

---

<sup>129</sup> АС, НОЈ, Ф V, р - 100/848.

његовим помоћником и једним среским начелником кога окружни начелник одреди, отишли на скупштину. Нови позив за почетак заседања скупштине депутати из Јагодинског округа добили су 14. јуна. У том допису Попечитељство унутрашњих дела обавестило је депутате да дођу у Крагујевац 28. јуна, како би присуствовали првом састанку скупштине заказаном за 29. јуни.<sup>130</sup>

Према истим правилима, на основу броја порески глава, Јагодина је давала 3 депутата, срез левачки 15, као и срез темнићи такође 15 депутата. На крају се налаже окружним начелницима, да обавесте народ, да ће само изабрани депутати на скупштини имати право гласа и дневнице примати, и да не воде друге људе.<sup>131</sup>

На скупштини среза левачког за депутате су изабрани: 1. Мијаило Обрадовић, председник општине у Медвеђи, 2. Радосав Милутиновић, општина раиначка, 3. Прока Јовановић, из општине Рековац, 4. Милија Станковић, предсеник општине Ратковић, 5. Обрад Ћуковић, председник општине Пчелице, 6. Сима Петровић, председник општине Белушић, 7. Мијат Ћулак, председник општине Велика Дренова, 8. Јован Крунић, председник општине Љубостињске, 9. Симон Радојевић, из општине Деоничке, 10. Милоје Симоновић, латов из Калудре, 11. Мијаило Шарчевић, из општине Мишевић, 12. Апостол Јовановић, из општине Жупањевац, 13. Лазар Радовановић, из општине Шантаровац, 14. Маринко Радовановић, председник општине ..., 15. Марко Лазић, председник општине волујачке.<sup>132</sup>

Народ среза темнићког, на среској скупштини одржаној 21. маја, изабрао је следеће депутате: 1. Милош Миљковић, председник Примирителног суда вароши Јагодине, 2. Мијалко Здравковић, трговац из Јагодине, 3. Јоца Крстић, трговац из Јагодине, 4. Станисав Стојковић, председник суда у Обрежу, 5. Маринко Ђурђевић, председник суда у Мијатовцу, 6. Марко Ђурђевић, земљорадник из Бачине, 7. Петко Петровић, земљорадник из Избенице, 8. Павле Недељковић, председник суда у Рашевици, 9. Тодосије Павловић, председник суда у Крчину, 10. Милош Павловић, председник суда у Јовцу, 11. Милован Сремчевић, председник суда у Белој Води, 12. Лука Пауновић, председника суда у Бошњану, 13. Лука Велимировић, земљорадник из Јасике, 14.

---

<sup>130</sup> АС, НОЈ, Ф VII, р – 133/848.

<sup>131</sup> АС, НОЈ, Ф VII, р – 133/848.

<sup>132</sup> АС, НОЈ, Ф VII, р – 133/848.

Прока Пауновић, земљорадник из Варварина, 15. Глигорије Миленковић, председник суда у Шанцу, 16. Сава Спасојевић, председник суда у Пањевцу, 17. Радосав Стојиљковић, председник суда у Ланишту, 18. Рака Радосављевић, председник суда у Рибару.<sup>133</sup>

Захтеви депутата формулисани су на посебним састанцима по окрузима 30. јуна. Сваком округу придодат је по једна писар, који је бележио предлоге скупштинара. Сутрадан су захтеве предали влади. Депутати јагодинског и ћупријског окружја били су доста активни у предлагању захтева. Са осталим окружјима, предлагали су да се судске парнице убрзају, и да се тадашњи начин суђења скрати и олакша. Када су у питању захтеви за одржањем скупштине, депутати Јагодинског окружја предлагали су да се скупштина одржава сваке године, док су депутати Ћупријског округа предлагали сазивање две врсте скупштине, мале сваке године и велике сваке треће године. Депутати оба окружја, као и депутати осталих окружја, тражили су да се дозволи преглед стања Правитељствене касе, као и преглед свих државних послова.

Депутати неколико округа, међу којима и јагодинског и ћупријског, захтевали су да се изради код Порте право наслеђивања престола за породицу Карађорђевић.

Питање странаца и на овој скупштини су постављана. Депутати Јагодинског окружја предлагали су да се странци не примају у службу, али нису ништа истакли о положају странаца који су се већ налазили у Србији. За разлику од њих, депутати Ћупријског окружја предлагали су пријем у службу само оних странаца који су потребни, као професори, инжењери и лекари. У предлогу је стајало, да се и од њих отпусте они који својим радом нису били достојни народног поверења.

Питање чиновника постављено је и на овој скупштини. Депутати Јагодинског и Ћупријског округа поднели су предлог да се чиновницима забрани бављење трговином. Уколико би се неко и даље бавио трговином, да се из службе отпусти.

Депутати Ћупријског округа предлагали су да се забрани постојање партија у народу, и да се покушаји стварања партија оштро казне. Депутати Ћупријског окружја предложили су да се

---

<sup>133</sup> АС, НОЈ, Ф VII, р-133/848. Начелник среза темнићког и окружни начелник, због одлагања скупштине, пуномоћје су потписали 26. јуна.

чиновници који приме мито избаце из службе. Депутати Вупријског окружја предложили су да се члановима Совјета Стевану Книћанину и Лази Зубану и Директору Књажеве канцеларије из Правитељствене касе изда пензија.

Депутати Јагодинског окружја предложили су да се чиновници по способности примају и унапређују у служби. Депутати Вупријског окружја предлагали су да се промени дотадашњи начин отпуштања кметова из службе, и да срески начелник може само на тужбу општине променити кмета.

Депутати Јагодинског окружја предложили су да се новац из Правитељствене касе не даје без довољно сигурности у добрима. У области трговине, депутати Јагодинског окружја предлагали су, да се ради олакшања трговине, путеви и мостови свуда по Србији у добром стању одржавају. Депутати Јагодинског окружја предлагали су, кад је побољшање трговине у питању, као по примеру осталих европских држава, да се помоћ државе трговцима успостави путем давања кредита.<sup>134</sup>

Депутати Вупријског окружја предлагали су, да се у државну службу примају млади и школовани људи, без обзира на њихово стање и фамилију. На крају, депутати Јагодинског окружја предложили су да се свако своје дужности придржава, и да се не меша у послове других.<sup>135</sup>

Унутрашњи сукоби нису били решени ни после Петровске скупштине. Крајем јула издато је наређење Јагодинском, Вупријском, Крушевачком и Смедеревском начелству да буду спремни да подигну народ на оружје, када се то буде тражило од њих. Разматрала се и могућност премештања престонице у Крагујевац и сазивања нове скупштине, због решења сукоба између кнеза и Томе Вучића. Због таквог стања, кнез Александар Карађорђевић наложио је да се његова прокламација са скупштине, преко више и ниже власти верно и најтачније пренесе народу, са тврдњом да ће: *...жеље и молбе народа бити све испуњене, које се не противе Уставу и ползи Отчества.*

---

<sup>134</sup> Зборник закона и уредаба и уредбени указа издани у књажевству србском од 1. јануара 1847 до конца декевра 1848, Београд 1849, стр. 186. У одговору Попечитељства унутрашњих дела о овом предлогу, стоји да Попечитељство још није у стању такве установе (банке) основати.

<sup>135</sup> Зборник закона и уредаба...стр. 202.

Представници власти били су у обавези да наводе из прокламације спроводе својим примером. Свако одступање, било у званичним односима или у приватном животу биће најстрожије кажњавано. Жеља је кнеза да цео народ буде упознат са његовим намерама и жељама. Окружно начелство добило је 71 примерак прокламације. По један примерак требало је задржати у окружном и среским начелствима, о остале примерке поделити свим општинама. Срески начелници су требали са нижим властима да одреде места и начин окупљања, с тим да из сваке куће мора да присуствује бар по један човек. Срески начелници били су дужни да прочитају и протумаче прокламацију на овим окупљањима.

Истовремено окружна и среске власти морале су да мотре да се ред и поредак одрже, да се они који шире сплетке, интриге и лажи, а посебно они који би народ делили на партије и незадовољство у народу увлачили хватају, испитују и кажњавају. Начелник среза левачког добио је 33 примерака прокламације. Он је лично са прокламацијом упознао народ у 26 општина, а у осталим општинама то је учинио окружни начелник Ранко Матејић, јер начелник среза левачког због болести није могао да то учини.<sup>136</sup>

На основу жеље народних посланика Државни савет је приступио изради Закон о народној скупштини. Предлог је имао три одељка и 42 члана. У првом делу Састав и опредељење скупштине, стоји: *Народна скупштина се састоји од посланика слободно изабраних. Сваки срез и свака окружна варош бирају по једног посланика...Скупштина има право: да претставља правитељству молбе народне против каквих постојећих неугодности; да извештава правитељство о потребама народним које управа може задовољити; да чини правитељству у виду молбе, предлоге који би у унутрашњем интересу опште народне ствари били достојни да се поднесу управи.- Скупштина нема власти издавати никаква решења. Сав њен рад остаје у стању молбе или претставке...*

У делу о унутрашњем устројству и начину рада скупштине, наведено је: *...Кнез отвара скупштину лично или преко свог представника а у присуству чланова Савета. У беседи саопштиће се скупштини сви предмети које правитељство нађе да их треба саопштити. А такође и стање државне касе и извештај о приходима и расходима државе... - Посланици имају слободу говора*

---

<sup>136</sup> АС, НОЈ, Ф VII, р-133/848.

*и предлога и не могу бити одговорни за мишљења која су као посланици на Скупштини изразили...*

Трећи део био је посвећен избору народних посланика: *Сваки Србин урођен или прирођен који је пунолетан и није никада за какво злочинство био кажњен има право бирати народне посланике за Скупштину. Слуге се изузимају од овог права. – За посланика може бити биран сваки Србин земљорадничког, трговачког, чиновничког, свештеничког или ма кога реда, ако има 30 година и није никада кажњен за злочинство и ако у округу у коме се бира има своју кућу или баштину или своје стално живљење и уредно занимање...*

Захтеви Петровске скупштине нису спровођени, а ни обећања државе управе. Скупштине нису више сазиване.<sup>137</sup>

## СВЕТО – АНДРЕЈСКА СКУПШТИНА

Незадовољство владавином кнеза Александра Карађорђевића било је већ дуго присутно у Србији. Против кнеза били су уставобранитељи, а пре свих Тома Вучић-Перишић и Илија Гарашанин, као и Либерална интелигенција, која је такође била велики противник кнеза и велики заговорници одржавања скупштине. Притисак народа, изазван незадовољством, такође је био значајан фактор у сазивању скупштине. Очекивало се, да се преко скупштине искажу потребе народа и решавају многа важна питања о преуређењу економског и друштвеног живота. Поред ових група, за скупштину су везивали наде и Обреновићевци, који су се залагали за повратак кнеза Милоша, и поједини припадници старешинске олигархије.

Већ после неколико година владавине уставобранитеља и кнеза Александра Карађорђевића, дошло је до стварања незадовољства у народу. Сведочанство о томе оставио је и Стевча Михаиловић: *Још од пре неколико година, ако сам се ма с којим Србином пустио у разговор о Обреновићима, сваки би се зарадовао и обично одговарао: Камо среће, да се ко одважи за њихов повратак. Врло је редак, који би томе противан био, него би сви пристајали уз онога ко би се одважио за њихов повратак. О овоме*

---

<sup>137</sup> Јаша М. Продановић, Уставни развитак и уставне борбе у Србији, Београд 1936. Стр. 114-115,

*сам говорио са сељацима, са бољим кметовима, са понеким свештеником, са понеким чиновником, а понајвише са трговцима и то са марвеним, који највише по народу иду; наравно, у кога сам веровао. Сваки ми је готово једно исто одговарао.*<sup>138</sup>

Савет је изнео оптужбе против кнеза Александра у шест тачака: 1. Он је погазио уставна и закона определенија о законодавној власти Србској; 2. Он је погазио обичај Скупштинско право народа; 3. Он је погазио уставна и закона определенија о управљајућој власти Србској; 4. Он је погазио уставна и закона определенија о судској власти Србској; 5. Он је погазио уставна и закона определенија о личној сигурности и слободи грађана; 6. Он је погазио уставна и закона определенија осигуравајућа неповредивост имања.

У делу о личној сигурности, Савет је изнео пример силовања и убиства девојчице од стране једног официра. И поред тога што га је војни суд осудио на смрт, кнез је поништио смртну пресуду и пресуду преиначио у шестогодишњи затвор. Официр је на издржавање казне био послат у Ћуприју, где му је било дозвољено слободно кретање. После само шест недеља кнез га је ослободио издржавања казне и вратио у Београд.<sup>139</sup>

У делу о неповредивости имања, Савет је изнео још један случај, који се догодио на територији Ћупријског округа. Татар Богдан, за кога је речено да није ништа радио по својој званичној дужности начелника ћупријског округа, већ је у неколико случаја узурпирао велике површине општинске земље. Општини параћинској заузео је плац код цркве где је преместио своју воденицу. Општини параћинској заузео је и шуму Петловац. Од општине ћупријске захватио је земљу од 40 до 50 дана орања. Првану Манчићу ударио је 30 батина, када је он од Богдана затражио да му се додели 1 до 2 дана ораће земље. После наредбе Попечитељства да не дира Првана, Богдан му је поново ударио 40 батина. Од четири општине: богавске, дубничке, поповићке и глоговачке, по процени једне комисије, заузете површине су

---

<sup>138</sup> Стевча Михаиловић, Мемоари, Зборник СКА, књ. XVIII, Београд 1928, стр. 203.

<sup>139</sup> Записи Јеврема Грујића, књ. I, стр. 230-231.

износило и до 2.000 дана орања. Без дозволе, ради изградње механе, коша и амбара, посекао је око 1.300 стабла.<sup>140</sup>

За одржавање скупштине највише су се залагали либерали. Основа за либералну активност постављена је у току 1858. године. Иницијатива за организацију либералне партије покренута је од стране Јеврема Грујића, Јована Илијћа, Милована Јанковића, Ранка Алимпића, Јована Белимарковића, Андрије Стаменковића, Владимира Јовановића. Касније им се придружују Стојан Бошковић и Алимпије Васиљевић. Посредовањем Милана Јанковића, у либерални покрет био је позван и Стевча Михиловић, који је живео у Јагодини.<sup>141</sup> Они су у току августа кренули, да у непосредном контакту са народом шире гласине о нужности одржавања скупштине. У сваки од округа ишли су појединци и то нарочито у време одржавања вашара. Ступили су у контакт са појединим људима у свим местима у Србији.

За Тому Вучића-Перишића одржавање скупштине била је нужност. Док је Гарашанин поступао обазривије. Он је крајем јуна затражио мишљење од окружних начелника о расположењу народа за одржавање скупштине. Већина начелника је одговорила, да је постојала огромна жеља за скупштином. Према извештајима начелника окружја јагодинског и ћупријског, таквих тежњи није било у њиховим окрузима. Начелник окружја јагодинског наводи, да то није тежња народа већ појединих сељана и трговаца. А као узрок наводи обећање да ће скупштина бити одржана. У истом извештају напомиње, да има и оних који су били за одржавање скупштине, због нагомиланих проблема. Начелник окружја ћупријског слично наводи. Највећи део народа се не интересује за одржавање скупштине. Појединци истичу обавезу одржања скупштине, јер би било добро да кнез и правитељство понекад саслушају жеље и проблеме народне. Највише незадовољства било је радом судова, јер су поједине парнице трајале и годинама. У истом извештају, окружни начелник је изнео своје мишљење о потреби одржања скупштине, и то, ако водећи људи у народу то затраже, јер би се у противном створило неповерење народа према властима, ако би Правитељство неке послове морало да реши са знањем народа, и да неодржавање скупштине може да створи утисак да се од народа нешто крије. Ипак, уколико се скупштина сазове, предлаже да се

---

<sup>140</sup> Записи Јеврема Грујића, књ. I, стр. 236-237.

<sup>141</sup> Владимир Јовановић, Успомене, стр. 78.

пропише, ко може да буде изабран за депутата и делатност скупштине, како, *да нерасудни и уобште рђавог карактера људи депутирци не буду, и да се на скупштини поједини лица дела претресају, кривице извиђају и решавају, што отечественим властима без скупштине расправљати надлежи.*<sup>142</sup>

Закон о Народној скупштини донет је 28. октобра 1858. године. По њему, у скупштину улазе по положају: председник Касационог суда, председници оба одељења Апелационог суда, председник београдског суда, председници свих окружних судова, сви окружни начелници, управник Београда, сви окружни протојереји и из сваке епархије по један посланик без обзира на број пореских глава; Према изборима: сваки срез, свака варош као и Београд бирају по једног посланика на 500 пореских глава, а на сваких 250 пореских глава још по једног посланика. Скупштина сама себи бира председника, потпредседника и два секретара. Задатак скупштине је да пред државном управом буде веран и тачан израз народног стања и осећања. Предлози и закључци Народне скупштине нису обавезни док их кнез и Савет не озаконе. Дан и место састанка скупштине одређује кнез у договору са Саветом. По конституисању, скупштину отвара кнез у присуству Савета и министара. За рад скупштине потребно је присуство 2/3 свих посланика, а одлуке се доносе апсолутном већином присутних. Слобода говора и мишљења је загарантована. Гласа се јавно. Скупштински закључци шаљу се Савету, а рад се саопштава у новинама.

Бирачи морају бити пунолетни који нису кажњавани за злочин. Слуге не могу бити бирачи. Чиновници не могу бити бирани у окрузима у којима врше власт. Сваки бира у месту где живи или где има непокретна добра. Кандидати за посланике морају имати најмање 30 година. Не могу бити бирани за посланике: саветници, министри, архијереји и уопште чиновници и свештеници оба реда. У варошима избор је непосредан, у срезовима посредан. На сваких 50 пореских глава бирају се у срезовима по два повереника и они бирају посланике. Дан избора посланика одређују кнез и Савет, а окружни председници одређују кад ће се вршити избор повереника. Председници бирачких одбора су председници примирителних судова из места у коме се врши избор посланика. Полиција има само

---

<sup>142</sup> Андрија Раденић, Светоандрејска скупштина, Споменик САН, СХИИ, Београд 1964, стр. 53-55.

да објасни правила о бирању, и одмах се удаљује са седница. Деловође бирачких одбора су општински писари. Бира се већином гласова, а при једнаком броју гласова, посланик постаје онај који је старији по годинама. Пуномоћје се чита пред скупштином која је бирала посланике, а потписују га председник и деловођа.

Ко претњом, поклоном или обећањем поклона или било каквим недопуштеним начином ради да неко постане посланик, казниће се затвором од шест недеља до једне године.<sup>143</sup>

Избори у целој земљи извршени су 16. септембра 1858. године. Према изборном закону, за Свето-Андрејску скупштину у Јагодинском округу требало је да буде изабрано 22 посланика:

Јагодина са 806 пореских глава и чиновника и свештеника, бирала је 2 посланика; срез белички - 2901 пореском главом 6 посланика, срез левачки – 3636 пореских глава 7 посланика, срез темнишки – са 3553 пореске главе 7 посланика.<sup>144</sup>

У Ћупријском округу требало је да буде изабрано 19 посланика:

Ћуприја је имала 418 пореских глава и давале је једног посланика, Свилајнац 716 пореских глава једног посланика, Параћин са 660 пореских глава једног посланика, срез ресавски – 4869 пореских глава 10 посланика, срез параћински 2965 пореских глава 6 посланика.<sup>145</sup>

У Јагодини избори су почели у 8 часова ујутру. Окружни начелник објаснио је изборни закон и потом се удаљио са збора. Председник Примирителног суда предложио је да се за посланике за варош Јагодину изаберу Стевча Михаиловић и Мијалко Раденковић. Овај предлог примљен је са одушевљењем. За Стевчу Михаиловића гласало је 317 грађана, а за Мијалка Раденковића 292. После избора изабрана је делегација од 8 мештана, који су се упутили ка кући Стевчи Михаиловићу, да му честитају на избору и да га замоле да да се одрекне издржавања од стране правитељства, како би могао да их заступа на скупштини. Стевча је пристао на то, и испред општине, после захвалности на избору јавно се изјаснио да се одриче правитељственог благодејанија, што је то урадио и

---

<sup>143</sup> Јаша Продановић, Уставне борбе... стр. 123-124.

<sup>144</sup> Званичне новине књажевства Србије, Београд, бр. 86, 6. август 1858.

<sup>145</sup> Званичне новине књажевства Србије, бр. 86, 6. август 1858.

писменим путем. После тога, Јагодинска општина му је предала пуномоћје. Иначе избори су трајали три сата, и одржани у потпуном реду и миру.<sup>146</sup> Сведочанство о изборима оставио је и Емило Цветић, према казивањима очевидаца: *На биралиште у Јагодини изашло је 317 грађана, сви, који су имали право гласа. Нас, прича чича Милош, запиташе, које ћемо за своје посланике? И ми сви у један глас рекосмо: Хоћемо Господара Стевчу и Мијалка (Раденковића трговца) Један једини је био против. Кад одбор рече, да се издвоје они што хоће Стевчу и Мијалка, сви пређосмо на једну страну, а на другој оста само један, којега изгрдисмо, што се издваја. По свршеном избору једни се са изабраним посланицима изљубише, а други им честиташе.*<sup>147</sup>

Стевчу су иначе многи наговарали да се прихвати кандидатуре за посланика и одрекне чиновничке пензије. Он то овако описује: *Пре, него што ће се почети избори за Свето-Андрејску скупштину, добијем једно писмо из Београда, у коме ме позивљу: да се, одречем свега онога, што би ми сметало бити скупштинаром, па да се примим избора, и како ће ми се поверити Скупштина, и да ће Београђани бити на страни Скупштине. Ја још то нисам учинио, а Јагодинци ме једногласно изаберу за Скупштину. Ја се намах примим избора. Али у то дође из Београда забрана, т.ј. да ја не могу бити изабран с тога, што чиновници и они који уживају чиновничка права, ма да и нису више у служби, као што нисам ја био-не могу бити за заступнике (представнике народа у скупштини) бирани. Тада ми Јагодинци пошаљу депутацију, с молбом, да се одречем чиновничких права за љубав народа, што ја и учиним. Они, који су ме изабрали, даду ми Пуномоћије, а ја се одма станем спремати и бележити: шта да се тражи на скупштини.*<sup>148</sup>

---

<sup>146</sup> Србске новине, Београд, бр. 132, 29. новембар 1858. стр. 503.

<sup>147</sup> Емило Цветић, Споменици Јагодине I, Јагодина 1910, стр. 31-32. Стевчу је наговарао и Илија Гарашанин да се прихвати избора. (Слободан Јовановић, уставобранитељи) Један неимоновани пријатељ је такође наговарао Стевчу да прихвати изборе: „Љубезни пријатељу! Будите Здрав! Овде је избор срећно свршен, пао је на чиновнике бивше и дејствителне, но се сви одричу права ти, и долазе за депутирце, зато и ти одреци се оне милости, пошљи одма оставку па буди изабран! Твој који те љуби, 18. новембар 1858“ (АС, ПО-39, 53)

<sup>148</sup> Мемоари Стевче Михаиловића, Београд 1928. стр. 203-204.

У Јагодинском округу изабрани су:

Варош Јагодина: Стевча Михаиловић, житељ Јагодине,  
Мијалко Раденковић, трговац из Јагодине.

Срез левачки: Глиша Јабланац, земљоделац из Риљца, Лазар Петровић, земљоделац из Бунара, Милосав Вукоманов, кмет из Доње Сабанте, Мијаило Брадидић, трговац из Медвеђе, Апостол Јовановић, земљоделац из Богдања, Аксентије Павловић, земљоделац из Велике Дренове, Сава Бушетић, земљоделац из Рековца, Тодор Петровић, кмет из Драгоцвета, Спасоје Томић, кмет из Лозовика.

Срез темнићи: Милутин Петровић, кмет из Варварина, Тодор Драгићевић, кмет из Јасике, Глигорије Миленковић, кмет из Шанца, Живко Марковић, кмет из Бачине, Миша Анђелковић, земљоделац из Залоговца, Илија Чепурац, трговац из Обрежа, Милан Павловић, земљоделац из Доњег Јовца, Арса Воиновић, земљоделац из Ланишта, Радован Милосављевић, земљоделац из Рибара, Алекса Томић, кмет из Беочића.<sup>149</sup>

У Ћупријском округу изабрани су:

Варош Ћуприја: Станоје Пеливановић, трговац из Ћуприје,

Варош Параћин: Гаврило Лазаревић, трговац из  
Параћина,<sup>150</sup>

Варош Свилајнац: Стојко Мигрић, кмет из Свилајнца.

Срез параћински: Јован Павловић, земљоделац из Горње Мутнице, Марко Ђорђевић, земљоделац из Крушара, Сава Матић, земљоделац из Стубице, Манојло Радојовић, земљоделац из Дреновца, Стојан Вељковић, кмет из Плане.

Срез ресавски: Миљко Димитријевић (Митровић), земљоделац из Јеловца, Илија Ђорђевић, земљоделац из Дворишта, Радован Петровић, земљоделац из Тропоња, Здравко Јевтић, земљоделац из Бресја, Радосав Павловић, кмет из Јасенова, Миленко Голубовић, кмет из Плажана, Стојан Јовановић, кмет из

---

<sup>149</sup> Записи Јеврема Грујића, књ. 2, стр. 61.

<sup>150</sup> *Србске новине*, бр. 140, 18. децембар 1858. Према Србским новинама бр. 135, од 6. децембра, за посланика вароши Параћина изабран је Миљко Бошковић трговац из Параћина, али се он одрекао избора, па је на поновљеном избору за посланика изабран Гаврило Лазаревић.

Дражмировца, Милош Васић, кмет из Гложана, Милош Јевтић, кмет из Луковице, Радован Васиљевић, кмет из Дубнице.<sup>151</sup>

Чланови скупштине по звању и чину из Јагодинског и Ћупријског округа:

Сава Христић, председник суда окружја јагодинског, Андрија Стаменковић, председник суда окружја ћупријског, Симеон Божић, начелник окружја јагодинског, Стеван Миљковић, начелник окружја ћупријског, Јован Димитријевић, протојереј јагодински, Софроније Надрљански, протојереј ћупријски.<sup>152</sup>

Скупштина је одржана у ткз. *старој пивари*. Посланици су седели по окрузима да би се лакше договарали. Отварање скупштине било је врло свечано. За председника скупштине изабран је Миша Анастасијевић, а за потпредседника Стевча Михаиловић. По конституисању у скупштину је дошао Митрополит Петар са архијерејима, за њим чланови савета на челу са Томом Вучићем Перишићем, и на крају кнез Александар Карађорђевић са министрима и својом свитом. По читању беседе кнез, министри и чланови Савета су напустили скупштину.

Први дан после отварања скупштине Андрија Стаменковић је прочитао нацрт закона о народној скупштини, који је израдио Јеврем Грујић. Тражио је да се о предлогу одмах расправља, али је предложено да се изабере комисија за преглед нацрта, и да она изнесе мишљење. На захтев више чланова скупштине, тај пројект, састављен од 35 чланова, је прочитан. После дуже дискусије одлучено је, да се формира једна комисија, која би прегледала пројект и о њему поднела извештај скупштини. У комисији су изабрана по два представника из сваког округа, док је из пожаревачког и ћупријског округа изабрано три.<sup>153</sup> Из Јагодинског округа, за чланове комисије изабрани су Сима Божић и Мијалко Раденковић, а из Ћупријског округа Андреја Стаменковић, Стефан Миљковић и Станоје Пеливановић.<sup>154</sup>

Овај нацрт давао је велику моћ скупштини. По њему је: скупштина законита воља свега народа српског; скупштина је највиша контрола у земљи; да има пуну власт у име народа дати

---

<sup>151</sup> Записи Јеврема Грујића, књ. 2, стр. 58.

<sup>152</sup> Записи Јеврема Грујића, књ. 2. стр. 53-54.

<sup>153</sup> *Србске новине*, бр. 136, 9. децембар 1858.

<sup>154</sup> *Записи Јеврема Грујића*, књ. II, стр. 65.

министре на суд; да скупштина одобрава годишњи буџет прихода и расхода; скупштина се стара о свему што изискује корист отаџбине; без сагласности скупштине не могу се издати ни променити никакви закони: о кнезу, Савету, министрима, највећем суду и Народној скупштини; никакав данак се не сме установити док скупштина не одобри; држава се не може задужити док скупштина не одобри; скупштина може дати под суд све чиновнике и служитеље без разлике реда и струке; скупштина има право да прегледа све државне послове и да свој суд о њима; скупштина може да поништи сваки закон и сваку одредбу, осим оних који су издати њеним одобрењем; скупштина се има држати сваке године у Београду; предложено је опште право гласа; посланици морају да имају најмање 25 година; срезови и вароши бирају по једног посланика на 500 пореских глава.<sup>155</sup>

Привремена управа и комисија за преглед нацрта предлога устава били су против великих права скупштине. Изменама предлога права скупштине су сведена на саветодавну улогу. Закон је имао 40 чланова: скупштина је законита воља српског народа; ко се држању и слободној законитој радњи народне скупштине противи, тај је непријатељ народа; народну скупштину нити ко може уништити, нити је у њеном праву ограничити; народна скупштина може чинити предлоге о свему ономе што корист земаљска изискује; никакви закони о Књазу, Савету, министрима и народној скупштини не могу се издати нити променити без предходних саслушања народне скупштине; народна скупштина може чинити кораке код законодавне власти да се сваки закон и наредба против интереса народа може или изменити или поништити; Србија се не може ни задужити нити на што обавезати, док се та потреба пред скупштином не докаже; никакав прирез не може се установити, и никаква давања из државне касе не може се учинити, док се најпре не докаже потреба пред народном скупштином; народна скупштина може да претресе све државне послове и да исказује своје мишљење о њима; народна скупштина може у име народа да оптужи пред судом попечитеље, чиновнике и уопште званичнике за њихова противзаконита дела, и суд мора да прими жалбу за ислеђење и изрече своју пресуду; народна скупштина сазива се сваке године у престоници Србије око Мале Госпође (8. септембра); Ако се нови посланици до Велике Госпође не изаберу, онда ће се последњи

---

<sup>155</sup> Јаша М. Продановић, историја политичких странака... стр. 197, 198.

посланици скупштине сматрати да су поново изабрани, и дужни су сами доћи и отворити скупштину на Малу Госпођу; сваки пунолетни грађанин српски, ако није осуђиван за преступ користољубља, може бирати депутате; ко може бирати посланика може бити изабран за посланика, ако има 30 година; сваки срез и свака окружна варош бира за себе посланике; тако и свака варош у срезу која има 500 пореских глава, бира за себе посланика; своје предлоге о издавању ма каквог закона, скупштина предлаже Савету, који ће јој благовремено одговорити; народни посланици нису дужни никоме и никада одговарати за оно што на скупштини буду говорили;...

На трећем састанку скупштине Андрија Стаменковић, председник окружја ћупријског, говорио је о важности послова којима треба да се бави скупштина, и истовремено је изразио жељу да скупштина настави рад у слози. Андрија Стаменковић није желео да се обара кнез, већ да прекине са дотадашњим начином владања, и да се окружи млађим и поштеним људима. Ипак су га касније убедили у неопходност смене на престолу.<sup>156</sup>

*Браћо!*

*Љубав и слога најачи су градови на земљи!*

*Бог нека ми је сведок, у каквом се восхићењу сада душа моја наоди, гледајући овде сакупљене наиодабрание Србе, и размишљајући о намери, због које смо се овде сакупили; - Њега за сведока позивам, кад се родољубиво моје, србско срце потреса, представљам себи: шта смо некада били, шта смо сада и шта бити можемо, ако среће, ако слоге и братске љубави и нама буде!*

*Са мало речи, рад сам много исказати; и опет ништа друго, него само то: да род да отечество ватрено љубим!-Чујте дакле неколико речи, но речи срдачне којма желим, да и ваша потресем срца; желим и захтевам да ме сваки најпре добро разуме, па онда о својим мислима и осећањима мојим да пресуду изричу.*

*Необазирјући се на то, оћули се коме замерити нити препоруке какове тражећи-јер пријатељског рода; то су тек моји пријатељи-од намере пак, нити би одустао, а још мање заплашио се: да је не једна, не стотинама, но хиљадама смртоносни стрела*

---

<sup>156</sup> Записи Јеврема Грујића, књ.2. стр. 48.

*на мене управљено!- напред дакле слободно исповедам: да ништа пред очима имати нећу, до общте-народни интерес за које сам и сам живот, као највеће благо у доба жертовати готов;-... нећу да знам ни за које личности, нити с њима скопчане партије-кое по несрећи у земљи нашој одавно залегле и корен свој дубоко пустиле, па тиме нас готово и до пропасти довеле...све то као подле ствари презирући, чисто као народни пријатељ, као пријатељ общте среће и напредка, рад сам себе делима представити, с тим постојаним уверењем: да су ово такви основи и истине, које разумно нико оборити неможе...*

*Данашња жеља србског Народа, ево се сада испуни; народна се скупштина отвори, и то на основу закона, које до сада било није; ми се ево жељно овде састадосмо, не иначе, но као представници целога народа србскога!-*

*Како је то велика чест, како ли сладка успомена за родољубиво срце: Народ свој представљати!- али се одтуда рађају и велике дужности, а јошт веће одговорности; па зато се пре свега упитати морамо: зашто смо се ми овде сада сакупили?*

*Заиста ни зашто друго, него да се међусобним жељама, потребама и тежбама народним договоримо; а и уобште о свему, што се односи на развитак и процветање, како моралног тако и материјалног стања нашег; јер тек на овако узајамном договору, оснива се благостање земље и даља будућност целог народа србског, кога ми овде сада представљамо;- састали смо се најпосле и зато: да мутне облаке, који су се над Србиом од неког времена јако обмотали, мудро разагнамо, те да опет ведро небо над Србијом, а уједно и лепша будућност Србска засине.*

*Велике су ово и тешке заиста дужности, но у колико су оне веће, у толико ће трудова наши слађи плод бити; па зато никакове жртве нетреба да нам буду велике, нити треба да нам је што милије, и да у другом чему већу награду тражимо, од осећања: да поверење народа србског уживамо!-*

*Зато, ако смо искрени пријатељи отечества, ако нежелимо помрачити историју, коју су дедови и отцеви наши, крвљу својом написали, и ако смо ради сачувати се од проклетства потомака наши? – онда у срцима нашим треба да замукну подле страсти партајности и себичности, а делање наше треба да буде најверније огледало чистога родољубија нашег, огледало, у коме ће*

*се не само образ, но и карактер, способност и чест народа нашег огледати.-*

*На ово нас опомиње цела Европа, пред којом сада стојимо, и која дела наша пажљиво прати; на ово нас позива и дужност, која према познијем потомству осећати морамо; па зато се праведно надати можемо: да ће се гласу овом сваки од нас радо одазвати, и да никакову жртву за жртвеник обштенародног блага поштедети неће; знајући напред да новине и наше и стране, стоје готове: да громким гласом својим разнесу по свету дела наша, да обасну хвалама врстне родољубце, а срамотом жигосу оне, који су недостојни да се знацима чистога родољубља дичити и поносити могу! –*

*Знаменити су заиста дани овог нашег састанка; Боже дај, да и Скупштина ова, којој је задатак не само тежак но и врло важан, да и Скупштина ова велим јошт знаменитија буде: да се на њој срећно оно изврши, што ће за отечество наше не само од велике ползе бити, него што ће нам и пред целим светом, који на нас сада изгледа, образ осветлати, а у исто време доказати: да смо и ми сватили дух времена, у коме сада живимо, и да смо дозрели за државни живот и политичну слободу.-*

*Понос народни, слава и чест народа србског, то нека нам је сво благо; зато треба сви не само да живимо но и умиремо; оно, што су стари наши крвљу својом одлупили, што су многи смрћу својом запечатали; благо оно, које се никада и никако исплатити неможе,- недајмо да нам ико ногама гази; недопуштајући, да нам се други у домаће послове наше мешају, и тиме нам пут ка даљем напредку и благостању обштем спречавају; - напротив учимо се и трудимо дознати праве и истините пријатеље наше, а међу собом будимо благоразумни и мудри, искрени, сложни и постојани, па ће тако и наша, засада истина мала, но некада силна и снажна држава опет процветати! –*

*У садашњости живећи, пред нами је и прошлост и будућност: прошлост је кратка, садашњост нам је позната, у будућности је сва надежда наша! –*

*Дела, која сад на овој народној скупштини пред собом имамо, од велике су браће важности, и ако их за добро народа свршили будемо, онда ће се њима историја наша красити, у њима ће потомство наше нас гледати, и по њима дела наша ценити; са*

њима ћемо тек доказати, у колико смо и ми за живота нашег о  
обштем благу и напредку старали. Зато будимо у свему оном, што  
се на обшту ползу односи, за свагда постојани, ако нисмо ради, да  
нас потомство наше немилостиво проклиње. –

Целом пак делању нашем, нека је основ братска љубав и  
слога, нека нас у томе чисто родољубље наше руководи и срца наша  
увек греје к свему ономе што се односи на обшту ползу, на ползу  
целог народа србског; јер без овог бољег сваки је народ као што  
повестница сведочи, страдао и пропадао, ма да је и велике топове и  
тврде градове имао; зато благо оном народу, кога су бар  
старешине његове, братском љубави и слогом опасане: тај народ  
онда нека зна да има тврде и непобедиве градове, такви народ  
нека зна, да има велике и такве топове, који ће славу његову на  
далеко распрострети! –

О Боже! Такве старешине даруј и србском народу, а  
сачувај га од онакови, који за саму своју корист не би марили, да  
цело србство пропадне, незнајући бедни, да су у исто време и они  
коначно пропали! –

Сваком је сигурно познато, да је свој нашој доскорашњој  
несрећи, поред други неповољни обстојатељства и околности,  
прави и јединствени узрок, србска међусобна неслога, и то  
поглавито међу старешинама србским, да је због неслоге народ  
србски још на Косову до пропасти своје дошао, да му је она од  
оног времена непрестано верни пратиоц била, а на велику жалост,  
да још и данас несрећне Србе утробу милостиво раздире; па зато  
је пре свега желити; да се ово проклето семе неслоге, себичности,  
зависти и раздора једанпут за свагда из србства искорене. –

Но на велику радост увидело се је, да је народ србски старо  
свије зло, које га једнако поткопава, добро познао и да је спреман  
мужествено га од себе отиснути и утаманити, а тиме себе од  
очевидне пропасти за свагда ослободити! –

Јели пак заиста народ србски дозрео, да позна време у коме  
сада живи, то ће му дела ове његове Скупштине целом свету  
показати: познајмо дакле добро праве и велике садање дужности  
наше, будимо сложни и постојани; небојећи се никога, докле се у  
праву нашем наодимо; старајмо се, да прво себе код народа, а  
народ пред осталим светом неосрамотимо, но напротив, да и свој  
и народни образ достојно осветлимо! –

*Све што сам овде сада укратко изговорио, проистекло је из извора чистог родољубља, из племените и неугасиме жеље: да се Срби, братски саједине, и тако да сједињеним силама у слогџ ово добију, што су досада у неслогџ изгубили, - с правом јошџ и то зактевајућџ: да ми нико за родољубиво одушевљење ово, које ми је сво благо овог света, и које ми нико одузети неможе, незамери, а јошџ мање неоправдано осуди; јер је праву и вечиту славу, право и постојано задовољство своје, тек у слави народа србског налазим: да живи народ србски, да живи Народна Скупштина!*<sup>157</sup>

У свом излагању навео је очекивање народа о потреби редовног одржавања скупштина, и предложио је да се одмах изради закон о скупштини, којим би се регулисало време и место одржавања скупштина, избор посланика, начин и делокруг рада скупштине.

Кнежев местозаступник Стевча Михаиловић упутио је 12. јануара 1859. године своје примедбе на закон: *1. Да се слобода штампе ни у начелу не уноси у састав закона о Скупштини, него да се само изда посебан закон за штампу, који се без саслушања Скупштине не може променити; 2. Да се број посланика за Скупштину сведе на један од хиљаде пореских глава; у коме случају да се може променити и она тачка која одређује у колико ће се времена Скупштина одржати, п да се каже; да се Скупштина место сваке, држи сваке друге године; 3. Да Попечитељи могу бити на свима састанцима скупштинским и извршавати свој објашњавајућџ глас.* Скупштина је ове примедбе Стевче Михаиловића одбацила.<sup>158</sup>

Најважније одлуке донете су 10. децембра. Тог дана посланици су захтевали оставку кнеза Александра Карађорђевића. Сутрадан, када се сазнало да је кнез потражио заштиту од Турака, посланици су за новог кнеза предложили кнеза Милоша Обреновића. Савет се сложио са одлукама скупштине о збацивању кнеза Александра Карађорђевића, о постављењу кнеза Милоша, о преласку кнежевске власти на скупштину, док не дође кнез Милош, и о предаји војне команде Стевчи Михаиловићу.

Упутило се и писмо Порти у коме је тражена потврда избора новог кнеза, и изабрана је депутација да позове кнеза

---

<sup>157</sup> Званичне новине књажества Србије, бр. 5. 15. јануар 1859.

<sup>158</sup> Жив. Живановић, Политичка историја Србије, књ. I, стр.40.

Милоша. Кнез је потврђен од стране Порте 2. јануара 1859. године. Кнез Милош је за свог местозаступника поставио Стевчу Михаиловића.

Берат о признању Милоша за кнеза прочитан је 28. јануара 1859. године. Истог дана Народна скупштина је, поводом берата, донела одлуке: 1. Скупштина не признаје да је кнез Александар дао оставку, јер је он означен као неспособан за владу; 2. Скупштина није изабрала кнеза Милоша, него га је васпоставила са правом наследства; 3. Само народу српском припада право постављања кнежева, а Порта их само потврђује; 4. Порта не може заповедати кнезу да управља кнежевином, јер Србија има унутрашњи суверенитет; 5. Скупштина успостављајући кнеза Милоша с правом наслеђа одлучује да у случају упражњења престола кнез Михаило одмах прими кнежевску власт.<sup>159</sup>

На петом састанку скупштине Апостол Јовановић, посланик среза левачког, изнео је злоупотребе капетана среза левачког Павловића, и затражио је да се испитају све његове грешке. Он је том приликом истакао, да сви морају да се владају, па и капетан, који глоби и мучи сиротињу.<sup>160</sup> Од притужби народа на понашање појединаца, 22. јануара прочитана је жалба народа Јагодинског округа на безакоње игумана Јустина, али због *стидних злочинства* која се у жалби описују, одлучено је да се на скупштини не читају, већ да се жалба преда надлежној власти.<sup>161</sup>

Вест о промени на престолу Србије, грађанима Јагодине саопштена је 15. децембра. Тога дана, на позив локалне власти, око 8 сати ујутру окупили су се грађани на пијаци у центру вароши. Окупљеном народу прокламацију привремене владе, да је скупштина сменила Александра Карађорђевића и васпоставила за кнеза Србије Милоша Обреновића, објавио помоћник начелника уз присуство чиновника. На ту вест окупљени грађани клицали су *Живео кнез Милош Обреновић, отац србске земље*. После тога, секретар начелства прочитао је писмо попечитељства унутрашњих дела, којим се налаже народу да остане у миру, тишини и законитом поретку, и узајамном поштовању и слушању власти. Потом се, на предлог помоћника начелства, отишло у цркву где је уз присуство великог броја грађана, одржана молитва. Када се завршила молитва,

---

<sup>159</sup> Јаша М. Продановоћ, наведено дело, стр. 239.

<sup>160</sup> *Србске новине*, бр. 137. 13. децембар 1858.

<sup>161</sup> *Званичне новине Књажества Србије*, бр. 13. 22. јануар 1859.

окупљени народ са свим чиновницима, пензионерима и свештенством отишао је кући Стевчи Михаиловићу, да би му се упутила честитка за његов допринос смени на престолу. Грађани су и узајамно честитали. Све радње, кафане и кацеларије биле су затворене. Пред вече, из куће унука Милете Радојковића изнет је барјак под којим је Милета Радојковић водио борбе у Другом српском устанку. Са сликом кнеза Милоша и барјаком окупљено грађанство је прошло свим главним улицама. Затим су, слика кнез Милоша и барјак постављени на пијаци, и код њих је постављена стража, која се састојала од четири наоружана и у ношњама обучена грађанина. За цело време прославе варош је била осветљена. Слику кнеза Милоша грађани су окитили бршљановим венцем.<sup>162</sup> Касније су почасну стражу чинила два чиновника, један полицијске а други судске власти, у пуној униформи, и са дванест у народним ношњама и наоружаних људи. По њиховом доласку, поново су извежени лик кнеза Милоша са барјаком, пронети главним варошким улицама, овај пут и са музиком. У поворци, испред и иза двојица чиновника, ишла су по шест наоружаних грађана. У 9 сати увече поново су се грађани окупили на пијаци и започели весеље, уз игру, песму и музику.<sup>163</sup>

Подстакнут многобројним жалбама посланика, Милован Јанковић, посланик београдски, поднео је предлог да се формира одбор, који би све народне проблеме испитао, усагласио и предложио најбољи начин решавања проблема, и поднео скупштини на коначну одлуку. Предлог је прихваћен, и у одбор су изабрана по два представника из сваког округа: из јагодинског Тодор Драгићевић и Лазар Петровић, а из ћупријског округа Милош Јевтић и Гаврило Лазаревић. Одбору су придодати још и три окружна начелника, међу којима и Сима Божић из Јагодине, управитељ вароши Београда, два председника Апелационог суда, четири председника окружних судова, међу којима и Андрија Стаменковић, и четири протојереја.<sup>164</sup>

Посланици окружја крагујевачког, јагодинског и ћупријског упутили су заједничку адресу Народној скупштини, желећи да се што пре кнез Милош врати у земљу: *Верни народ окружја крагујевачког, јагодинског и ћупријског поздравља, благосиља и*

---

<sup>162</sup> *Србске новине*, бр. 142, 22. децембар 1858.

<sup>163</sup> *Србске новине*, бр. 142, 22. децембар 1858.

<sup>164</sup> *Србске новине*, бр. 141. 20. децембар 1858.

*жељно изгледа свога драгог Књаза и спаситеља Милоша да му част  
пре дође.*<sup>165</sup>

Истог дана грађанство Јагодине упутило је телеграм  
Народној скупштини у коме се хвали њен поступак, као и  
привременој влади и посланицима из Јагодинског окружја:

*Народној скупштини*

*Прокламација привремене владе о васпостављању кнеза  
Милоша Обреновића на достојанство кнеза Србског јутрос је овде  
у вароши најсвечаније обнародова. Том се приликом поред пуцњаве  
многобројних прангија орило без прекида Ура! живео Милош  
Обреновић, књаз србски са народом својим. По томе је сав месни  
народ са својим чиновницима и свештенством отишао у цркву и  
топлу молитву и хвалу одао Богу за овакву радост сваког Србина  
одушевљачи глас.*

*Овде се јавно на лицу свакоме могло читати најживље  
задовољство кад се помене име кнеза Милоша и одушевљено  
одзивало му се са амин.*

*Цело дакле грађанство овдашње без разлике реда и  
занимања, са свима чиновницима, свештенством и пензионерима,  
не могаше се уздржати да путем телеграфа не изјави народној  
скупштини своја усхићења осећања са пуним чувством  
благодарности. Чувства народа, које слови васкрс среће своје,  
хитамо тиме изјавити народној скупштини славећи и хвалећи њен  
племенити поступак.*

*Поред тога у свакој пристojности молимо народну  
скупштину, да ова чувства топле признателости изјаве и  
привременој власти преко посланика из овог окружја, с додатком,  
да овде опште весеље проведе се једнако у најбољем миру, тишини,  
слози и братској љубави.*

*У Јагодини 15. децембра 1858.*<sup>166</sup>

На заседању скупштине 18. децембра прочитан је телеграм  
становника Јагодине, којим се одобрава молба султану, у којој је  
тражено да се потврди постављење кнеза Милоша. На истом  
заседању одређена су лица која ће у име народа, да затраже од кнеза

---

<sup>165</sup> Србске новине, бр. 145. 31. децембар 1858.

<sup>166</sup> Србске новине, бр. 141, 20. децембар 1858.

Милоша да се врати у земљу. Из Јагодинског округа у одбор је изабран Мијалко Раденковић, а из Вупријског округа Стојко Мигрић.<sup>167</sup>

На истом заседању прочитана је захвалност народа, званичника и свештенства ђупријског округа, којом се хвали рад Народне скупштине, а нарочито се изражава захвалност за васпостављање кнеза Милоша. У Вуприји се вест о смени на престолу сазнала у ноћи између 14. и 15. децембра. Сутрадан 15. децембра рано се у сред вароши искупило мноштво народа, где је прочитана прокламација привремене владе. По читању прокламације, окупљени народ је уз песму и игру обилазио куће посланика и других виђених људи, честитајући промену на престолу. Увече је варош била осветљена, па се народ поново окупио у центру испред велике кафане, где је поново започето весеље. Сутрадан 16. Децембра, у цркви тројица свештеника служили су благодареније, истичући благодарност Богу што је вратио кнеза Милоша и његовог сина у Србију.<sup>168</sup>

На 22. састанку скупштине 30. децембра посланик Вупријског окружја Андрија Стаменковић, предао је скупштини закључке: да се затражи од Савета, да путем телеграфа умоли кнеза Милоша да се што пре у земљу врати. Уз овај предлог, који је на истом заседању прихваћен, затражио је да се уз позив пошаље и писмо следеће садржине: *Сав народ с нестрпљењем очекује да кназ Милош једанпут у отечество дође. Народна Скупштина дакле моли Совет, да својим путем и по телеграфу у име Скупштине и народа умоли књаза Милоша, да се час пре на пут крене и на србску обалу пређе. То изискује стишав ове земље, која је од толиког времена и због тога у движенју и неспокојству. Народна Скупштина очекује што скорие о народ успокојавајући одговор и то ће бити само такав, да се књаз Милош кренуо на пут.*<sup>169</sup> Исти посланик на том заседању предложио је, да се од Савета и привремене владе захтева, да се молба о повратку кнеза Милоша што пре одобри од стране султана.<sup>170</sup>

Посланик окуга ђупријског Андрија Стаменковић, позвао је у скупштину Стевчу Михаиловића, да одговори, зашто се дозвољава

---

<sup>167</sup> Србске новине, бр. 140, 18. децембар 1858.

<sup>168</sup> Србске новине, бр. 143, 24. децембар 1858.

<sup>169</sup> Србске новине, бр. 1. 3. јануар 1859.

<sup>170</sup> Србске новине, бр. 1. 3. јануар 1859.

да поједина званична лица још нису објавили вест о смени на престолу. Нарочита делегација позвала је Стевчу, и он је дао уверење да је привремена влада учинила све да се сав народ у Србији обавести о томе.<sup>171</sup>

Исти посланик је на 34. заседању поднео још неколико предлога Совјету: 1. Да се Закон о скупштини неодложно дотера по изјавама од стране скупштинских посланика; 2. Да Совјет одмах пошаље скупштини акт од 12. јануара којим је позван бивши кнез Александар да се врати из турског дела вароши, да поново присвоји власт и распусти скупштину; 3. Да Совјет своје седнице не распушта до завршетка скупштинских седница, јер је то нужно због извршавања многобројних важних одлука; 4. Да се испуни захтев народа и скупштине, и да се Атанасије Николић, Јаков Живановић, Тимотије Кнежевић и Фрања Зах лише свих чинова и протерају из земље. Народна скупштина је прихватила све ове предлоге, и одредила депутацију која је требала да затражи од Совјета, да се ова четворица одмах ставе под надзор.<sup>172</sup>

У Јагодини је са великим одушевљењем дочекана и нова 1859. година. Као ни једна дотадашња година није дочекана тако радосно и весело. Ујутру је одржана служба у цркви, а после молитве грађанство је отишло на честитање кући Стевче Михаиловића, а касније и по другим кућама, испијане здравице за здравље кнеза Милоша и његовог наследника кнеза Михаила, као и за срећну будућност Србије. По завршетку свечаности првог дана, 2. јануара стигла је вест да је Султан одобрио повратак кнеза Милоша, па је свечаност настављена, игром и песмама, здравицама праћеним пукњима из прангија. Веселе је трајало све до зоре, а настављено је и наредног дана, када је стигла званична вест о одлуци Султана.<sup>173</sup>

Ступање кнеза Милоша на српску земљу такође је у Јагодини свечано прослављено 11. јануара, народним весељем.<sup>174</sup> Поново су грађани Јагодине 25. јануара славили ступање на престо кнеза Милоша и долазак престолонаследника кнеза Михаила.

---

<sup>171</sup> *Србске новине*, бр. 143, 24. децембра 1858.

<sup>172</sup> *Србске новине*, бр. 7. од 17. јануара 1859.

<sup>173</sup> *Србске новине*, бр. 5. Од 13. јануара 1859.

<sup>174</sup> *Србске новине*, бр. 5. Од 13. јануара 1859.

Одушевљење народа и овог пута било је неописиво. Славље је уз песму и игру и пуцања из прангија трајало три дана.<sup>175</sup>

Представници Јагодинског округа изјавили су захвалност народној скупштини 30. јануара 1858. године:

### НАРОДНОИ СКУПШТИНИ

*Ми доле подписани опредељени да у име целог Народа Окр. Јагодинског Његову Светлост Књаза Србскога Милоша заједно са Светлим Престолонаследником Кнезом Михаилом на његов долазак поздравимо ступање на Србску владу честитамо, и теби благодаримо што си све до сада што си год у делу радила, радила си по духу и жељи народа поменутог Окружја; - због тога ти ми у име целог поменутог Окружја за мудро делање твоје и испуњење жеље Народа Србског пред светом јавно и свесрдно благодаримо.-*

*30. Јануара 1859 год.у Београду*

*Депутирци из вароши Јагодине.:Таса Тодоровић, Јован Косовац, Милисав Јагликић, Тодор Аранђеловић, Живко Ђурђевић, Стеван Мијаиловић, Антоније Аврамовић, Петар Митровић, Љубомир М. Радојковић, Петар Станковић.*

*Депутирци из Окружја Јагодинског.:Обрад Ђуковић, Радосав Рашковић, Милисав Васковић, Милоје Симоновић, Сима Марковић, Вукосав Лукић, Обрад Милосављевић, Петар Миљковић, Цветко Нешић, Милета Илић.*

*Сви из Среза Левачкога Окружја Јагодинског Лука Пауновић, Петар Сврчић, Јеремија Чепурац, Радомир Радовановић, Вујица Миловановић, Милета Милошевић, Јаков Стевановић, Јован Векић.*

*Сви из Темнићког Среза Окружја Јагодинског.*<sup>176</sup>

И из Ћуприје је група грађана упутила Народној скупштини 30. јануара 1859. године поруку захвалности:

*Народна Свето-Андреиска Скупштина испунила је верно задатак свој и аманет народњи, воспоставивши Књаза Милоша са*

---

<sup>175</sup> Србске новине, бр. 12 од 27. јануара 1859.

<sup>176</sup> Званичне новине књажевства Србије, бр. 18, 21. Фебруар 1859.

*правама наследства на владу отечества нашег кога је он срећни избавитељ, и сатим је заслужила неувели спомен и безграничну благодарност целог народа окр. ћупријског, коју он славној народној скупштини преко нас долеподписаним, искрено подноси.*

*У име целог народа окр. ћупријског*

*Нарочити посланици: Неша Радојковић, Обрад Јовановић, Јован Димитријевић, Миљко Бошковић, Риста Димовић, Лазар Симоновић, Спира Јанић, Јован Римич, Тома Пандуровић, Радул Милић, Милија Миловановић, Трифун Ђокић, Мата Трифуновић, Коста Ђорђевић, Милосав Богојевић, Стојан Петровић, Јанко Марковић, Спасоје Скокић, Радоје Нешић, Милутин Милетић, Милета Милошевић, Миленко Маринковић, Станко Миловановић, Настас Стојановић, Миљко Милић, Марјан Милосављевић, Вучко Миловановић.<sup>177</sup>*

У Параћину је такође свечано обележено ступање кнеза Милоша на престо Србије. На служби у цркви толико је народа било, да је и порта била пуна људи. Пред црквом је било још постројених 300 момака са оружјем. После службе весеље се проширило на читаву варош. Увече је приређен бал у корист варошке сиротиње, на коме су одржане небројене здравице за кнеза Милоша и Михајла.<sup>178</sup>

Кнез Милош је у Србију ушао преко Гургусовца 17. јануара 1859. године, када је варош добила назив Књажевац. Преко Бање и Алексинца, стигао је у Параћин 20. јануара у 16 часова и 10 минута, праћени многобројним народом.<sup>179</sup> У Параћину су га дочекали и поздравили многи из окружја јагодинског, ћупријског и крушевачког. Скоро сви Јагодинци дошли су у Параћин да поздраве кнеза Милоша. Када је Кнез сутрадан приспео у Ћуприју, на левој обали Мораве према Јагодини, било је упарађено 800 народних војника и 100 коњаника, који су дошли да га поздраве.<sup>180</sup>

Од Ћуприје до Свилајнца био је поздрављен од мноштва народа из ћупријског, рудничког, чачанског, ужичког и

---

<sup>177</sup> Званичне новине књажества Србије, Београд, бр. 17, 19. фебруар 1859.

<sup>178</sup> Србске новине, бр. 5, 13. јануара 1859.

<sup>179</sup> Србске новине, бр. 10, 24. јануара 1859.

<sup>180</sup> Србске новине, бр. 14, 31. јануара 1859. Према Србским новинама бр. 12, 27. јануара, на десној обали Мораве било је 4.000 војника из Крагујевца.

крагујевачког округа. У Свилајнац кнез Милош је дошао 21. јануара у 13 и 30 часова. Дочекали су га војници свечаном палбом. Посебно је био дирљив сусрет са савременицима из устанака, који су плакали од радости, певали и љубили му руку. У вароши су биле подигнуте две почасне капије, које је уредио учитељ Бинчић. Он је израдио и украсе на јавним зградама. И у Свилајнцу, Јагодинско окружје је послало депутацију, која га је поздравила у име народа Јагодинског окружја и предала му писмену добродошлицу. Из Свилајнца је 23. јануара у 8 сати кнез Милош кренуо према Пожаревцу.<sup>181</sup>

Скупштина је завршила рад 31. јануара 1859. године беседом кнеза Милоша.

По завршетку скупштине Стевча је постављен за председавајућег Савета. После молбе кнезу Михајлу да му се уважи оставка, Савет му је продужио одсуство за 20 дана. Стевча Михаиловић је Београд напустио 2. фебруара, иако му је нуђена највиша државна служба. Говорио је да је радио само за народ колико је могао и умео, и да не жели да неко помисли да је радио за себе. Истакао је, да иако није богат, има довољно да може живети без државне службе.<sup>182</sup> Пошто се рашчуло по унутрашњости земље да је одбио понуђену службу, Стевча је добио многобројне телеграме од појединаца и депутација из многих места и округа: из Горњег Милановца, Јагодине, Алексинца, Ћуприје, Зајечара, Крушевца, Пожаревца, Београда, Чачка, Ужица, Црноречког округа, Негорина, Крагујевачког округа, Књажевачког округа и т.д. Сви су га молили да прихвати понуђену дужност.<sup>183</sup>

Грађани Ћуприје су дочекали свог посланика Станоја Пеливановића два сата далеко од вароши са 40 кочија. Уз музику и пучнаву из пушака допратили су га до Ћуприје, где је тога дана 4. фебруара настало опште весеље.<sup>184</sup>

Исто такво весеље је одржано и у Свилајнцу, када су посланици из овог места 4. фебруара враћали из Београда. Варош је

---

<sup>181</sup> Србске новине, бр. 14, 31. јануара 1859.

<sup>182</sup> Србске новине, бр. 15, 3. фебруара 1859.

<sup>183</sup> Мемоари Стевче Михаиловића, СКА, Зборник, књ. XVIII, Београд 1928., стр. 218.

<sup>184</sup> Србске новине, бр. 18, 10. Фебуара 1859.

била осветљена, чула се музика и пуцано је из пушака. Све је то било помешано са усклицима радости и испијањем здравица.<sup>185</sup>

Већ крајем фебруара 1859. године дошло је до смена у свим окружним судовима. По предлогу Попечитељства правосуђа, Кнез је указом од 25. фебруара поставио нове чланове окружних судова. У Суду окружја јагодинског постављени су: за председника Сава Христић, за чланове Јевтимије Васић, Светозар Десимировић, Миленко Тимић, за секретара Петар Анђелковић, рачуноводитеља Таса Живковић, архивара Јован Стојадиновић, I писара Ђорђе Булић, протоколисту интаб. Милован Вуличевић, књиговодитеља Милоје Вукићевић, II писаре Стеван Живковић, Ђорђе Вучковић, експедитора Благоје Симић.<sup>186</sup>

У Суду окружја ђупријског, истим указом, постављени су: за председника Никола Х. Селаковић, за чланове Стеван Миловановић, Лазар Марић, Ђорђе Брдаревић, секретара Стеван Лацковић, рачуноводитеља Алекса Х. Бзаковић, I писара Александар Бановић, архивара Димитрије Јанићијевић, деловодног протоколисту Јован Милошевић, интаб. протоколита Јован Матић, II писара Тодор Маринковић и Петар Анђелковић, експедитора Милош Јеремић.<sup>187</sup>

## ПРЕДЛОЗИ

### 1.

*1-во Закон о скупштини, треба скупштина да га преради, да слободнији буде.*

*2-го Да се совјетници бив. из Рушчука дозову и међусобне њихове свађе извиде: зашто су биле и због чега и је ли ту из Касе народње трошено и колико и зашто.*

*3. Да се виде рачуни од 1833. до 1839. па до 1842. и до 1858.*

*4. Да се виде трошкови тополивнице, Мајданпека, стакларе и њихови приходи шта они приносе отечеству.*

*5. Да се варалице, отимачи, преступници, крадљивци чиновници који су заклети на своју дужност, а за ове су пороке*

---

<sup>185</sup> Србске новине, бр. 18. 10. Фебруар 1859.

<sup>186</sup> Званичне новине Књажества Србије, бр. 22. 3. март 1859.

<sup>187</sup> Званичне новине Књажества Србије, бр. 22. 3. март 1859.

*суђени и осуђени, на противу сваке правде помиловани, и још упркос поштењу авантирају и све на боље постављају се, да такви из службе касирају и за оваке кривице да нема милости.*

*6. Свеиштенству да се плата установи на бесплатно дужност свеиштеник извршује; да свеиштеници буду смирени, поштени у обхожденију међу народ, а не као неки, развратног живота и пијанчења, на соблази свог народа.*

*7. Чиновници, који мито узимљу да се строго каштигују.*

*8. Да се чиновницима не да из јавне касе да своје трговине воде и под незакони и претерани интерес да узимају и да за оваково што буду строго кажњени, нити да тргују, нити ортаке у томе помажу, но јединствено само дужност чиновничку извршују.*

*9. А тако и сви остали људи ма кога реда били који више интерес узимљу, него колико закон прописује, да се строго казни.*

*10. Да се данак по имању разреже и онда, да се лична чест поштеног од непоштеног пред влашћу разликује.*

*11. Да се садањи поступак и сви нагомилани закони судејски сасвим укину, и нов и пречи начин суђења изнађе, да се овако неодуговлаче процеси као сада и, да се слѣдства досадашња избегну, да се ферије судејске укину, и за оно време нека се дела саветска израђују док друга приспеду.*

*12. Да се лопови и већ познати крадљивци строжије шњима у испиту поступа, да се не умножавају.*

*13. Да се сваке 3-ће године узакони скупштина, а у случају каквом изванредном и изванредна скупштина да буде.*

*14. Да се пита зашто је Султану дато 5 милиона гроша народни под интерес, је ли што отечеству аснио.*

*15. Зашто је књаз 100.000 дук. ћесар. дао аустријским под мали интерес, а српским трговцима на добру сигурацију не даје.*

*16. Да ни у једном надлежтелству два брата нити два ближа сродника не буду.*

*17. Да се од прихода манастирски тачан рачун води и правителство контролира.*

*18. Да се чиновници постепено и редовно внцирају разликујући способна од неспособна, заслужна од незаслужнаа.*

19. Да се више странци не узимају у службу, осим нужде, као доктор, професор, инженир.

20. Да попечитеља никако странац бити не може, нити онај који није какве услуге отечеству учинио и отечеству бар 15 година служио на ползу.

21. Да се живо постојећи правитељств. друмови оправе за олакшати трговину трговцима и ћуприје свуда (подизати) особито на Морави код Јагодине.

22. Да се сви хатишерифи прегледају као и устав, на што није испуњено да се испуни, што је поремећено поправи и све на своје место у ред доведе.

Јагодина, новембра 1858. Стевча Михаиловић

2.

Мнение общине вароши Свилајнца о устројству закона земаљски и олакшању народном; кои се овди следећим тачкама народној скупштини отвореној на Св.првозваног Андрију ради разматренија подноси.

1. Народном Скупштином 1842 год. и 1848 како је установљено у смотренију плаћања пореза и наплаћивања различни такса као: судејске, папирне, ресума, пасоша, горосече и т.д. неки и унапредак од ове предидуће скупштине првозвано Андријске, остане, одобравајући, да се и неки прирез уз порез због долеизложених потреба, плаћа. Само да се има Скупштина узаконити, да у прописано време, и то, не у великом простору, скупљати и решавати о указати се имајућим потребама, због разни издатака, наравно после прегледа о стању народне касе, а не без икакве контроле, само, даи ово или оно.

2. Да се у будуће учитељи основни школа буду правитељствени чиновници следователно да им се плата одсеком из народне касе плаћа с тим од стране саме общине драговољним обећањем, да се и прирез неки за учитеље уз порез издае. Са тим ће се стање учитеља побољшати, а наравно и наши синови боље ће наставнике имати, нарочито кад се и фонд учитељски установи.

3. Свештеницима, да се за њихова прописана чиновничка строга такса определи или плата одсеком из касе народне издае, јер овако се велика злоупотребљенија од стране свештеника указују, почем они-Свештеници-у сиротињске домове ради

*освештениа водице по дужности християнске никако и не долазе, но само код имућнији људи, кои им неку изванредну награду зато издају. Мртве сиротане само до пола пута гробља одпрате, а богате до гробља. Нисмо ли сви Срби у равноправности са богатима у смотрењу вере и мртваца. Зашто дакле свештеници разлику полажу. Притом да се преко духовне власти свештеницима строги налог одпусти, да они народ у славу Божију обучавају, да у црквама свагда савете народу дае, почим му препоручуе, и од псовке и од вређања, а не да су они пример свега тога. Да се свештеници по пропису свом и при женидби и удадби као и при венчању владају, не, сиромаша невенчава без трикратног менија, нити му допушта, и ако се мали род укаже, са невеликом венчати се, кои код богати све изчежава. Затим да се фонд свештенички укине, и награде им се по старом обичају плати, док и они непочну примати одсеком плату.*

*4. Да се узета Мистира народу поврати.*

*5. Да се узакони 50. ока кукуруза у напредак од народа не узима нарочито зато што има сиротиње која ни себе, а камоли да и зактевано жито изда, нема одкуд изранити. Зато сиротиња листом негодује против тог узимања кукуруза с речима једанпут је спахилук укинут, а данас се такови опет повраћа. Кошеви досад направљени, да се имају сматрати као обштинско добро, а у напредак да се такови не праве, нити макакви прирез уз порез да се не сме на рачун кошева од народа поискавати.*

*6. Почем је једаред Правитељство обнародовало, да се несмеду по селима и Манастирима дућани отварати, јер исти варошанима велику штету причињавају тако: да се стање трговине по варошима никад побољшати не може, док дућани по селима и Манастирима раде, а наивеће је благостање једне земље, гди вароши уваћавају, то је обштина мненија ..., да се дућани по селима и Манастирима, осим механа-једаред за свагда затворе. Селски дућаније већма него варошки пазаре, па опет слободни су од сваког плаћања на своју радњу, какав случај код варошана ние, почем они-плаћају еснафске таксе, прирез на трошак знатни путника, милостињу страдалника и т.д. па и с те стране сматрајући треба дућане по селима и манастирима касирати.*

*7. Да се у будуће учини распоред у судовима и да се сходни закон у смотрењу парнични дела изда, како неће се парнице тако дуго продужавати и на само једно решеније по неколико месеца а чак и читаву годину чекати. Нарочито таксе судеиске, као што је*

*првом тачком напоменуто, да се смање, по старом пропису да се наплаћују.*

*8. Фишкали или адвокати да буду у напредак Правитељством за адвокате постављају, а не овако да могу које какве вуцибатине издавати се за адвокате и народ навлачећи на неосноване парнице, упропашћивати, следователно, кои се мисли адвоцирањем занимати, таи предварително да дужан буде испит положити, а с тим и свое способности за таи посао, показати.*

*9. Да се новожењеним, за прву годину данак ненаплаћује, као што је и пре било.*

*10. Да се бећарски данак од овдашњи домородаца, који се у службама налазе, неузима, будући обично свакоме задругару код куће порез плаћа.*

*11. Да се лица од данка једаред ослобођена, па затим опет плаћању подвргнута, од тог плаћања данка ослободе, као и да се по верним доказатељствима, она лица или особе, које су 60. година навршила, од плаћања данка ослободе.*

*12. Да се ислуженим пензионираним чиновницима у напредак пензија стави на четврту част плате т.ј. да им се само фртаљ плате у пензију издаје.*

*13. Будући да се прекомерни интереси у народу нашем наплаћују а то највише од чиновника, будући ови-чиновници-своја непокретна добра, имајући пријатеља, прецене у толико, да и праву вредност половина прецењене суме претекне, и с таквим проценама тако рећи касе закупе и новце из касе поцрпу, да сиротиња мора од њи плаћајући по 4-5. На сто...новце позајмљивати, зато у напредак, да се чиновницима, кои преке нужде немају, новци из касе неиздаје. Из пупиларни и судејски каса да им се новци никако неиздају, но само фонда школског, народне касе и фонда удовичког, по доказаној прекој нужди. Тим ће дакле начином народ моћи свагда с својим интересом до новаца доћи, иначе, не.*

*14. Сваки кои за кућу, ограду, воденицу или другу коју своју зграду потребовао буде грађе, тај да дужан буде само 1 грош за објавленије платити, а више не, и да му се грмова даде колико му је потребно.*

15. Тупори да се поставе по манастирима, како ће се моћи знати, колико прихода или расхода манастир има.

16. Млађим чиновницима од начелника, да се плата повиси, а већим од начелника горе као и Совјетницима да се смањи и по старим уредбама издае.

17. Будући да је наш закон у смотрењу удовица, и женске деце сасвим неправичан; то да се узакони, да и удовице по смрти мужа неки део имају ма и без тестаментa, а женска деца да буду равне на тасу са мушкима.

18. Школа да што више у народу установи, а не овако да се неке затварају; следователно да се у свакој обштини по једна основна школа уведе, и да се деца ма и изнуђеним начином у школу шаљају; јер које је веће благо државе, но да људи колико толико школовани буду.

19. Обштина наша жели, да се један писмени човек у варош нашу као полицај пошаље, и тај да буде правитељствени чиновник. Такође да се у нашој вароши – Свилајницу - пошта заведе, будући због различити обстојатељства, нарочито трговина, пошта нам је врло далеко, јер од наше вароши до Ћуприје 8. сати растојанија има, а Баточина нам је још спутница због Мораве - Суд пак окружни због тога, што је Свилајнац у среди окружја необходимо је нужно, да се из Ћуприје у Свилајнац премести, и тада неби сељаци морали по 10-12 сати путовати до суда но највише 5 сати, само из Ћуприје што је растојаније 7-8 сати.

20. За споменик Карађорђевог покупљени новци, да се покажу где су.

21. Етем паша зашта је долазио у Србију да се изјасни народу, а плаћене му диурне и трошак да онај плати који га и звао, или крива страна, а не каса народна.

22. Панађур у Ћуприји да се укине због благостања варошана.

23. Будући пак да је мнение целог народа, да се скупштина народна узакони т.ј. да се сваке године скупља, кад ће се о благостању земље и народа бринути, законе поправљати, касу прегледати једном речи: о народу бригу водити; то, на тај конач, почем скупштина заступа делање Совјета, нека се Совјет укине, а

*чиновници Совјета, да се друга званија потребна за земљу, ма и са мањом платом скопчана, даду.*

*У Свилајнцу 22. Новембрија 1858. Стојко Мигрић*

*Посланик общине вароши Свилајнца*<sup>188</sup>

3.

### *Народној Србској Скупштини*

*Чиновници окр. Ћупријског са усхићењем читали су у званичним новинама, које смо овог часа примили, изузичајно и мудро делање Народне скупштине у призренијим многоважним закљученија односећи се на решење њено, по коме, Његова Светлост Књаз Милош Обреновић за књаза србског васпоставити. Надом на разборитост њина коме је течај целог доданашињег делања пратила и све рђаве последице одвратити успела, нови је доказ способности Србске за политички живот и велика дела.*

*Како у подобнијим приликама код других народа трвење партија крвава позорија за собом остављала и освета ужасна опустошенија чини, код нас се тако знаменита промена с одушевљењем народних посланика изврши родољубиви и пожртвованост њиним и храбром потпором наши Београђана у престоној вароши на брзо ред и првобитна тишина поврати, као што се истој и сада обдржава.*

*Дивећи се дакле успеху којима су Народна скупштина делала и... кое су ваљаност карактера Србског пред целом Европом показала, па знајући да је глас народа глас сина Божијег присонжавам уз глас његов и ми верни његови служитељи најодушевљенији усклик: да живи Народна славом увенчана скупштина, да живи Народно Привремено Прављење! Да живи и мило Отечество наше који ка срећи и напретку води наш светли Књаз Милош Обреновић.*

*Уз ову из дубине срца нашега произилазећу изјаву која је по убеђењу нашем уједно и израз целог народа овог окружја усуђујемо се присојузити и највећу благодарност храбрима нашим Београђанима, кои су онако пожртвователно допринели, те су непријатеље Србске изгледавши од туд најрђавија следства за отечество наше, постигли.*

---

<sup>188</sup> АС, НС, Ф I, р-147/1858.

18 Децембра 1858. У Ћуприји

У име чиновника округа Ћупријског, као и целог народа истог  
окружја Јефта М. Тодоровић Помоћ. Нач. Ћуприсјког<sup>189</sup>

4.

#### НАРОДНА СКУПШТИНО !

Да би и ми као пуномоћници (депутирци) у име целог народа  
Окружја јагодинског мненија наша Народној Скупштини  
предложили, таква у нижиследујућем изјављујемо:

1. Предлажемо да се она Уредба која је 1842. године као  
у време онда бивше народне Главне Скупштине издата, и која је од  
онога времена до данашњег дана совршено обезуважена и  
униточтожена изнађе и у новиј живот постави, из које се јасно  
увиђа шта је у оно време народу у свима без разлике родовима  
обећано да ће имати давати.

2. Уредба шумска садања изишавша о наплаћивању  
такса за сечење горе да се укине, и по старом обнови.

3. Кошеви кои су од прилике у 1854. години Уредбом  
височајшом установљени за пуњење обштински кукуруза, да се  
совршено у напредак укину а до сада прикупљени кукуруз да остане  
у право расположење обштине.

4. Поступак судејски кои такође од височајшег места  
народу без обштег согласија издат да се коначно обори, и да се по  
жељи народној свако суђење устмено као што је и по старом  
обичају било најкраћим парнице које никакове замршености немају  
од 1 до 4 дана имају се испитати и решити, а веће пак за 15 дана  
пресуђивати.

5. Таксе судејске да се све коначно изузимајући ресума по  
вредности укину.

6. Из обзира на узвишења благостања и развитка  
трговине у нашој земљи убеђени смо да је велика и неопходима  
потреба да се ћуприја на реци Морави прво као на главном а друго  
као цариградском друму построи, како би поводом постројенија  
исте велики саобраћај помоћу суседни окружија имати могле, а  
затим и све незгоде и тегобе сада на дејствујућој скели мимо-  
пролазећим путницима и трговцима одклоњене биле.

---

<sup>189</sup> АС, НС, Ф I, р-52/1858.

7. Премда је пелцовање по уверењу народа преважно и обштеполезно дело, које има и у будуће од вешти и искусни доктора да се упражњава, противу кога се од стране народа ништа приметити нема. А што се пак тиче визита над девицама и момцима противу кога народ јако негодује и трпити не може, да се поступак овај убудуће конечно утаманили има, заменивши га тим: да надлежниј кметови ако дотична лица о пелцовању случајно билета немају, а пелцована су сведочанства у своим селима без икаквог плаћања дужни буду издавати моћи, да је оно лице у своје време пелцовано.

8. И удовице оне које су намерне у брак супружескиј ступити да се на срамоту народа никаквој визитацији лекарској подвргавају под видом трудноће немогу, но да се и за њи по жељи народа једно законом правило тога смисла установи, да никаква удовица пре 6 мци у брак супружества ступити не може, док довољно овим роком о себи убеђења не да, да није после смрти бившег јој мужа у незаконном браку трудна остала.

9. На свештенички и учитељски установљени фонд, од продате оне ране-Иштире-која је за непредвидиме случајеве од народа покупљена била новци на какву су целу употребљени, да се стање таковога одма отвори и прегледи, тим пре што народ убеђен да од установљеног фонда до данашњег дана ни једне фамилија упокојеног пароха и учитеља никако издржаније своје сиротиње добила није, него се просјачином издржавају.

10. Да се меанције у споредним друмовима и селима у давању претеране вересије житељима дотични села ограниче, и тим све без разлике сељане који су доста као притјажатељи свои добара у неуредан живот и велико раскошство упуштати одпочели, и тим поступком унесређавајући своју фамилију своје непокретно имање немилице с дуговима и излишним трошковима преобтеређавају, да после две или највише три године свега се свога имања немилице лиши и себе и своју фамилију до просјачког итапа доведе; - и тако да се ни једном сељанину вересија не допушта, а, на случај, који би се противу ове забране усудио вересију дати, да нема право никако законим и судејским путем наплату тражити.

11. Да се обите манастирима принадежеће шуме на собствено расположење манастирски старешина не остављају, но да се има од стране законодавне власти правац прописати по коме ће у суседству стојећи села кметови као надзиратељи и

контроле манастирски добара бригу и стареније водити да не би старешине манастира неким из сродства, атара и мита право таково поверавали да немилице а без нагонителне домаће потребе шуму као најзнаменитије благо и добро секући упропаштавали а другоме трпећи највећу оскудицу ни за скупе новце не дају но да се у томе под надзирањем кметова равноправном а сходно Уредби о шумама набљудавати има.

12. Земљоделац који би се из нагонителни и домаћи потреба дугу подвргао, да му се на конач исплате таковога, изузимајући осталог покретног и непокретног имања, 1 дан ораће земље, кућа с плацем и два вола теглећа с плугом никако продати не могу, које ће му на издржаније своје фамилије служити моћи.

13. Да се забрана и у томе постави, да ни један суседни сељанин из села на страну, а особито у планину или потес сеоски насељавати и кућу са зградама градити; коим поступком штету у гори а разор у селу производи, не усуди се.

14. Да се земљоделцу никако новце под интерес не допусте, како из јавни каса и фондова, тако и много мање од приватни лица узимати, и са истима у непознате радње и трговине себе упуштати, и не познавајући течај трговачке радње себе и своју фамилију до највеће пропасти доводи. Остављајући право онима који готов новац имају слободно упражњење сваке радње.

15. У време жиропаше да свака обштина право има са жиром као добром обштинским располагати и онолико ино суседни села или окружеја нагонице примити уколико њиховој домаћој марви на штету било не би. Задржавајући право за себе да свака обштина у својој планини по неку с краја жира задржи, како би њене свиње по изгнанију нагонице ако ништа више до 10 или 15 дана доцније жирити могле.

16. Да би за неоглашење у брак ступајући лица онај дукат који је до сада узимат коначно укине што се известно зна да се на име архијерејски лица узима, и што кад се може без оглашења за новце у брак ступити, зашто се не би ово и без наплате овога у нужди и препони брак закључити могао, кад ни једно ни друго противно обреду наше православне цркве није.

17. Пупиле до сада распродаване да надлежне старешине уколико народ сведенија има и познаје, никада нису касателне турске опродаје имања и прикупљењу новца извештавали, колико

*је добивено за то. Да би се дакле ова погрешка изправила да се у дужност полицијаним властима постави да свагда при продајама ови о добитку новаца с квитама турске уведомљавају.*

18. *Да се од они лица кои у задруги са својом браћом или родитељима живе и поред тога у службама се наоде, никако бећарској данак са школским прирезом не наплаћује, зато што његови задругари подпуну данак Правитељству плаћају.*

19. *Прирез школски од кога никаково лице које обичне Правитељству данкове плаћају изузетно није, да се таковога плаћања слободе старосћу отјаготјаштениј старци и удовице кои су и од самог правителственог данка ослобођени.*

20. *На име постројенија споменика Кара Ђорђа сакупљениј новци где су, колико је та сума изнела и на што су употребљени, да се о томе рачун точан народу покаже и открије.*

21. *Обнародованије свако од мање вредности испод 100 # цесарск. у непокретном имању а нарочито по селима да се не чини, јер се тим велико обтерећење поверитељу дужника наноси, а затим и претерана досада полицајној власти и велика штета ономе селу доноси, што касателни старешина или овога писар предходително мора доћи имање пописати и преценити, па заатим обнародованије дати учинити, и тек после 3-4 недеље дана продају држати, које никакову већу корист не сугубу и штету како за тужитеља и оптуженога тако и за дотичну власт и село приноси. По чему је народ мненија тога, да се оне продаје убудуће само у суседним селима обнародују па потом одма у дејство приведе.*

22. *Прирез онај који је свака пореска глава по 1 # цес. на непредвидими случај дала, гди је, зашто је узето и нашта је употребљено, да се о истоме точан рачун народу покаже.*

23. *Алија правителствена, зовоми Лукар, постојећи у Срезу левачком, који је свуда у наоколо суседним селима, даже и у самом њему с неколико кућа насељен и обкољен, коих житеља сва уобште стока ни једне стопе земље док на атар Лукарскиј не наступи притјажаније немају, тако да ни један минут њиова стока не може бити до у руке закупитеља Лукара као у веме жиропаше не дође, за коју грдну и противзакону глобу плаћају, па једно узроком тим што у речи стојећи Лукар као названо Правителствено имање није у ограду јаку постројено, и што се ова из самог трња и то у време жиропаше заграђена налази, да на сваком месту не само*

свињче и говече, него и најситнијег рода марва ако се не чува ући мора, и због тога грдну и неописану штету преко године трпе, да им више живити не остаје. Коим поводом садашње Народне Скупштине околу стојећа села т.ј. Лукар, Урсуде, Цикот, Бунар и Шантаровац своје депутирце опоменули су да предмет ове тегобе које они трпећи од толико година подносе Народној Скупштини јасне и достаточну предложивши разложу, како би она узевши у призреније 300 и више глава порезски предмет преднаведене жалбе њине одобрила, да им се речена алија ако призренија праведног заслужују безплатежно, а ако не...у за новце на уживање уступи, а у противном пак случају нека се и комисија једна определи и изследованије учини, је л' могуће да 300 глава данак-плаћајући онако притјаснење у уставној земљи трпе.

24. Под стакленом правителственом фабриком у Белици постојећој, принадежећа планина која је од суседниј села одвојена и под назор Правителства с` правом на извлачење сувиј дрва и клада узета, доцније сасвим забрањено и предупредено да ни једну шипку суву, ни сирову из реченог простора фабричког изнети не сме. Ова забрана доцније установљена на штету народњу да се дигне, тако да сваки слободно и без иаковог уздржавања суви дрва и клада из простора свога могу слободно за огрев домаћи извлачити.

25. Како је у 3-ој точки овога предложења о укинућу судејског поступка наведено, да се овај по жељи народној има уништити, који је право и адвокатима допуштао народ у парницама подпомагати и заступати, и почем ће се све парнице код суда устмено водити, тако да се имају приликом том и званија адвокатска конечно укинути, и адвоцирању границе за у напредак положити.

26. Осећајући цео народ срећу и напредак у распрострањењу трговине која се иначе никако обдржати не може док се како главни тако и сви споредни друмови који у рђава и незгодна времена велика отјаготјашчанија чине гди насипа јошт постројеног нема, а напротив гди су такви и од части постројени велику олакшицу и удобност приноси. Зато је жеља његова да се одма и без сваког отлагања наредба учини да се претходително главниј а затим и споредниј друмови с насипом снабдеду и утврде.

27. Осећајући народ и у томе велику срећу и напредак за своје отечество кад види да већ довољно свои србски синова с` наукама обдарени велику ползу и корист своме отечеству приносе,

зато и жеља је народња да се школе свуда уколико потреба изискује постојавају и с` добрим и ваљаним учитељима снабдевају, но што се грађења школе тиче да се мали планови за такве построје, будући су досадањи планови врло велики и да по истима народ јошт за више година неће бити у стању онаковога рода школе постројавати,-по којима ће одма такве у посаао предузимати моћи.

28. Да се комисија из средине Скупштине по жељи народа изабере и определи која ће у стању бити све приходе и расходе од 1842. год. до данас народњу касу прегледати.

29. Да се сви страни поданици у служби правителственој живећи и као поверенија за унапредак не заслужућег безизјатно и одма по жељи народа из службе одпусте.

30. Да се и они чиновници и званичници кои су пороцима сиреч: насиљу, самовластију, неограниченостима одани и осталим страстима заражени као недостојним благодејанија народњег из службе правителствене одпусте, а другим бољима и поверенија народњег заслужујућим замени, тако, како не би унапредак пороком зараженог чиновника на штету и огорчења народа из окружија у окружије на исправленије премешћали.

31. Тако исто да се свештеници кои су прво неносими постали, а друго и сувише пороцима на соблазан вере и закона спрам народа постали, из парохије у парохију и на огорчење народа премештају, него као недостојним парохија лише и уклањају.

32. Свештеници да плату ону као што им је првом и старом уредбом определена и у напредак примају, и бир по наособ кућа а не по главама порезским узимају.

33. Оскудним лицима у земљама да може свака обштина по уверењу њеном земље од обштинске утрине сама надлежно давати, а не да инцинир са срезским началником или другим полицајним лицем као што је доцније Уредбом наређено изилазити и овима земље делити има, по томе што долазак овај њиов већи трошак ономе лицу коме се земља даде причини, него колико оно парче земље лицу уступљено кошта.

34. Свима оним чиновницима кои су оставку на своја званија дали, а пензију уживају, да им се такова укине, и убудуће кои би чиновник на званије своје оставку дао, да му се никако не издаје.

35. *Обштине пак које су с малим числом обштину сачињавале т. порезске главе, да се о овима једно законом правило изда, да свака обштина сочињена буде с` 500-600 глава порезски, па кад такове воспостављене буду да се при свакој обштини по један писар постави, по томе пре не само што ће бржи и точниј посао у обштини, ићи, но што и кметови свако до сада неписмени нећеду се код писмоводног лица у замршеностима упуштати као што је до сада велика неуредност била, да много кметова као неписмени не знајући добар и точан рачун показати прегрдну штету плаћају и оштећавају се. При ком да се писари из касе обштинске плаћају а међутим на боље и точније извршење кметовске службе да им се плата по жељи народа повиси.*

36. *Меане оне излишне које су само на пропаст поједини житеља начињене да се по селима и споредним друмовима укину и само онди гди потреба изискује на оном месту поставе.*

21. *Декемвра 1858 год.у Београду*

*Алексије Томић, Живко Марковић, Тодор Драгићевић, Илија Чепурац, Милутин Петровић, Рака Милосављевић, Милан Павловић, Арса Воиновић, Глигорије Миленовић, Миша Анђелковић, Сава Бушетић, Глиша Јабланац, Михајло Брадић, Глиша Катић, Апостол Ивановић, Аксентије Павловић, Лазар Петровић, Спасоје Томић, Милосав Вукомановић, Тодор Газдић.*

*Депутирци Среза Темнићског и Левачког.<sup>190</sup>*

## 5

*Мнение Народа Округа Ћуприског о устројству закона земаљски теготе истог и о олакшицама народним кое се овди у следујућим тачкама Народној скупштини отворенои на Св Првозваног Андрију ради разматрања подноси.*

*Осим оног што је већ у скупштини закључено на општу ползу целог народа, народ окружиа Ћуприског додае јошт и нижеследујуће:*

*1. Да се узета Иштира народу поврати.*

---

<sup>190</sup> АС, НОЈ, Ф VI, р-104/1857. За подизање споменика Карађорђу, у Јагодинском округу је прикупљено 45.994 гроша и 10 пара, од: чиновника 1.428 гроша, манастирског и мирског свештенства 1.420 гроша, од мештана Јагодине 4.926 гроша, у срезу левачком 19.518 гроша и 10 пара, у срезу темнићком 18.702 гроша .

1. *Да се узакони 50 ока кукуруза у напредак од народа не узима, а досад затевши се кукуруз да се уступи обштинама да оне саме по свом благорасуженију с истим поступе.*
2. *Попаша и жировнина да се наплаћује пастирима.*
3. *У делењу обштинске земље онима сељанима који такове немају, да се полицајна власт не меша, но да обштина сама по савести ово добротворно дело извршује.*
4. *Да касом обштинском руководе саме обштине, остављајући право полицијским властима, да с времена на време само рачуне прегледају.*
5. *Адвокати да се на такои начин у нашој земљи не уводе.*
6. *Да се досадањи поступак судејски замени на устмени и то нас што краћи начин, да би сваки лакше до свог права доћи могао.*
7. *Да се Капетанима и Кметовима у суђењу лопова и неваљали људи, већа власт даде, а поштени и признати људи да се за полицаина преступлениа никако телесној казни неподвргавају.*
8. *Да се новоизишавша Уредба о сечењу горе и наплаћивању такса на исту, укине, и да се у овој ствари при старом остане.*
9. *Да се отац, који има два ожењена сина, од плаћања данка изузме, па ма да су синови од тога одсутни, као и оно лице, кое је навршило 60-ту годину од данка сасвим ослободи.*
10. *Да се новожењени за прву годину данак ненаплаћује, као што је и пре било.*
11. *Од народне горе да се никакве таксе за сечење не наплаћује.*
12. *Будући је од неког времена Правитељство цену новцима побили, и при наплаћивању пореза свака глава по 60 пара више од дојакошњег плаћа, то да се овај неправедан прирез укине.*
13. *Да се на кошење аде Правитељствене у Ћуприји народ не приморава, ма и да му се плаћа по 100 пара надница, но да се за ово надничари набављају, или да се народу плаћа потпуна надница. Ово се исто односи и на вожење каменог угљена.*

14. *Да Правитељствена Началничества по окрузима сама себи купују дрва, а не да народ на ово нагоне или бар да му се плаћа за кола дрва по оној цени пошто се на пијаци дрва продају.*

15. *Земљоделска школа у Топчидеру или да се у бољи ред доведе, или да се сасвим укине.*

16. *Феде докторске да се укину.*

17. *Да се панађури не укидају.*

18. *Да се дућани и меане и у напред по селима и друмовима праве.*

19. *Да се онима који имаду меане, а нису у стању по новоизишављем плану саградити, и унапред дозволи такове обдржавати.*

20. *Да се Архијереско, кое народ по 1 дукат давати мора, са свим укине.*

21. *Да се у оним селима, кое немају цркву своју, венчања, крштења и сечење колача совршава у капелама селским.*

22. *Да се тутори поставе по Манастирима како би се могло знати, колико прихода или расхода Манастир има.*

23. *Да Настојатељи Манастира мораду у манастирима живити и о њима се даноноћно старати, а не као досад титулу тог или тог Манастира носити у Београд... и само у години дана једанпут сваки манастир обилазити а две плате и од Манастира и Правитељства вући.*

24. *Да се поповима по старој такси плаћа и да се Богомрско што при решавању у коме се степену сродства женик и невеста налазе, укине и унапред строго казни.*

25. *За споменик Карађорђев насилно покупљени новци, да се народу врате или на обштеполезну целъ употребе.*

26. *Да се изјасни народу зашто је Етем паша долазио у Србију и око дочека и испраћаја његовог потрошено је из народне касе до 7000 дуката да плати онаи који га је овамо противзаконитим поступцима позвао, или само крива страна а не народ; јер његов долазак ние народу никакве олакшице припео, осим нечувене и себичне привилегије извесној класи великаша.*

27. *Да се упита Правитељство по ком основу и праву дочек и испраћај наше преко Србије а у Београд и обратно путујући, спада на терет народа и касе народне.*

28. *Чиновницима до начелника оделенија да се плата повиси.*

29. *Будући су неки од Г. Саветника на своја садања места противзаконито дошли, а неки пак ни читати ни писати незнају, или само умеу име свое подписати, то да се први на своја пређашиња места поврате, а други у покој ставе, и на њиова места изаберу из домородни синова паметни и изображени људи, за кое да се упита и оно окружје кога би новоназначени саветник представником сматрао се.*

30. *Да се чиновници стављају у пензију чисто по годинама службе без сваки други призренија.*

31. *Да се иностранци ма ког реда убудуће никако у службу Правитељствену не примају, а досадањи из службе Правитељствене одпусте, макар то било скопчано и са штетом народне касе.*

32. *Да се виша и важна званија само домородним синовима отечества, а никакои другим, поверавају.*

33. *Да...на реки Ресави постојеће и гору обштина Јеловачкои и Стрмостенскои употребљавајуће, плаћају аренду истим обштинама као и пре, а не Правитељству као сада од неколико година.*

34. *Да планина Јеловачка буде доступна стоки целог среза Ресавског.*

35. *Да се селским кметовимаа у напред већа плата определи.*

36. *Почем у нашем отечеству, као и у свим другим државама постоје закони и прописи, по којима се има свака власт, надлежтелство и личност, управљати; то да се и Г. Митрополит под ову категорију подведе, самовласт његова ограничи, управа над Богословским училиићем одузме и Попечитељству Просвештенија, као и управа над свима осталим школама, подпадне.*

37. *Да се они чиновници, кои су у узимању мита уваћени, одма из службе истерају и никако више не примају у службу, као и оно кои су због дефекта осуђени.*

38. *Да од једне куће, па ма да су и одељене, не сме никако унапред више од два чиновника служити, а гди се ово до сад налази, да се више од два одма из службе Правитељствене одпусте.*

39. *Да се црква Врбовачка са целим грунтом поврати своим старијим притажатерљима, будући је Г. Митрополит самовластно ову подвео под Манасију и без пресуде судејске и то онда кад су кнежеви Обреновићи из земље иступили, а бивши кнез дошао. Народ целог окружја зна да је црква и мал собственост фамилије Протића из Ломнице, и народу је криво ужас очима своим гледати како силни и својевољни нејаке газе и мал им без суда и пресуда отимају; и тако зактевамо да се одма сајбијама поврати, а сву до сададању штету да подпуни онаи кои је ово самовластно проузроковао.*

40. *Ћумручка такса да се наплаћују по старом, и терговци да увек имају пасоше и бурунџије.*

41. *Да нико не сме стоку своју дотерати у атар друге обштине, без да наипре обштину ову упита.*

22. Декемврија

У име целог окружја

1858 године

Посланици истог

у Београду

*Миљко Димитријевић, Илија Ђорђевић, Сава Матић,  
Јован Павловић, Милош Јевтић, Миленко Голубовић.*

6.

*Народнои Скупштини*

*Високопочителна господо: Љубезна браћо; будући стањем здравља мога допустило ми да благодарност од свег срца Скупштини Народнои пре који дан изјавом; које тежње целог србског народа премилостивог светла слатког мог Књаза Милоша Обреновића за књаза васпоставила живио, светли књаз Србски живио премили наследник његове светлости Михаила М.*

*Обреновића, кога у кафани мојој од осам месеци са разним цвећем  
непрестано китим, живела Народна Скупштина која аманет  
народни без проливања крви срећно свршило, живели београђани  
који скупштини у помоћ притекли, који су ми рану одавно носећу у  
срцу мом савршено излечили.*

*Верни поданик отачества србског*

*у Параћину 23 децембра 858*

*Младеновић, кафеџија*<sup>191</sup>

7.

#### *Благоизбрана скупштина*

*Од стране Обштине Беличке, Сугубинске и Мишеваачке у  
Срезу Левачком, Окружју Јагодинском, који су између остали  
долеподписанога, кмета суседне општине Лозовичке за саставног  
члана ради изражаја жеља и потреба њиови на Благоизборној  
Скупштини опуномоћиле, у приложеном прошењу од 24. тек. мсц  
преко мене посланом изражава се (које изражаје и ја делим) да је  
планина наша до 1851. год. бивша, подпала под фабику стаклену у  
Аврамовцу лежећу, од које смо ми седам части а фабрика само  
једну уживала; но за награду отргнуте планине те, дато је горњим  
обштинама право да дрва сува у реченој планини, а та потребу  
обшту и сирова с дозволењем надлежне власти одсећи може; но  
доцније, то је право овим обштинама закраћено при свему томе,  
што оне никакви други завата немају, одкуда би себи дрва за огрев  
набављати могле. Па по томе узроку, што сам ја представник  
жеље народа подкрепљене у овом случају горе изложеним писменим  
изјављеним, нашао сам предстојећи пут за најцелисходнији, коим  
би се горње жеље оне обштине народа испуниле скорије, долазим  
овим молити Благоизбрану Скупштину, да би она од надлежнога  
места дознати смиловала се, зашто се у правима овога народа о  
реченој планини досада никакво удеветворително расположење од  
надлежне власти учинило није, којој је толико пута предлагло.*

---

<sup>191</sup> АС, НС, Ф I, р-167/858.

*За ову неопходиму нужну потребу, па у случају каквога пренебреженија предложеној жалби и молби у своје закриље узети и код Високославног Правителства настати изволила, те да се овој што скорије удовлети.*

29. Децембра 1858. год.

У Београду Спасоје Томић, кмет из села  
Лозовика Окружја јагодинског и депутирац Народне Скупштине

8.

**ВИСОКОСЛАВНО ПОПЕЧИТЕЉСТВО**

**ВНУТРЕЊИ ДЕЛА !**

*Покорно подписаниј ми кметови обштине Беличке, Среза левачког, Окружја јагодинског, усуђујемо се Високославном Попечитељству молбу поднети. У највећој покорности молимо Високославно Попечитељство внутрењи дела, за бившу нашу планину која се између села Белице, Сугубине и Мишевића постоји, кад је пре 1851. године обштинска била, но исте године ова планина пала је под фабрику нашиј седам частиј. Фабрика је имала само осму част ове планине, па кад је комисија тога ради дошла овде и наши седам частиј планине фабрику причислила, онда је да имамо свагда дала слободу сува дрва сећи и носити са изуном и сирова сећи и са нужним потребама снабдевени бити. Јер сад никакви други завати ни дрва за огрев немамо, некиј сиромашниј људи кои су близу планине били њиове завате заузеле уз планину. Но сад нам се не да ни сува лежећа дрва одсећи. Колена прекломише сви једнокупно молимо велико Високославно Попечитељство да би се оно смиловало нама подарити да сува дрва за огрев сећи и носити и сирова за нуждне потребе одсећи благоизволити дати. Усуђујемо се назвати*

*Високославног Попечитељства внутрењи дела*

24. Децембра 1858. год у Белици

*препокорниј*

*Кметови обшт. Беличке: Милован Вељовић, Радисав Милутиновић  
Кметови об. Сугубинске: Младен Савић, Василије Марковић,  
Антоније Маркићевић, Саво Стевановић, Јово Живановић, Здравко  
Станимировић.*

9.

*Адреса*

*Народној Србској Скупштини*

*Нема примера у поведници света да је која Народна Скупштина тако јасно схватила жеље свог народа, и да је такову тако верно а на безпримеран начин извршила као Свето-Андрејска Народна Србска Скупштина, која је Србији васпоставила за књаза с правом наследства, књаза и отца земље Србске Милоша Обреновића, кога је име у верном срцу његовог народа као спомен златним словима записано.*

*Љубезна браћо и врстни Представници Народа Србског ми вам у име Народа окружја јагодинског топло чувство признателности према вашем... поступку изјавили смо, молећи Бога да труде ваше благослови и славом увенча.*

*Ми ћемо браћо обвезани бити ваша имена у срца носимо за спомен тако славног дела, које је 16-то годишње бољку среца народног сада заменимо...словима записати, а поведница наша донеће вам венце... славе.*

*Име отца отаченства премилог нам Књаза Милоша Обреновића, и дичног његовог наследника Престола Србског Књаза Михаила кад нам је од старешина наши обнародовано, сваком је сузе радости на очи натерало; и зато ми немамо довољно речи да вам љубезна браћо нашу топлу благодарност за ваша славна дела изјавило те молим вас да ову нашу молбу благодарности искрено написану к срцу вашем као највећу молитву примите,- а ми само преблагословљеног Бога молимо да Светли Отац и владалац наш Господар и књаз Милош и дични наследник Престола Србског Књаз Михаило доласком својим ... и да им Бог здравље укрепи и дуг живот подари.*

*После ове прерадосне за нас и преваљжне за отечество вест, сваки дан су нам наше старешине све радосне гласове о доброј радњи Народне Скупштине саопштаване, и оне су као и она ... прва вест са безграничним одушевљењем Народа примљене, и торжествене, и наивећим свеобитим весељем.*

*Наипосле обнародоваше нам старешине наше да је Премилостиви Господар наш Књаз Милош првом заповешћу својом поставио за свог местозаступника до његовог доласка Господина Стевчу Михаиловића. Високочиши та заповест увеличала је оно*

*што је Народна Скупштина 11 децембра закључила јер је удесила  
најживље по вољи народа*

*Ми се дичимо и поносимо што је из средине нашег окружја  
лице ... тако ... поверење Премилостивога Књаза, у кога и народ као  
год и Народна Скупштина неограничено поверење за добру своју  
будућност има.*

*Поред предстојеће благодарности ми вас драга браћо наша  
срдечно поздрављамо, и искрено кажемо вам живела Народна  
Скупштина, Живео Отац и Књаз Србски Милош Обреновић. Живео  
дични Наследник Престола Србског Књаз Михаило.*

*8 јануара 1859 год. у Јагодини*

*У име целог Народа окружја јагодинског*

*Срез темнићки*

*Јован Векић, кмет Копривнички; Јаков Стевановић, кмет  
Лаништански; Стојадин Станојевић, кмет Буковачки; Милета  
Милошевић, кмет Пањевачки; Вујуца Миловановић, кмет Рибарски;  
Трифун Урошевић, кмет Праћински; Неша Николић, кмет  
Мијатовачки; Анта Бранковић, кмет Мајурски; Петар Пауновић,  
кмет Остриковачки; Радован Петровић, кмет Јовачки; Петар  
Стаменковић, кмет Трешњевачки; Павле Недељковић, кмет  
Рашевачки; Манојло Видаковић, кмет Поточки; Јеремија Чепурац,  
кмет Обрешки; Петар Сврзић, кмет Катунски; Ђока Поповић,  
кмет Варварински; Јевта Зорић, кмет Маскарски; Лука Пауновић,  
кмет Бошњачки; Филип Стојановић, кмет Шаначки; Мита  
Милутиновић, кмет Јасички; Милоје ..., кмет Кукљински; Милун  
Филиповић, кмет Беловодски; Димитрије Грубач, кмет Коњушки;  
Сава Ракић, кмет Љубавски; Тодосије Павловић, кмет Крчински;  
Сава Јовановић, кмет Секурички; Јован Ђурић, кмет Беочићки;  
Марисав Стојановић, кмет Комарански; Милија Моисиловић, кмет  
Парџански; Смиљко Гајић, кмет Тољевачки; Неша Јовановић, кмет  
Падешки; Филип Милошевић, кмет Бачински; Петар Бечароровић,  
кмет Залоговски; Јован Марковић, кмет Шашиловачки; Стеван  
Алексић, кмет Избенички.*

*Срез левачки*

*Тодор Анђелић, кмет Рековачки; Ал. Вуловић, кмет  
Мотрићки; Јанићије Дабић, кмет Милутовачки; Марисав  
Радовановић, кмет Пољаначки; Ћира Максимовић, кмет Рамначки;*

Радосав Маџужић, кмет М. Сузубински; Недељко Вучићевић, кмет Опарићки; Јован Жупљанин, кмет Д. Сабаначки; Марко Петровић, кмет Г. Сабаначки; Матеја Павловић, кмет Жупањевачки; Радоје Маринковић, кмет Вољујачки; Милош Павловић, кмет Течићки; Стеван Василић, кмет Ратковачки; Милета Илић, кмет Деонички; Павле Милетић, кмет Вукмановачки; Радосав Петровић, кмет Бунарски; Стеван Савкић, кмет Шантаровачки; Стеван Ђорић, кмет В. Дреновачки; Милоје Манџичић, кмет Медвеђски; Милић Ковач, кмет Лепојевачки; Јоксим Цвеић, кмет Калудрански; Милован Вулетић, кмет Надрљански; Јевта Јабланац, кмет Риљачки; Стеван Агатоновић, кмет Лозовички; Милисав Топличанин, кмет Драгоцвечки.<sup>192</sup>

10.

Заступници Народа;

Херој 1815 год. избавитељ и основатељ среће и величја отечества нашег Књаз и отац наш Милош Обреновић, по милостовчног промисла, опет нам се после 19-то годишњег стравствовања повраћа, да нам с новом годином и нову срећу донесе, и њега да који дан у средини нашој видети жељно изгледамо и очекујемо.

То је дело Народне Скупштине, која ће благородни ... пример, само прегореване од 11 децембра 1858 вечито у летописима србским бити забележено за такове највише благодаре, вама у име народа среза ресавског, доле подписани, и моле вас браћо скупштинари, да дело народно и ваше, тако удесите, какоће те отечеству постојану а слободу и срећнију будућност основати.

12. јануара 1859 год.  
Свилајницу

у одсуству Председатеља у  
Примиријелног суда вароши

писар

членови

Јован Р. Милосављевић  
Новаковић

Димитрије Николић, Милија

Обштинари: Димитрије Јовановић, Сава Петковић, Марко Искрић, Стојан Катић, ... , Анастас Вељковић, Илија Станковић, Божић Милорадовић, Милен Манојловић, Станко Цветковић, Андреј

---

<sup>192</sup> АС, НС, Ф I, р-167/1858.

*Васиљевић, Милован Гинић, Милосав Павловић, Гмитар Костић, Димитрије Стоичевић, Милован Маринковић, Ђорђе Стефановић, Стојан Петровић, Миливој Ђорђевић, Никола Ристић, Станоје Здравковић.*<sup>193</sup>

11.

*ПОЧИТАЈЕМИЈ Г. ГЛИГОРИЈЕ*

*Здравствујте !*

*Будућиј да Ви као посланик народа, из овог краја државе србске, представљате тамо на Скупштини цео народ поменутог краја то вас овим покорно умољавамо, да у име нас подписаниј представите, благоизбраној Народној Скупштини, тегобе народње, које од духовенства манастира Љубостиње у следејућим точкама подносимо, и које више подносити неможемо,-*

*1-во. Да изволите Народној Скупштини представити, како су калуђери манастира Љубостиње, пре више година, заузели нашу планину, наше њиве, ливаде и винограде, и поставили нам, средством комисије границу до сами наши кућа у селу Богдању, а нашу од памтивека постројену границу, која се од Језера косом до Парлога одатле низ Косу на Сувар, са Суvara низ Брскињишу Косу у Реку, одатле до Косањка и Крињака, на Пут па на Дренове, и одавде поврх Винограда на Попово Лазе и Косу у Велику Тополу, од Тополе преко Кључа у Бубану до Мораве, одатле у Отчин Брест, састојала, погазили и преиначили, и нас у највећу тескобу обградили тако, да нису у стању ни десет, а камоли осамдесет домова живети.*

*2-го. Да живо представити изволите Народној Скупштини, тегобу коју овај народ од стране калуђера манастира Љубостиње у смотренију њине самовластно постављене пољачине трпи, да изјавите како су они, све овде подписане људе, свакога за сваки комад стоке, и зими и лети, ког за више, ког за мање комада са по једним цванциком на брава, које било врсте глобили, тако да има људи, ком су и до шездесет цванцика узели, а мање ником од три. Даље да представите како су њиови пољаци и из сами наши свињаца, испред кућа, и наши забрана стоку нашу, у планину своју терали, за моћи нас лакше по вољи и самовластију свом глобили; па како су појединим овде потписаним људма, кои или нису имали, или*

---

<sup>193</sup> АС, НС, Ф I, р-167/1858.

*хтели захтевану пољачину платити, стоку, и то неким од десет брова једно, неким од осам и шест по једно, а неким и од четири по два брова, управо казати отимали и узимали, без да су на то људи којом било властито осуђени; и ако је се који од глобљеби, речма бранећи пред њима изјаснио, да ће за злоупотребљена и самовластија њихово власти се жалити, то су они сваку ону власт, која њима о том судити хтеде и предузме, најгнусниим речма, које се ни навести овде немогу псовајући грдили.*

*3-ће. Да и то доставите Народној Скупштини, како су они од нас, на сваку кућу по три цванцика за сува дрва, из њихове планине, месечно наплатили, пак потем нам нису дрва ни вући дозволили, а ако је који вукао, тога су после особено, а прекомерно као крадљивца сматрајући глобили, или им сикуре отели. Тако су нас преваром и за сирову гору много пута глобили, т.ј. кад који потребу за сирову гору има, и с дозвољењем и погодбом раст или мертек одсече, тога су после они за сваки раст по један дукат цесарскиј, а за свакиј мертек по два гроша чаршијскиј глобили. За ово глобљење народа, кад би у касу било манастирску, било правителствену ови новци улазили, не би ни по јада било, али они овако нас глобећи, и како који дан све већи зулум постављајући, поменуте новце на своју ползу употребљују, и тиме се као сваки зулумћари размећу, а ми овамо као свака сиротиња, различне нужде и оскудице трпимо и подносимо. Они су обштинину Мијајловачу под кулук приморали те су њихову планину заградили и приболи у Мијајловачки плот, којим су и друм пресекли и заградили, и тако поставили једног од својих пољака на истом друму, који од сваког кола дрва наплаћује по три цванцика, негледајући да ли су дрва из њихове планине или нису, и не пазећи да ли човек од дотичних кметова на гору обштинску дозвољења има.*

*4-то. Даље пак немојте пропустити и то Народној Скупштини доставити, да се од стране њихове, у нашој Православно-Источној вери изискујућа и потребна свјашћенодејствија траљаво извршују, да нам се водица неуредно свети и проноси, да се људи неопојени сарањивају, и т.д. и да су своим непримереним владањем, народно благообразије и чест повредили.-*

*За све ова овде наведена наша побуђенија молимо вас да Народној Скупштини представите живо ове наше терете, које нису ни наши стари од Турака трпели, а ми морамо да сносимо од*

*наши калуђера од кои треба да што примерно и паметно научимо. Представите Народној Скупштини од стране наше препокорну молбу и жељу да би она одредила једну комисију, од они људи, кои ћеду моћи праведно, ислежити ова злоупотребљенија, и увидети може ли се на овако нечувениј начин живити. За све ово овде наведено ми подписани јемчимо, да је на истини основано, и достављено. Поздрављајући Вас.*

*14. Јануар 1859. год.у Богдању*

*Јесмо Ваши почитатељи Василије Катић, Никола Младеновић, Арсеније Дмитровић, Мијајло Попадић, Јован Милићевић, Крста Миљковић, Сима Постоловић, Вуле Стојковић, Васа Раројевић, Сава Јовановић. Сви из села Богдања.*

*Паун Петрашиновић, Илија Оролић, Радоје Петрашиновић, Петроније Ђорђевић, Вукадин Милосављевић, Милија Симић, Вукоман Радосављевић, Живан Ђорђевић, Ђорђе Мијаиловић, Милисав Илић. Сви из села Мијајловца.*

*Тодосије Стевановић, Вукашин Стевановић, Ћира Максимовић, Милован Алатановић. Сви из села Раинца.*

*Недељко Петровић, Аксентије Вукашиновић, Сима Арсенијевић, Јован Блажевац, Миленко Блажевац, Петар Симеоновић, Стеван Блажевац, Петар Николић, Удовица Младена. Сви из Планинице.*

*Величко Мамутиновић, Василије Милутиновић, Петар Милутиновић, Коста Поповић, Марко Раденковић, Милан Милосављевић, Јован Ђурић, Манојло Јовановић, Илија Јовановић. Сви из села Прњавора.*



## СКУПШТИНЕ ЗА ВРЕМЕ ДРУГЕ ВЛАДАВИНЕ КНЕЗА МИХИЛА ОБРЕНОВИЋА

Скупштина је свој значај добила на Светоандрејској скупштини. Међутим, Закон о народној скупштини донет 1858. године није учврстио ауторитет скупштине у овом периоду. Кнез Милош је скоро потпуно умањио значај скупштине.

### Одбор за предлоге Свето-Андрејске скупштине

По завршетку Светоандрејске скупштине, изабрана је Комисија која је требала да прикупи и припреми све народне предлоге са скупштине и припреми их за прву следећу Народну скупштину. Комисија је одржала свој први састанак 1. јула 1859. године у Београду. Рад одбора отворио је кнез Милош. Предложио је да се обрати пажња на сиромаштво у земљи. Одбор је одржао 23 састанака. На првом састанку, за председника одбора изабран је Андрија Стаменковић. Одбор је бројао 41. члана. Из сваког округа изабрана су по двојица депутата, као и представници чиновника, свештенства и двојице представника београдске општине. Из Јагодинског округа чланови одбора су били: Алекса Томић из Беочића и Лазар Петровић из Бунара, а из Ћупријског округа: Гаврило Лазаревић, трговац из Параћина и Милош Јевтић из Луковице у срезу ресавском.<sup>194</sup>

Прва наредна седници одбора била је посвећена сељачким дуговима и великим каматама на позајмљени новац. Говорено је о слабом напретку народне привреде, о недостатку алата и машина, радне снаге, распарчености поседа. Предлагано је оснивање завода за добијање повољнијих кредита, праведнији порески систем и допуштање слободне трговине.

Донето је и неколико политичких одлука. Једна од одлука односила се на члан 17 устава из 1838. године, по коме је само Порта могла збацивати чланове Савета, јер није допуштао

---

<sup>194</sup> *Званичне новине Књажества Србије*, бр. 77. 16. јули 1859.

смењивање саветника док се код Порте не би доказао преступ или непоштовање устава и закона. Предлагано је доношење закона о слободној штампи, о бољем уређењу општина, о бирању кметова, о разводу брака преко грађанских судова, о сузбијању злоупотреба чиниовника, о забрани да чиновници праве велике трошкове кад обилазе срезове, да се чиновници постављају по способности и спреми. Тражено је од Савета преглед свих државних рачуна од 1842. године, да се забрани прошња калуђера и да се калуђери издржавају од манастирских прихода, да се манастирски метоси преобрате у мирске цркве, да се у манастирима поставе мирски тутори због назора над манастирским приходима, и да се забрани младим људима да се закалуђере.

Било је и расправе о неправичним унапређењима чиновника, о злоупотребама полицијских чиновника, а донета је и одлука да се не допусти Јеврејима насељавање ван Београда.

На предлог Свето-Андрејске скупштине поднет је предлог по питању воденице, *која је још за време прве владавине кнеза Милоша у Параћину о великом трошку народном била подигнута, Одбор је закључио питати Попечитељство финансија за објашњење: ко је допустио Богдану Ђорђевићу, те је постојећу правитељствену воденицу разрушио и себи присвојио и је ли та воденица од реченог Богдана наплаћена или није, и колико је ова воденица правитељство стајала. Одбор дакле моли Попечитељство, да га изволи о преднаведеном што пре извести, како би се на скупштини ова ствар решити могла. Председник одбора Стаменковић.*

Одбор је тражио од Савета, зашто је и по којој цени је купљена стаклара Аврама Петронијевића и да ли даје и колики приход годишње та стаклара, и колико се на исту троши, како би се ово питање могло решити, које је покренуто на Свето-Андрејској скупштини.

На 16. састанку одбора, расправљало се о представци народа Јагодинског округа о Лукару. Одбор се сагласио да предложи скупштини, да како Лукар, тако и свака друга Правитељствена алија која својим простором ограничава и отежава привређивање околним општинама, уступи потребама тих општина, или да се сведе у границе у које неће стварати проблеме приватним

имањима.<sup>195</sup> Сви предлози који су постављени од депутата, са мишљењима Одбора предати су министру унутрашњих дела.

Одбор је завршио рад 1. августа 1859. године.

## МАЛОГОСПОЈИНСКА СКУПШТИНА 1859. ГОДИНЕ

Малогоспојинска скупштина по идејама била је наставак Свето-Андрејске скупштине. Она се састала 8. септембра 1859. године у Крагујевцу. У њој није било посланика по положају, већ само посланика изабраних од народа. Избори су морали да се одрже до 15. августа 1859. године. Дане одржавања избора одређивало је свако окружно начелство, а за среске скупштине и места одржавања избора.

Пред изборе, свако начелство добило је правила по којима ће се избори одвијати. У окружним варошима за изборну скупштину требало је позвати све оне који су рођени или прирођени грађани српски, који су пунолетни а нису никада кажњавани за какво просто неполитичко злочинство. За среске изборне скупштине свако село са мање од 50 пореских глава, бирало је на сеоском састанку два лица, а села која имају више од 50 пореских глава по два лица на сваких 50 пореских глава. Они су такође морали да буду грађани српски, да су пунолетни и да нису осуђивани. Изборним скупштинама председавао је председник Примирителног суда, а изборне скупштине чинили су сви бирачи који су имали право гласа. Поред наведених услова, право гласа нису имале слуге, по кућама, механама, дућанима или било којим појединим лицима и они који плаћају бећарски данак, јер су они законом били изузети од изборних права.

Заказаним данима, срески начелник ће, пошто се сви бирачи сакупе, изборној скупштини објаснити правила избора и објавити потребан број изабраних посланика. То је био дужан да уради окружни начелник у окружним местима. Пошто би полицијски старешина скупштине објаснио изборна правила, он ће се удаљити са скупштине.

По његовом одласку, под председништвом председника Примирителног суда оног места у коме се скупови одржавају, приступиће избору посланика. Пошто председник изборне

---

<sup>195</sup> *Званичне новине Књажевства Србије*, бр. 84. 1. август 1859.

скупштине објави број изабраних посланика, он пита једног по једног скупштинара за изјашњавање, а секретар бележи одговоре свих, под надзором двојице од присутних. Онај ко добије највише гласова проглашава се за посланика. Ако би двојица кандидата добили исти број гласова, за посланика се бира онај ко је старији. Иначе за народног посланика може се изабрати само онај српски грађанин који има најмање 30 година. За посланика може бити изабран свако, било да је тежак, трговац, чиновник, свештеник или ма ког реда, осим ако је млађи од 30 година, ако није српски држављанин, ако није осуђиван, ако није слуга или онај који плаћа бећарски данак.

Када се избор заврши, изборна скупштина је дужна, пре него се распути, издати свима посланицима пуномоћја, која ће се предати по доласку на Народну скупштину. Избори за народног посланика морају бити савршено слободни од мешања свакојаке власти, тако и од свих других спољашних утицаја. Сваки званичник који би се мешао у изборе биће строго кажњен, а сваки онај који би недозвољеним средствима радио за себе или за другог да буде изабран за народног посланика биће кажњен затвором од једног месеца до године дана. Власти се не смеју мешати у изборе, па и под изговором да одржавају ред, јер је за одржавање реда на изборним скупштинама одговоран председник изборне скупштине. Он је овлашћен да сваког који узнемирава или смета изборима, опомиње на ред, а оног који не би послушао или да са скупштине отера или да се у затвор стави. Све оне који се не слажу са одржавањем реда на изборним скупштинама, полициске власти ће на захтев председника изборне скупштине, принудити на послушност. Ако се међу бирачима догоди свађа око избора, председник мора да реши како треба одржати изборе. Ако ни тада не дође до смиривања, онда ће на позив председника скупштине, све несугласице да реши полицијска власт. Ако су председник изборне скупштине или полицијски старешина лоше протумачили изборна правила, после избора може се свако жалити, али док трају избори морају сви да се покоравују одлукама председника или полицијског старешине, како би се избори одржали.<sup>196</sup>

Избори по селима за чланове изборне скупштине одржани су 9. августа, а среске скупштине 10. августа. Среска скупштина за срез левачки одржана је у Рековцу, за срез темнићки у Варварину и

---

<sup>196</sup> АС, НОЈ, Ф XVII, р-135/1859.

за срез белички у Драгоцвету. Изабрани посланици добили су пуномоћја и 7. септембра су упућени у Крагујевац где је требало да се одржи Малогоспоинска скупштина.<sup>197</sup>

Јагодински округ бирао је 22 посланика: варош Јагодина је бирала 2 посланика, срез левачки 7 посланика, срез темнићки 7 посланика, срез белички 6 посланика.

Ћупријски округ бирао је 17 посланика: Ћуприја 1 посланика, Параћин 1 посланика, Свилајнац 1 посланика, ресавски срез 10 посланика и параћински срез 6 посланика.<sup>198</sup>

За Малогоспоинску скупштину изабрани су следећи депутати:

#### Окружје јагодинско

Белички срез: Лазар Петровић, земљоделац из Бунара, Тодор Петровић, кмет села Драгоцвета, Спасоје Томић, кмет села Лозовика, Алекса (Аксентије) Томић, кмет села Беочић, Милан Павловић, земљоделац из Доњег Јовца, Арса Воиновић, кмет села Ланишта;

Левачки срез: Сава Бушетић, земљоделац из Рековца, Милосав Вукомановић, кмет Доње Сабанте, Радосав Вукојичић, земљоделац из Комарана, Глиша Катић, трговац из Богдања, Маринко Томић, кмет Пољне, Аксентије Павловић, земљоделац из Велике Дренове, Јован Петровић, писар среза левачког<sup>199</sup>;

Јагодина: Мијалко Раденковић и Таса Петковић, трговци из Јагодине.<sup>200</sup>;

Темнићки срез: Миша Анђелковић, кмет Залаговца, Божин Јовановић, земљоделац из Својнова, Прока Пауновић, земљоделац из Варварина, Милутин Петровић, кмет Варварина<sup>201</sup>, Крста

---

<sup>197</sup> АС, НОЈ, Ф XVII, р-135/1859.

<sup>198</sup> *Србске новине*, бр. 92, 8. август 1859. година.

<sup>199</sup> АС, НОЈ, Ф XVII, р-135/1859. На поновљеним изборима, на место Јована Петровића, изабран је Јевта Павловић, земљоделац из Жупањевца.

<sup>200</sup> За посланика је изабран Стевча Михаиловић, а после његове оставке изабран је Таса Петковић.

<sup>201</sup> АС, НОЈ, Ф XVII, р-135/1859. За посланика темнићког среза био је изабран Коста Михаиловић, начелник среза темнићког. На поновљеном избору, на место Косте Михаиловића изабран је Милутин Петровић.

Јовановић, трговац из Кукљина, Жика Марковић, кмет села Бачине,  
Вуле Николић, земљоделац из Милутовца.<sup>202</sup>

#### Окружје ћупријско

Параћински срез: Стеван Гајић, трговац из Параћина,  
Љубисав Радуловић, кмет из Доње Мутнице, Милојко Милетић,  
кмет из Забрега, Мата Трифуновић, кмет из Кошева, Марко  
Ђорђевић, кмет из Крушара, Мијајло Радивојевић, земљоделац из  
Буљана;

Ресавски срез: Јефта Тодоровић, начелник округа  
ћупријског, Милосав Протић, секретар Касационог суда, Радован  
Стојичевић, прота из Медвеђе, Милош Јефтић, председник  
Примирителног суда из Луковице, Миљко Митровић из Јеловца,  
Милош Васић из Гложана, Јован Ђурђевић из Бељајке, Миленко  
Голубовић, председник Примирителног суда из Плажана, Марисав  
Катић из Црквенца, Јован Здравковић из Драммировца;<sup>203</sup>

Свилајнац: Стојко Мигрић;<sup>204</sup> Параћин: Гаврило Лазаревић;

Ћуприја: Анта Симић, кмет Ћуприје. (према Српским  
новинама од 15. 8. 1859 изабран Јован Милошевић, протоколиста  
окружног суда)<sup>205</sup>

Приликом прегледа пуномоћја посланика, пуномоћја  
посланика среза ресавског била су неуредна, јер нису записана  
имена Илије Ђорђевића из Дворишта, и Здравка Јевтића из Бресја,  
који су изабрани за посланике на поновљеним изборима, мада су  
они дошли на скупштину. Скупштина је решила да се преко  
Попечитељства унутрашњих дела прибави уверење, да ли су избори  
за посланике били уредни, а дотле они нису учествовали у раду.  
После добијања извештаја Попечитељства унутрашњих дела

---

<sup>202</sup> *Србске новине*, бр. 111, 22. септембар 1859.

<sup>203</sup> *Србске новине*, бр. 93. 11. август 1859. Пошто су Јефта Тодоровић и  
Милосав Протић чиновници, па су на њихова места, на поновним  
изборима, изабрани Илија Ђорђевић из Дворишта и Здравко Јефтић из  
Бресја.

<sup>204</sup> *Србске новине*, бр. 93. 11. август 1859. За потписника записника  
скупштинских заседања, испред Ћупријског округа изабран је Стојко С.  
Мигрић, а Јагодинског округа Таса Петковић. У Параћину је првобитно  
изабран Настас Петровић, начелник среза параћинског.

<sup>205</sup> АС, НС, Ф I, р – 6/1859.

поводом поновних избора, скупштина је донела одлуку да се Здравко Јевтић и Илија Ђорђевић приме за посланике.<sup>206</sup>

У Свилајнцу је свечано обележен 36. рођендан кнеза Михаила. У почетку су одјекивале прангије из барутане у Седлару. У Свилајнацу су лупа звона и прангија позивале становнике да прославе овај дан. Ујутру је одржана служба у цркви. После подне владало је у вароши весеље. Увече је варош била осветљена буктињама, лучом са катраном. Омладина је играла кола по улицама Свилајнца. Мештани су весело наздрављивали здравице за кнеза владоца и кнеза наследника.<sup>207</sup>

Малогоспоинска скупштина отпочела је рад 8. септембра 1859. године. После кратког говора митрополита Михаила, скупштину је отворио кнез Милош.

Скупштина је најпре изгласала буџет, а затим донела Закон о наследству кнежевског достојанства у породици Обреновића. Затим је приступила разматрању предлога народних посланика. Предлози су се односили на све друштвене области: тражена је промена закона о Народној скупштини; доношење закона о штампии; да се укине забрана по којој се у Србији не могу уносити и у њој штампати књиге, које нису писане *правитељственим* правописом; да се школе и научни заводи прегледају, па ако не одговарају својој улози, да се преуреде према потребама земље; да се учитељима плата исплаћује у местима где живе и раде, да не би деца губила часове; да се економија преуреди према приликама и потребама земље; да се не повећава број дућана у селима, и да се у празничне дане морају затварати; да се уреди новчана тарифа према ткз. десетичној тарифи; да ново ожењени не плаћају данак за прво полугође после женидбе, ради олакшице у женидбеним трошковима; да се економској управи стави у задатак да се села уреде према потребама пољске привреде; да се према потреби уведе занати и у што већем броју; да се установи Трговачки суд; да се нареди старешинама да строго мотре на зеленаше; да се путеви и мостови одржавају у добром стању; да се што пре предузме савремена организација војске; да се описмене неписмени младићи док су у војсци; да се пошта и телеграф повежу са аустријском

---

<sup>206</sup> Протоколи Народне скупштине одржане септембра 1859. у Крагујевцу, стр. 24.

<sup>207</sup> *Српске новине*, бр. 107, од 12, септембра 1859. године.

поштом и телеграфом; да се странци не примају у јавне службе без велике потребе.

На састанку скупштине од 18. септембра 1859. године, поводом жалбе посланика Јагодинског окружја поднетој на Свето-Андрејској скупштини, да су житељи околних села због Правитељствене алије у својим земљама притешњени, скупштина је закључила да то достави Правитељству на увиђај и правилно решење.<sup>208</sup>

Пре закључења скупштине посланици су предложили и промену устава из 1838. године, јер је умањивао права у питањима унутрашње управе, и поништења трговачких уговора, које је Турска потписивалка са другим државама, а штетили су интересима Србије.

Скупштина је закључена 24. септембра беседом кнеза Милоша.

У Примирителном суда вароши Јагодине, 8. децембра 1859. године донет је предлог, да се 12. децембар убудуће сваке године светкује као свенародни празник, за успомену на дан када је Свето-Андрејска скупштина васпоставила на српски престо династију Обреновић. Са предлогом је истог дана упознато окружно начелство и Попечитељство унутрашњих дела, од кога је тражено одобрење. У предлогу је стајало: 1. Да се сваке године као обштенародни празник светкује, тако да се 11. и 12. децембра увече сва варош осветли, и да се обе вечери на великој пијаци, по 21 пут пуца из прангија; 2. Да се у цркви 12. децембра држи богослужење, да се тог дана пуца из прангија, као и предходне две вечери; 3. Да се 12. децембра све радње, школе и надлештва буду у вароши затворени, као и другим празницима. Сви трошкови око прославе били би исплаћени из општинске касе. Предлог је истог дана телеграфски, од стране окружног начелства упућен Попечитељству унутрашњих дела.<sup>209</sup>

## ПРЕОБРАЖЕНСКА СКУПШТИНА 1861 ГОДИНЕ

Значајно промењен државни и правни положај Србије у односу на Турску, подстакао је активности у правцу реконструкције државне организације. Да би показао непоштовање према *Турском*

---

<sup>208</sup> Протоколи, стр. 22.

<sup>209</sup> АС, НОЈ, Ф XVII, р – 237/860.

устава из 1838. године, кнез Михаило је у октобру 1860. године образовао комисију за израду устава. У нацрту устава посебно се инсистирало на суверености српских институција. Кнез је имао право да заступа Србију према страним државама, и да у усвајању устава и Закона о заступништву и наследству кнеза, одлучују кнез, Савет и Народна скупштина. У складу с тим, за ову скупштину је било предвиђено усвајање: Закона о Народној скупштини, Закона о Државном савету, Закона о уређењу народне војске и Закона о порезу по имућности.

Указ о сазиву Народне скупштине издат је 19. јула 1861. године. Као датум одржавања одређен је дан Светог Преображења:

*Попечитељству внатрених дјела  
Желећи саслушати народ мој о неким општеполезним мерама,  
решио сам и решавам:*

*Да се на дан Св. Преображења ове године сазове Ванредна  
Народна Скупштина,*

*Желећи при том поштедети народ од дуга путовања и  
велике дангубе, одређујем: да Крагујевац, као средина земље, буде  
место састанка Народне Скупштине...*

Избори су извршени према одредбама закона који је донела Светоандрејска скупштина.

Према броју пореских глава, у Јагодинском и Ћупријском округу биран је следећи број посланика: Јагодина са 882 пореске главе бирала је једног посланика, срез левачки са 3727 пореских глава 4 посланика; срез темњићи са 3782 пореске главе 4 посланика; срез белички са 3000 пореских глава 3 посланика.<sup>210</sup> У Ћупријском округу: Ћуприја је бирала једног посланика и имала је 427 пореских глава; срез ресавски 6 посланика на 6128 пореских глава и срез параћински 3 посланика на 3999 пореских глава.<sup>211</sup>

За посланике у Јагодинском округу, изабрани су: Мијалко Раденковић за варош Јагодину; за срез белички - Атанасије Милићевић из Рибара, Милета Илић из Деонице, Петар Милојковић (Миљковић) из Бунара<sup>212</sup>; за срез темњићи - Станоје Протић из Варварина, Тодор Драгићевић из Јасике, Стеван Станковић (Станишић) из Секурича, Божин Јовановић из Својнова; за левачки

---

<sup>210</sup> Србске новине, бр. 92, 19. јули 1861.

<sup>211</sup> Србске новине, бр. 92, 19. Јули 1861.

срез - Михајло Брадић из Медвеђе, Милован Вулетић из Надрља, Обрад Ђуковић из Пчелица, Тодосије Стевановић из Раинца.<sup>213</sup>

За посланике у Ћупријском округу изабрани су: Станоје Пеливановић трговац из Ћуприје, за варош Ћуприју; за параћински срез-Дионисије, архимандрит манастира Раванице, Љубисав Радуловић, кмет из Доње Мутнице, Миљко Бошковић, трговац из Параћина, Алекса Петковић, трговац из Параћина; за ресавски срез-Таса Марковић, трговац из Свилајнца, Стамат Милосављевић, кмет из Медвеђе, Сима Вучковић, трговац из Свилајнца, Станисав Милић, кмет из Рођевца, Милош Мандић, кмет из Дубоке, Здравко Митрић, кмет из Кованице<sup>214</sup>

Скупштина је отпочела рад 6. августа после прегледа пуномоћја посланика, а сутрадан 7. августа Скупштину је свачано отворио Престоном беседом кнез Михаило. У престоној беседи кнез Михаило је саопштио свој програм, који се базирао на три ставке: унутрашње помирење, економски напредак и активна спољна политика. Нарочито је говорио о томе како је у земљи занемарено: земљорадња, сточарство, занати и уопште радиност. После беседе кнеза Михаила, посланик среза параћинског архимандрит Дионисије поздравио је скупштину својом беседом.

Мијалко Раденковић је изабран за потпреседника скупштине, а после оставке Тодора Туцаковића, која је уследила после великог притиска, 10. августа изабран је за председника скупштине.<sup>215</sup>

---

<sup>212</sup> НС, Ф 1, р-35/1861. Опуномоћеници за срез белички: Софроније Благојевић из Копривнице, Милан Миловановић из Бунара, Милета Бркић из Цикота, Петар Арачић из Ланишта, Вукоје Петровић из Буковча, Миљко Николић из Рибара, Милован Петровић из Пањевца, Јанко Н. из Праћине, Марко Јовановић из Миојатовца, Стеван Марковић из Мајура, Никола Тодоровић из Остриковца, Милосав Јовановић из Д. Јовца, Урош Зорић из Трешњевице, Алекса Томић из Беочића, Радисав Милетић из Колара, Арсен Вискић из Лоћике, Стеван Савкић из Шантаровца, Спасоје Томић из Лозовика, Тодор Петровић из Драгоцвета, Милош ранђеловић из Винораче, Јован Марковић из Врановца, Обрад Манојловић из Црнча.

<sup>213</sup> *Србске новине*, Београд, бр. 110, 11. август 1861.

<sup>214</sup> АС, НС, Ф I, р-2/1861. *Србске новине*, бр. 110, 11. август 1861.

<sup>215</sup> Протоколи ванредне скупштине одржане на Преображење 1861 у Крагујевцу. стр. 1 и 33.

Да би се подигла важност скупштине, посланици су 9. августа поднели три предлога: 1. Да се у нов закон о Скупштини унесе одредба да *Народна скупштина може захтевати да средством једне из своје средине одређене комисије, стање народне касе прегледа*; 2. Да се узакони одговорност министара према скупштини; 3. Да се изда закон о слободној штампи. Само први предлог је прихваћен, док су друга два одбачена. Скупштина је била сведена на саветодавно тело.

Скупштина је донела законе о: скупштини; устројству Државног савета, устројенију народне војске, плаћању пореза према имовном стању и допуну закона о наследству Књажевско-Србског престола.

#### Закон о скупштини

*Народна скупштина састоји се из слободно изабраних посланика народних.*

*Народна скупштина према отечественој потреби може бити обична или велика.*

*На обичним народним скупштинама, које се сваке треће године редовно држати имају...има се народ саслушати: 1. о свим тегобама и потребама њиховим, као и о начину, на који мисли да би истима помоћи могло; 2. О предметима онима, о којима би Књаз и влада његова желели чути и глас народа; кад би се поставило питање о уступању или промени кога краја области србске; ако би се данак повећати, или систем данка променити имала; ако би се покренуло питање о промени устава.*

*Велике народне скупштине сазивају се онда, кад је потребно: изабрати новог кнеза, кад не би било законом наследника; одредити услове престолонаследника, кад не би било мушког потомства; одредити намеснике књажеског достојанства за време малолетства књажеског.*

Закон о устројству Народне војске је предвиђао општу војну обавезу, јер је према њему одређено, да у састав народне цојске улазе сви Срби, изузев свештених лица и физички неспособних људи. Старешине су постављане из редова Народне војске. Војска се делила на две класе. Прва класа је обухватала пореске обвезнике од најмлађих па до навршених 35 година живота. Наоружавање и исхрана војске на обуци били су обавеза државе. Одећа, обућа и држање коња били су на терет сваког војника.

Закон о Савету начинио је од саветника обичне чиновнике. Чланове је постављао кнез и могао их мењати према свом нахођењу. Савет је доносио законе, али кнез је имао право да их не прихвати.

Закон о порезу по имућности увео је један нови принцип. Увео је пореске класе, почев од прве, као најниже, па до шесте, као највише.

Посланици Јагодинског и Вупријског округа били су активни у предлагању нових закона. Јагодински посланици, са крушевачким и другим посланицима, предлагали су закон о одговорности попечитеља према Скупштини. После дуже дискусије предлог је делимично усвојен, и остала је само одговорност министара према кнезу и Савету.<sup>216</sup>

Мијалко Раденковић је предложио допуну Закона о наследству књажевског достојанства, тиме да и сам кнез може малолетном наследнику намеснике поставити. Скупштина је прихватила предлог.

Посланици Вупријског округа, са посланицима још неких округа, предложили су да се лопови строжије истражују, испитују и казне.<sup>217</sup>

Посланици среза ресавског, и посланици још неких округа, предложили су да се укину дућани који су ближе вароши од 6 сати. Предлог је прослеђен попечитељству да донесе одлуку о томе.<sup>218</sup>

Пет посланика Вупријског округа предложили су да се данак купи од 1. марта до краја априла, и од 15. септембра до 26. октобра. После дискусије донет је закон да се данак купи од 1. марта до 23. априла, и од 1. септембра до 26. октобра.<sup>219</sup>

Посланици среза Ресавског предложили су да се стока може слободно кретати и у шуме других општина.<sup>220</sup>

Јагодински посланици предложили су да се изда наредба ради бржег сакупљања Свештеничког бира. Скупштина је закључила да се затражи од Попечитељства да поопштри примену постојеће уредбе.<sup>221</sup>

---

<sup>216</sup> Протоколи скупштине 1861...стр. 30.

<sup>217</sup> Протоколи скупштине 1861...стр. 59.

<sup>218</sup> Протоколи скупштине 1861...стр. 68.

<sup>219</sup> Протоколи скупштине 1861...стр. 71.

<sup>220</sup> Протоколи скупштине 1861...стр. 76.

<sup>221</sup> Протоколи скупштине 1861...стр. 79.

Параћински посланик Алекса Петковић, предложио је да се правозаступници укину или да се парнице мање од 300 дуката не примају. Закључено је да се правозаступници укину.<sup>222</sup>

Предлог Мијалка Раденковића: 1. Да се оснује фонд за удовице и сирочад свештеника, 2. Да се месни свештеници овласте да могу издавати печате онима који су намеревали да се жене, и да не морају зато одлазити протојереју, 3. Да се заведе данак на свако страно пиће, које се уноси, као и на карте. Скупштина је прихватила предлог за оснивање фонда, и затражило се од правитељства, да док се не напуни фонд од прилога свештеника, да се од правитељства добије кредит без камате, који би касније био враћен. По другој тачки, скупштина је закључила да се предлог проследи кнезу и правитељству, и да се нађе начина да се помогне народу. По трећем предлогу, иницијатива је упућена правитељству да изнађе начина у заштити домаћих производа.<sup>223</sup>

\*

*Предано у Параћину 14. 8. 1861.*

*Скупштини Народној*

*Крагујевац*

*Скупштина народна, представивши онако верно у адреси својој од 8. овога месеца Његовој Светлости нашем милом Књазу Михаилу права чувства србскога народа подпуно је поверење оправдала и аманет народа испунила, и тако добила право на признателност и благодарност сваког Србина.*

*Народ среза Параћинског изјављајући овом адресом своју благодарност скупштини остаје у вери тој: да ће она у свему саглашавајући се с милим Нашим владоцем тежки задатак олакшати му и тако отечеству срећу и себи славу прибавити. У име народа вароши и среза Параћинског.*

*Јереј Панта Поповић, Јован Димитријевић, Кмет*

*преписао: С. Новаковић<sup>224</sup>*

---

<sup>222</sup> Живан Живановић, Политичка историја Србије, књ. I, стр. 109.

<sup>223</sup> Протоколи скупштине 1861... стр. 2218-219.

<sup>224</sup> АС, НС, Ф I, р-34/861. Адреса је прочитана 16. августа, на 10. састанку скупштине.

*Јагодина 12. 8. 1861.*

*Преображенској народној скупштини*

*Крагујевац*

*Народ србски никада па ни сада није се преварио у  
изборима своји представника.*

*Ово је доказано с адресом 8. Августа поднешеном  
Пресветлом Књазу Михаилу Обреновићу III.*

*Обштина Јагодинска са целим својим грађанством,  
свеиштенством и чиновничким хором са најдубљим осећањем  
благодари хваљеној скупштини што је у својој адреси Његовој  
Књажеској Светлости подношеном потрефила права чувства и  
истинита осећања целог народа Србског према своме владоцу  
Пресветлом Књазу Михаилу и тиме засведочила да су чланови њени  
показали достојни заступници народни, и да су потпуно оправдали  
поверење народно.*

*Па зато грађани општине Јагодинске се најтоплије  
чувством благодарности према тој скупштини потпуно усвојеној  
њеној адреси а у том смислу деле са Народном Скупштином  
безграничну оданост и приврженост и сваку готовост и жртву.  
За престо витешког владоца Књаза Михаила.*

*Живео Књаз Србски Михаило! Живела Књегиња Србска  
Јулија! Живела Народна Скупштина!*

*12 августа 1861 год. у Јагодини*

*у име обштине: главни кмет: Стеван Милићевић; обштинари:  
Висарион Николић, Љубомир Радојковић; у име свеиштенства:  
Протојереј Михаил Петровић; у име чиновника заступника окр.  
Начелства: Спаса Милосављевић; Председатељ окр. Суда: Андрија  
Петровић<sup>225</sup>*

*На 13. састанку скупштине, 18. августа, прочитан је предлог  
посланика Јагодинског округа о томе како да се помогне задуженим  
људима у земљи.<sup>226</sup>*

*Предлог*

*Посланика окружја Јагодинског*

---

<sup>225</sup> АС, НС, Ф I, р-25/1861.

<sup>226</sup> Протоколи скупштине 1861...стр.74.

*О задуживању земљоделца и до сада учињено дуговима  
њивим.*

*1. Од дана кад уредба ова у живот ступила буде, ни један земљоделца неће моћи он нити власт продати: до шест дана ораће и два косеће земље, рачунајући по оволико на сваку пореску главу, где у једној кући више од једне пореске главе има, даље, кућу и кућни плац, и за земљоделије неопходимо нужне зграде и под овима наодеће се плацеве, ако до-онде неби било никакве интабулације на поменутом имању.*

*2 Онаи, кои би имао више имања, него што је у тачки 1. назначено, моћи ће се оним вишком по вољи располагати, и моћи ће га задужити а и продати.*

*3. Дугови, кои буду интабулирани кад ова уредба у живот ступи, измириће се продајом свега онога, што је интабулирано.*

*4. Кома се на оваи начин прода било све, или ма шта од оног што се под тачком 1. продато неби могло, да није већ интабулирано, према таковима ће надлежна општина поступити као према дошљаку, и тако одредиће му од утрине општинске онолико земље, колико му потребно буде, да свега онолико има, колико је у тачки 1. назначено; али онда ни ову земљу неће моћи нити он нити власт продати ни задужити (тачка 1.)*

*5. Дугови интабулирани у колико се из продатих добара неподмире, а тако и дугови, неинтабулирани подмириће се из десете части прихода дужниковог, а ту десету част прихода дужниковог определиће местни кметови са друга три одабрана местна житеља.*

*6. За чији се рачун наипре дуг наплаћивати почне, за онога се мора наипре и измити. А ако је више њи у једно време стекло се, онда се новци имају предавати суду на даљи поступак.*

*Посланици окр. Јагодинског: Мијалко Раденковић, Тодор Драгићевић, Станоје Протић, Милета Илић, Мијаило Брадић, Петар Миљковић, Стеван Станикић, Милован Вулетић, Атанаско Милићевић, Тодосие Стевановић, Божин Јовановић, Обрад Ђуковић.<sup>227</sup>*

---

<sup>227</sup> АС, НС, Ф I, р-47/1861. Протоколи скупштине из 1861...стр. 63-64. Сви слични предлози, а нарочито овај предлог посланика Јагодинског округа

После подношења овог предлога, као и на основу писмених предлога других округа о стању задужености народа, формиран је скупштински одбор који ће размотрити предлоге и предложити скупштини одлуке. У одбор су изабрани, поред других посланика, и: Милета Илић, депутат јагодинског и Миљко Бошковић, депутат ћупријског округа.<sup>228</sup>

На седници скупштине одржаној 18. августа прочитани су предлози о томе како да се помогне дужницима: што се тиче дужника пупиларних и јавних каса, да се умоли правитељство да рок отплате продуже на две године; да се приватни повериоци са дужницима својим намирују по постојећим законима, и да ће они и у свом и у интересу дужника хтети да се узајамно договоре; ако се земљоделцу, поред покретног и непокретно имање за дуг прода, да му надлежна општина од општинске утрине огради 6 дана ораће земље за обраду.<sup>229</sup>

### *Предлог*

*од народа среза Параћинског свето Преображенској народној скупштини*

*1-во да се умоли светли Господар и књаз наш да закон о лоповима по ... , кои се сваки дан све више и више умножавају од кои ни један житељ и поштен човек није сигуран са својим имањем и животом, народне жеље да се сваки лопов за кога се докаже, а и сам призна да је катанац, браву, врата обио, или дувар провалио, поару учинио, да се смрћу казни; а земан пак преступлениа да се телесно батинама казне, да се отпусте, како би рад код свое куће радили и овим начином каса народна од трошкова била би заштићена, које на овакови лопова до сад доста знатну суму трошила,*

*2- да се умоли светли књаз, да трговци кои се за банкроте издају, само ... и својим кредиторима новце поједу а банкроти нису, да се под кривични закон подвргну а тако исто и они, кои овакове под свое име узму да раде, само да би им помогли у њиховој намери,*

---

предати су 17. августа изабраној комисији за ова питања, коју су чинили представници свих округа.

<sup>228</sup> Протоколи... стр. 64.

<sup>229</sup> Протоколи... стр. 75.

*да лакше кредиторима којима су дужни новца поеду, па после са истим новцима раде, а на туђе име, који би се уватио да такове прикрива, да се по кривичном закону осуди;*

*3- да се умоли Господар и књаз наш, да благоволи наредити како би се један одбор од стручни из свих разреда људи, образовао који би се по саветовао о унапређењу земљоденија у нашем отечеству,*

*4- да се умоли светли наш књаз за примилостиву наредбу да би закон о трговини и занатима што пре израђен био,*

*5- да се умоли светли књаз да би подејствовао код гарантни дворова у ползу страдајући бугара и бошњака које је жалосно и чемерно стање душу народа овог узнемирило и срце потресло;*

*6- да се умоли светли књаз да благоволи височаише решење издати, да се данак за прво полгодије од првог марта, па до краја априла купи, а за друго пак ... од 15-септембра до 26-ог октобра, што због тога што ће народ лакше у ова времена до новца доћи, од својих производа,*

*7- да се умоли светли књаз да благоволи наредити, да се по срезовима доктори искусни поставе, који би обитовали у оном месту где је среска кућа, како би народ кад потреба и нужда изискује лакше добавити могао,*

*8- да се умоли светли књаз да благоволи наредити да се она сума коју народ у име свештеничког бира по 15-ока ране дао да се иста сума опет за фонд свештеника и учитеља врати и установи, како би и они ... свештеници и учитељи после смрти своје, вамилију своју колико толико осигурали.*

*У Крагујевцу, 16. августа 1861.*

*Народни посланици Дионисије, Архимандрит, Алекса Петковић, Миљко Бошковић, Станоје Пеливановић, Љубисав Радуновић.<sup>230</sup>*

После доношења Закона о скупштини и Закона о савету, кнез Михаило је отпочео да отпушта неке дотадашње политичаре. Пензионисао је и Стевчу Михаиловића, вероватно једног од најзаслужнијих за повратак Обреновића на српски престо: „...У

---

<sup>230</sup> АС, НС, Ф I, р-47/1861.

*такво положење стављају данас и мене велике дужности, које  
спрам Србије имам. Захвалан и признателан на непромењеној  
оданости према моме племену, и оцењујући праведно велике заслуге  
ваше за данашње стање у Србији, ја се као владалац с тугом у срцу  
ипак морам склонити, да вас од дужности председника Државног  
Савјета раурешим и у стање покоја ставим“.*

Скупштина је завршила рад 20. августа 1861. године.

## ВЕЛИКОГОСПОИНСКА СКУПШТИНА ИЗ 1864. ГОДИНЕ

Скупштина је сазвана за 15. август на Велику Госпођу, која  
због тога носи назив Велико-госпоинска скупштина. Првобитно је  
сазвана за Крагујевац, али је одржана у Београду у сали Велике  
школе.

За посланике су изабрани:

Јагодински округ: Мијалко Раденковић, трговац, за варош  
Јагодину; срез темнићки: Станоје Протић, трговац из Варварина и  
Тодор Драгићевић, кмет из Јасике; срез белички: Милета Илић, кмет  
из Деонице; срез левачки: Обрад Ћуковић, кмет из Пчелица и  
Тодосије Стевановић, кмет из Раинаца.

Ћупријски округ: Станоје Пеливановић, пред. прим. суда, за  
варош Ћуприју; срез параћински: Алекса Петковић, трговац и  
Љубисав Радуловић, кмет; срез ресавски: Димитрије Јовановић,  
трговац, Милован Николић, земљоделац и Марјан Милосављевић,  
земљоделац.<sup>231</sup>

Комисија за преглед пуномоћја нашла је, да су пуномоћја  
посланика среза темнићког Тодора Драгићевића и Станоја Протића  
неважећа, јер немају потпис деловодитеља. На састанку скупштине  
од 19. августа прочитано је писмо Попечитељства унутрашњих дела,  
којим се шаљу пуномоћја посланика среза темнићког потписана од  
стране деловодитеља.<sup>232</sup>

Кнез је 15. августа поставио за председника скупштине  
Мијалка Раденковића, за потпреседника Ђорђа Топузовића из

---

<sup>231</sup> *Србске новине*, бр. 92, 8. август 1864. године.

<sup>232</sup> Протоколи редовне Народне скупштине држане о Великој Госпођи  
1864 године у Београду, Београд 1864. године, стр. 20.

Шапца и за секретаре Косту Јовановића, секретар мин. Унутрашњих дела и Милана Ђ. Милићевића, секретар мин. Просвете и црквених дела.<sup>233</sup>

Кнез је 16. августа Престоном беседом отворио скупштину. Адреса скупштине упућена је 19. августа. Она је била парафраза престоне беседе, све до помињања Мајсторовићеве завере против кнеза Михаила. Сви посланици су говорили против учесника завере, захтевајући оштрије казне, па чак и за судије, тражећи да се и они огласе као учесници завере. Скупштина је предложила усвајање закона, по коме ће се политичким кривцима судити у одсуству.

На скупштини су прочитани извештаји свих министара, осим министра иностраних дела. Скупштина о тим извештајима није расправљала. Изабрани су одбори за преглед државне касе, за законе о општинама и о шумама.

На седници скупштине од 21. августа, министар просвете Коста Цукић поднео је извештај о стању школства после одлука Преображенске скупштине из 1861. године, на којој су донете одлуке о неким изменама у просветној струци. Према извештају, учињен је велики напредак, посебно у основном школству. Према извештају у Јагодинском округу, од мушких школа, радило је 12 школа, 16 учитеља и 608 уписаних ђака, а у Ћупријском округу 10 школа, 15 учитеља и 670 ђака. Женске основне школе: Јагодина - 1 школа, две учитељице, уписано 110 ученица; Параћин - 1 школа, једна учитељица, уписана 51 ученица; Свилајнац – 1 школа, једна учитељица, уписано 57 ученица; Ћуприја – 1 школа, једна учитељица, уписане 24 ученице.<sup>234</sup>

Извештај је поднео и министар унутрашњих дела по струци полицијској, санитетској и телеграфској. Према извештају поште су добили Параћин и Свилајнац, и то оба места у 1861. години.

На крају поднет је извештај о војној струци. Посебно је наведено оснивање понтоњерског одељења, које је начинило и поставило мост на Морави између Јагодине и Ћуприје. До краја 1864. године било је предвиђено постављање мостова код Глоговца и Варварина. За скелу код Ћуприје направљено је 5 чамаца. Извршено је и регулисање Ресаве.

---

<sup>233</sup> Протоколи скупштине 1864...стр.8.

<sup>234</sup> Протоколи скупштине 1864.... стр. 27.

Сутрадан, 22. августа, прочитан је извештај по струци грађевинској за последње три године. У Јагодинском и Ћупријском округу изграђена је по једна зграда о трошку државне касе, а оправљено је: у Јагодинском округу 10, а у Ћупријском округу 16 грађевина. О трошку народа саграђена је црква у Параћину и школа у Волујаку.

У истом периоду поправљено је, у Јагодинском округу 13.000, а у Ћупријском округу 6. фати дужине путева, а предвиђена је изградња путева: од Крагујевца преко Левча и Јасике до Крушевца, и од Крагујевца преко Левча до обрешке скеле на Морави. У Јагодинском округу саграђено је 5 мостова, а у Ћупријском 4 моста и 5 канала. Предвиђенма је изградња моста на Морави код Ћуприје. На истој седници прочитан је извештај о стању финансија. Током 1862. године утрошено је за апсенски завод у Ћуприји 47.692 гроша, а у 1863. години 20.112 гроша.

На скупштини је поднет и извештај о привредним делатностима. У току 1863. године једно француско друштво донело је велику количину семена свилених буба, и поделило људима у неколико округа, мађу којима и у Јагодинском и Ћупријском округу. Они су били дужни да чаурице продају том француском друштву. Поплаве у 1864. години упропастиле су усеве и траву, и много грла стоке, и то највише у окрузима поред Мораве. У Јагодинском округу, потпуно су била поплављена села: Пањевац, Рибаре, Ракитово, Праћина, Мијатовац, Остриковац и Јовац. Ова села су имала и највећи губитак у стоци.

Још 1862. године затворен је рудник угља у Сењу, јер је транспорт угља за тополивницу у Крагујевцу био скуп.

Користећи се могућношћу изношења предлога посланика, а и жалби и потреба народа, скупштина је кнезу и влади упутила многобројне предлоге: 1. Да се донесе закон о штампи; 2. Да се у земљи оснује универзитет, како се домаћи питомци не би слали у стране земље; 3. Да се школски закон за Велику школу преиначи да се ђаци на сваки начин приморају да похађају школу, а не да се истерују из школе због непохађања наставе; 3. Да се правозаступници укину, или да се парнице мање од 300 дуката не примају; 4. Да се заведу срески и варошки економи, и да се оснује пољопривредна школа; 5. Да се добар сој сваке стоке умножава; 6. Да се спречи велика сеча шуме ради израде мртвачких сандука, и да при свакој општини буде доста дасака од којих ће се узимати према

потребама; 7. Да се у свакој вароши подигне болница, и да су и бећари дужни да плаћају за болнички фонд; 8. Да се забрани ношење сребрног новца као накит; 9. Да се изгради пруга од Радујевца преко Зајечара до Алексинца; 10. Да се свим чиновницима смање плате преко 500 талира; 11. Да се у Србији поруше сви утврђени градови, како би се у њима повратио мир, 12. Да се укину пасоши за унутрашњост.

Многи од ових предлога били су и предлози посланика из јагодинског и ћупријског округа, а неки предлози били су карактеристични за проблеме становништва ових округа, али и чисто политичке природе.

Посланици среза ресавског Димитрије Јовановић, Марјан Милосављевић и Милован Николић предложили су да се поделе окружја пожаревачко и ћупријско, и да се оснује ново свилајначко окружје. Закључак скупштине је био да се предлог проследи правитељству.<sup>235</sup>

Посланици среза ресавског предложили су да се срез ресавски подели на два среза. Скупштина је препоручила влади да о томе да мишљење.<sup>236</sup>

Посланици ћупријског округа предложили су да се у свакој већој вароши оснују полугимназије.<sup>237</sup>

Посланици ћупријског округа предложили су заједно са посланицима ваљевског круга, да се не дозволи ником да се запопи пре навршене тридесете године. Министар просвете и црквених дела објаснио је да то мора да се реши са црквеним властима.<sup>238</sup>

Мијалко Раденковић, са посланицима алексиначког окружја, предложио је да се поред путева остави са обе стране по 5 фати празног простора. Предлог је прослеђен правитељству као добро у интересу трговине.<sup>239</sup>

Мијалко Раденковић предложио је да се одреде испитујуће судије, које ће на лицу места, где се злочин догоди, испите чинити,

---

<sup>235</sup> Протоколи скупштине 1864...стр. 242.

<sup>236</sup> Протоколи...1864, стр. 242.

<sup>237</sup> Протоколи...1864. стр. 242.

<sup>238</sup> Протоколи...1864. стр. 283.

<sup>239</sup> Протоколи .. 1864.стр. 243.

те ће се тако кривци лакше проналазити. Скупштина је усвојила овај предлог и проследила правитељству.<sup>240</sup>

На састанку скупштине 3. септембра посланици јагодинског округа: Обрад Ћуковић, Тодосије Стефановић, Тодор Драгићевић, Милета Илић и Станоје Протић предлагали су да се свим свештеницима да једнак број домова. Министар просвете и црквених дела објаснио је да је ово већ уређено законом о црвеним властима, али је тешко ово свуда извршити.<sup>241</sup>

Посланици из Јагодинског округа: прота Јован Јовановић, Арсеније Жикић, Сима Јанићијевић, Вујица Миловановић и Тодор Обрадовић предложили су да Народна скупштина сама себи бира председника, потпредседнике и секретаре, а да их постави кнез. У одбору је одбачен овај предлог, а скупштина је усвојила одлуку одбора.<sup>242</sup>

Исти посланици предложили су да се и чиновницима из просветне и финансијске струке дозволи да могу бити бирани за посланике. И овај предлог је одбачен у одбору.<sup>243</sup>

Посланици Јован Јовановић и посланик среза темнићког Тодор Стојадиновић, са неким посланицима из округа црноречког, предложили су да се део власти у законодавству да и скупштини. И овај предлог је одбачен у одбору.<sup>244</sup>

Димитрије Јовановић се залагао за ушоравање села, које би се вршило полагањем и повременом, и то без принуде.

Прочитан је и извештај министра правде.

Дописи и предлози Народној скупштини

1.

*Скупштини Народои*

*Београд*

*Адреса скупштине поднешена Његовој Светлости Милом  
Владаоцу нашем на престојно слово испунила срца народа Србског*

---

<sup>240</sup> Протоколи... 1864.стр.. 251.

<sup>241</sup> Протоколи...,1864. стр. 226.

<sup>242</sup> Протоколи..., 1864. стр. 283.

<sup>243</sup> Протоколи...1864. стр. 283.

<sup>244</sup> Протоколи...1864. стр. 292.

*неописаном радошћу; јер сте ви мили очеви и верни заступници народни у својој адреси изразили владаоцу жељу и мисли целог народа.*

*Ви сте целом свету показали, како је народ Књазу и његовом Правитељству одани, и какове синове мајка Србија рађа.*

*Овим патриотским вашиим поступком ускићена ова обштина са чиновничеством, свеиштенством и војском, изјављује вам благодарност. Живио Књаз Србски Михаило Обреновић Трећи.*

*Живила Народна Скупштина.*

*23 августа 1864 год.                      Ћуприја*

*У име обштине вар. Ћуприја: Милош Крстић, член Суда Примирителног, обштинар Милосав Ристић, обштинар Јованча Стојановић, У име свега чиновничества, С. Обрадовић, председатељ Окр. Суда, Помоћник начелства Окр. М. Пејчиновић, У име оvd. Војске А., У име свеиштенства Милија Поповић, парох ћупријски.<sup>245</sup>*

*Телеграфска депеша предата у Параћину 28. Августа*

*2.*

*Скупштини Народној у Београду дејствујућој*

*Параћин 28. августа 1864 године*

*Избраници Народа*

*Онако племенито, брижљиво и народољубиво изливена преузвишеног и целом отечеству милог владоца Михаила Обреновића III чувства о благостању државе и народа Србског одкривено у беседи којом би та в. Госпођинска скупштина као тјело целог народа поздрављена, ставила је сваког Србина и Србије љубимца у неописану радост; и народ је готов, да сваку жртву принесе престолу владе, која је потребна за благо отечества и народа, но житељство сваког реда општине ове хита, да адресом овом и вама благожителним избраницима народнима излије срдечно чувство захвалности своје, што бисте кадри и у првом кораку деловања свога, тако верно глас, жељу и тежње народне изразити пред престолом владалачким; јер народ је праћајући вас тамо, тако од вас са одушевљењем и очекивао, и сада према тако началним*

---

<sup>245</sup> АС, НС, Ф I, р-22/1864.

*одношајима племенитог владоца и врсни заступника народне благодети, народ подпуно успокојен, надајући се, да су све клице сметње и препона, напредку народњем на пут стојеће, искрчене, молећи се свевишњему, да се плодови дјејствовања вашег на благо престола владалачког и народњег напредка у дјело приведу. Живио Преузвишени и општељубљени господар Србије Михаил Обреновић III. Живили народни Посланици!*

*Председатељ Примир. Суда Јован Димитријевић. За свеиштенство намесник параћински Јосиф Петровић. Обитинари: Стојан Поповић, Риста Димовић, Миљко Бошковић, Коста Димовић.*<sup>246</sup>

3.

*Велико Госпођинској*

*Народној Скупштини*

*За фонд Свеишенички удоваци и сирочади*

I

*Наша се држава у своје време старала, те је устројенијем фонда удовичког за сирочад и удовице умреши чиновника, ово колико је могуће осигурала*

*Да набрајам узроке зашто је ово учињено, држим битиће излишно, кад свако од нас и други добро зна, да су наши чиновници, по већој части врло сиротни и да осим једине плате сваки ретко ишта има готово ништа не могу стећи, да по смрти својој фамилији оставе.*

*Једнаку службу и ако не и гору од чиновника, с овима уживају и наши свеишеници, за које се наша држава у овом погледу није до данас постарала, а по моме мненију и с обзиром на строгу човечност и за љубав наше свете вере, коју они нама по светом задатку овим толкују требало би им помоћи бар у томе, да по смрти својој, своју фамилију колико толико осигурао, јер је грех и срамота, да се удовице умрли свеишеника са својом децом ... давало а децу и без васпитања оставе.*

*Да би се овака заборављеним фамилијама помогло, предлагем да би требало установити фонд за свеишеничке*

---

<sup>246</sup> АС, НС, Ф I, р-22/1864.

удовице и сирочад, да се овом фонду у помоћ да она позната сума новца, која је пре 1858 године на ту целъ и намењена била, но да се после пређеног рока, опет врати каси државној, где је по реш. Свето Андрејске Скупштине унешена зашта, да се умоли наша влада и правитељство, које држим да јошт живој ову потребу увиђа, и да се умоли правит. да изда закон о овом фонду, да у исти свештенички подељенија по класама, одма одпочну у овај фонд улагати, но више не само 3/оо. И тако ће се овим начином помоћи сиротним фамилијама свештеничким, који смо и из човечества и из љубави дужни смо помоћи. - а међу тим без штете државе.

## II

Постоји правило, да сваки који се намерава женити, мора узети печат од протокола, - а овим због даљине места, излажу се људи великог дангуба и трошковима. Ја сам на више места у народу слушао, да је ово за народ врло штетно и дангубно, па да би се и овоме помогло предлажем: да се сваки местни свештенник овласти да издавају ове печате, од који да он даје тачан рачун о прописану таксу ...

## III

Поред тога што постоји Закон о регалном данку, на дуван и со,- држим и предлажем да се таква јошт распростре и на свако без разлике страно пиће и карте.

Мијалко Раденковић

Председник Народне Скупштине<sup>247</sup>

4.

Предлог

Велико Госпоинској Народној Скупштини

Отпочиније истраживања криваца разног рода

Из по сведневног изкуства а и прочитаније овог известија, довољно смо уверени, да се у нашем отечеству с дана на дан умножавају зликовци разног рода и да се поред свега и најстрожијег истраживања, наилазило на разне незгоде. Тако да се кривци или нису могли пронаћи, или и ако су се у лицу пронашли, код Судова остајале без казни, то држим по мом мненију, да није

---

<sup>247</sup> АС, НС, Ф I, р – 27/1864.

*кривица Судова а ни власти полицајни, јер први траже потпуни доказ и признанство по закону, а други или су невести при истраживању криваца, или се као што је обично признање кривица код исти, пред Судом, а то је све зато што су известни да само оно може важити што се на суду докаже.*

*Власти полицајне поред огромни своји послова над похваћеним кривцимаа, чине редовна ислеђења и такове шаље Суду, који опет све изнова преда, без да се на испите полицајне обзирати и исте усвајати сме;- овим пак чини се двогуб и грдно велики посао, и одуговлачење ислеђења криваца, што спречава брзину ислеђења и остале судске послове, а најпоглавније, даје се прилика кривцима, да једном признато дело код Судова поричу и испите осујећавају, и овим код народа, који само на лопове виче, долази вика и на судове, без да се мисли, да судови нису нипошто кривци.*

*Да би се ове ствари боље у ред довеле да би се кривцима одузела прилика порицања признатог дела, и да би се судовима и власти полицајној велике олакшице у истраживању криваца учиниле,- ја предлагем: да би добро било да се у сваком окружју по један а у већем и по двојица судија наменују, који ће бити чисто испитне судије и који ће непрестано радити код Начелничества они ће са Полицајним Старешинама чим се злочинство какво појави, на лицу места излазити, све околности тачно и у форми судској испитати,... и таково изслеђено Суду само на пресуђење предавати.*

*Овако одређени испитни судија мора бити лице које је редовно науке свршило и способно, а међу тим у том послу веишито који наравно да стоји под управом Министра правде и који по мом мненију да се не мења и да буде по важности свог задатка добро награђено, јер оно мора у подне и у пола ноћи, на сваки појављени случај на месту појављеног злочинства бити, дакле, више него остали незгоде имати.*

*Како ће се даље ова ствар регулисати, ја предлагем да се умоли Правитељство, да одреди једну комисију из људи веишти, практични и учени, који ће о томе свој пројект поднети па да Правитељство зато изда закон.*

*2-го Путујући по Србији видео сам на много места, да су људи своје ограде са старог места већ постављене на неколико фати поред друмова удаљене, преместили и до сами друмова (насипа) заградилии једнако путеве затварајући заграђује, а тиме*

*трговини јако пролази отежавају, и нарочито пак дебелим свињама, који само по насипу пролазити морају, ако се једно подбију а друго што путници кроз исти пролазећи, као татари, рабације и.т.д. свим узнемиратељуи и растеривати морају, гди се свиње јако упропаићују...одкуда трговцима велику штету проузрокују а поред тога се и насип јако свињама изрије и кварити да би се и трговини помогло за лакши свој пролаз, и насипи од свиња обезбедили, то предлагем: да се поред главни друмова гди насипи постоје са обе стране бар по 5 фати размакне, наравно гди год то може бити.*

*Мијалко Раденковић*

*Пред. Народ. Скупштине<sup>248</sup>*

*5.*

*Покорни потписани усуђујемо се  
Велико госпоинској Народној Скупштини  
слеђујући предлог поднети*

*Правителство је наше због много нагомилани парнични предмета а за олакшицу ... пресуду окружје пожаревачко још једно одељење Суда поставило, но како је исто окружје преко 25.000 порески глава, велико тако истом народу ништа ... а нарочито срез омољски путује к истом суду 20 сати, млавски 10 и 11, моравски 8 сати за омољски опет да кажем кад зими путује ретко кој год има да по кои човек који не огреје од силног ветра не умре. Па како омољски срез постоји близу Свилајнца најдаље до 10 сати оближње 5 сати, млавски пак најдаљи до 5 сати а близу и још к томе Свилајнца 2 сата,- моравски такође таи дан... а близу нема пуно један сат.*

*Па кад је правитељство наше због гори узрока један пута учинило тај издатак на исти прсонал Суда, једно а друго како Судови сада са среским властима веће сношеније имаду, као што постоји иста власт у Свилајнцу, што се ресавског среза тиче он стоји од Свилајнца на шест сати далеко, а до Ћуприје ни три сата нема.*

*И да би се истом народу у та три среза помоћи могло ево како да срез омољски кои држи до 2200 порески глава; а Млавског до 3000 и од моравског 3000 и тако исто од среза ресавског ...*

---

<sup>248</sup> АС, НС, Ф I, р-34/1864.

*постои око Свилајнца такође до 2000 порески глава с једне, па да се једно одељење Суда пожаревачког пренесе у Свилајнац и да буде Суд окружја Свилајначког, које ће окружје имати око 10.000 порески глава,- а остано срез Ресавски т.ј: горњи краи да буде срез ... окружја ћуприског као што је и био под пређашњом владом незаборављеног нашег покојног оца и господара Милоша.*

*2. да се еснафи и све трговине; и то овако гди се неби могли трговци за различите еснапе погодити да се сваком определи термин и да више од истог не купује но само за ону за које се прими. Да се кметовима одреди плата и то ... по 4. а члановима по 2 гроша годишње од своји прихода или при...*

*3. да се уз данак пробушене цванцике примити могу.*

*4. да се сва радња садање Скупштине печати и у књигама повеже и сваком посланику даде.*

*И на последку да сваки старешина из сваког надлежateljства одговара да се акта не пропаићавају као до сада.*

*Оваи предлог с моје стране надам да ће се од скупштине уважити...*

*1. септембра 1864. Посланик среза ресавског Димитрије Јовановић и Марјан Милосављевић и Милован Николић.<sup>249</sup>*

6.

*Велико Госпоинској Народној Скупштини*

*Имам част подписани народни посланик среза Параћинског следујеће предлоге поднети.*

*1. да се сваки злочинац при испитима кога обштина за хрђавог и подозреатељног изда, при судском испиту да се телесно казни на издају и то код полицајних власти у присуству два кмета или обштинара.*

*2. а да се умоли Његова Светлост да изда закон да се сваки онај, кои обије катанац, браву, прозор, врата или дувар провали или кога на путу поара па ма и 10 гроша та поара или крађа била да се смрћу казни.*

*3. да се умоли влада да узакони кои просту крађу учини, да се телесно казни по величини крађе и да*

---

<sup>249</sup> АС, НС, Ф I, Р-45/1864.

*се одпусти а никако на робију неосуђује, те би се тим државна каса од трошка поштедила а и кривцу куће неби упропашћивала, као што данас то бива.*

4. *Дда се умоли влада да се узакони кад кривац пред обштинским судом или полицајном власти призна своје погрешке, да то признањство пуноважно и код окружног суда остане, ма кривац и порицао.*

5. *Дда сваки Суд или поједини судија буде одговоран за своје пресуде или решења а тим би се злоупотреблену на пут стало, те неби судија смео мито примати.*

6. *Дда се узакони: да се чешће комисија по Србији шиље, која би изненадно долазила и поступке чиновника прегледала, да би се том предострожњошћу свако своје дужности придржавао тачно.*

7. *Дда се узакони да лица, која парнице око земље, као: око синора, забрана и тим пододна имаду да им изборни суд исте са знањем полицајних власти извиђа и пресуђује и то тако да обе парницеће се стране по два или три лица за изборне судије изберу, а обе једно лице за председника, кои ће на опрарничено место изилазити извиђати и пресудити а та пресуда да пуноважна остане, против које да се нико нигде више жалити не може. Тако неби се парнице бар онакове код Окр. Судова умножавале, какове судија седећи при столу у канцеларији готово не може ни пресудити, нити би парницеће се стране дангубиле и трошиле.*

8. *Дда се забрани по планинама попашу правити, јер се с тим сувише родна и сирова гора затире.*

9. *Дда се адвокати укину или ограниче да мању парницу од 300 # цес. не примају или најпосле бар, да се дозволи, да сваки Србски житељ може опуномоћи онога, у кои он најбоље поверење има, па ма био тај правозаступник било из ког окружија.*

10. *Дда се узакони кад се задруга задужи, да се дуг из задруге и плати.*

11. *Дда се заведу и сваком окр. добри бикови, како би се по народу доброг соја стока умножила, као што се и добри сој коња умножава.*

12. *Дда се узакони ако је могуће и подјејствује да се депеше за стране земље примају са латинским словима а србским речима, како се неби пошибатељ депеше мучио да нађе кои би му писао немачки или француски.*

13. *да се мете регални данак како на обућу тако и осталу шивену робу која из прека овамо долази, почем ми довољно мајстора у нашој земљи имамо, кои такову израђују.*

2. Септембра 1864 год.

у Београду

Алекса Петковић

посланик среза параћинског<sup>250</sup>

Алекса Петковић је сличне предлоге изнео и 5. септембра:

1. да се кривци на точак казне; 2. да се лопови смрћу каштихују; 3. да се за просту крађу нико на робију не осуђује; 4. да се признање кривице пред обштинским и полицајним властима узима као и пред судом да је учињено; 5. да се изашиљу често комесари у унутрашњост земље, те да се изненада контролишу дела чиновника; 6. да се за тербе о земљи и о синорима нареди, да парничари изаберу изабране судије, и ти да им тербу без даље жалбе пресуђују; 7. да се жежење поташе забрани; 8. да се правозаступници укину, или да мање од 300 дук. цес. парнице не примају; 9. да се депеше на србском језику, па макар и латинским словима, и за стране земље примају.

На основу разматрања ових питања и објашњења од стране министра, закључено је: по тачки 1. могу се кажњавати кривци и на точку, када се њихова кривица утврди; тачке 2, 3, 4, 5 се примењују и унете су у закон; тачка 6 усваја се као добра жеља; за тачку 7 изјавио је министар да се од скора примењује; тачка 8 је прихваћена, а предлог из тачке 9 прослеђен је правитељству, које ће га применити на основу уговора са страним државама.<sup>251</sup>

7.

Предлог Посланика окр. Јагодинског

*Поштована браћо.*

---

<sup>250</sup> АС, НС, Ф I, р-33/1864.

<sup>251</sup> Протоколи... стр. 224.

*Ми смо као што знате, послани да мњење народа нашег испунимо и кад то учинимо онда смо тек потпуно извршили задатак кога смо ради овди и послати; тога ради ми смо нашли за сходно, не само за окружје наше, него и за цело отечество наше; из тог узрока, ми мислимо да су слеђујући предлози свима нама од велике потребе, а то су:*

*1.) Да се лопови казне; батинама, квергом, убиством из пушке, метањем на точак, и кад лопов на првом испиту крађу признао, да то признање важи кроз све судове. Јер имамо доста примера гди су лопови на првом суду признали крађу, коју су учинили, а кад су даље суду предани, они исту крађу обрну, и после се за невинне прогласе; те тако су лопови више пута као невинне одпустили.*

*2.) Да осим они правобранитељи, који су пред одбором испит положили, други несмеду адвоцирати, и ако би се такови уватио, да се казни као год и лопови; а дејствовитални правобранитељи да само онакове парнице примају за које су сигурни да ћеду добити, и да несмеду више наплаћивати него што им је законом одређено.*

*3.) Да никакав осведочени бунтовник пензију уживати не може; јер му се давањем пензије даје и боље средство за већи бунт противу Владаоца и његови чиновника, подиже.*

*4.) Да наши војници не могу своје претпостављене као дечици служити; него да ови, т.ј. официри слуге за свој посао погађају. Јер доста је стидно браћо! да војник носи децу и да пере судове; војник треба да је увек на услузи Светлом Господару и Отечеству своме, а не да врши покућајске послове.*

*5.) Да се свима свеишеницима једнак број домова даде; јер имамо довољно примера где један свеишеник имаде само 100 или 160 домова а други напротив 300 или 400 домова. То је браћо једна велика неправда за наше свеиштенство, без који ми никако бити не можемо; нити пак држава без свеишеника обстати може; зато је нужно да се у тој струци једнакост васпостави и колико је могуће да се та струка чиновника још боље награди.*

*6.) Да извлачење ишкурта, т.ј. коцке не бива онде где је мање од три браће него онде гди је више од три; јер од како је тај начин вучења коцке уведен доста се је домова упропастило, а то је штета. Како за поједине људе, тако и за целу државу нашу; ви*

*знате браћо! да се је досад доста пута догађало да коцку извуче онај који нема више него једног или ниједног брата у кући, па кад он један у војску отиде, ко ће онда кућом управљати и земљу радити ... нико доиста! дакле таква се кућа мора затворити; а зашто би то било, колико нас има доста који имамо по 3 или више синова, и зато је боље да од 3, или већине један у војску отиде, ком се неће код куће ни познати, него да иде оданде, где нема који у кући да остане.*

*Ово су браћо праведне стање народа нашег; и кад би овди изложене предлоге у живот привели; онда би тако подпуно позиву нашем одговорили; расудите сада браћо, колико би се помоћ народу нашем учинила, кад би ове предлоге подпуно усвојили. Онда би тек са светлим образом и чистим срцем народу нашем казали, да смо праве њихове жеље испунили; преставите само како би цео наш народ благодарност над нама излио и како би цело потомство наше, могло се дичити мудрим нашим поступцима.*

*2-и Септембра 1864*

*У Београду*

*Молећи да ови предлози у живот ступе Обрад Ћуковић, Теодосије Стефановић, Тодор Драгићевић, Милета Илић, Станоје Протић,*

*Посланици окр. Јагодинског.<sup>252</sup>*

Кнез је 6. септембра лично закључио Народну скупштину. После кнежевог говора, посланик среза ресавског Димитрије Јовановић обратио се министрима и државним саветницима, и замолио их: *да буду крепка потпора Светлом Владару, а Скупштина је, са своје стране учинила све што је могла, да потпомогне Владаоца у родољубивим тежњама његовим.*<sup>253</sup>

Ток дана и скупштина је завршила рад.

---

<sup>252</sup> АС, НС, Ф I, р-34/1864.

<sup>253</sup> Србске новине, бр. 108, 8. септембра 1864. године.

РЕДОВНА НАРОДНА СКУПШТИНА ОДРЖАНА О  
МИХОЉДАНУ  
1867. У КРАГУЈЕВЦУ

Сазив скупштине извршен је према Закону о Народној скупштини из 1861. године. Овог пута био је измењен начин бирања. На сваких 50 пореских глава изабрана су по два повереника, а ови су на среској скупштини бирали посланике. Према броју пореских глава Јагодина и Ћуприја давале су по једног посланика; срез параћински два, срез ресавски три; срез левачки два; срез белички два и срез темњићи три посланика.

Посланици из Ћупријског округа: Јован Стојановић, трговац за варош Ћуприју, за срез параћински Лазар Симић, трговац из Параћина и Михајло Лазаревић, земљорадник из Буљана, за срез ресавски Вуле Поповић, кмет из Војника, Ђорђе Петровић, кмет из Дубнице и Милојко Стојковић, земљорадник из Глоговца.

Из Јагодинског окружја за посланике су изабрани: Јован Јовановић, протојереј за варош Јагодину; за срез левачки Тодор Стојадиновић, кмет из Медвеђе и Јован Милашиновић, земљорадник из Пчелица; за срез белички Вујица Миловановић, кмет из Рибара и Сима Јанићијевић, земљорадник из Мишевића; за срез темњићи Миленко Бунтић, трговац из Љубаве, Арсеније Живковић, кмет из Бачине и Тодор Обрадовић из Орашја.<sup>254</sup>

Скупштину је отворио кнез Михаило престоном беседом 29. септембра. Кнез је своју беседу започео великим спољно политичким успехом-исељавање турских гарнизона и враћање градова у Србији, тако да су *слобода и унутрашња независност Србије постале праве истине*. Нарочито је похвалио рад државних органа у времену од предходне скупштине, одржане 1864. године. Тада је нарочито похвалио организовање народне војске, Кнез је даље говорио о стању шума, изградњи железнице и пловидбом реком Моравом. О свом раду од 1864. године, извештаје су поднели министри, свако за своју област.

Одмах на почетку рада скупштине дошло је до сукоба око садржаја адресе Народне скупштине, којом скупштина треба да одговори кнезу на његову престону беседу. Јагодински посланик прота Јован Јовановић, покушао је да свој предлог унесе у адресу.

---

<sup>254</sup> Протоколи редовне скупштине одржане о Михољдану 1867. у Крагујевцу, стр. 5, Београд 1867. АС, НС, Ф I, р-8/1867.

Најпре је то покушао у одбору, који је био дужан да састави адресу, али је једногласно одбијен. Пошто га је одбор одбио, прота Јован Јовановић је на другом скупштинском састанку затражио да му се дозволи да пред посланицима прочита свој предлог. Гласањем је и то одбачено. У том нацрту проте Јована Јовановића, упућена је честитка Кнезу за добијање градова, али и да Србија не може да испуни свој задатак док остали српски делови остају отргнути. Даље, осуђује се влада што је завела систем управе којим се поништава унутрашња слобода; исказао је неповерење према министрима, јер газе законе и слободу; тражио се повратак закона о скупштини из 1859. године; тражио је доношење закона о министарској одговорности пред Народном скупштином; давање општинске самоуправе; стављање народне војске под управу војног министарства и завођење јавност у свим гранама државног живота.<sup>255</sup>

Први извештај, који је прочитан у скупштин, био је извештај министра унутрашњих дела. Он је говорио о унутрашњој и спољној безбедности, која је нарочито била важна властима. После предаје градова безбедност је повећана, али је и даље, нарочито у пограничним областима, долазило је до оружаних напада Турака. У оквиру послова земаљске управе значајно је доношење закона о општинама, којим је дато општинама већи круг послова и већа самосталност. У предходном периоду очувано је правно стање и потпуна безбедност људи и имовине. У многим срезovima уведено је ванредно стање, ради лакшег сузбијања хајдучије.

О очувању народног здравља, министар је највише говорио о сузбијању колере, која се појавила 1864. године. У сузбијању колере примењене су строге мере. Лекари су бесплатно лечили болеснике, а у свим варошима одржавана је чистоћа. Осим у Београду, и у местима неколико округа, колера се појавила и у Ћуприји и Параћину. У оквиру напретка здравствене заштите, 1865. донет је Закон о подизању и устројству болница. По том закону у Јагодини је подигнута привремена болница, организована према потребама округа. Министар унутрашњих послова изнео је и податке: о кретању становништва, крађама, пожарима, уређењу пошта и телеграфа, о стању здравља стоке, о увођењу одликовања

---

<sup>255</sup> Јаша Продановић, Историја политичких странака и струја у Србији, књ. I, стр. 57.

поводом 50 година другог српског устанка, о коришћењу минералних вода и друго.

Министар просвете поднео је детаљан извештај о стању просвете у Србији. Наведен је број основних школа за мушку и женску децу, број ученика и ученица, број учитеља и учитељица, број реалки, полугимназија. Поднети су извештаји и о Богословији, Великој школи, Српском ученом друштву, Државној библиотеци, Музеју. Према извештају, у Јагодинском округу радило је 15 мушких основних школа, 15 учитеља, било је уписано 793 ђака, а завршило 580. У Ћупријском округу радило је 10 школа, 16 учитеља, било је уписано 902, а завршило 724 ђака. У Јагодинском округу постојала је једна основна школа за женску децу, 3 учитељице, уписано је било 163, а завршило 124 ученице. У Ћупријском округу радиле су три школе за женску децу, три учитељице, било је уписано 163, а завршило 150 ученица.<sup>256</sup>

У извештају министра финансија таксативно су наведени сви приходи и расходи за 1864, 1865 и 1866. годину.

У извештају министра правде истакнуто је ново уређење судова, доношење закона о судском поступку у кривичном суду и о оснивању Касационог суда. У делу извештаја о затворима, наведено је да је затвору Ћуприји 1864. годину имао на издржању казне 485 осуђеника. Из 1863. у 1864. годину прешло је 87 мушких и 44 женских осуђеника, а у току исте године дошло је 398 мушких и 35 женских затвореника. У току 1865. године из Ћуприје су у Пожаревац премештени сви мушки затвореници, тако да су у ћупријском затвору остале само жене и малолетници. Због потреба смештаја неке војне јединице, 1866. године сви затвореници су премештени у Пожаревац.<sup>257</sup>

Министар грађевина је за предходни период дао преглед изградње нових грађевина по окрузима, као и оправке грађевина финансираних из државне касе. У извештају је наведено, да су у Јагодинском округу подигнуте три зграде, а у Ћупријском једна. У Јагодинском округу оправљено је 5, а у Ћупријском округу 17 зграда. О трошку народа у Ћупријском округу подигнуте су три

---

<sup>256</sup> Протоколи... стр. 50-55.

<sup>257</sup> Протоколи скупштине... 1867. ..стр. 228-229.

зграде. У истом периоду изграђени су путеви од Јагодине до скеле на Морави према Глоговцу, и од Јагодине до скеле Варваринске.<sup>258</sup>

После поднетих извештаја министара, прешло се на подношење предлога посланика. Поднето је много предлога, који су се односили на поједине струке, али било је и много чисто политичких предлога: о народној скупштини, министарској одговорности, слободи штампе, избору часништва скупштине.

Од важнијих предлога поднети су: да се отвори што више школа, и да школа буде обавезна; да се у свакој вароши отвори полугимназија; да се у свакој вароши установи пошта; да за веће злочине суди порота; да се по срезовима заведу узорне економије; да се донесе менични закон; да се уједначе српска монета и мере; да се адвокати укину или да се за адвокате поставе добри и поштени људи; да се укине аустријска *пост-експедиција* у Београду.

Посланици Јагодинског округа, са посланицима још неких округа, предлагали су да се мање општине спајају у веће. Скупштина је остала при ранијем закону о општинама, а остављено је на вољу општинама око спајања.<sup>259</sup>

Посланици ђупријског округа и још неких округа и среза темнићког предлагали су да се при регрутацији за стајаћу војску боље и праведније поступа према кућама јединаца. Узимани су јединци и сиромашни а остављани су имућни и задружни. Предлог је усвојен.<sup>260</sup>

Заједнички предлог посланика Јагодинског и Вупријског округа, био је да се не може продати или купити стока, док се за то не добије исправа општинског суда. Скупштина је усвојила овај предлог.<sup>261</sup>

Посланици среза темнићког, а и неких других срезова, предлагали су, да се не исплаћају трошкови чиновницима полицајне струке кад излазе званичним послом, него да те трошкове сами сносе, или да им се учини додатак на плату. Предлог је скупштина проследила правитељству да донесе одлуку о томе.<sup>262</sup>

---

<sup>258</sup> Протоколи скупштине...1867...стр. 231-232.

<sup>259</sup> Протоколи скупштине...1867...стр. 261.

<sup>260</sup> Протоколи скупштине...1867... стр. 262.

<sup>261</sup> Протоколи скупштине...1867...стр. 267.

<sup>262</sup> Протоколи скупштине...1867...стр. 268.

Посланици Ћупријског округа, темнићког и левачког среза, као и још неких округа, предложили су да се отац који има два ожењена сина, или му је преко 60 година, ослободи плаћања пореза. Предлог није усвојен.<sup>263</sup>

Посланици Јагодинског округа предложили су да министри буду одговорни кнезу и народној скупштини. Предлог је усвојен и достављен кнезу, да он одлучи о томе.<sup>264</sup>

Посланици Јагодинског округа, и још неких округа, предложили су да кметови могу натерати на рад оне људе који немају да плате порез. Предлог је скупштина усвојила.<sup>265</sup>

Јагодински посланик Јован Јовановић, са још неколико посланика, предложио је да се изда закон о слободној штампи. Овај предлог Одбору прочитао је Јован Јовановић. Одлуку Одбора, да се достави кнезу да он одлучи о овом закону, усвојила је и скупштина.<sup>266</sup>

Посланици Ћупријског округа предложили су да се у свакој вароши отворе полугимназије, и да се нико не запопи пре тридесете године.<sup>267</sup>

Посланици јагодинских и још неких округа предложили су да признање кривице пред општинским судом и полицијом важи пред највишим судовима. Посланици јагодинског и неких других округа предложили су да Народна скупштина бира сама председника, потпредседника и секретаре, а не да их поставља кнез. Предлог је одбијен.

Јован Јовановић и Тодор Стојадиновић, посланик из Темнића, са још неким посланицима, предложили су да се скупштини да део законодавне власти. Предлог је одбачен. Посланици Јагодинског округа, а пре свих Јован Јовановић, предложио је: *...да апсанска система усвоји така да буде школа преобразовања покварених људи, а не да је школа још већег зла и*

---

<sup>263</sup> Протоколи скупштине...1867...стр. 269.

<sup>264</sup> Протоколи скупштине...1867...стр. 270.

<sup>265</sup> Протоколи скупштине...1867...стр. 273.

<sup>266</sup> Протоколи скупштине...1867...стр. 279.

<sup>267</sup> Протоколи скупштине... 1867....стр. 283.

освете. Остављено је Правитељству доношење одлуке о предлогу.<sup>268</sup>

Посланици Ћупријског округа, са посланицима појединих округа, предложили су да се неки чланови Закона о поступку судском измене, тако да општински судови примају и писмене тужбе, макар само у варошима и варошицама, ако не могу и у селима. Скупштина је одлучила да се овај предлог има у виду, при утврђивању закона о општинама.<sup>269</sup>

Прота Јован Јовановић и други, предложили су да и чиновници просветне, правосудне и финансијске струке могу бирати за посланике. Предлог је одбијен.<sup>270</sup>

Посланик среза лепеничког предложио је отварање телеграфске станице у Свилајнцу.<sup>271</sup>

Посланици темнићког среза предложили су да се једном продата добра не могу повратити, па и да купац нема тапију на њих.

Посланици ресавског среза предложеним су да се Ћупријски округ подели на два среза.

Посланици Ћупријског округа предложили су да се дужност кмета и дужност општинског судије не могу никоме натурати силом.

Посланици Јагодинског и Ћупријског округа, са посланицима још неких округа, предложили су да се места за испашу стоке нумеришу и боље одржавају и ограде, и да власник пуштене стоке не одговара за штету коју стока учини због слабе ограде.

На овој скупштини се расправљало о железничком путу од Београда, преко Орашја, Свилајнца, Поповића, Крушара, Ћуприје до Алексинца, а и о регулацији Мораве да би се учинила пловном од Ћуприје до ушћа у Дунав. О регулисању Мораве за пловидбу говорио је и кнез Михаило у својој беседи на Михаљској скупштини.<sup>272</sup>

---

<sup>268</sup> Протоколи скупштине... 1867...стр. 295.

<sup>269</sup> Протоколи скупштине... 1867...стр. 296.

<sup>270</sup> Протоколи скупштине.. 1867... стр. 284.

<sup>271</sup> Протоколи скупштине...1867... стр, 293.

<sup>272</sup> Живан Живановић, Политичка историја Србије, књ. I, стр. 122.

За изградњу пруге од Београда до Алексинца посматране су две трасе. Пруга би полазила од Смедерева. Једна траса би ишла преко Орашја левом обалом Мораве до Варварина и Сталаћа. Ова траса је оцењена као тежа, посебно део од Багрдана до Јагодине, за коју се сматрало да је непроходна. На том делу морало би бити изграђено много мостова, тунела и прокопа. То би било несигурно због лошег земљишта. Пруга поред Мораве морала би да буде постављена на трошним стенама, што би поскупело изградњу пруге, а саобраћај не би био сигуран. Друга траса наставила би од Орашја долином Мораве до Свилајнца, и долином Ресаве до Великог Поповића, Крушара, Ћуприје, Делиграда и Алексинца. Ова траса је препоручена, не само због јефтиније изградње, већ и зато што би повезивала сва места поред Мораве, осим Јагодине, која би могла да користи станицу у Ћуприји.<sup>273</sup>

За Мораву је постојала тврдња, да би уз велике радове, за годину дана могла да постане пловна од Ћуприје до њеног ушћа.

Скупштина је завршила рад 13. октобра 1867. године

---

<sup>273</sup> Протоколи скупштине...1867... стр. 235.



## СКУПШТИНЕ У ВРЕМЕ НАМЕСНИШТВА

### ВЕЛИКА НАРОДНА СКУПШТИНА У ТОПЧИДЕРУ

#### ИЗ 1868. ГОДИНЕ

После убиства кнеза Михаила у мају 1868. године, привремено намесништво расписало је изборе за Народну скупштину која је одржана 20. јуна у Топчидеру. Избори су одржани на основу постојећег закона о скупштини, само је сада бирано четири пута више посланика. Укупно је изабрано 504 посланика. Према броју пореских глава, у Јагодинском округу требало је изабрати 32 посланика: Јагодина са 930 пореских глава 4 посланика, белички срез са 3517 пореских глава 8 посланика, левачки срез са 4049 пореских глава 8 посланика и темнићки срез са 5043 пореске главе 12 посланика.<sup>274</sup> У Ћупријском округу, према броју пореских глава, број посланика је износио 24, и то: Ћуприја са 535 пореске главе бирала је 4 посланика, ресавски срез са 6580 пореских глава бирао је 12 посланика и параћински срез са 4505 пореских глава 8 посланика.<sup>275</sup>

За Велику скупштину из Јагодинског округа, изабрани су:

За варош Јагодину: Димитрије Цветковић, свештеник, Петар Димитријевић, Димитрије Банковић, Тодор Аранђеловић;

За срез Белички: Јован Векић, Милисав Радојевић, Андрија Матић, Милован Милошевић, Цветко Нешић, Сава Милићевић, Никола Тодоровић, Нићифор Пауновић.

За срез Левачки: Теофило, архимандрит, Милосав Вукомановић<sup>276</sup>, Тодор Бељић, Андрија Поповић, Милоје Вагамировић (Ваганаровић), Миленко Петровић, Тодор Анђелић, Симо Моравкић.

---

<sup>274</sup> *Србске новине*, бр. 65. 1. јуни 1868.

<sup>275</sup> *Србске новине*, бр. 65. 1. јуни 1868.

<sup>276</sup> Милосав Вукомановић, због болести сина није присуствовао седницама скупштине, а други посланик није био изабран.

За срез Темнићи: Петар Дедобарчевић, свештеник, Станоје Протић, Јанићије Пеших, Гаја Мијајловић, Алекса Петковић, Крста Радосављевић, Димитрије Грубач, Тодосије Павловић, Јанићије Додић, Јевта Милићевић, Арса Жикић, Божин Јовановић.<sup>277</sup>

У окружју Ћупријском изабрани су:

За варош Ћуприју: Милија Поповић, Јован Стојановић, Милосав Ристић, Никола Симић.

За срез Ресавски: Димитрије Манојловић, трговац, Сима Вучковић-Илић, кмет, Радисав Милосављевић, водник, Милош Јевтић, кмет, Кирил, игуман, Вуле Поповић, кмет, Богосав Давидовић, кмет, Ђорђе Поповић, кмет, Богосав Мијајловић, земљорадник, Миленко Голубовић, земљорадник, Марко Николић, кмет, Матија Милорадовић, земљорадник.

За срез Параћински: Димитрије Димитријевић, Божин Бошковић, Антоније Станојевић, Коста Димовић, Радивоје Рајић, Милосав Митровић, Милован Илић, Ранча Гојић (Ранко Гајић).<sup>278</sup>

Скупштина се састала у Топчидеру код кнежевог двора. 20. јуна.

После извештаја комисије за проверу пуномоћја, сви посланици положили су заклетву, која је гласила: *Закљичем се Богом Свемогућим, да ћу као посланик велике народне скупштине у саветовању и давању гласа само благо отечества пред очима имати. Тако ми Господ Бог помогао и тако да могу дати одговор на његовом страшном суду.*<sup>279</sup>

У наставку скупштине посланицима се обратило привремено намесништво. После беседе за кнеза је једногласно изабран Милан Обреновић, унук Јеврема Обреновића. Како је нови кнез био малолетан, изабрано је намесништво, које је вршило кнежевску власт до пунолетства кнежевог. Документа о избору

---

<sup>277</sup> *Србске новине*, бр. 89. 28. јуни 1868.(АС, НС, Ф I, р-1/1868.) Протоколи Велике Народне скупштине која је држана у Топчидеру после убиства књаза Михаила М. Обреновића III, у четвртак 20. јуна 1868. Београд 1869, стр. 9, 10.

<sup>278</sup> *Србске новине*, бр. 89. 28. јуни 1868. Протоколи Велике Народне скупштине...стр. 10.

<sup>279</sup> Протоколи ... стр. 11.

Кнеза и Намесништва потписали су сви посланици Велике народне скупштине, сви чланови Државног савета и сви чланови Владе.

После избора кнеза и Намесништва скупштина је требала да заврши рад. Међутим, скупштина је наставила рад и донела један акт, који је упутила Намесништву и влади, у коме је навео у 17 тачака све оно што је требало извршити:

1. *Александар Карађорђевић бивши књаз српски, за кога је доказано, да је он и пређашњој и садашњој завери против Књаза Михаила III. не само повод но и главни виновник; да се он на тај најподлији посао, где је год затребало немилице новац давао; да се је у томе служио сродницима, који су државне службе имали, - предаје се и он и његово племе вечном проклетству од васцелог народа српског, и да не може нити он, нити ко други од његова племена никада за вечна времена на српску владу доћи; да се он – Александар и његов син Петар, и сви остали саучесници овог недела изишту из земље, у којој су, па да се предаду суду на осуђење; и на послетку, да се из његових добара у Србији измире трошкови његовом пакленом намером проузроковани.*

2. *Да се књажеве убице и њихови саучесници најстрожије истраже, и без икаквог милосрђа казне, пошто се предаду вечном проклетству, и да се и из њиховог имања такође наплате учињени трошкови.*

3. *Народ српски, прожалошћен великим губитком у личности Књаза Михаила, у својој дубокој туги криви министре, под којима је била полиција и апсеничко заведење у Топчидеру, без чије нехатости, не би се искусио тако велики губитак. Нарочито народ превелико жали на београдску полицију, која није на време ушла у траг злочинцима, који се толико времена врзаше по Београду.*

4. *Да се у име народа искрена благодарност изјави свим саборима и општинама иностраним, што се показаше саучесницима у превеликој нашој жалости за изгубљеним Књазом Михаилом.*

5. *Да се наследство у племену Обреновића законом прошири и на мушко потомство од кћери књаза Милоша Обреновића I.*

6. *Чување и васпитање младог Књаза Милана M. Обреновића IV. Препоручује се најозбиљнијем старању намесника књажевог достојанства.*

7. *Жеља је народа, да се Намесништво књажевог достојанства према иностранству у свему држи онако, како се држао покојни Књаз Михаило, т.ј. у свему достојно Србије и српског народа, који ће за своје достојанство жртвовати своју крв и своје имање.*

8. *Да се што пре сазове редовна народна скупштина, а иза тога да се сазива сваке године.*

9. *Да се закон о народној скупштини прошири према потреби времена и жељи народа.*

10. *Да се изда закон о слободи штампе, такође према околностима и потреби времена.*

11. *Да се што пре изда закон о суђењу поротном, јер је то прека потреба према нашим околностима.*

12. *Да се изда закон о одговорности министара.*

13. *Да се изјави благодарност од стране народа сестри и рођацима покојног књаза Михаила на великој родољубивости указаној према младом књазу и народу српском.*

14. *Пошто се догађа, да разбојници често утекну с робије, у којима случајевима народ трпи превелике штете, једно што ови зликовци чине крађама и насиљем штете непосредно, друго што су веишти, те друге људе навлаче на зла дела, и треће, што је чеиће у таквим случајевима велики број људи принуђен оставити своје послове, те по заповести власти гонити зликовце, народ жели да се они преко пресуде судске неодкивају.*

15. *Да се већи злочинци, било кога реда и занимања подвргнуна робији посведневном раду, и да се кућа за овакве злочинце из Топчидера премести где на сигурно место, одакле не могу утећи.*

16. *Кад који чиновник у овим изванредним околностима остави државну службу, да му се не да пензија и да се после никад у службу не прими.*

17. *Сав народ српски очекује и жели, да чланови намесништва књажевог достојанства сложено и једнодушно,*

*упражњавају врховну књажевску власт, коју им је сходно закону народ поверио.*<sup>280</sup>

Велика Народна скупштина завршила је рад 24. јуна.

\*

Поводом ступања на престо кнеза Милана Обреновића упућени су многобројни телеграми. Из Јагодине су 23. јуна упућена три телеграма:

*Обреновићи су спаситељи србскога народа, они су му носиоци и котва среће, Ви сте му Господару, узданица и утеха.*

*Извештен да Вас је велика скупштина по жељи васцелога народа једнодушно потврдила за господара Србије, народ беличког среза најрадосније честита Вам ступање на престол.*

*Живио, Господару, и срећан нам био, да достојно наставиш велика дела твојих великих предака, а народ ће се топло молити Богу за твој дуг и крепак живот и стојаће чврсто уза Те и биће готов да за твој престол и срећу отачества жртвује живот и пролије крв своју.*

*Живио Милан М. Обреновић IV. Књаз Србски.*

*У име свега народа беличког среза: начелник ср.беличког, Павле Л Павићевић; кметови: Милан Миловановић, Филип Трифуновић, Владимир Јоцић, Радомир Петровић, Саво Станојевић, Марко Живковић, Мита Митић, Обрад Петровић, Никола Стојановић, Јова Стојадиновић, Рако Павловић, Стојадин Милошевић, Милосав Дамњановић, Мијајло Јевтић, Јовча Стојановић, Стеван Стојадиновић, Милан Петровић, Милоје Лазаревић, Ристо Симоновић, Милош Степић, Марко Петровић, Стоша Недељковић.*<sup>281</sup>

\*

*Велика скупштина дала је веран израз жељи народној, изабравши вас, Господо, који сте радећи са неумрлим великим кнезом Михаилом М. Обреновићем III. за срећу народа Србскога делом осведочили, да свој народ искрено љубите.*

---

<sup>280</sup> Протоколи...стр. 36.

<sup>281</sup> Србске новине, бр. 87. од 25. јуна 1868.

*Народ темнићког среза искрено вас поздравља и честита вам овај избор као срећу Србства, а уједно вам ставља у аманет патриотско продужење великих дела великога Михаила, ставља вам у аманет свога општега љубљенога младог кнеза Милана М. Обреновића IV. док недостигне пунолеће.*<sup>282</sup>

*Ви сте једини стубови, којима ће наш светли књаз Милан дићи нашу милу Србију на онај ступањ слободе, којој беше пут прокрчио и све нас повео његов велики стриц наш, неумрли витешки књаз Михаил. С тога се од свег срца радујемо што Вас на томе узвишеноме месту видимо и кличемо: Живио кнез Милан! Живела господа намјесници.*

*У име целог народа темнићког среза: начелник среза темнић. Димитрије Илић, писари: Атанасије Барјактаревић, Пет. Поповић, кметови: Давид Милосављевић, Златан Станковић, Милета Ружић, Саво Ступљанин, Љубомир Васић, Тодор Степановић, Луко Стевановић, Милоје Јовичић и Павле Јовановић.*<sup>283</sup>

\*

Из Параћина телеграм Великој Народној скупштини упућен је 20. јуна 1868. године:

*Великој Народној Скупштини*

*Топчидер*

*Глас о постављењу Милана М, Обреновића IV за Књаза Србског, преиспунио је радошћу и народ овога краја.*

*Скупштина, као верна представница свога народа, испунила је достојно свој задатак и при томе показала је да је умела подпуно сватити праву потребу свога отечества и одазвати се искреној жељи народа Србског*

*Народ овога среза изјављујући чувства своје захвалности скупштини, уједно жели да би бог и одсада скупштину постојано одржао, у ономе правцу, који нас истинитој срећи и напредку води.*

*Живио Милан М. Обреновић IV Књаз Србски*

---

<sup>282</sup> *Србске новине*, бр. 87. од 25. јуна 1868. На допису упућеном намесницима, следе потписи истих лица као на предходном допису.

<sup>283</sup> *Србске новине*, бр. 87. од 25. јуна 1868.

*Живела Народна скупштина!*

*У име народа Среза Параћинског Начелник Срески, Димитрије Ристић...начелник параћински, Јосиф Петровић. Кметови общине параћинске, Ђ. Љубисављевић, М. Стојановић. Одборник Алекса Петковић. Кметови селски община. Љубисав Радуловић, Ђорђе Јевтић, Сретен Јаковљевић, Милоје Јовановић, Тила Ђокић, Марко Радојевић, Радисав Јовановић, Таса Димитријевић, Живан Аџић, Милосав Костић, Паун Новаковић, Обрад Младеновић, Петар Милојевић, Петар Траиловић, Марко Шутић, Станоје Глигоријевић, Живко Лазић, Петар Милошевић, Димитрије Поповић, Тодор Воиновић, Никола Мартиновић.<sup>284</sup>*

УСТАВОТВОРНА СКУПШТИНА ОДРЖАНА У  
КРАГУЈЕВЦУ

10 – 29. ЈУНА 1869.

Намесништво је шест месеци после завршетка скупштине основало *Светоникољски одбор*, јер је сазван за 6. децембар 1868. године. Одбору је стављено у задатак да припреми пројект новог устава. Одбор је требало да се изјасни по питањима: 1. Да ли је Србији потребан устав; 2. Да ли се устав може донети за време владе малолетног кнеза; 3. Треба ли у новом уставу задржати установу Велике народне скупштине за поједине политичке догађаје и послове. Да би се тај устав према потреби проширио и допунио одлучено је да се распишу избори за Велику уставотворну скупштину. Скупштина је заказана за 10. јун 1869. године у Крагујевцу.

Укупно је било изабрано 516 посланика. Према броју пореских глава Јагодински огруг је бирао 32 посланика: Јагодина са 907 пореских глава 4 посланика, белички срез са 3476 пореских глава 8 посланика, левачки срез са 4195 пореских глава 8 посланика и темнићки срез са 5141 пореском главом 12 посланика.<sup>285</sup> У Ћупријском округу бирају су 26 посланика. Ћуприја са 539 пореских глава бирају је 4 посланика, ресавски срез са 6831

---

<sup>284</sup> АС, НС, Ф I, р-6/1869.

<sup>285</sup> *Србске новине*, бр. 60. 20. мај 1869.

пореском главом 12 посланика и парафински срез са 4556 пореских  
глава 8 посланика.<sup>286</sup>

У Јагодини су 1. јуна на изборној скупштини вароши  
Јагодине која је била састављена од 184 избирача, изабрани за  
посланике: Димитрије Банковић, трговац и председник општинског  
суда, Тодор Аранђеловић, трговац, Јован Косовљанин, трговац и  
Стеван Маленовић, јавни правозаступник из Београда.<sup>287</sup>

У срезу беличком изабрани су за посланике: Вујица  
Миловановић, Риста Нешић, Риста Симеоновић, Никола Ристић,  
Милан Миловановић, Андрија Матић, Милосав Ивановић, Стеван  
Јевтић;

У срезу темнићком на изборној скупштини одржаној 1. јуна  
1869. године у Бачини, за посланике су изабрани: Петар  
Дедобарчевић, свештеник из Поточца, Недељко Поповић,  
свештеник из Велике Дренове, Јован Ацић, земљорадник из  
Милутовца, Алекса Петковић, главни кмет општине јасичке, Крста  
Радосављевић, главни кмет општине бачинске, Радојко  
Милосављевић, главни кмет општине бачинске, Божин Јовановић,  
главни кмет општине поточке, Љубомир Васић, главни кмет  
општине доњо-крчинске, Јанићије Пешић, земљорадник и  
батаљонски командир из Маскара, Гаја Мијајловић, Глигорије  
Миленковић, Радоје Павловић;

У срезу левачком, на изборној скупштини одржаној 1. јуна у  
Рековцу, изабрани су за посланике: Василије Парађанин из Пољне,  
Тодор Анђелић из Рековца, Миленко Петровић из Каленићког  
Прњавора, Стеван Васић из Ратковића, Стеван Јевтић, свештеник из

---

<sup>286</sup> *Србске новине*, бр. 60. 20. мај 1869.

<sup>287</sup> *Србске новине*, бр. 65. 25. јуни 1869. За посланика је изабран Петар  
Митровић, који је одустао од избора због својих обавеза у трговини, па је  
уместо њега за посланика одређен Стеван Маленовић, као кандидат који је  
после Петра Митровића имао највећи број гласова.

АС, НС, Ф I, р 2/1869. Пуномоћје су потписали председник изборне  
скупштине Милоје Јевтић, члан општинског суда и одборници општине  
вароши Јагодине: Анта Аврамовић, Вељко Нешић, Висарион Николић,  
Алекса Голубовић, Која Катић, Сава Петковић, Павле Рашић, Анта Јоцић,  
Петар Стојковић, Љубомир Здравковић, Димитрије Цветковић, Михаил  
Михаиловић, Јован Ђорђевић, Ђока Стефановић, Лазар Ђорђевић, Петар  
Митровић.

Медвеђе, Милосав Вукомановић из Доње Сабанте, Андрија Поповић из Љубостињског Прњавора, Тодор Стојадиновић из Медвеђе.<sup>288</sup>

У Ћупријском округу, за посланике су изабрани: за варош Ћуприју Милосав Ристић, Мијушко Тодоровић, Маринко Петровић, Велисав Стефановић; у ресавском срезу Коста Великић, Милован Радошевић, Дина Цанковић, Милосав Грбић, Кирил, игуман, Ђорђе Поповић, Димитрије Манојловић, Милован Николић, Милан Јовановић, Милан Савић, Марко Николић, Матеја Милорадовић; у параћинском срезу Димитрије Димитријевић, Мита Миладиновић, Димитрије Илић, Радивоје Рајић, Марко Ђорђевић, Лазар Дулић, Стеван Савић, Мијајло Радивојевић.<sup>289</sup>

Приликом прегледа пуномоћја и прозивке посланика, комисија за преглед пуномоћја је приметила да су за посланике у Јагодини и Ћуприји, као и неким другим местима, изабрани јавни правозаступници, који као бивши чиновници нису могли да буду народни посланици, јер су улагали у чиновнички фонд. Тако су на основу овога, престали бити посланици Стеван Маленовић за варош Јагодину и Мијушко Тодоровић за варош Ћуприју, као и Кирил, игуман за срез ресавски, јер као свештеник није плаћао порез. Они су били посланици само три дана, и плаћен им је пут у њихова места из државне касе. Истовремено наложило се министру унутрашњих дел да распише изборе за одбијене посланике, међу којима и за Мијушка Тодоровића и игумана Кирила. У одбор за преглед пуномоћја, поред других посланика, изабрани су: из Јагодинског округа Димитрије Банковић, а из Ћупријског Димитрије Димитријевић.<sup>290</sup>

После конституисања скупштине, Кнез је 12. јуна отворио скупштину кратким обраћањем. Много значајније обраћање посланицима на отварању скупштине, било је обраћање Јована Ристића. Он је навео да је скупштина сазвана у циљу договора са народом и државним саветом: *Је ли потребно да се земљи да нови устав, па ако јесте, да може у претрес узети и решити и сам*

---

<sup>288</sup> АС, НС, Ф I, р-2/1869.

АС, НС, Ф I, р 2/1869. Пуномоћје су потписали, председник изборне скупштине Милан Ћупић и повереници из свих општина левачког среза.

<sup>289</sup> АС, НС, Ф I, р-2/1869. У Протоколима се налази име Косте Димитријевића, док се не наводи име Косте Великића, стр. 95.

<sup>290</sup> Протоколи Велике народне скупштине одржане 10. јуна 1869. у Крагујевцу, Београд 1870, стр. 3-4.

*устав који ће важити пошто га намесници књажевог  
достојанства потврде.*

После отварања скупштине изабран је одбор за састављање адресе, у који су изабрана по два посланика из сваког округа. Својом адресом скупштина је одговорила: *да је време и потреба, да се даде земљи нашој нов устав, који ће, издан у договору народа с владом, бити прави законити израз опште воље.* Скупштина је такође желела такав пројект устава којим ће се признати народу одлучујућу одлуку у потпуном законодавству, а уједно законом одредити оне установе које осигуравају: живот, част, слободу и имовину грађана, сазивање скупштине сваке године; независност судске власти; равноправност свих пред судовима; одговорност чиновника уопште; одговорност министара; општинску самоуправу; слободу штампе; поротни суд за крађе и паљевине, и на крају, такво уређење судских, полицијских, финансијских и друге власти ради задовољења свих потреба народа.<sup>291</sup>

Димитрије Димитријевић је изразио сагласност са неким посланицима да је непотребно набрајати у адреси све појединости, кад ова скупштина усваја одлуку прошлогодишње скупштине. Још је додао, да влада поднесе такав пројект устава, којим ће народу признати потпуно суделовање у законодавству, као и да се неће ништа решавати без народа, како би Србија постала правна држава.<sup>292</sup>

На седници од 17. јуна изабран је један одбор ради решавања неких питања уставног нацрта, који су се односила на Народну скупштину. Одбор су чинила по два посланика из сваког округа. Из Јагодинског округа то су били Недељко Поповић и Јован Косовљанин, а из Ђупријског округа Димитрије Димитријевић и Милосав Ристић. Одбор је усвојио све предлоге владе, док је за разлику од предлога владе, прихваћено мишљење да све посланике за Велику народну скупштину бира народ.

---

<sup>291</sup> Милосав Грбић, посланик среза ресавског, предложио је, да сваки посланик о адреси најпре обавести своје бираче, па затим да скупштина одлучује о томе.

На скупштини је нарочито говорио о слободи штампе прота Јован Јовановић, бивши посланик Јагодине, тадашњи посланик Крагујевца.

<sup>292</sup> Протоколи ..стр. 18.

Пошто је у скупштини прочитан цео уставни нацрт, изабран је одбор у који су ушла по три посланика из сваког округа и Београда, да би се поново проучио уставни нацрт.<sup>293</sup>

Пошто је одбор проучио нацрт устава, министар унутрашњих дела је читао устав пред посланицима. На предлог нацрта устава многи посланици су имали примедбе. У првом делу: о државној области, савету, наследству престола и намесништву књажевог достојанства, прва четири члана прихваћена су без примедби. Тек око 5. члана, у коме је стајало да кнез потврђује и проглашава законе, развила се дискусија. Неколико посланика је сматрало да скупштина неће имати потпуну законодавну власт, него само саветодавну. У члану 10 одбачен је предлог којим је проширено право наслеђа на побучну линију Обреновића, и на потомке кћери кнеза Милоша. У истом члану је додато: да никад нико не може бити изабран за кнеза од фамилије Карађорђевића. У истом делу ограничен је члан 13 по коме се за намеснике могу бирати само министри, саветници и судије виших судова.

У другом делу *О правима и дужностима грађама* нису обезбеђене грађанске слободе. Није забрањена цензура, није било речи о политичким зборовима и удружењима, није обезбеђена тајност писама и телеграма, грађанима није дато право да непосредно туже чиновнике без одобрења владе. Није укинута смртна казна нити је забрањено издавање политичких криваца. Није предвиђен поступак о притвору и трајању притвора. И ове умањене слободе обеснажене су чланом, по коме влада може у случају преке опасности за јавну сигурност да их привремено укине.

Трећи одељак се односио на Народно представништво. Није уведено опште право гласа. Уставом није уведено тајно гласање, ни непосредни избор посланика по срезовима. Права народне скупштине сведена су на изјављивање жеље и предлагање измена

---

<sup>293</sup> Коста Димитријевић је предложио да се, поред читања у скупштини, нацрт устава штампа, како би сваки срез добио по један примерак, да би се боље проучио.

Дина Цанковић није се слагао са формирањем посебног одбора, већ је предложио да се пројект устава чита у скупштини, и да се на седницама износе примедбе.

приликом доношење закона. Ни буџетско право скупштине није у потпуности регулисано.<sup>294</sup>

За Велику народну скупштину предложен је избор часништва искључиво од стране посланика. За овакав избор залагао се и Петар Нешић.

Имунитет посланика за говоре у скупштини зависио од одлуке већине, ако се у говору посланика нађу неке речи које могу да се протумаче као преступ. Није утврђено ни место ни време заседања скупштине. Ни одлагање нити распуштање скупштине није прецизирано. Једино добра одредба, што је за кворум било потребно присуство  $\frac{3}{4}$  од целокупног број посланика.

У четвртом одељку је обухваћен Државни савет. Његова улога је ослабљена уставом, мада је савету и даље остао велики број надлежности.

У шестом одељку се говори о државној служби и министарској одговорности, али се не одређује рок за њену застарелост, ни састав суда за суђење министрима.

У седмом одељку наводи се независност судска, али није обезбеђена сталност и непокретност судија.<sup>295</sup>

## Предлози

### 1.

#### *Великој Народној Скупштини*

#### *Предлог од посланика окр. Јагодинског*

*1.во Да се у стајаћој војски не узима од отца наистарији синови нити јединци у отца, него други и трећи син. И то овим редом, да обштина са одбором своим из они кућа избере војника*

---

<sup>294</sup> Протоколи... стр. 56. Милосав Ристић, са још неким посланицима, предложио је да се за посланике не могу бирати ни адвокати, а не само чиниовници.

<sup>295</sup> Протоколи... стр. 86. Коста Димитријевић је предложио да се законом забрани да кривци могу узимати заступнике.

Лазар Поповић је предложио, да поред судије који суди, седе још два кмета. Коста Димитријевић је предложио, да и над овим суђењем буде контроле.

Дина Цанковић је предложио да се укине закон о адвокатима, и да свако може да бира свог заступника.

*кои су наиздружнији па да и регрутној комисији представи; а не по коцки па јединац оде а другога пак остану. Даље у више случајева има живи примера да чим један син из стајаће војске дође, а други одма по коцки иде и тако неки непрестано у служби а неки никакво и недолазе.*

*2. го Да се пензија само оним лицима п чл. 108 Устава даде, а свима осталима кои по чл. реченом неспадају а сада је уживају да се одузме.*

*3. ће Чиновници кои су у фонд улагали чим се по кривици из дужности одпусте да своја улагања натраг приме. А ако неби ктели они примити, онда нека сами себи званичнике за те дужности постављају и нека му они плаћају, а не држава.*

*4. то Да сваки родитељ кои има два потомка жељена у задрузи државни данак плаћа и овај је већ једном Комисијом разрешен да се после не уводи у данак кад би му се један потомак оделио а овај 60 година претурио.*

*5. то Да среске старешине државне служитеље не смеду на своје приватне послове употребљавати.*

*6. Просте масе кад под суд на расположење доћи не могу да држави данак не плаћају.*

*7. Да обштински судови могу судити и о ... до 600 гроша, а сва њихова потврђенија, да се сматрају као јавне исправе. Кад судови до обштински пресуде за 500 гроша незадовољна страна да може апелирати код окр. судова, а не код среске власти.*

*8. Да села Прњавори који су у кругу манастира затворена новијег времена имају право на утрине и планине као и други обштински народ. Даље да им се за њихове потребе могу давати од ... у истои ... објављена, као да се од тих утрина могу сиротним људима од исти на уживање без икаквог процента.*

*9. Да се Цигани чергарски гди су у једној обштини више од две фамилије распореде у свакој обштини по две, а не у једној по 10 или 20 фамилија па се краће много догађају и срамни обичаји уводе.*

*10. Насипи и друмови главни куда се трговина води да буду простори око насипа и друмова како бар један чопор с обе стране проћи могу, а не као што је до сад било да трговина не може се на насипу размаћи, на насипу ноћива и тим се насип квари да га народ*

*мора на терету често оправљати а онима који су до насипа самог поорали нек им се у накнаду код друге опште земље надокнади.*

*11. Народ Србски не може никакво изоставити а да се бивши министри и Београдска полиција не узму на одговор и предаду суду да се са свим могућим средствима истражи случаи ... или невини, за смрт великог и нигда незаборављеног Књаза Михаила.*

*12. Да старе меане по друмова који задовољно комоције имају остану у радњи без да се по плановима градити морају.*

*13. Да се ограде ... проиштакима... градити морају, јер је то народу на највећој штете од скоро учињено.*

*14. Оно који под надзором своје полиције стоје да се неки знак постави како ће га на капи носити; да би се од тога сваки сачувати могао.*

*15. Да војници не служе поједине официре но владу и државу а не држе туђу децу и возају по колима жене и децу, а носе државне аљине.*

*16. Да се од протојереја одузме по 2 цванцика за известија... по 8 сати путују, него нека по надлежном свешт. припадне.*

*26.јуна1869.године*

*У Крагујевцу*

*Посланици: Недељко Поповић, свештеник, Василије Ф. Парађанин кмет, Милоје Миловановић, земљоделац, Алекса Петковић, Петар Дедобарчевић, свештеник, Андрија Поповић, Милосав Вукомановић, Стеван Јевтић, свештеник, Стеван Јевтић, Радоје Павловић, Јанићије Пешић, Божин Јовановић, Гаја Мијаиловић, Андреја Матић, Вујица Миловановић, Јован Аџић, Крста Радосављевић, Миленко Петровић, Тодор Анђелић, Риста Нешић, Милосав Ивановић, Тодор Стојадиновић, Никола Ристић.*<sup>296</sup>

2.

*Великој Духовској Народној Скупштини у Крагујевцу*

*Посланици Среза Ресавског усвојили*

---

<sup>296</sup> АС, НС, Ф I, р-6/1869.

1. Наше мненије да се адвокати у нашој земљи укину...постоји и да Министар правде умоли да код владе што пре...

2 ...да се Министар трговине постави како би нам земља напредовала јер то је нама један велики извор кога сваки Србин осећа

3. Нужно је да се у Свилајницу Надлежатељство построји јер народ овога округа трпи велике тешкоће а имаде начина да се помогнемо без икакови терета народни,- да се II одељење судско које у Пожаревицу постоји премести, и од округа Пожаревачког као срез дода, како би сви подједнако удаљени од надлежатољске били, као што ћу навести овди један пример. Жагубица из срез Омољски који је удаљен од Пожаревца 18 сати, а кад би било у Свилајницу само 8 сати, јер узимам пример једног, кад једна жена па са неким дететом пође до окружног места и као што су велике зиме где су се случајеви догађали у ждрелу да су се помрзли. Овај исти предлог усвојен на велико госпоинску скупштину год. 1864. и дат влади да га прегледа.

4. Да се наше правитељство постара за усвојење разне економије и рукоделеније у нашој земљи уведе како би наша земља напредовала.

5. Да се шуме уколико је могуће што више подижу и негују јер то је највеће благо у земљи, а од преке потребе.

6. Војници у Народну војску треба да су и чиновници-изузимајући само оне који су нуждни за извршење закона.

7. Да дају и чиновници своју децу у стајаћу војску као сви остали грађани, онда смо сви равноправни.

8. Прворођеног сина није нужно узети за стајаћу војску јер то је сваком брату прва одмена.

9. Нужно је да имамо Правитељствене магацине по свим извозним местима како би наше производе могли сместити, као што то у појединим државама постоје и онде трговина напредује, а и народ је се помаже.

10. Да се ђумручне таксе на ово земаљске производе на најмању меру сведу, како би се више из наше износили производи.

11. Да се овласти обштински суд да може о заузимању и преоравању земље пресудити до 500 гроша, а тиме би народ од велике користи ползовао.

12. Срески сатарешина када по срезовима путује треба о свом трошку а не обштинском.

13. Да се војницима стајаће војске плаћа ... јер су сваки дан на нападном послу.

14. Да се мере у Србији по једнако уведу те тим да се до праве мере дође.

15. Да се уредбе о еснафима уреде.

16. Да се друмови од села до села изграде, како би и онај сиромашни са својим нејаким воловима своје продукте на пијаци могао донети.

17. Решенија које обштински суд званично спроводи другом обштинском суду да га пошље без платно...као други државни акти.

18. Да се у сваком окружју Реалке и ... школе подижу, јер видимо гди ове постоје имамо...и ...грађана.

19. Инжињери окружни да буду дужни и обштинске потребе без плаћања прегледајући.

20. Кад отац има два сина ожењена па ма било и да су подељени, то отац да није дужан данак плаћати, јер је имање његово издељено.

21. Пензионерима да се пензије издају на онај свој улог колико је уложио, а друго пензионери који отечеству на издајство иду се свим укине.

22. Да се механе које су постојећем плану направљане отворе.

23. Да се воденичне таксе на ујам одреди као што ... и код механе.

24. Да се удовица која се преуда за другог само пристojно удомљебије изда.

25. За свештенике да се тарифа код сваког обштинског суда и кулук да му није дужна обштина дати.

26. Да редовне скупштине поднесу све примедбе које скупштина за сходно нашла буде, односно законе, које скупљене на предходној идућој скупштини ... како би она могла своје решење донети.

27. Да се закон о наслеђивању измени кад два брата један мушке а други женске деце да сви имаду равне части па ма и у задруге били.

28. Да се овласти обштински суд, оне лупеже који нису свој данак платили, да се силом закона на рад упуте, - на полу за своје деце, а полу ... данка.

29. Да се оборе таксе на стоку ...

30. Да се утрине где се обштине договоре могу заградити.

31. Да се определи законом да војник народне војске буде у првој класи до 40 године а у другој до 50 године и то пешаци.

32. Да се командирима речени ... не издаје, јер је казано законом да сваки народни војник бесплатно служи, а ... службу што се зове командир.

33. За земљу обштинску да сама обштина располаже.

34. За официре није нужно да војници стајаће војске и њиови покућари буду.

35. Да се новци по чаршијском течају у државним касама примају, а тако исто и плата чиновницима изда, само да се државни данак по постојећем закону наплаћује.

36. Да се овласте обштински судови да оне тапије од непокретности... вежу као и код окружни судов.

37. Друмови по главним местима гди трговине пролазе оставе простора које законом одређено, јер тиме се трговина спречава.

#### *Посланици Среза Ресавског*

*Коста Димитријевић, Марко Николић, Матеја Милорадовић, Милован Николић, Милован Радошевић, Милан Јовановић, Милисав Грбић, Ђорђе Поповић.*<sup>297</sup>

---

<sup>297</sup> АС, НС, Ф I, р-6/1869.

Дина Цанковић је предлагао да се укине закон о адвокатима, па да свако може кога хоће да узме за заступника.

3.

*Народној Свето Духовској скупштини у Крагујевцу*

*Посланика Среза Ресавског из Свилајнца –*

*а. Над пропалицама који под туђом фирмом живе...*

*б. Чл. 361 Закона о поступку судском за грађанска дела да се сасвим укине јер нема никакве целии што је уведен.*

*в. Према множеству житељства в. Свилајнца, према прегрдном простору окр. пожаревачко, гди је већ дошло до немогућности да окружна надлежства са тим окружјем, које је поготову три друга окружја износима рукује, -праведно би било дати у Свилајницу окружно надлежство, да се варош ова која је некад окружно надлежство имала, и које је од скора напредовати почела унапреди, и да се народ који у околини ове вароши живи учини то, да и он ужива оно што уживају они народи који у мањим окружијма живе. Тако исто*

*г. Да се одобри да убудуће у вароши Свилајницу буде главно зборно место за народну војску, но што је сад, сходно ономе што је било закључено на св. Преображенској акупштини 1861. године.*

*д. Да се највећи...и највећа брига државна обрати на уређење добрих друмова и да се све вароши и варошице вежу са добрим друмовима између себе, са друмовима среским, са друмовима између општина, са главним друмом цариградским и са воденим прелазима. Следствено овоме да се в. Свилајнац веже са друмом Цариградским са... Међутим поред свију главних друмова куда трговина пролази, која је главни извор наше...и плаћања данка државног, да се остави нуждни простори за напредак трговине као што је то више пута на предходним скупштинама предлагано било, и као што о томе и има ... но досад није у свему ...приведени.*

*е. Да се свака среска варош веже са окружном уредном поштом. Следствено овоме да се и наша варошица Свилајнац веже са Ћупријом дотле докле се неби правитељство угодно видело у Свилајницу окружно наджилителство поставило, а и сви пролази водени да се снабдеју уредним мостовима од државе или компанија.*

ж. У обите познато је да су по нашој земљи многа зла долазила отуда што су код нас уставом од 1838. год. наш народ сада као непрактичан ... замену власти подељене биле на полицајну, судску, просветну и т.д. па сваки чиновник на то... каже ја зависим од мог министра, и зато би добро било, да се при новом устројству досадања подела сасвим замени, и окружна надлежности установе, па у сваком окружју окружни старешина буде, и овај да заповеда свима чиновницима у окружју наодећим се т.ј. полицајним, судским, поштанским, телеграфским, докторима, инжињерима, учитељима, свештеницима и другим. Једноставно да је тај окружни старешинствима који у окружју живе а овај свима министрима одговара по струкама.

з. Поред досадањи министарстава да се још и два министарства трговина и економије установе јер су само ове струке за унапређење земље.

и. Да се досадање и распростирајуће мере у једнакост доведу и уреде.

ј. Да се на минералне наше воде назор обрати, и ако и уколико држава наша ... не се ова поједином друштвима за дуго известним условима, да би наши ... у овима добили оно што у страним земљама имају, и да би то изобиленију у овим и стране госте привукли.

к. Да од сада не може бити мајстор ни трговац који није свршио бар четири нормалне школе и док не положи мајсторство, и без овог да не може ни калауз бити, а ови опет при плаћању мајсторлука да морају положити кауцију и то трговци 100. мајстори 50. а калаузи 25. талира, која сума да иде у управу фонда на интерес, па ако би пропао помагајући да му се ово да у помоћ и на повратак свог стања.

л. У интересу народа, у интересу депутираца и у олакшању ...вршења скупштинских послова да се од сад скупштине држе у Топчидеру код Београда, а за овај посао може се начинити једна зграда која би се могла употребити за становање војске, а кад се скупштина држи војска би могла и под шаторима обстати. Следствено овом

м. Сва народна војска да се снабде са шаторима за сваки случај,

н. На шумodelаније да се особита пажња обрати,

- о. Да се прворођени син не узима у стајаћу војску,*
- п. Да се магацини на главним изводима за унапређење трговине саграде,*
- р. Да се обштинска кореспонденција сматра као званична, и иде бесплатно поштом,*
- с. Да се реалке по свим окружијма установе,*
- т. Инжињери и обштинске ствари да врше као и државне званично и без диурне,*
- у. Да се невернима, Књазу, влади и народу не да никаква пензија,*
- ф. Свака противу закона пресуда обштинска да се може уништити,*
- х. Да се највећи позар на то обрати, да се сви закони у земљи врше онако како гласе, н. п. да се пресуда мора извршити за онолико за колико закон гласи. А који се закон не може вршити како гласи, нек се дигне да га нема да се народ неомеће,*
- ц. Сваки онај који хоће у туђој обштини, вароши и на ваишару да прода, мора имати билет од свог кмета који ће предати купцу. Нови билет да се издаје без... ....*

26. јун `869. У Крагујевцу,

Посланици среза ресавског в. Свилајнца: Миленковић, Дина Цанковић, Д. ...<sup>298</sup>

4.

Подноси

За варош Ћуприју и срез параћински

- 1. Да влада Његове Светлости укине одма плату или пензију Христићу, Барловцу и њиховим друговима који су оставкама својим после смрти ...кнеза заклонили од сваке казне*
- 2. Да о адвокатима закон падне.*
- 3. Како судови окружни, тако и полицајне власти да буду дужне сваком и у свако време протоколарно саслушавати а судови окружни да буду дужни сваком расписе или позиве, преко полицајне*

---

<sup>298</sup> АС, НС, Ф I, р-6/1869.

*власти достављати, и то не само у свом окружју него по свим окружјама у земљи.*

*4. – прецртано.*

*5. Сви чиновнички синови без разлике да вуку коцку по закону за стајаћу војску, јер смо сви Срби пред законом равни.*

*6. Да су сви чиновници дужни по закону заједно са народном војском излазити на учење.*

*7. Сваки Србин ко једног сина имаде, да коцком за слање у војску не вуче, а тако исто ко више синова имаде, да не може најстарији коцку вући.*

*8. Гди обштине зајеле у варошима, и варошцама, да му државна власт поставља званично и способно лице председника а да плату примају из обштинске касе.*

*9. Ко каквоу земљу своју за 10 година притужава, учврстити у господарству, и да не може му се одузети.*

*10. да би се једном крађи на пут стало код живи марви дужан ће сваки продавац имати билет од надлежног кмета свог с којом ће бити дужан ... доказати да је марва његова.*

*11. Да и сведоцима код Примирителним свим судовима дангубу досуђује, ...*

*12. Да се сваком који код полицијне власти, при испиту кривица присуствује, да му крива страна дангубу плати*

*13. Да може власт у свако доба, на тужбу тужитељу подозрителному човек кућу претрести.*

*14. Да је ... да су судови дужни одредити једно званично лице, да ... пред судом заступају.*

*15. ...*

*16. Да се законом одреди ујму воденички, јер досад није постојао.*

*17. да се свуда и на свим местима кроз земљу нашу путеви посипу, и у добром стању одржавају.*

*18. Да се законом уреди, да обштински судови спор око заузимања земље, у вредности до 250 гроша чаршијски извиђују и пресуђују.*

19. *Да може обштински суд на захтевање парничара одређивати одборнике суда.*

20. *Да се поред свих друмова остави довољно простора земље, за пашу, и промету трговине, јер ово данас не постоји, а ово је за трговину сасвим ...*

21. *Да се умоли влада Његове Светлости да обрати пуну пажњу своју, на економно, занатлиско и трговачко унапређивање у нашој земљи, јер тај извор ... од куда до новца долазимо.*

26/6. 869. Милосав Ристић, Велисав Стефановић, Маринко Петровић, Димитрије Димитријевић, Мита Миладиновић, Димитрије Илић, Мијаило Радивојеевић, Радивоје Рајић, Стеван Савић, Марко Ђорђевић, Лаза Дулић.<sup>299</sup>

5.

1. *У јучерашњем одбору одређено би једно од најглавнији поставког отечественог Србина предложено и једногласно би усвојено, а то је да се замоли наша велика влада ако је и могуће да наше минералне воде које ... у Европи нема са нуждним зградама, како би наше отечество велике помоћи имали, и да наш новац у страном свету нетрошимо, и како би и из стране земље у нашој земљи увели, а ако није могуће правитељству нашем оно да да на известна лица... условија како би се наша земља користила и напредовала, а сада овог предлога нигде нема.*

2. *Би предложен један параграф 361. Грађанског закона у који се каже да сваки мора у месту имати ... ако га нема оно му се на здање дувара закује то је ... да се влади достави, и било је усвојено од одбора и овога нема.*

3. *Би усвојен предлог..., а ово је за сиротне који само 10 ока има и кад самеље он добије самом 8 а држим да је вода сваком на служби, и да није никакову аренду заводу платио и овога предлога нема.*

4. *За синове чиновничке би усвојено да и они дају војнике у стајаћој војски и од овога предлога нема а би јучер у одбору усвојен.*

*Посланик Среза Ресавског Коста Димитријевић.*<sup>300</sup>

---

<sup>299</sup> АС, НС, Ф I, р-6/1869.

<sup>300</sup> АС, НС, Ф I, р-6/1869.

\*

#### Одредбе устава из 1869. године о Народној скупштини:

Народна скупштина је народно претставништво; Народна скупштина састоји се од посланика народом изабраних и посланика које Књаз бира; Скупштина је обична и велика; Избори за посланике су непосредни и посредни преко повереника; Сваки срез и свака окружна варош бира за себе посланике и то на три хиљаде пореских глава по једног; Сваки Србин који је пунолетан и плаћа грађански данак на имање, рад или приход има право да бира посланике или поверенике; Ко има право да бира, може бити изабран за повереника, али за посланика може бити изабран само онај ко има пуних тридесет година и плаћа држави данак најмање 6 талира годишње; Чиновници и они који примају какво издржавање из државне касе, или који улажу у фонд удовички, а исто тако и правозаступници, не могу бити за посланике изабрани; ...Народни посланици нису само претставници оних који су их изабрали, него целог народа;...Сви посланици кад ступају у дужност, полажу заклетву...; Велика народна скупштина бира из своје средине председника или потпредседника, а обична народна скупштина, бира из своје средине шест лица и Књазу их предлаже, па Књаз поставља једног за председника а једног за потпредседника, а потребан број секретара скупштина бира из своје средине;

Законодавну власт врши скупштина са Књазем. Никакав закон не може без пристанка народне скупштине бити издат, укинут, измењен или протумачен...У обнародовању закона мора се казати да је пристанак народне скупштине претходио...; Само у случају кад је земаљска безбедност било споља било унутра у великој опасности, а скупштина није сакупљена, Књаз може што је нужно, сам, на предлог министарског савета, наредити, што ће силу закона имати, а кад се прва скупштина састане, њој ће се овако ванредно издати закон поднети на одобрење. Но без одобрења скупштине не може се ни у ком случају данак или општи прирез установити ни постојећи преиначити;...Када скупштина какав пројект закона сасвим одбаци, влада га може без измена поднети следећој скупштини, а истој може га поднети само са изменама; ...Без пристанка скупштине не може се држава задужити. Ако се земља налази у таквим околностима да није могућно ванредно сазвати скупштину, Књаз може на предлог Министарског савета, решити да се узме зајам који не сме прелазити суму од 200.000 дуката...;

Нико никада не може узети посланика на одговор за гласа који је он дао као члан скупштине; Но ако би његови изрази садржавали нападање на личност Књаза, књажевску фамилију, намеснике књажевског достојанства, скупштину или поједине чланове њене, онда председник може да предложи да се дотични члан за неко време искључи из скупштине...; Докле скупштина траје, њене чланове не може никаква власт ни позвати ни ставити у притвор, докле она не реши да се може ислеђење против њих отпочети, осим случаја кад се ухвати на самом делу злочинства или преступа;

Скупштина се сазива редовно сваке године, а кад важни и хитни послови захтевали може се и ванредно сазвати; Књаз сазива, отвара и закључује скупштину...;

Велика народна скупштина.- Посланике за велику народну скупштину бира сам народ, у броју четири пута више него за обичну скупштину. Велика народна скупштина сазива се кад је потребно: 1. да се изабере Књаз, кад је владајући преминуо а не би било престолонаследника по опредељењу овог устава; 2. да се изаберу насмесници књажевског достојанства кад се та потреба покаже; 3. да решава мењање устава; 4. да решава питања веће важности, о смањењу или размени неког дела државне области; 5. Када Књаз нађе за потребно да саслуша велику народну скупштину о каквом питању од велике ванредне важности за земљу.<sup>301</sup>

По завршетку дискусије устав је изгласан, и потписан од стране намесништва. После заклетве ступио је на снагу. Скупштина је распуштена 29. јуна.

## СКУПШТИНА ОДРЖАНА У КРАГУЈЕВЦУ 1870. ГОДИНЕ

Скупштина одржана 1870. године била је прва редовна скупштина после доношења устава, на којој је требало донети законе на основу Устава из 1869. године. Избори за народну скупштину одржани су 7. августа 1870. године. Према броју пореских глава требало је изабрати 97 посланика. Како није донет Закон о избору народних посланика, избори су вршени према ранијем закону. На сваких 2000 пореских глава биран је један

---

<sup>301</sup> Устав из 1869. године.

посланик. Јагодински округ бирао је пет посланика: Јагодина, 907 бирача - 1 посланик; срез белички 3476 бирача - 1 посланик; срез левачки 4195 бирача - 1 посланик; срез темнићки 5141 бирач - 1 посланик. Вупријски округ такође је бирао пет посланика: Вуприја 539 бирача – 1 посланик; срез ресавски 6831 бирач – 2 посланика; срез параћински 4656 бирача – 2 посланика.<sup>302</sup>

Кнез је на свака три посланика именовао по једног посланика, који су се одликовали науком или искуством у народним пословима. Кнез је именовао 24 народна посланика: три епископа, три судије касационог суда, двојицу судија апелационог суда, пет председника првостепених судова, два начелника министарства, три протојереја, три професора Велике Школе, двојицу директора гимназије и једног управника болнице (београдске). Са 97 посланика изабраних од стране бирача, скупштина је бројала укупно 121. посланика.

Према извештају одбора за пуномоћја изабрани су из Јагодинског округа: за варош Јагодину Јован Караматић, трговац; за срез белички Вујица Миловановић, земљорадник; за срез левачки Милосав Вукомановић, кмет; за срез темнићки Јанићије Пешић, земљорадник; за срез темнићки Алекса Петковић, кмет;

Из Вупријског округа: за Вуприју Јованча Стојановић, кмет; за срез ресавски Коста Димитријевић, трговац; за срез ресавски Вуле Поповић, кмет; за срез параћински Лазар Симић, трговац; за срез параћински Лазар Дулић, земљорадник.<sup>303</sup>

Скупштина се састала 14. септембра 1870. године у Крагујевцу у згради, која је била изграђена у порти цркве.

Народне посланике је најпре поздравио малолетни кнез Милан Обреновић, кога је у скупштину допратило 18 посланика. У име Намесништа посланицима се обратио Јован Ристић, један од намесника. У беседи је истакао важност устава из 1869. године, јер је *отворио широко поље да се природно развија и да бујном навалом не изметне у наред, који би народу, у његовом првом уставном лету, крила саломии а држави подкопао ону снагу, која се с признањем на задатак Србије не сме ослабити*. Говорио је, да је устав означио ново доба у историји српског народа и због свог политичког значаја,

---

<sup>302</sup> Српске новине, бр. 93 од 8. августа 1870. године.

<sup>303</sup> Протоколи Народне скупштине која је одржана у Крагујевцу 1870, стр. 9. Београд 1870. Српске новине, бр. 108, 12. септембар 1870. године.

и што је земљу увео у уставну владавину. Намесништво је желело да скупштина донесе законе, који би проиштили из новог устава.

Затим је излагање наставио значајем просветне струке за напредак земље, о унапређењу средстава за одбрану земље, и о финансијама, које су биле у врло повољном стању, тако да није никада било више готовине у државној каси од када Србија постоји..

На предлог председника скупштина је изабрала одбор, који ће поднети одговор на беседу Намесништва. Одбор је бројао 21. посланика, а међу њима су изабрани и Јован Караматић и Коста Димитријевић. Посланици су у одговору подржали нови устав, који је донет без спољашњег утицаја, и поздравили напредак свих државних струка покренуте у духу слободе и напретка.<sup>304</sup>

Ова скупштина је била отворена за све људе, које је интересовао скупштински рад. Врата скупштине су била отворена за све, а штампа је детаљно описивала скупштинске седнице.

После читања поздравних депеша, међу којима и депеше грађана Параћина и Свилајнца, започет је законодавни рад скупштине. На избору за председника скупштине Јован Караматић је добио 11 гласова. Пред почетак рада Коста Димитријевић је предложио набавку једног стенографа, који ће бележити све шта се на скупштини говори, и да се те забелешке предају јавности. Рад је почео избором два одбора који су требали да претресу законске предлоге: Закон о пословном реду у скупштини и Закон о пословном раду Државног савета. Међу члановима првог одбора налазили су се и посланици Милосав Вукомановић и Коста Димитријевић.

На овој скупштини донети су следећи закони: Закон о пословном реду у Народној Скупштини; Закон о пословном реду у Државном Савету; Изборни закон о скупштини; Закон о путном и дневном трошку посланика; Закон о министарској одговорности; Закон о печатњи; Закон о уређењу учитељске школе; Закон о народном позоришту; Закон о установљењу земљоделско-шумарске школе; Закон о избацивању из употребе аустријских крајцера; Закон о сеоским дућанима; Закон о усројству војске и т.д.

На скупштинском састанку 26. септембра расправљало се о извештају одбора за Закон о пословном реду у Народној скупштини. О појединим члановима овог закона говорили су многи посланици,

---

<sup>304</sup> Протоколи 1870. ...стр. 18.

јер су у закон унете неке одредбе, којих није било у уставу, а слабиле су имунитет посланика. По једном члану, председник скупштине могао је ускратити реч посланику ако говори о несавесном раду чиновника, а не наведе њихова имена. Ако их именује, скупштинска већина може посланика предати суду да одговара за истинитост својих речи. Прихваћено је мишљење одбора да се посланик који говори о кривицама неког чиновника, а не може прибавити потпуне доказе о томе може се предати суду. Коста Димитријевић био је за потпуно укидање овог члана, јер по њему посланик не би смео никада да говори о злоупотребама чиновника, ако не би могао то доказати. Група посланика на челу са Костом Димитријевићем, бранили су став да посланик није одговоран за своју дискусију у скупштини. Јован Караматић је подржао мишљење да нико не може отворити пут клеветама, и да сваки посланик одговара за неистините тврдње. Овим је још јаче утврђена неприкоснованост чиновника. Према једном другом члану овог закона, скупштинска већина може спречити говоре опозиционих посланика, изјавом да је скупштина довољно обавештена, и да председник објави завршетак претреса.<sup>305</sup>

На почетку расправе о пословном реду у скупштини постављено је питање полагања заклетве од стране архијереја. Коста Димитријевић је био за предлог да и они полажу заклетву, јер су посланици, док је Милосав Вукомановић био за то, да архијереји присуствују полагању заклетве и да је само потпишу. Предлог Милосава Вукомановић је, уз мале измене прихваћен, што је био предлог и одбора.<sup>306</sup>

Милосав Вукомановић је био против предлога да ако председник скупштине не врши своју дужност опомене, а ако то понови да се смени, јер председник нема решавајући глас већ само скупштина, и да против већине не може ништа.

Приликом расправе о изборном закону највише се говорило о томе колико треба да траје скупштински сазив и шта ако влада не сазове скупштину. Питање сазивања скупштине и расписивање

---

<sup>305</sup> У одбор за преглед пројекта о пословном реду у скупштини изабрани су Милосав Вукомановић и Коста Димитријевић. Вујица Миловановић изабран је у одбор за преглед Закона о уређењу учитељске школе и народног позоришта. У одбор за финансијско законодавство изабрани су Коста Димитријевић Милосав Вукомановић.

<sup>306</sup> Протоколи... 1870. стр. 48.

избора покренуо је Коста Димитријевић. Предлагао је да ако министар не сазове скупштину на време, онда то могу урадити сами посланици: *ми смо уверени да садања влада неће учинити такве незаконитости, али ови људи који су сад на влади несу несмртни и вечни; могу настати прилике, кад ћемо се кајати што нисмо то у закон унели.* Предлог Косте Димитријевића није прихваћен. Поводом истог предлога, Милосав Вукомановић је изјавио да не треба сумњати да влада неће сазивати скупштину, јер ако неби сазвала народ би се побунио. Обојица посланика сложили се са предлогом да се посланици бирају на три године, што је и прихваћено.<sup>307</sup>

Неке од важнијих одредбама изборног закона: право да бира имао је сваки грађанин Србије са навршених 21 годином старости, који уредно плаћа порез на имање, рад или приходе. Избор народних посланика врши се сваке четврте године на основу кнежевог указа. Општине су биле дужне да сачине бирачке спискове. У бирачки списак нису могли бити уписани најамни радници, затворски осуђеници, Цигани, скитнице и они који не плаћају бећарски данак. Бирачи су се на биралишту јавно изјашњавали за посланика.

Највише је било противљења око члана, којим је давао право скупштини да искључи посланике који не долазе на скупштину. То је било у супротности са уставом, јер је посланике бирао народ и нико нема право да им одузима мандат, осим ако су изгубили права према уставу. Ако скупштина не може да ради због недоласка посланика, она се мора распустити и бирати за посланике други људи.

Милосав Вукомановић је тражио да приликом полагања заклетве присуствују црквени великодостојници.

Закон о пословном реду у Народној скупштини усвојен је 27. септембра. На основу новог правилника скупштина је започела рад избором три одбора: Одбора за законодавство, Одбора за финансијско законодавство и Одбора за молбе и жалбе. У Одбору за финансијско законодавство, поред других посланика, изабрани су и

---

<sup>307</sup> Протоколи ... 1870. стр. 134.

Коста Димитријевић и Милисав Вукомановић, а у Одбору за молбе и жалбе Алекса Петковић.<sup>308</sup>

Значај и улога Државног савета према уставу из 1869. године био је доста измењен. Савету је одузета законодавна власт, која је пренета на скупштину. Задатак Државног савета био је да даје влади своје мишљење о предметима које влада предложи, као и да решава жалбе против министарских решења и сукобе између административних власти. Савет је одобравао и делимичне издатке из општег кредита, примање лица у српско поданство и задужење државе и ванредне кредите.

Приликом расправе о пословном реду у Државном савету Коста Димитријевић, подржао је предлог да сви министри поднесу писмене разлоге о свим предлозима закона, или извештаје свих оних комисија које су те законе предложиле, јер би то било од велике помоћи скупштини. Скупштина није усвојила предлог. Поново је Коста Димитријевић предложио је да министри поднесу све законске предлоге скупштини, како би посланици могли да се боље са њима упознају. Подношењем неколико предлога ово је делимично усвојено.

У оквиру расправе о Закону о пословном раду у Државном савету Јован Караматић је захтевао да и савет буде одговоран, јер министар не може бити одговоран за оно што Савет решава. Закон о пословном реду у Државном савету усвојен је 5. октобра 1870. године.

Закон о уређењу Учитељске школе поднет је на расправу 2. октобра. Када је била дискусија о трајању Учитељске школе, Коста Димитријевић био је у групи посланика која је предлагала трогодишње школовање, јер по распореду предмета они су могли да се изуче за три године, и зато што се у Учитељску школу примају

---

<sup>308</sup> Овај први скупштински пословник садржао је 117 чланова, подељених у неколико целина: дужност посланика и предаја пуномоћја; заказивање, састанак и избор званичника и отварање скупштине; изостајање и одсуство посланика; дужност скупштинских званичника; скупштински састанци; реду послова на састанцима; претрес у скупштини; гласање и заказивање скупштинских састанака; избор у скупштини; скупштински избори; предлози, молбе и жалбе посланика; односи скупштине и владе; штампање законских предлога и скупштинских аката; заказивање, одлагање и распуштање скупштине; одступање од закона о пословном реду; закључење.

ђаци из четвртог разреда гимназије, који су по томе већ припремни за науку. Прихваћен је овај предлог.

Поводом предлога да се и учитељи могу уписивати у Учитељску школу, Јован Караматић је предложио да они ипак не могу бити старији од 20 година. Тај предлог је прихваћен, с тим да учитељи морају да приложе уверења о успеху у раду и одличном владању.<sup>309</sup>

У оквиру претреса програма Учитељске школе, нарочито се развила дискусија око тога, да ли треба да се у школи учи страни језик или не. Коста Димитријевић је заступао мишљење да је потребно учење страних језика, јер: *за учење страног језика плаћа се тиме што се шаљу ученици на изучавање, па кад се ђаци шаљу на изучавање страних језика на страну, зашто се неби плаћао учитељ па да се ђаци овде изучавају*. Алекса Петковић је предложио да се избор језика остави влади, јер скупштина о томе не може да се договори. Закон о Учитељској школи усвојен је 5. октобра.<sup>310</sup>

На једној од седница скупштине прочитано је писмо у вези атентата на кнеза Михаила. Поново је од стране неких посланика затражено да се утврди одговорност Барловца и Христића, нарочито због тога што је то тражено и на предходне две скупштине. Милосав Вукомановић је затражио сва акта са предходне скупштине да би се то решило на овој скупштини. Сматрао је, да је тадашњи министар Христић знао за припрему атентата на кнеза Михаила. Слично је говорио и Јован Караматић. Рекао је, да су од убиства кнеза Михаила све скупштине тражиле да се утврди одговорност неких људи. Сматрао је, да на овој скупштини мора да се утврди права одговорност за атентат, и да се починиоци казне. Због важности за утврђивање праве истине о атентату формиран је посебан одбор, у који су изабрани Јован Караматић и Коста Димитријевић.<sup>311</sup>

Када се говорило о буџету, Коста Димитријевић је предложио, да се новац који се троши на школовање питомаца у страним земљама употреби за боље усавршавање Велике школе, па да питомци могу све да изучавају и у Србији. Иначе, сматрао је да се морају наћи средства за повећање плате учитељима. Исто је предлагао и Јован Караматић.

---

<sup>309</sup> Протоколи...1870. стр. 96.

<sup>310</sup> Протоколи...1870. стр. 101.

<sup>311</sup> Протоколи...1870. стр. 190.

Кад је било речи о повећању плата официра, Коста Димитријевић, са још неким посланицима, тражио је да се забрани официрима да користе војнике као кућну послугу.

Извештај финансијског одбора о Закону о сеоским дућанима и књижарским радњама довео је до велике расправе већег броја посланика. Било је различитих предлога, а два су најчешћа: о удаљености села од вароши, и о врсти робе која би се у тим дућанима продавала, односно о забрани продаје луксузне робе, већ само оних ствари које су сеоском домаћину или путнику неопходне. Када је реч о књижарским радњама Јован Караматић је сматрао да је проценат од 38%, који књижар добија, велики проценат. У томе га је потпомагао и Коста Димитријевић. Њих двојица предложили су да се дозволи и осталима по вароши да могу отворити књижарске радње. Алекса Петковић је предложио да варошког књижара бира сама варошп. Предлог је одбијен.

Вујица Миловановић се заложио да треба *допустити свакоме да ради шта који хоће, и какав оће занат и радњу, јер треба да смо сви равноправни и једнаки. Кад варошанин може да ради земљу, онда нека и сељак држи дућан у селу где хоће.* Предлог је усвојен али ипак уз ограду - само ако би се нови дућани подизали од вароши најмање 4 сата хода, и тек онда када би се села ушорила.

У дискусију се укључио и Јован Караматић, који је изјавио: *ако се подигну дућани свуда по селима, онда неће ништа бити ни од вароши, ни од варошица; предлагем да остану дућани онде где су и досад били и да се умноже варошице, па у њима да може бити више дућана; али одобрити да се дућани подигну у свакој општини и у сваком селу, то је потписати смрт народу, јер онда неће да профитира онај који држи дућан у селу нити онај који борави у вароши, него ће се само народ упропастити.*<sup>312</sup>

И Вујица Миловановић је био за владин предлог: *наш народ није лакоуман да иде на очевидну пропаст; где ће бити вајде од дућана, ту ће општине допустити да се отворе дућани; а где нађе да је од штете ту неће ни отворити.*

Лазар Дулић је изнео пример једног села у непосредној близини Параћина, па сматра да није тачно да се упропашћују села од стране варошких и сеоских дућана.

---

<sup>312</sup> Протоколи...1870. стр. 297. Одборници Јагодинске општине тражили су од скупштине да не одобри пројект Закона о сеоским дућанима.

Алекса Петковић се залагао за давање једнаких права за села и вароши, јер по уставу сви уживају једнака права и све државне и општинске дужности врше се подједнако. Зато не треба ни у чему ограничавати сељаке, а варошанима дати већа права. У варошима људи раде не само трговину него и земљорадњу, и њима се никаква радња не забрањује, па зато треба допустити и селима да могу имати дућане и водити трговину, јер ће то бити само корисно за народ.<sup>313</sup>

Предлог Закона о штампи поднет је скупштини 23. октобра. По предлогу: 1. Издавање новина је независно од власти, и не прописује никакво ограничење у личним својствима уредника или писца, осим да је српски држављанин; 2. Искључено је полагање кауције од стране уредника; 3. Искључен је порез на новине; 4. Самом листу за време његовог трајања не стоје никакве сметње од стране власти. Могуће спорове судиће редовни судови; 5. У случају учињеног дела казниће се уредник или писац текста, који је учинио прекршај, а не предвиђа се укидање листа. Ове тачке предлога одмах су усвојене, а полемика се развила поводом 6. тачке, која је предвиђала да се дозвола за дистрибуцију новина чека од стране власти.

Јован Караматић је са групом посланика, сматрао да овај члан треба сасвим изоставити, јер ако се чека дозвола власти, онда нема места одговорности и казни. Свако нека пише слободно, па ако не ваља читаоци ће га осудити, ако је то противно закону суд ће га осудити.

Коста Димитријевић је био за усвајање 6. члана, и изјавио је: *да је у Француској била највећа слобода, па ми сад видимо какве су последице њене. Та слобода хоће да упропасти цео народ.* Председник скупштине је одговорио Кости Димитријевићу. Да је било слободе у Француској не би дошло до ових догађаја.<sup>314</sup>

Коста Димитријевић је имао неке примедбе и на Закон о устројству земљоделске школе. Предложио је да се у школу примају ђаци који заврше IV разред основне школе, јер они ученици који заврше IV разред гимназије или реалке, па упишу ову школу, *неће да се занимају земљорадњом, него хоће да буду господа.* Такође је

---

<sup>313</sup> Протоколи... 1870. стр. 288.

<sup>314</sup> Протоколи... 1870. стр. 372.

сматрао да је благодејање ученицима ове школе непотребно, јер у школи имају све што им је потребно.<sup>315</sup>

По предлогу министра финансија о продаји неких правитељствених добара, предвиђена је и продаја неке воденице у Параћину. Лазар Симић је био против те продаје, јер је сматрао да је то штетно за државу да се продаје једно веома важно добро, које постоји на добром месту и доноси велике приходе. У томе га је подржао и Коста Димитријевић.

На дневном реду скупштине расправљало се и о решењу из 1869. године о накнади свих оштета учињених у новцу пупиларних каса, које су судови под интерес давали. Јован Караматић је тражио да се поднесе извештај колико од депозитних новаца, који су под интерес дати није наплаћено, и због чега. Кад се то добије онда треба решити да ли да се из државне касе штета надокнади.<sup>316</sup>

Коста Димитријевић упитао је министра правде, да ли у ову накнаду депозитног новца долази и 2000 дуката, који су у ћупријском суду нестали. Министар је одговорио да то није исти предмет, јер се за 2000 дуката сматра да су украдени из касе ћупријског суда.

Алекса Петковић је сматрао да то није ванредна штета, па да је држава надокнади, већ је то штета која произилази из пропалог интереса, који није власт на време наплаћивала, па сматра да штету треба да надокнади онај, који је руковао с тим новцем. Ако се то не би могло, тек онда да штету плати сама држава. Слаже се да држава позајми депозитним масама онолику суму са коликом су оштећене док се не утврди ко је крив за учињену штету.<sup>317</sup>

Вујица Миловановић је сматрао да је за штету одговоран онај који на време интерес није исплаћивао него је продужавао рок исплате, док се дуг није нагомилао. Навео је њему познат пример, да се дуг од 20 дуката подигао на 50 дуката цесарских.

Коста Димитријевић је предлагао формирање министарства трговине и земљоделства; да примирителни судови суде и за непокретно добро у вредности до 500 гроша; увођење марвених пасоша; да инжињери буду дужни да и општинске грађевине

---

<sup>315</sup> Протоколи... 1870. стр. 349.

<sup>316</sup> Протоколи... 1870. Стр. 172.

<sup>317</sup> Протоколи... 1870. стр. 173.

прегледају бесплатно; да и чиновници врше дужност народних војника; да влада има у виду свилајначку околину при подели окружја пожаревачког; са Јованом Караматићем је предложио да се боље уреди ступање у војску.

Јован Караматић је предлагао да се стари крајцери из државне касе откупе; да се изда општински закон са самоуправом општина; да се установи министарство трговине и земљоделства; да се таксе о потврђивању сопственог имања не наплаћују скупље од 4 гроша; да сваки грађанин има право да улаже у фонд; да плаћање данка свако одради ако није у стању платити

Беседом намесника 25. октобра 1870. године закључен је рад скупштине за 1870. годину:

*Браћо, За кратко, али непрекидним радом преиспуњено време, ви сте решили толико за земљу нашу важних задатака, да се данас, при растанку своме, можемо са задовољством обазирати на свој рад.*

*У жељи да се што пре подигне наша уставна зграда, ми смо се старали, да одмах прва законодавна скупштина узмогне решити све главније основне законе. У првом реду заузимају прва места они закони, које сте ви решили о бирању посланика на народну скупштину, о министарској одговорности, о печатњи, о пословном реду у народној скупштини и о пословном реду у државном савету.*

*Народни устав пренео је државноправну тачку тежине из државног савета у народну скупштину...*

*Слобода избора народних посланика обезбеђена је на најширем темељу и ограђена најпотпунијим јемством. Државни министри, којима је од пре две године скупштина подносила само своје скровите жеље, сад су њој одговорни, а поврх тога, још је к њој отворен пут и молбама и жалбама појединих суграђана наших. С јавног писма пале су све предходне мере, те су сад први пут у земљи нашој и печатњи дата јемства закона.*

*Велику благодет, коју смо осигурали и за наше основне законе, па и за сам устав, лежи у јавности, којом ће се од сада решавати земаљски послови. Место затворених седница старог законодавног тела, сада сва законодавна радња излази на видело пред народ, пред цео свет...*

*Но наш рад није само на томе пољу био плодан. Вашем суделовању има се захвалити, што је, осим основних, још двадесет законских предлога решено, те су све гране државне управе вашом бригом обухваћене. Нарочито су две струке биле сретне, да задобију ваше особито заузимање, а то су просветна и војна...*

*По струци просветној, ви сте доспели да решите предлоге о учитељској школи, о књижарској радњи, о народном позоришту...*

*Изменом и допуном Закона о народној војци укинуте су неке препреке, које су отежавале развитак наше војне снаге.*

*Напретку земљорадње, трговине и радиности, намењени су неки закони, међу којима најважније место заузимају Закони о уређењу земљорадничке школе, о трговачким и занатлијским одборима и сеоским дућанима.*

*Струка грађевинска добила је не мале олакшице изменама, које су учињене у Законима о грађењу јавних друмова и зграда за окружна начелства.*

*Најпосле усвојивши конвенцију, коју смо закључили са Румунијом о издавању злочинаца и војних бегунаца...<sup>318</sup>*

Скупштина је закључена 25. октобра 1870. године.

## НАРОДНА СКУПШТИНА ЗА 1871, 1872 и 1873. ГОДИНУ

### РЕДОВАН САЗИВ ЗА 1871. ГОДИНУ

Избори за ову скупштину извршени су 6. августа по Изборном закону, који је донет на скупштини из 1870. године: *Опште бирање народних и кнежевих посланика за обичну скупштину вршиће се сваке четврте године...Бирање посланика наређује кнез указом на предлог министра унутрашњих дела...Указ се има обнародовати у званичним новинама, у свакој окружној вароши и сваком срезу...Министар унутрашњих дела обнародоваће у званичним новинама списак о броју посланика: колико која окружна варош и колико сваки срез има пореских глава и колико им број посланика припада...Чим изађе књажев указ за бирање посланика, суд сваке општине дужан је за десет дана начинити*

---

<sup>318</sup> Српске новине, бр. 153, 19. децембар 1870. године.

*списак свих бирача...Списак бирача, чим буде готов, изложиће се на слободан преглед свакоме у писарници општинског суда. Сваки може за осам дана од објаве предати општинском суду примедбе против неуредности списка...Сваки грађанин српски био рођен или прирођен, који је навршио двадесет и једну годину и који плаћа државни грађански данак на имање, рад или приход, може бити биран за народног посланика...Не могу се бирати за народног посланика и с тога се не могу уписивати у бирачки списак: 1. Скитајући се Цигани, 2. Они, који стоје код других у служби под платом или издржавањем, као слуге, калфе, шегрти, и бећарски данак плаћају, 3. Који су осуђени због злочинства, за време док се не поврате у право, 4. Који су осуђени због преступа, који доноси губитак грађанских права, за време док траје губитак права, 5. Који се налазе у затвору или притвору судском због злочинства или преступа из тачке 3 и 4, 6. Они, који су судском пресудом осуђени да су злоупотребом своје власти, претњом, поклоном или обећањем поклона, за себе или за другог радили...7. Они, над којима је стечај отворен, до свршетка стечаја, 8. Они, који су под старатељством, 9. Они, којима устав забрањује бирати: чиновници, и они, који у ред чиновника спадају, као: пензионери, они, који примају какво издржавање из државне касе, или који улажу у фонд удовички и правозаступници, не могу бити за народне посланике бирани, а они које Књаз бира могу се узети из свију редова грађанства. Војници стајаће војске, ма ког чина били, не могу ни бирати ни изабрани бити.*

*Сви посланици кад ступају у дужност, полажу заклетву: Заклињем се јединим Богом, и свим што ми је по закону најсветије и на овом свету најмилије, да ћу устав верно чувати, и да ћу при мојим предлозима и гласању опште добро Књаза и народа, по мојој души и моме знању непрестано пред очима имати. И како ово испунио, онако ми Бог помогао и овога и онога света.*<sup>319</sup>

Јагодински округ бирао је пет посланика. Јагодина је са 933 пореске главе бирала једног посланика; срез белички са 3299 пореске главе једног посланика; срез леваки са 4492 пореске главе једног посланика и темнићки срез са 5331 пореском главом два посланика.<sup>320</sup>

За ову скупштину у Јагодинском округу, изабрани су:

---

<sup>319</sup> Зборник закона и уредаба за 1871. годину.

<sup>320</sup> Србске новине, бр. 79, 6. јули 1871. године

За варош Јагодину: Мијалко Раденковић, трговац из Јагодине; за срез Белички: Милан Миловановић, земљорадник из Бунара; за срез Левачки: Милосав Вукомановић, земљорадник из Доње Сабанте; за срез Темнићи: Алекса Петковић, кмет из Јасике, и Јанићије Пешић, земљорадник из Маскара.<sup>321</sup>

Округ ћупријски такође је бирао пет посланика: Ћуприја 592 гласача 1 посланик; срез ресавски 7079 гласача два посланика; срез параћински 4852 гласача два посланика.

За варош Ћуприју: Никола Симић, кмет из Ћуприје; за срез Ресавски: Коста Великић, трговац из Свилајнца и Дина Цанковић, трговац из Свилајнца; за срез Параћински: Божин М. Бошковић, трговац из Параћина и Мата Трифуновић, кмет из Сикирице.<sup>322</sup>

Прва седница скупштине одржана је 5. септембра 1871. године. На првој седници нису били присутни Дина Цанковић, посланик из Свилајнца, и посланик за Јагодину, због неправилности око избора. У одбор за молбе и жалбе изабрани су и Коста Великић и Алекса Петковић. Коста Великић изабран је у одбор за састављање Адресе Намесништву.

Скупштину је отворио један од кнежевих намесника Јован Ристић. У беседи је наведено шта је влада урадила и шта намерава да уради. Истицао се напредак у свим гранама јавног живота. Уставност је нарочито покренула привредни полет. За наредне задатке намеравано је доношење предлога закона о уређењу пороте, о уређењу трошкова, које чине управни званичници, о побољшању стања учитеља, о јачању војске, о намерама изградње железнице, о подизању споменика кнезу Михаилу.

Скупштина је одговорила адресом која је одговарала намерама Намесништва. Била је пуна хвале за рад Намесништва. У адреси је потенцирано: подизање пољопривреде, пружање помоћи угроженима од поплаве, оснивање окружних штедионица, завођење пороте у судовима, уређење трошкова државних чиновника, унапређење просвете и јачања војске. Изабрана је депутација, која је Адресу народне скупштине предала кнезу. У депутацији су се налазили и Милосав Вукомановић и Мата Трифуновић. Неколико посланика, међу којима и Коста Великић, тражили су да се у адресу

---

<sup>321</sup> *Српске новине*, бр. 105, 4. септембар 1871.

<sup>322</sup> *Српске новине*, бр. 105. 4. септембар 1871. Пуномоћје Дине Цанковића прегледано је тек 11. септембра, када је и признат за посланика.

унесу захтеви за доношење закона о општинама, о слободној радњи и о царинској тарифи. Предлози нису прихваћени.<sup>323</sup>

Политички живот Србије после доношења устава из 1869. године почео је да се мења. Својом појавом устав је допринео оживљавању политичког живота и почетку поларизације политичких група. Намесништво, које је одлучујућу улогу имало у доношењу устава, из тактичких разлога упустило се у полемику око садржине устава и на тај начин, бар у почетку, успело је да неутралише делове опозиције.

Ипак, скупштински период од 1871 до 1873. године је карактеристичан по новим политичким тенденцијама, пре свега под утицајем Светозара Марковића. Поводом предстојећих скупштинских избора, који су требали да се одрже по уставу из 1869. године, неколико његових присталица донели су један политички програм. Потписници су желели да скупштинском борбом покрену политичко-економски преображај земље. Потписници су се обавезали, да после уласка у скупштину наступе у име народа, чију су подршку у тој борби и очекивали. Највише изгледа да буду изабрани имали су Јеврем Марковић и Аћим Чумић.

Овај програм су поред Јеврема Марковића потписали још и Ђока Влајковић, Аћим Чумић, Милан Кујунџић, Васа Пелагић и Павле Михаиловић. Програм је потписан 2. августа 1871. године у стану Јеврема Марковића, у кући у којој се налазила и редакција *Раденика*. Програмом су изнети предлози за реформама у свим областима:

*Програм на који се сагласисмо и на идућим скупштинама  
ваља нам радити да га извршимо:*

1. Општинска аутономија и самоуправа, 2. Окружна аутономија и самоуправа, 3. Потпуна слобода штампе, 4. Слобода удруживања и радње, 5. Окружне штедионице за земљоделце и занатлије; варошке банке за трговину и индустрију. Ово замењује Управу фондова која ће се укинути, 6. Да се укину еснафи, 7. Неодобравање предлога о железници, 8. Одложити предлог о плати свештеника, 9. Слободу јавних састанака, 10. Потпуну независност судску, 11. Реформе у целој управи државној у смислу народне самоуправе, 12. Установљавање земљоделских и занатских школа,

---

<sup>323</sup> Јаша Продановић, наведено дело, стр. 334.

13. Реформе из основа свију наших школа, 14. Да се укине стајаћа војска и да се уреди систем народне војске, 15. Место садашњих школа стајаће војске да се установе школе за образовање народне војске и њених старешина. Војничко изображење да се споји са грађанским. Сада постојећу војену школу-академију, преустројити за специјално образовање официра, 16. Да се укину жандари као излишни према усвојеној аутономији и самоуправи општинској (која ће бринути о поретку) 17. Да се укину диспозициони (тајни) фонд, 18. Тражити да народна скупштина има потпуну контролу над државним буџетом (а не само право одобравања). Народ има право прегледати како су и зашто су одобрене суме употребљене, 19. Да се суме буџетом одобрене могу употребљавати само на буџетом одобрене цели; ако би што протекло да се врати у народну касу, 20. Да се укине данашњи закон о адвокатима, 21. Предложити скупштини да тражи измену устава.<sup>324</sup>

Програм је изнет у јавност тек 1875. године и требало је његовим објављивањем да се обелодани превртљивост Аћима Чумића, који је, иако један од потписника Програма, 1873. године, са положаја министра унутрашњих дела и председника владе одлучујуће утицао у спречавању избора Јеврема Марковића и других опозиционих кандидата за посланике.<sup>325</sup>

Према Програму, скупштинском борбом је требало налазити решења у промени бирократског управног система. Врховна државна власт требало је да пређе у надлежност Народне скупштине, односно Главног одбора, као извршног органа скупштине. У границама округа власт би спроводили окружни одбори, као извршни органи окружних скупштина и они би управљали економским, просветним и другим областима које би биле у надлежности окружних одбора. Полицијска управа би била у

---

<sup>324</sup> Ослобођење, Крагујевац, бр. 14, 31. јануар 1875.

<sup>325</sup> Исто...1873 он је био одлучно за полицијску цензуру над штампом и за одржање жандармерије. Он је као члан владе Мариновића отпустио капетана Саву Грујића из државне службе...само зато што је Сава заступао иста начела о нашој војној организацији која је Чумић мислио да заступа као скупштинар; он је гонио Јеврема и Глас Јавности, као и оне јавне органе и независне људе као непријатеље државног поретка и владаоца, који су заступали стално сва она начела, која су изложена у програму што га је потписао; он се напослетку труђаше свим силама да не уђе у скупштину Јеврем Марковић, који је такође потписао исти програм, и са којим је Чумић водио још нарочите засебне преговоре за осигурање свог избора за скупштину и за остварење програма.

ингеренцијама општина. Финансијска политика била би сасвим у домену банака. Централна банка би управљала државним финансијама, а окружне и среске банке управљале би окружним, и среским финансијским пословима. Преко банака вршило би се финансирање целокупне привреде и свих јавних радова. Да би се подигла народна индустрија и поправило дотадашње застарело газдовање у пољопривреди, требало је задружним капиталом стварати задружну производњу. Школски образовни систем морао је бити уређен према нових захтевима, односно да спрема привреднике и раднике, а не чиновнике.

Овај програм је касније послужио као основа програму Радикалне странке. Могућност да се бори за овај програм опозиције, покушао је да добије Јеврем Марковић, учествујући на посланичким изборима у Јагодини 1. августа 1871. године. Предходно, да би могао да учествује на изборима, његова маћеха Марија одрекла се дела куће свог мужа и целу кућу породице Марковић у Јагодини пренела је на Јеврема.<sup>326</sup>

Агитацију за Јеврема и остале опозиционаре вршио је Светозар Марковић преко народних зборова у Јагодини, Левчу и Јасеници и у листу *Раденик*. У *Раденику*, у допису из Јагодине, нападао је присталице режима речима: *Од када је Видовдан повео речи о изборима народних посланика за идућу скупштину, од та доба се опажа нека живост међу питомцима Христићевим; састају се, шапућу, договарају се и праве планове како свога кандидата протурити-у осталом против тога не може нико ништа рећи, земља је уставна-Али нека нам буде дозвољено запитати какво смо добро доживели за време док су нас та господа и други њима равни, на скупштинама заступали Народу се није олакшало, та народа се нико није ни сећао, народ је у свом незнању бирао људе који су заступали само великашке интересе; али је данас друкче: народ је њи упознао, а познаје и оне који се за њега муче и који му добро желе, народ је дошао до те свести да бира свесне људе, људе који ће га достојно заступати, који ни једну длаку од народних интереса неће уступити-Јест браћо не дајте се кајишарима и себичњацима.*<sup>327</sup>

---

<sup>326</sup> *Народни гласник*, Темишвар, бр. 39 из 1878. године.

<sup>327</sup> *Раденик*, бр. 27, 3. август 1871.

У самој Јагодини владине присталице су радиле против Јеврема. Полиција, сам помоћник начелства, старешина народне војске Мита Димић, пандури Петар Пауновић и Лаза Рајковић, за које је сматрано да су у исто време и шпијуни власти, говорили су да је Јеврем Марковић-*непријатељ владин, да је комунист, итд.*<sup>328</sup>

Ипак, и поред свих сметњи, на изборима од 6. августа, Јеврем је добио 120 гласова, док је владин кандидат Мијалко Раденковић добио 108 гласова. Како ни један од њих није добио апсолутну већину, тј. подршку више од половине гласача, избори су морали бити поновљени.

До других поновљених избора полиција је предузела нове мере како би спречила избор Јеврема Марковића. Од свих грађана тражило се отворено да гласају за Мијалка Раденковића. Уколико не гласају за владиног кандидата, онда бар да се уздрже од гласања. Јавно су нападани поједини грађани, за које се знало да су Јевремове присталице, и о њима су изношене најгадније лажи, само да би њих, а и остале грађане, одвратили од гласања.<sup>329</sup>

Окружни начелник успео је да убеди неке од најимућнијих и највиђенијих грађана, као што су: Тодор Аранђеловић, Јован Косовљанин и кмет Ранђел, да не изађу на изборе јер им је речено да ће избори бити свакако поништени.<sup>330</sup> Али је зато окружни начелник наредио својим чиновницима и пандурима да гласају за Мијалка Раденковића. Кмет Јованча Цветановић истерао је 40 Цигана на гласање и наложио им за кога да гласају. Раније поменуте старешине народне војске, заједно са пандурима трчали су целог дана по вароши тражећи од грађана да гласају за Мијалка Раденковића.<sup>331</sup>

И сама влада била је заинтересована за изборе у Јагодини. Три дана, колико је трајало агитовање, начелник је добијао телеграмом упутства од министра унутрашњих дела. После другог поновљеног избора, Милоје Блазнавац, један од намесника, обавестио је руског представника у Србији Шишкина: *...да је у Јагодини изабрат за посланика Мијалко Раденковић а да тамо је хтела шарлатанија да изабере свог једног и то Јефрема Марковића,*

---

<sup>328</sup> Светозар Марковић, *Последњи скупштински избори*, књ. 2, стр. 316.

<sup>329</sup> *Раденик*, бр. 39, од 2. септембра 1871. године.

<sup>330</sup> Светозар Марковић, *Последњи скупштински избори*, књ. 2, стр. 316.

<sup>331</sup> Светозар Марковић, *Последњи скупштински избори*, књ. 2, стр. 318.

*но вели правитељство је стало том избору на пут Марковића а волели су да буде изабрат М. Раденковић...боље што је он изабрат него Јефрем Марковић као познати револуционар и учесник пољске револуције.*<sup>332</sup>

Многобројне мере које је полиција предузела дале су резултате. На поновљеним изборима 10. августа Мијалко Раденковић је добио 251 глас, док је Јеврем Марковић добио 168 гласова. *Тако је уз помоћ полиције, изборе добио човек, који је за време прошле владе био љубимац Христићев и у оно доба кад је по поузданимн извештајима јагодинских трговаца био скоро пропао наједаред је дошао до таквог богатства да је могао озидати кућу и механу у Јагодини. У Јагодини се јавно говори да је он у два маха добио из тајног фонда 1.800 дуката што је као председник скупштине продавао народне интересе. Овај човек, кога презиру сви честити грађани, који је 1867. године, када је пропала Христићева влада добио је један једини глас-такав човек је постао 1871. кандидат владин.*<sup>333</sup>

По завршетку гласања већина чланова бирачког одбора није хтела да изда пуномоћје Мијалку Раденковићу јер су сматрали да је избор био незаконит. Председник изборне скупштине Анђелко Анастасовић и чланови Алекса Голубовић и Сава Матејић одбили су да потпишу пуномоћје изабраном посланику Мијалку Раденковићу. Под притиском окружног начелника, пуномоћје су потписала само два члана изборне скупштине: Атанасије Марковић и Димитрије Донић.<sup>334</sup>

Тридесет грађана је поднело жалбу скупштини због незаконитости избора. У жалби су тврдили да је избор извршен под притиском полицијске власти. Истовремено, од стране полиције и педесет и једног гласача, поднета је жалба против првих: *што су властима и бирачима подметали не истинита дела, и то што су наговарањем, хтели силом наметнути Јеврема Марковића за јагодинског посланика.*<sup>335</sup>

---

<sup>332</sup> АИИ, ЗЈР, 3/819, 14. август 1871.

<sup>333</sup> Светозар Марковић, *Последњи скупштински избори*, стр. 316.

<sup>334</sup> АС, НС, Ф I, р-3/1871. Извештај Одбора за преглед жалби и молби Народне скупштине.

<sup>335</sup> АС, НС, Ф I, р-3/1871. Извештај Одбора за жалбе и молбе Народне скупштине.

У регуларност избора у Јагодини сумњао је и Стевча Михаиловић. Ристићевом доушнику је изјавио: *...да су Јагодинци свесни па нећеду онога кога им влада силом намеће...Раденковић је Христићевац а Јефрем Марковић је народни човек, човек научен, одвећ велики патриота и радио би у интересу опште народноме а не у интересу поједини људи.*<sup>336</sup>

Одбор за жалбе и молбе добио је од Народне скупштине задатак да утврди истинитост навода у жалбама јагодинских гласача, и да извештај о томе достави скупштини. Одбор је по завршеном послу свој извештај доставио скупштини:

1. да је Мијалко Раденковић, трговац из Јагодине, изабран са 251. гласом, а Јеврем Марковић из Београда, официр у оставци, да је имао само 158 гласова између 419 бирача;

2. да је пуномоћство издано услед оваквог избора, Мијалку Раденковићу није хтео председник одбора изборне скупштине, Анђелко Анастасовић, са чланповима њеним: Алексом Голубовићем и Савом Матејићем потписати, већ је ставио примедбу: да је то пуномоћство на коме су потписати чланови изборне скупштине: Атанасије Марковић, Димо Донић *издано по заповести ово-окружног начелника*;

3. да је од бирача њих 30 дало жалбу да је избор био незаконит због тога, што vele, да је био под притиском полицијске власти, а други 51 од бирача дали су жалбу против поступка првих, што су властима и бирачима подметали неистинита дела, и што су наговарањем хтели силом наметнути Јеврема Марковића за Јагодинског посланика;

4. да према учињеном избору, који се поднетим жалбама не доводи ни уколико у сумњу, дакле по самом закону остаје да је Мијалко Раденковић посланик вароши Јагодине; председник пак изборне скупштине са своја два друга према томе показује се да је самовољан у вршењу своје дужности...ако би имали штогод против

---

<sup>336</sup> АИИ, ЗЈР-3/883, 13. септембар 1871. Стевчин син је сматрао да Шишкин треба да помогне његовом оцу да састави владу од људи који су поштовани у народу и у исто време одани Русији. Тврдио је Ристићевом доушнику, да Стевча изузетно цени Јеврема, и да би њему поверио Министарство војно. Осим Јеврема, за остале министре били су предвиђени Јеврем Грујић, Владимир Вујовић, Владимир Јовановић, Јован Илић. АИИ, ЗЈР-3/893, 28. март 1872.

таквог избора могли су се, на основу изборног закона, жалити се скупштини...

5. да је председник поменуте изборне скупштине Аранђел Анастасовић, са своја два друга: Алексом Голубовићем и Савом Матејићем, учинио кривицу, што није хтео пуномоћство изабраном посланику Мијалку Раденковићу подписати.<sup>337</sup>

Одбор је мишљења:

1. да по самом закону према показаној савршеној већини гласова г. Мијалко Раденковић има се примити за посланика Јагодинског и без пуномоћства и да се одмах позове...;

2. да се умоли г. Министар унутрашњих дела да изволи што пре наредити да се Аранђел Анастасовић председник општинског суда јагодинског, са двојицом својих другова подвргне законским последицама...;

3. да се жалбе законитим путем иследе.<sup>338</sup>

После извештаја Одбора за молбе и жалбе развила се бурна расправа у скупштини. Алекса Петковић, посланик за срез темнићки у Јагодинском округу, сматрао је да најпре треба прочитати списак оних бирача који су гласали за Мијалка Раденковића па ако се из тога види да је он добио већину гласова, да се позове у скупштину, иако није добио пуномоћје од бирачког одбора. Због одбијања да издају пуномоћје, предложио је да се казне чланови бирачког одбора. Он је сматрао да полиција није утицала на изборе јер је окружни начелник скоро дошао у Јагодину па му грађани нису добро познати, а и свађе су настале по њему *јер не влада споразумље међу грађанима*.<sup>339</sup>

Милосав Вукомановић, посланик из Доње Сабанте, среза левачког, округа Јагодинског, изнео је да треба звати Мијалка Раденковића у скупштину, јер је он по самом закону народни посланик, а после нека се нареди утврђивање истине.<sup>340</sup>

---

<sup>337</sup> АС,НС,Ф I, р- 3/1871.Протоколи... стр. 52.

<sup>338</sup> Протоколи... стр. 54.

<sup>339</sup> Протоколи Народне скупштине за 1871. годину, стр. 52.

<sup>340</sup> Протоколи Народне скупштине за 1871. годину, стр. 54.

Остали посланици из Јагодинског округа, Милан Миловановић за срез темнићки и Јанићије Пешић, нису учествовали у дискусијама о жалбама јагодинских гласача.

Посланици из других округа били су подељени у предлозима. Милан Ковачевић је правдао агитацију владе у корист Мијалка Раденковића, али такође је и сматрао да не треба толерисати насиље и претње.

Јован Бошковић је такође говорио о неправилности избора у Јагодини и изнео је пример, да је један практикант условљен да ће изгубити државну службу ако не гласа за Мијалка Раденковића. Предложио је да се нареди утврђивање истине око неправилности на изборима, а дотле да се не позива Мијалко Раденковић у скупштину. Слично су предлагали Милан Брачинац и Сима Несторовић. Васа Мацаревић је сматрао да претходно треба извршити увиђај по жалбама грађана и изнео је сумњу у регуларност избора, јер је за кратко време нарастао велики број гласача који су гласали за Мијалка Раденковића, што није било могуће без наговора од стране власти. За бирачки одбор сматра да не могу да се позову на одговорност јер није то било прописано законом већ једино скупштина може морално да их казни. Арса Лукић је сматрао да треба извидети тврђење Јагодинаца да је Атанасије Таса Ивановић-Арачлија обезбедио 40 Цигана да гласају за Мијалка Раденковића.

Љубомир Каљевић био је упоран у ставу да не треба дозволити Мијалку Раденковићу да дође у скупштину јер из поднетих жалби види да су се обе стране жалиле на регуларност у току избора па је предложио да се покрене истрага против неправилности приликом избора, и то под контролом која би осигурала правилан исход избора. Мато Карамарковић је сматрао да није било принуде од стране власти јер није било жалби на понашање власти од стране гласача који су дали глас Мијалку Раденковићу. Коста Великић сматрао је да је гласање било по *наговору* јер је Јеврем као *нејагодинац* добио доста гласова, па је мишљења да одмах треба позвати Мијалка Раденковића у скупштину, али и да се нареди истрага поводом избора.

Слично је изнео и Ђорђе Малетић. Сматрао је да је морао за добијене гласове да организује агитацију јер Јеврем није био довољно познат Јагодинцима. По њему, бирачки одбор је био дужан да изда пуномоћје и предлажио је да се због тога одбор узме на

одговорност. Живко Недић сматрао је да жалиоци нису надлежни да подижу жалбу на избор јер, по њему, могу да се жале само они гласачи који су гласали под притиском. Арса Лукић је сматрао да се предходно нареди увиђај, јер се каже у жалби, да има 40 Цигана који су натерани да гласају за Мијалка, па кад је овај број Цигана натеран на избор, онда је могло бити и других бирача, који су исто тако натерани.

По мишљењу Радивоја Милојковића, резултати избора су, ван сумње, у корист Мијалка Раденковића јер је он трговац из Јагодине, а био је и раније посланик и у два наврата и председавао Народним скупштинама. Сматрао је да Јеврем није био познат бирачима, а судећи по броју гласова које је добио, вероватно имао организовану агитацију од свог брата Светозара, који се тих дана налазио у Јагодини. На крају је изјавио да су *грађани вароши Јагодине свесну људи, који се тако лако не могу наговорити да противу свог убеђења бирају посланика.*<sup>341</sup>

Поводом сталних тврдњи да није из Јагодине и да је непознат грађанима, Јеврем се огласио у *Раденику*, где је изнео податке о свом пореклу: *Припслато: Читам у новинама да се говорило да ја нисам Јагодинац и да сам сасвим стран и непознат човек. Јављам знања ради, да су моји родитељи сарањени у месту рођења мог оца у селу Сабанти окр. Јагодинском срезу левачком, који лежи на 1 сат далеко од Крагујевца, сарањени су у гробљу где лежи мој дед, баба, моја браћа и сестре и млога друга фамилија. И сада има у Сабанти око 15 и више кућа моје фамилије а и по Левчу много више растурени у неколико села. Отац мој познат је у том крају под именом: капетан Радоје и остао је у спомену као поштен човек и старешина. Мађија моја по смрти очеве од 1854. године живи у Јагодини, где су моја браћа и сестре одрасли, и данас је мати у кући нашој с млађом сестром, а старија је удата за млађег брата Аранђеловића.*

Јеврем Марковић

Поручник штабни у оставци сад трговац у Београду<sup>342</sup>

---

<sup>341</sup> Протоколи Народне скупштине 1871. године, стр. 53-69.

<sup>342</sup> *Раденик*, бр. 49, 28. септембар 1871.

После излагања посланика приступило се гласању. Од 104 посланика, 54 је гласало да се избор Мијалка Раденковића прихвати и да се увиђај о избору посланика не спроводи, док је 50 посланика било против тога. Тиме је скупштина за посланика вароши Јагодине прогласила Мијалка Раденковића после чега је он позван у скупштину. Положио је заклетву 30. септембра<sup>343</sup>

На заседању од 16. септембра покренуто је писање листа *Раденик*, који својим извештајима са скупштине *прља њен рад*. Алекса Петковић није био за забрану писања о раду скупштине, али да се пише истинито. Против је исмејавања посланика и скупштине, и таквим појединцима треба забранити долазак у скупштину. Алекса Петковић је иначе оптужио лист *Раденик* тврдећи да брани комуно, напада руску владу и брани атентаторе на цара, иако га цео свет хвали за ослобађање кметова, напада и српску владу. Предложио је да влада нађе начина и стане на пут ширењу комуно. Заложено се да остане члан, по коме се сви листови најпре шаљу полицијској власти, па онда дозволи њихова продаја, јер би се могло догодити да неко пише против интереса земље, а после објаве листа побегне из земље, а штета је већ учињена. Предложио је да се наплаћују поштанске таксе на новине. Мијалко Раденковић, са још неким посланицима, тражио је да се заведе кауција за издавање новина. Неки посланици су тражили физичко кажњавање за новинаре, ако пишу неистине против другог. Милан Миловановић је предложио да кажњавање буде од 50 до 100 удараца штапом.<sup>344</sup>

Коста Великић је говорио како је добро што се слободно пише, и треба да се чује слободан говор свакога. Слободна је штампа, па треба слободно и да се говори и пише, а за увреде има судова и закона, па нека се казни онај ко вређа или напада. Он је био и против наплаћивања поштанских такси на новине, јер се просвета шири и кад читамо новине, па тако и дознајемо шта се по свету ради.<sup>345</sup>

На састанку скупштине одржаног 18. септембра, група посланика, међу којима и Никола Симић, пријавила је непотписане дописе са клеветима и нападима на владу, вероватно у циљу сејања

---

<sup>343</sup> Протоколи Народне скупштине за 1871. годину, стр. 68.

<sup>344</sup> Јаша Продановић, Историја политичких странака и стеруја у Србији, књ. I, Београд, 1947, стр. 336. Протоколи...стр. 73. 212, 213.

<sup>345</sup> Протоколи... стр. 586.

неповерења између владе и скупштине. Неким посланицима у тим порукама се претило убијањем њихове деце. Дописи и претећа писма предати су министру унутрашњих дела ради спровођења истраге.<sup>346</sup>

Министру унутрашњих дела упутио је Коста Великић интерпелацију о непризнавању српских пасоша у Турској, и издавању неких *црвених* пасоша, за које наплаћују таксу. Одговорено му је, да се после интервенције српске владе одустало од тога.

Један од најважнијих донетих закона је Закон о пороти изгласан 21. октобра. Поводом предлога владе, Алекса Петковић је изјавио, да је влади најбоље познато каква ће поротска установа за нашу земљу најбоља бити; па како он има потпуно поверење у владу, и како је порота нова установа код нас, жели да се усвоји владин предлог, па скупштина на следећем заседању може га променити ако не буде добар. Милосав Вукомановић је предложио да се војници ослободе поротске дужности, јер су они најбољи људи у народу. Коста Великић је предложио да се поротнику плаћа трошак из државне касе, као што се плаћа и судији. Алекса Петковић је сматрао да трошкове суђења плаћа сам кривац, а ако нема откуд, онда да плати општина. У случају да се кривац ослободи, да трошкове плати онај који је повео парницу.<sup>347</sup>

#### Интерпелација

##### *На Г. Министра Просвете и црквених дела*

*1. О прошлој години поведена је реч у Народној скупштини да се пројект о учитељским класама спреми, како би сада народна скупштина узаконити могла.*

*2. Овај пројект није ове године скупштини поднешен, а требало је да се на зактевање народне скупштине ово спреми. Зато држив да би нужно било да г. Министар ово за идућу годину спреми.*

---

<sup>346</sup> Протоколи... стр. 88.

<sup>347</sup> Протоколи...стр. 185. Предлог владе: поротни суд састављен је од државних чиновника као зналаца закона, и од људи из народа, који не морају бити правници. Поротници решавају да ли је дело доказано, и да ли је тужени крив или није, а државне судије примењују закон, по коме се тужени треба казнити.

3. Ове године по свршетку школског испита постојало је у свим листовима новина која се у Србији издају, да су посленици Министарства просвете по основним школама неправедно оценили рђаве добрима, а добре оцене рђавима учитељима, т.ј. само онаи који се умео наћи око посленика министарског.

4. Да би се неправде избегле и да би се праведно на добрим учитељима оцене давале, а на рђавим строжије испите држали, налазим за нужно; да не буде сам посленик министарски при испиту ученика, основних школа већ поред посленика, да присуствује одбор општински, три обштинска учитеља, свештеник, кмет и неколико ђачких родитеља те да би се неправде избегле, јер наравно једно лице које је поверено да буду...учитељеву оцену, није свагда при једној вољи, већ јесте ..., и час при великој доброј вољи, и тако према само томе, учитељске оцене неке праведне, а неке неправедне дају, јер и човек је као време што се мења, час облачно час ведро.

Посланик Ресавски

Коста Великић<sup>348</sup>

\*

Интерпелација

На Г. Министра финансија

О Еснафским уредбама

1. Познато нам је да Еснафске уредбе о еснафима постоје од дана издања, без икаквих измена и допуна.

2. Ове уредбе пре неких година постојале су као законе при надлежатељнима зато што су еснафи ...кругу колико им је ... по реченој уредби... својим подручним еснафским члановима калфама и шегртима, и тиме су правичне мере у осуди доносиле, јер наравно гди је скуп еснафа у 30 до 40 лица ваља да је правичније суђено, но што су такве осуде сада код полиције подвргнуте, гди је административно решавање.

3. Зато је нужно да се исте уредбе сасвим измене по садашњем духу, ако није ово могуће, онда да се измене и допуне ... занатлиског одбора, ово ме је од туд побудило што се на више скупштина говорило, и још данас није остварено.

---

<sup>348</sup> АС, НС, Ф I, р-18/1871.

4. *Мајстори свију (заната) а овде спадају и трговци јер су и они ...еснафима на због тога што им је ова власт еснафима одузета велику ...између своји момака сnose, а исто клони се на велику штету и развратност и сваког ..., пошто административне решења власт не цени по нашој карактер занатлија, трговаца и њихових момака, већ по ...обтужен калфа, шегрт, и слуга добија уделотвореније, а газда у невреме остављен буде, без икакве заштите својих момака.*

5. *Ја држим да и представништво ово ... каква је велика штета према занатлијама и трговцима, с тога неопходним нужно да се уредба предпоменута у поступак узме.*

*Посланик Коста Великић<sup>349</sup>*

Пре расправе о буџету, Коста Великић је затражио да се позиције буџета читају редом, а не само измене, и да се преглед буџета изврши после прегледа буџета општина. Осим тога, са позицијама буџета морали су да буду упознати и посланици, који нису били у скупштини када је буџет усвајан.

О појединим позицијама буџета говорио је и Милосав Вукомановић. Он је поставио питање зашто се у државном буџету стављају трошкови за вишу женску школу у Београду, кад све окружне вароши издржавају и граде о свом трошку женске школе, па то треба и Београд да чини. Одговорено му је, да су средства издвојена за Вишу женску школу, и да Београд, као и све окружне вароши, издржава женску основну школу.<sup>350</sup>

У оквиру претресања војног буџета Дина Цанковић се заложио да исплату новчане надокнаде четовођама, јер они много више дангубе него остали народни војници, нарочито на зимским курсевима, где проводе скоро два месеца, а добијали су само стан и храну. За то се залагао и Милосав Вукомановић. Коста Великић је био против исплата плата четовођама, јер је сматрао да су народни војници и њихове старешине дужни бесплатно да служе. Он је био против и да се командирима издаје плата.<sup>351</sup>

Дина Цанковић био је против предлога да се погинулим чиновницима у рату или вршењу дужности даје пензија из државне

---

<sup>349</sup> АС, НС, Ф I, р-18/1871.

<sup>350</sup> Протоколи...стр. 265.

<sup>351</sup> Протоколи...стр. 273.

касе, јер су сви војници кад дође до рата, и сви гину а не само чиновници. Коста Великић је сматрао да се ово питање решава када се доноси војни закон.

Када је дискутовано о закону о порезу, многи посланици су предлагали праведнију расподелу пореза, тако да би богатији требало да плаћају већи порез од законског максимума. Коста Великић је предлагао да се на вредност државне готовине изда папирни новац, како би се земљорадници ослободили прекомерног плаћања интереса, а то би помогло и трговину. Он је био зато да се изда само толико папирног новца колико има готовине, никако више. Алекса Петковић није био за промену пореске политике, јер није било до тада никаквих примедби, па је сматрао да је систем пореза добар.<sup>352</sup>

Извештај одбора *О уређењу прихода отачественога свештенства* довео је до велике расправе у скупштини. Одбор је предложио да се сваком свештенику да парохија не мања од 250, а ни већа од 350 домова, а да се на име бира даје свештенику по 8 гроша чаршијских полугодишње. Било је и других предлога за поправљање материјалног стања свештеника.

Дискусији се прикључио и Коста Великић:

*Ненаграђени су они свештеници, који су по маленим парохијама. Нека им се даду веће парохије. Да би могли очигледно видети како је свештенство награђено, ја ћу извести број свештеника и награду, коју они добијају. Свега свештеника 651.*

#### *Приход*

- 1. Од 56.925 крштене деце по 4 гроша 227.700 гроша.*
- 2. Од знамења по 1 грош 56.925 гроша.*
- 3. Од сахрана 43.566 гроша и то од пола узимајући велико опело, а по пола мало опело са освећењем водице и пратња по 13 гроша 1.067,367 гроша.*
- 4. За венчања са испитима по 32 гроша 449.824 гроша.*
- 5. Од 251.550 глава пореских бира по 8 гроша 2.012,400 гроша.*
- 6. Литијско по 20 пара од куће 83.850 гроша.*

---

<sup>352</sup> Протоколи...стр. 357.

7. *Резање колача о славама од 167.701 куће по 4 гроша не говорећи што неки и двапут славе 670.804 гроша.*

8. *Од умрлих за по један парастос по 4 гроша 174.264 гроша.*

*Укупно 4, 743,134 гроша чаршијска.*

*Поред ових прихода, постојали су и приходи од непредвиђених случајева, као што су: парастоси, задушнице, молитве, водице, освећење нове куће и слично.*

*Из овога се види да свештенство није рђаво награђено, него врло добро. Има сиротиње, која нема ни краве, ни вола, која нема коња, и издржава себе, своју децу и даје све, што је држави потребно, па зар да даје још више свештенику, који најбоље живи.*<sup>353</sup>

Са предлогом владе сложио се и Дина Цанковић, али је и предложио да се свештеницима даје по 12 гроша годишње.

Када је покренуто питање о преустројству школа, Коста Великић је подржао *преустројство свију наших школа на ма шта коштало, јер садање школе производе комунце и друге неваљале људе*. На крају дискусије о преуређењу школа, Коста Великић је предложио да се у школама предаје лекарска наука о лечењу колере, зубобоље, врућице, грознице и других болести.

Поводом предлога да земљорадник не може да прода два дана ораће земље, који се не могу за дуг продати, Алекса Петковић се сложио са тим, јер је сматрао да ће се на тај начин сачувати људи од пропасти и зеленашима стати на пут у упропашћивању народа.

Коста Великић је подржао предлог о подизању споменика кнезу Михаилу, јер је сматрао да је он то заслужио.

\*

На основу одлуке народне скупштине донет је 23. октобра 1871. године указ о формирању среза деспотовачког у ћупријском округу, од неких села из ресавског и неких села из параћинског среза.<sup>354</sup>

---

<sup>353</sup> Протоколи...стр. 396-397.

<sup>354</sup> Зборник закона и уредаба издани у књажевству Србије за 1871. годину, књ. XXIV. Коста Великић је предложио да Медвеђа припадне ресавском

| број | Назив села | Пореске главе | примедба                                      |
|------|------------|---------------|-----------------------------------------------|
| .    | Медвеђа    | 171           | Ова<br>су села узета<br>из среза<br>ресавског |
| .    | Брестово   | 69            |                                               |
| .    | В. Поповић | 165           |                                               |
| .    | Балајнац   | 69            |                                               |
| .    | Витанце    | 128           |                                               |
| .    | Трућевац   | 67            |                                               |
| .    | Војник     | 121           |                                               |
| .    | Белајка    | 171           |                                               |
| .    | Језеро     | 88            |                                               |
| 0.   | Поповњак   | 50            |                                               |
| 1.   | Жидиље     | 97            |                                               |
|      | Јеловац    | 49            |                                               |

срезу. На његов предлог одговорио је министар унутрашњих дела: *Медвеђа је велика општина, па би онда ресавски срез био велики, а у њему је већ варошица Свилајнац, која има 1000 пореских глава, и тиме задаје много посла власти. Осим тога људи би из те општине ишли среској канцеларији у Свилајнац, а после би се истим путем враћали за у Ћуприју, где су окружне власти...* По посланику Сретеновићу Медвеђа је требала да припадне деспотовачком срезу, јер је *ближа војничкој кафани, где би била среска канцеларија, неко ли Свилајни.* (Протоколи... стр.405.)

|    |             |     |  |
|----|-------------|-----|--|
| 2. |             |     |  |
| 3. | Кованица    | 63  |  |
| 4. | Глоговац    | 157 |  |
| 5. | Дражмировац | 51  |  |
| 6. | М. Поповић  | 56  |  |
| 7. | Дубока      | 133 |  |
| 8. | Рајкинац    | 89  |  |
| 9. | Богава      | 69  |  |
| 0. | Грабовица   | 194 |  |
| 1. | Плажане     | 179 |  |
| 2. | Милива      | 104 |  |
| 3. | Буковац     | 100 |  |
| 4. | Ломница     | 113 |  |
| 5. | Липовица    | 54  |  |
| 6. | Пањевац     | 59  |  |
| 7. | Сладаја     | 66  |  |
| 8. | Двориште    | 62  |  |

|               |           |     |                                                         |
|---------------|-----------|-----|---------------------------------------------------------|
| 9.            | Ресавица  | 69  | Ово<br>два села<br>узета из среза<br>параћинског        |
| 0.            | Стењевац  | 65  |                                                         |
| 1.            | Стрмостен | 85  |                                                         |
| 2.            | Вирине    | 120 |                                                         |
| 3.            | Исаково   | 199 |                                                         |
| Срез ресавски |           |     | Ова<br>села су и<br>досада била у<br>ресавском<br>срезу |
| .             | Свилајнац | 894 |                                                         |
| .             | Црквенац  | 209 |                                                         |
| .             | Гложани   | 233 |                                                         |
| .             | Дубље     | 216 |                                                         |
| .             | Луковица  | 100 |                                                         |
| .             | Бобова    | 336 |                                                         |
| .             | Витежево  | 211 |                                                         |
| .             | Дубница   | 118 |                                                         |
| .             | Ђуринац   | 71  |                                                         |
| 0.            | Рођевац   | 89  |                                                         |
| 1.            | Проштинац | 52  |                                                         |

|                 |           |      |                                                           |
|-----------------|-----------|------|-----------------------------------------------------------|
| 2.              | Купиновац | 82   |                                                           |
| 3.              | Седлари   | 108  |                                                           |
| 4.              | Суботица  | 147  |                                                           |
| 5.              | Роанда    | 120  |                                                           |
| 6.              | Бресје    | 59   |                                                           |
| 7.              | Радошин   | 86   |                                                           |
| 8.              | Војска    | 190  |                                                           |
| 9.              | Мачевац   | 64   |                                                           |
| 0.              | Гладна    | 70   |                                                           |
| 1.              | Тропоње   | 224  |                                                           |
| 2.              | Јасеново  | 203  |                                                           |
| 4.              | Врлан     | 45   |                                                           |
| 5.              | Грабовац  | 139  |                                                           |
| Срез параћински |           |      |                                                           |
| .               | Параћин   | 1006 | Ова<br>села су и<br>досада била у<br>параћинском<br>срезу |
| .               | Шанац     | 63   |                                                           |
| .               | Стрижа    | 83   |                                                           |

|    |              |     |  |
|----|--------------|-----|--|
| .  | Чепуре       | 77  |  |
| .  | Горње Видово | 76  |  |
| .  | Доње Видово  | 165 |  |
| .  | Ратари       | 55  |  |
| .  | Сикирица     | 92  |  |
| .  | Крежбинац    | 57  |  |
| 0. | Дреновац     | 158 |  |
| 1. | Голубовац    | 26  |  |
| 2. | Бусиловац    | 76  |  |
| 3. | Лешје        | 45  |  |
| 4. | Плана        | 208 |  |
| 5. | Лебина       | 58  |  |
| 6. | Давидовац    | 41  |  |
| 7. | Мириловац    | 96  |  |
| 8. | Текија       | 38  |  |
| 9. | Главица      | 67  |  |
|    | Клачевица    | 66  |  |

|    |               |     |  |
|----|---------------|-----|--|
| 1. | Доња Мутница  | 148 |  |
| 2. | Извор         | 86  |  |
| 3. | Шалудовац     | 48  |  |
| 4. | Горња Мутница | 114 |  |
| 5. | Буљани        | 163 |  |
| 6. | Забрега       | 80  |  |
| 7. | Бошњане       | 76  |  |
| 8. | Поповац       | 55  |  |
| 9. | Стубица       | 141 |  |
| 0. | Сење          | 177 |  |
| 1. | Бигреница     | 283 |  |
| 2. | Влашка        | 80  |  |
| 3. | Крушар        | 162 |  |
| 4. | Супска        | 108 |  |
| 5. | Паљане        | 90  |  |
| 6. | Иванковац     | 43  |  |
|    | Батинац       | 126 |  |

На седници скупштине одржане 23. октобра говорило се о градњи железнице. Коста Великић је истакао да је питање железнице врло важно за целокупни народ. Он признаје да је тешко да сами правимо железницу, али је и то боље него да је после купујемо. Када би је правили сами не би плаћали грађу, која је скупа. За изградњу могу се употребити затвореници. Део потребног новца би се могао набавити, тако што би се на новац у државној каси издао папирни новац. Од продатих акција прикупило би се око 2 милиона дуката. Остатак потребног новца би се могао прикупити путем зајма, па и на њега да се изда папирни новац. Потребан број људи ангажоваће се као и код предузимача, ако их добро платимо. Имаћемо довољан број људи за изградњу железнице, јер у војсци има 74 инжињера, а да се хитно пошаље већи број људи на изучавање техничких наука.

Такође се и Алекса Петковић залагао за изградњу железнице. Њему је железница непозната област као и већини, али зна да где има више путева вароши расту и напредују, где их нема тамо је сиротиња.<sup>355</sup>

\*

### Предлози и жалбе

#### *Предлог Србско-народној Скупштини*

*1-во Понизно молим да се узакони да свака власт може сама и без туженог кривца на одговор учинити и казнити (онда би се злочинци од власти бојали)*

*2-го Да се у интересу србске државе сва законодавна министарства, судска, државна, полицајна, решења као папирна такса од приватни лица наплаћује, (овде би се касе с новцима умножиле и не би се лажне тужбе подизале).*

*3-ће Да се одобри слободан интерес за новце, онда би се више новца у нашој отаџбини унело па би зеленашки и каишарски интерес пао (око овог интереса мора народ, да се презадужи, а и научи се лагати па и саму власт, давајући новац и примајући лажу и обмањују).*

---

<sup>355</sup> Протоколи...стр 629, 635.

*4-то Да се инструкторија блаженочившег Кнеза Михаила образована опет састави да ова сврши предрачун о убаштињеној земљи српски житеља; као и то да та комисија одпочне што пре цртати имања сваког србског житеља, с нуждним јои странама и у баштинске књиге уведе.(ово би служило да свака глава пореска сразмерно на спрам свог имања порез плаћа, и тада би праведно порез по имућности плаћали).*

*5-то Да се у свакој општини по један економ постави, и на његову тужбу свака власт нека нераднике казни; ако у свакој општини не може бити оно бар у срезу. Тима прописаним правима у закону за нераднике,...су слабо награђени с платом, па то занемарују и бацају иза леђа и народ ће ослободити у раду свом.*

*6-то Чине се велике злоупотребе с крштеним протоколима, венчаним и умрлим, па би добро, за државу било, да се несаишвени листови од крштени, венчани и умрли протоком сваког месеца поред главни протокола попуне и власти полицајној на чување предаду, тим без попа добро пазио, кад се ко роди и крстио, кад је и кога дана ко венчан, који је и кад умро, и кога дана сарањен онда би се строго ...од власти да ми свештеници тачно протоколе заведе, па ако не онда би чинила ислеђење и попу казнила.*

*7-мо Да се у исто време за команданта народне војске поставе, такови официри, који су инжињерску струку свршили, да ови с повишеном платом побочне стране врше народне послове, путеве, водоводе, јендеке, цркве, школе ...о трошку они лица којима то потребује, па би ...плату ...узели и посао точно вршили.*

*8-мо Да се један фонд црквени образује у Београду да је под управом министарства просвете па свештена лица нису нужна за тудоре и руковатеље да се на црквеном имању постављају, јер се велика злоупотреба од имања црквеног може чинити, но свештеници могу контролисати и надзорној власти полицајној јавити шта се од стране тудора какови злоупотреба учинила, иначе...тужбе између свештенства и мржња које су противне правима људским, и поведенија свештеничком.*

*21. септембра 1871. год. у Бачини*

*Милош Поповић, свештеник из Бачине.*<sup>356</sup>

\*

---

<sup>356</sup> АС, НС, Ф I, р-15/1871.

*Народној скупштини србској у Крагујевци*

*Пре годину дана начелник среза левачког г. Димитрије Ристић звао ме у село Медвеђу да ни пресуди. Ми одемо искамо када ће ме звати не дочујем кад ме позва оваи капетан чим ја пред њега дођо трже ме за руку одма извуче ме ... псовати оца и мајку назвао ме да сам лола а не престајао песницама туче док ми ребра из пребија. Кад то видео одма га тужи министру унутрашњих дела. Г. министар нареди начелнику окр. јагодинског и моји сведоци доказаше а он решењем опет од тражења мени одбио ја се обрати опет министру но и он решио да су капетански више сведока него моји кои му онде нису ни били које решење прилажем јер ја мислим да су законо...сведока оне мои 14 његови 16 ја ако потребује више число имадем стотину кои су онде били.*

*Зато се обраћам народној скупштини и молим да између мени долупотписани и горе наведеног капетана пресуди што ме без законо мучно истукао псовао и резилио и а исте сведоке из пита а не његове који на молбу тражио ... .... сведоци не смеју од чиновника на капетана.*

*20. септембра 871. у М. Дренови*

*јесам наипокорнији народнои скупштини*

*Антоније Арсенијевић из Мале Дренове<sup>357</sup>*

*Антоније Арсенијевић, тежак из Мале Дренове, села у округу јагодинском, поднео је министру унутрашњих дела незадовољство против решења начелства истог округа, којим г. Димитрије Ристић ослобођен од казни, кога је он тужио због песницења и гурања и тражио је, да се г. Ристић казни пошто га је вели заиста гурао и песничао те тако му се у овој ствари даде одовлетворење.*

*Поводом овога незадовољства министар унутрашњих дела изискао је од начелства округа јагодинског сва акта, која су по овом делу донета, па пошто их је размотрио нашао је, да је решење истог начелства од 2. априла ове године, против кога се Антоније жали, у местно из оних разлога, који су у истом набројани. Јер 20 очевидаца сведока потврдили су да оптужени г. Ристић није жалиоца ни гурао ни песничао а 16 казали су да је то чинио, а кад већина тврди, да оптужени није песничао ни гурао жалиоца, онда*

---

<sup>357</sup> АС, НС, Ф I, р-15/1871.

*министар нема основа, да више верује мањини него већини сведока, па с тога не може жалиоцу да даде тражено задовољење, о чему га извешћује.*

*14. августа 1871. у Београду*

*Председник Министарског савета Министар унутрашњих дела*<sup>358</sup>

Заседање скупштине за 1871. годину завршено је 24. октобра 1871. године. Скупштина је донела следеће законе: Закон о државној штампарији; Закон о устројству ћумрука; Закон о повластицама Београдском кредитном заводу, Смедеревској и Пожаревачкој банци, Закон о Великој школи; Закон о правозаступницима; Закон о уређењу народних школа.

---

<sup>358</sup> АС, НС, Ф I, р-15/1871.

## СКУПШТИНЕ У ВРЕМЕ ВЛАДАВИНЕ КНЕЗА МИЛАНА ОБРЕНОВИЋА

### РЕДОВАН САЗИВ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ ЗА 1872. ГОДИНУ

Седнице скупштине за 1872. годину започете су 24. септембра 1872. године.

Ово је била прва скупштина под владом кнеза Милана, јер се прогласио пунолетним 10. августа 1872. године. Он се 25. септембра у својој беседи захвалио посланицима на дотадашњем раду. У другом делу беседе навео је чиме би требала да се бави скупштина:

*Наше законодавство има недостатака, које нам треба испунити; има празнина, које се морамо трудити да исправимо.*

*Просветна је наша снага недовољна, одбрамбене моћи наше требају још развитка и усавршавања.*

*Још многи обилни извори земље наше стоје затворени и неупотребљени. Трговини треба отворити нове путове, међу којима на првом месту стоји железница. Радиности остаје нам да створимо јача јемства развитка, а највећу пажњу нашу треба да заузме земљорадња. Пољска привреда има у нас све природне услове за добар успех. Пречег и разумнијег задатка не може бити за нас, но да употребимо елементе, које нам сама природа тако обилно пружа. У њима лежи поглавито снага и богатство Србије.*

После прочитане беседе кнез је пред митрополитом, посланицима и члановим, а Савета положио заклетву:

#### *Заклетва*

*Ја, Милан М. Обреновић IV. Књаз српски, примајући владу, заклињем се свемогућим Богом и свим што ми је најсветије и најмилије на овоме свету, пред светим његовим крстом и Евангелијем да ћу земаљски устав неповређен одржати, да ћу по њему и законима владати, и да ћу у свим Мојим тежњама и делима*

*само добро народа пред очима имати. Изричући свечано ову Моју заклетву пред Богом и народом, призивљем за сведока Господа Бога, коме ћу одговор давати на страином његовом суду, и потврђујем истинитост ове заклетве целивањем св. Евангелија и крста господа спаситеља Исуса Христа. Тако Ми господ Бог помогао. Амин.*<sup>359</sup>

Скупштина се конституисала са скоро истим часништвом, као и предходна скупштина из 1871. године. После кнежеве заклетве, скупштина је наставила рад избором скупштинских одбора. У одбор за законодавство није било посланика из Јагодинског и Ћупријског округа, док је у одбор за финансије изабран Мијалко Раденковић, а у одбор за молбе и жалбе изабрани су Алекса Петковић и Коста Великић.<sup>360</sup>

Скупштина је на једном од првих састанака изјавила писмену захвалност Намесништву на њиховом успешном вођењу земље. Мијалко Раденковић био је један од посланика који се залагао за писмено признање. Упоредио је у каквом стању су Намесници примили Србију 1868. године, а у каквом стању су предали Кнезу Милану 1872. године.<sup>361</sup>

На једном од првих скупштинских заседања дошло је до подела посланика око садржине адресе, којом је требало одговорити на беседу кнеза Милана приликом отварања скупштине. Група посланика, међу којима и Коста Великић, изнела је мишљење, да се не треба ограничити на одговор на садржај престоне беседе, већ да се у њој изложи најважније жеље народних представника. Тако су предлагали да се постојећи закон о општинама поправи, да се установе окружне скупштине не с политичког гледишта, да се установе окружне штедионице, да се израде царинске тарифе, да се изда закон о радњама и да се тачније администрација уреди.<sup>362</sup>

Скупштина је изабрала депутацију, која је требала да преда адресу скупштине кнезу Милану. Депутацију су чинили по један посланик из сваког округа. Јагодински и Ћупријски округ представљали су Никола Симић и Алекса Петковић.

---

<sup>359</sup> Протоколи... стр. 13.

<sup>360</sup> Протоколи.. стр. 15.

<sup>361</sup> Протоколи... стр. 41.

<sup>362</sup> Протоколи... стр. 25.

Када је прочитана тачка адресе већине, која се односила на подизање радиности, трговине и земљорадње, повела се жива дискусија. Пошто је било предлога да се формира одељење при министарству финансија за обављање привредних послова, Коста Великић је сматрао да је потребно лице које ће руководити привредним пословима, и да не треба се бојати издатака када би се установило посебно министарство, јер би привредна делатност јаче узнапредовала.<sup>363</sup>

Мијалко Раденковић је сматрао, да је требало тражити доношење новог закона о општинама, а не само поједине измене. Није чуо да се у народу тражи формирање окружних скупштина, док сматра да закон о радњама треба да уђе у предлог.

У оквиру посланичких предлога, Коста Великић је предложио да се оправке путева врши о трошку народа, и да се извођачи радова одређују путем лицитације. Навео је, да сви подједнако не праве путеве, и једино то може да се уради, ако се прикупи новац од целокупног народа. Њега је подржао Милан Миловановић, који је рекао, да поштански друм у Јагодинском округу од Копривнице до Ћуприје одржава једино белички срез, док остала два среза и Јагодина ништа не помажу. Зато је предложио да се поштански друмови граде новцем целог народа, или бар округа, а не срезова. Коста Великић и Милосав Вукомановић, са групом посланика, предложили су доношење закона, по коме би све окружне вароши биле дужне да граде и одржавају путеве на својој територији, и да подижу телеграфске стубове. Дина Цанковић је био против овог предлога, и сматрао је да свака општина треба да прави пут на својој територији.<sup>364</sup>

По војним питањима Алекса Цветковић, Милан Миловановић и Коста Великић, са групом посланика, предложили су закон по коме се не би Јевреји примали у војску. Предлог је предат законодавном одбору. Дина Цветковић је предложио да се прирезом, ако не може другим начином, прикупи новац за набавку одела свим војницима првог позива. Мијалко Раденковић је предложио да се набаве казани и шатори за народну војску. Коста Великић је предложио да се установи инвалидски фонд за народну војску. Дина Цанковић и Алекса Петковић, са групом посланика,

---

<sup>363</sup> Протоколи... стр. 28.

<sup>364</sup> Протоколи... стр. 63.

предложили су укидање закона о женидби официра, који је предвиђао давање кауције приликом женидбе.<sup>365</sup>

Коста Великић је подржао предлог једног посланика, који је тражио да се поштује закон, који је забрањивао да се Јевреји насељавају у унутрашњости земље, већ само у Београду. И он је навео, као и неколико посланика, да и у његовој средини има све више Јевреја.

Када се повела дискусија о миниралним водама у Србији, Коста Великић је предложио да се испитају, и да се за извесно време уступе друштву лекара и апотекара, и да се новчано помогну.

Алекса Петковић, са групом посланика, предложио је, да се сваком оном, који је под полицијски надзор, стави значка на капу, да би га се људи клонили. Такав човек не сме без питања из свог села отићи. Сматрао је, да ће са значком на капи свима бити познати као рђави, и чуваће се од њих. Тако ће рђави људи бити потпуно уклоњени.<sup>366</sup>

Никола Симић, са групом посланика, преложио је да се боље мотри на пасоше путника, који прелазе из округа у округ. Сматра да би се на тај начин смутљивцима најбоље доскочило.

Милан Миловановић, са групом посланика, предложили су, да се кнез и влада преместе у Крагујевац. Министар унутрашњих дела је одговорио на предлог. Сматрао је да је предлог патриотска жеља да се влада обезбеди и осигура, али и да је то скопчано са великим издатком.

Коста Великић је предложио регулисање Мораве и осталих река у Србији. Изнео је, како се много година трпе штете у областима поред Мораве, и да је због честих поплава много породица осиромашено. Регулисањем би се сачувала цела земља. Ако није могуће да се Морава регулише, требало је да се кривине пресеку. То би требало урадити и са осталим рекама. Навео је поплаву Ресаве 1871. године, када је много људи пострадало.

Дина Цанковић је подржао предлог, јер је и сам је сматрао да су кривине Мораве главни узрок поплавама. И он је поменуо изливање Ресаве. На таванима су људи са породицама провели две недеље без хране. Све је изгледало као море. Мада финансијско

---

<sup>365</sup> Протоколи... стр. 64.

<sup>366</sup> Протоколи... стр. 84.

стање државе не допушта да се регулација река изврши потпуно, сматрао је да се мора наћи начина и да се помогне становништву.

Алекса Петковић је такође подржао предлог. Ако није могло да се регулације река ураде одмах, тражио је да то буде стални задатак владе у наредним годинама.<sup>367</sup>

Министар је на истој седници говорио о свему што је рађено на регулисању Мораве и других река:

*Од 1866. године предузето је озбиљно проучавање Мораве. У 1867. години министар грађевина поднео је извештај шта је до сада рађено. Тамо стоји мњење једног од најстаријих људи, капетана паробродског друштва, који је проматрао Мораву и покушао да по њој плови лађом, која је зато нарочито начињена. Но паробродско друштво је одустало од намере да Мораву регулише за повластицу коју би добили за пловидбу по истој, за извесан број година. Од тада је влада продужила то проучавање и наилазила је на разне тегобе. У ред тегоба дошле су многе воденице на Морави; оне сметају пловидби као и супови који су подигнути за повраћај воде на воденице. ...Када би се воденице уклониле са надокнадом или без надокнаде власницима, размишљали само како ћемо снабдети моравску долину са парним млиновима да не би становништво морало да иде у много удаљеније воденице да меље. Нешто се преговарало са неким друштвима за парне млинове у долини моравској, но ништа није угођено.*

---

<sup>367</sup> Протоколи...стр. 144. У поплави из 1871. године, у ћупријском округу највише је страдао Свилајнац. Највећу штету претрпео је крај вароши, који се звао „Бојача“. Највише штете је претрпело око 150 људи, који су узимали туђу земљу и радили то наполице. Њима и другим сиромашним људима издата је помоћ из општинског коша за исхрану око 45.000 ока кукуруза. Општина се постарала да обезбеди и станове за оне који су највише страдали. Неповољно стање Свилајнца повећано је и тиме што је срушена велика ћуприја на Ресави, која је повезивала Свилајнац и Ћуприју. Брзо је ова ћуприја оправљена, и могло се преко ње сигурно прелазити. У исто време радило се на поправци пута према Крагујевцу. Као узрок овој поплави, како је наведено у извештају, био је нерегулисани ток Ресаве, а нарочито што су на њој на многим местима биле подигнуте високе воденичне бране. У Параћину је било доста штете, али много мање него у Свилајнцу. У Ћуприји није било велике штете. Срушена је ћуприја која је водила ка окружном здању, и срушен је део неке зграде, која је на дирекцима стајала у самом кориту реке Раванице. (*Српске новине*, бр. 81, 10. јул 1871.)

*Друге тегобе биле су кладе које Морава доноси и у своме кориту оставља. Читаве тополе 8–9 и више фати дужине оставља Морава у свом току; уз овакве тополе и друге наношене кладе почну постајати прудови и нарастају, подиже се врбак и тиме Морава бива одбијена час на једну час на другу страну...*

*За овим долазе окуке, којер би ваљало изпресецати. У овоме се наишло на велике тегобе. Где су мали кључеви, ту би се и могло пресецање лакше износити, но где су кључеви од 700–800 дана орања ту је много теже. Покојни књаз Михаило наредио је да се пресеке радошински кључ, округа ћупријског (1866. год.), а цела дужина кључа износила је око 200 хвати; било је наређено да окружје крагујевачког прокопа; људима је било криво да извршују прокоп Мораве на туђој својини, која се њих не тиче, отказивали су ићи на рад; радошинци који кључ прокопавање прелази у округ крагујевачки, пуцали су из пушака и бранили су да се прокопа...*

Затим је министар говорио о окукама између округа пожаревачког и смедеревског, где би по више стотина хектара прелазило на смедеревској или пожаревачкој страни.<sup>368</sup>

Алекса Петковић, Јанићије Пешић и Никола Симић предложили су да разводе бракова решавају грађански судови. Алекса Петковић није био против права конзисторије у разводу бракова, већ је сматрао да је потребно да прво суд донесе пресуду о кривници мужа или жене, па да по тој пресуди конзисторија учини развод брака. Тада су се парнице водиле од 7 до 8 година. У то су били укључени кметови, свештеници, проте и конзисторија, и да се на крају није знало ко треба да изврши пресуду. Ако би скупштина одбила овај предлог, Алекса Петковић је предложио да министар нађе решење како би се дошло до бржег решавања развода, да би се помогло народу. Дина Цанковић се само zaloжио, да се суђење код конзисторије брже решава.

Приликом расправе о предлогу закона о постављењу учитељица у мушким основним школама, Милан Миловановић је био против предлога, јер је сматрао да *наш народ некако то не може да трпи*.

Питање статуса калуђера и манастирских имања постављано је на више скупштина, па и на овом заседању. Поводом интерпелације једног посланика, у којој је предложено: да се одузму

---

<sup>368</sup> Протоколи...стр. 147.

парохије од манастира и предају мирском свештенству, да се за калуђере одреде неколико манастира, да се од калуђера одузме непокретно имање и употреби за оснивање просветних установа и да калуђери не могу бити млађи од 40 година, развила се жива дискусија. Милосав Вукомановић је говорио о томе да манастири имају много имања, на којима би могле да живе бројне фамилије. Манастири имају велике приходе, али кад треба да се изврше некакве поправке, калуђери одговарају да немају новца и тако народ мора то да поправи.

Мата Трифуновић је навео, да му је народ поручио да се одузму имања манастирима.

Коста Великић је био за то да се манастирима одузму парохије, јер је и народ био за то, и да се при манастирима поставе тутори, јер их нико не контроше.

И Дина Цанковић је био за предлог да се парохије одузму манастирима и да се уреде манастирска добра.

Милан Миловановић није био против одузимања парохија манастирима, али је и указао да мирско свештенство чини народу много више зла него калуђери.<sup>369</sup>

У сазиву за 1872. годину Народна скупштина је донела следеће законе: закон о повластицама кредитних завода; закон о женидби официра; закон о регрутовању стајаће војске; закон о подизању јавних грађевина; закон о устројству државне штампарије; закон о постављењу учитељица у мушким школама; закон о учитељским школама и још неке законе и решења.

На претпоследњој седници формиран је одбор од 27 посланика, који је требало да припреми за идуће заседање скупштине предмете, који нису решени на овој скупштини. За једног од чланова одбора изабран је Мијалко Раденковић, а за заменика Милосава Вукомановића.

Скупштина је закључена кнежевим указом 25. октобра 1872. године.

---

<sup>369</sup> Протоколи... стр. 416-418.

## РЕДОВАН САЗИВ СКУПШТИНЕ

ЗА 1873. ГОДИНУ

Прва седница скупштине за 1873. године одржана је 15. новембра 1873. године. Скупштину је отворио кнез Милан. У својој беседи навео је врло тежак положај трговине, што је допринела трговачка и финансијска криза на најважнијим тржиштима света. Тешком стању трговине допринеле су и преходне неродне године. Српска влада је притекла у помоћ трговини према могућностима, да трговина не би зависила искључиво од страних кредита. Да би се ово постигло сматрао је, да је нужно да се највећа пажња посвети унапређењу пољске привреде и радиности. Затим је говорио о својим успешним посетама Аустро-Угарској и Француској. На крају је говорио о формирању нове владе, од које је очекивао напредак земље и заштиту државних интереса, и даљи рад по питању изградње железнице.

На сутрашњем састанку изабрани су скупштински одбори. Прво је изабран законодавни одбор, а затим и финансијски, у који је, са групом посланика, изабран Коста Великић, и одбор за молбе и жалбе са Алексом Петковићем и Милосавом Вукомановићем.<sup>370</sup>

На састанку од 23. новембра утврђивана је адреса скупштине. Коста Великић је бранио мишљење мањине у одбору, и напоменуо је да су неке нове ствари ушле у адресу, као што је реорганизација управе, судских и општинских власти, а изостале су: већа одговорност министара, злоупотребе власти, нови систем пореза, реорганизација школа и окружних скупштина, решења о кризи која је изазвана претераним каматама. Предложио је да се ови предлози унесу у адресу, и сматрао је да се на овај начин не вређа устав. Посебно је инсистирао на уношење предлога о прекомерним задуживањима.

Алекса Петковић је изјавио да скупштина адресом не изјављује просто жељу, него потребе народне, које не падају на одговорност кнежеву, већ које би влада остварила. По њему закон о министарској одговорности практично не постоји. Предложио је да се у адресу унесе и питање о слободи штампе.

Милосав Вукомановић је такође био за то да се предложени предлози унесу у адресу. По њему, Савет је требало да припреми све

---

<sup>370</sup> Протоколи... стр. 22.

предлоге, и да се не чека на постављење нових министара, јер народне потребе не могу се одуговлачити. Скупштина је усвојила предлоге Косте Великића, осим о задуживању народа, већ да о томе треба поднети посебне предлоге. Адресу је кнезу поднела делегација скупштине, а један од чланова делегације био је и Алекса Петковић.<sup>371</sup>

На седници скупштине одржане 24. новембра поднет је предлог Закону о мерама. Чланови скупштинског одбора били су за прихватање нових мера, јер су сматрали да се не може одбацити оно што су сви европски народи прихватили као нешто најсавршеније. У дискусији се укључио и Коста Великић. Подржао је предлог, јер је сматрао да увођење нових мера не би било скупо, и да ће народ брзо научити све о мерама и њиховим називима. Контрола о мерама не може се водити без закона о мерама. Ипак, оставио је могућност да се да народу времена да научи нове мере, па их тек тада примењивати.

Милосав Вукомановић је предложио да се нове мере израђују у Србији, да не би новац отишао у стране земље. Одбор је прихватио његов предлог.

Приликом доношења измена и допуна закона о гимназијама, дискусија се проширила и на целокупни школски систем. Део посланика је предлагао допуне закона, док је део сматрао да је потпуно требало преустројити просвету. Коста Великић је био за потпуно преустројство школа. Већ се 13 година радило на посебном развоју закона о школама, па се ништа није урадило, а доста је коштало. Школа је врло важна, јер све зависи од знања, а наша школа је остала на ниском нивоу. Када је могло трошити на војску између 10 и 11 милиона, онда не треба жалити да се на просвету потроши и више. Није био за увођење VII разреда у гимназијама, већ се слагао са предлогом да се смањи број предмета одбацивањем страних језика, осим немачког, који је нужен због суседне државе. Алекса Петковић је сматрао да ће увођење новог разреда помоћи богатијим ђацима, јер верује да се овим предлогом иде на смањење броја ђака. И Милан Миловановић је сматрао да ће увођење новог разреда онемогућити сиротињи да се школује.<sup>372</sup>

---

<sup>371</sup> Протоколи... стр. 44-48.

<sup>372</sup> Протоколи...стр 166.

Коста Великић је упутио интерпелацију министру иностраних дела по питањима Малог Зворника и Сахара, који су припадали Србији, и железничкој вези са Турском, и о свим договорима у вези железнице.

Коста Великић је поднео интерпелацију докле се стигло са припремама за подизање споменику кнезу Михаилу. Сматрао је да се израда споменика много одлаже: *Познато је нама на више скупштина, да је народна велика скупштина а и свака редовна законодавна скупштина говорено о подигнућу споменика великом Књазу Михаилу III. као заслужном владаоцу српском, који је своје име вечито оставио Србији.*

*Услед тога био је и предлог поднешен о том споменику народној законодавној скупштини и решено, да се начини. Услед тога и нека сума новца је драговољно прикупљена и одобрен је сам потребан метал из државне тополивнице и од тог времена до данас ништа учињено није...* У оквиру исте интерпелације Милосав Вукомановић је упутио питање, да ли прикупљена средства налазе код Управе фондова под каматом.<sup>373</sup>

Коста Великић, Милосав Вукомановић, Алекса Петковић, Милан Миловановић и Јанићије Пешић, поднели су интерпелацију о заштити задужених сељака: *Посланик народне скупштине Димитрије Јовановић 1871. године поднео је скупштини предлог: да се земљоделцу не може продати шест дана ораће земље за дугове, и скупштина је тај предлог усвојила и поднела влади да о томе поднесе формалан пројект...*

*Но како до данас тај предлог влада није поднела скупштини, још мање скупштину известила на чему та ствар стоји, - тако потписани молимо г. министра да, изволи скупштину извести: да л је влада спремила о томе формални предлог, и ако, хоће ли га овој скупштини поднети...*<sup>374</sup> Предлог је прочитан на седници скупштине 9. децембра 1873. године Прихваћен је и упућен влади да она поднесе формални законски предлог о томе.

У дискусији поводом овог предлога Алекса Петковић и Коста Великић су оптужили трговце, који су први узимали кредите

---

<sup>373</sup> Протоколи...стр. 210.

<sup>374</sup> Протоколи...стр. 212. У предлогу је још наведено: кућа и окућница с плацем од једног плуга земље, један плуг, два вола или теглећа коња и нужно покућство.

из управе фондова па зајмили земљорадницима по много већим каматама, јер су они то много касније дознали, кад није више било новца. Зато, уместо користи, штедионице су народу донели штету.

Ради заштите дужника Коста Великић је, са још 15 посланика, предложио да се дода и: *Овлашћује се министарски савет да у злој години, или кад каква епидемија новчане кризе наступи, може обуставити продаја непокретних имања за три године или за неко извесно време или кад боља година роди, или епидемија новчане кризе прође.* Сматрао је, да се другачије народу не може помоћи. Оном који је пао у дугове, не може се никако помоћи, јер он не може да нађе новац ни код приватних лица, ни код државних каса, ни код штедионица. У таквим приликама кад дужник нема новца да плати свом повериоцу, он мора да мења облигације и да се још више задужи, јер поверилац може да тражи наплату дуга преко власти.<sup>375</sup>

На овој скупштини поново је покренуто питање о одузимању имовине задуженим земљорадницима. Влада је предложила да се сваком пореском обвезнику, коме је земљорадња једино занимање, остави пет дана земље, које се не могу продати због дуга, један плуг, једна кола, два вола или коња, мотика, секира, будак, коса и толико хране колико је потребно до нове хране. Занатлијама да се не може продати за дуг најнужнији алат. Коста Великић је бранио владин предлог, јер на овај начин би се земљорадник заштитио од зеленаша. Са минимално пет дана земље земљорадник ће моћи да живи, да буде добар грађанин, а не просјак у својој земљи, да плаћа порез и да врши све грађанске дужности.<sup>376</sup>

Алекса Петковић је после дискусије променио мишљење, па се и он сложио са владиним предлогом од пет дана земље.

Милосав Вукомановић је такође био за владин предлог, јер је до тада било да се сељаку остави два дана земље и кућа са плацем, па ништа се није помогло народу. Ако се жели помоћи задуженом народу, онда треба оставити пет плугова земље.

Мијалко Раденковић је променио мишљење и прихватио је владин предлог, да се остави сељаку што више земље, а да се код јавних каса омогући да то имање може у нужди задужити.

---

<sup>375</sup> Протоколи... стр. 407.

<sup>376</sup> Протоколи... стр. 509.

Коста Великић поднео је интерпелацију министру финансија о увођењу царинских такси: *На више скупштина било је предлога, као по све нужно за корист земље наше, а то је у смотрењу ђумричке тарифе, која је неопходно нужна, коју и дан данашњи немамо, с тога питам г. министра финансија: 1. Је ли рађено на тарифи ђумричкој, и ако је рађено зашто није поднешена да се узакони? 2. Ако није ништав рађено, зашто, и на чим стоји и какове сметње има?*<sup>377</sup>

Коста Великић је поново покренуо питања царина у циљу заштите домаће привреде. Предложио је: 1. На кости, које се из земље неизрађене износе, наплаћиваће се од сваке центе по 10 гроша. 2. На туткал који се из земље као уређен износи да се никаква ђумручина не наплаћује. Потом је образложио свој предлог: *У Београду подигла се једна фабрика туткала истина мала, али ни она неће моћи да опстане, ако се оставе отворена врата страног конкуренцији. Ово изводим као пример. А како то ради Аустрија. Она своје извозне фабрикате пропушта без икакве ђумручине, те с тога тамо и напредује индустрија; а код нас неће се никад ни подићи ако је не заштитимо ђумручином.*<sup>378</sup>

На дневном реду скупштине биле су и расправе о појединим жалбама на рад судова. Посланици су се zaloжили за независност судску, али и делимичну контролу од стране скупштине. У томе се највише истицао Коста Великић: *мени се чини, да је баш скупштина позвана, да гледа шта раде судови, зато, не стоји то, да судије морају бити независни. Кад ми хоћемо министарску одговорност, онда треба и од судија да имамо одговорност; и често се догађа да богат добија. Баш право је скупштине да бди, и пази да није ко закон повредио; зато сам мишљења, да се жалитељи да право, да тужи судије што су је оштетиле“.*<sup>379</sup>

Коста Великић био је и члан одбора за утврђивање одговорности бившег министра војног Јована Белимарковића за бројна кршења правила и прописа приликом набавке војних потреба: *Криви се баш на оним материјалима, где су се материјали набављали без лицитације, где нису прегледани при примању по постојећим прописима; у одбору се утврдило потпуно уверење, да на г. Белимарковићу, бившем војном министру, лежи јака сумња, да*

---

<sup>377</sup> Протоколи... стр. 226.

<sup>378</sup> Протоколи... стр. 405.

<sup>379</sup> Протоколи... стр. 234.

*је он имао удела у тима свима злоупотребама, и да само у тој цели криву меру потврдио и противно законским прописима материјал дао набављати и примати. Из чега следује, да је оштетио државу из користољубља...*<sup>380</sup>

На једној од скупштинских седница поднет је и предлог о замени неких чланова казненог закона, који су се односили на укидање телесне казне.

Коста Великић је подржао предлог владе за укидање телесне казне, јер су то урадиле многе друге напредније земље. Сматрао је, да је и казна затварањем довољна да одврати људе од криминала.

Алекса Петковић био је против укидања телесне казне: *Ја сумњам, да ми не похитамо са овим предлогом: јер ми у народу ни откога нисмо чули, да ово тражи; управ нико и не мисли о том, но сваки каже да се пооштре казне за рђаве људе. Дакле из тих узрока нека се бар не укида, но може да се смањи, јер није свесно да се ово пребије као на колена.*

*Кад би се укинула ова казна са свим, било би незгодно. До сад на глас кмета сва потрчи тамо куда се зове, јер се плаши батина, а кад се оне укину, нико власт неће слушати. На крају дискусије је изјавио да не може да гласа, јер није ни да се укидају батине, ни да се не укидају.*<sup>381</sup>

Коста Великић, Божин Божиновић и Никола Симић упутили су интерпелацију министру финансија:

1. *Познато је српском народу да је мајдан каменог угља, у селу Сењу округа ћупријског, као државно добро, и потребно особито за нашу тополивницу у Крагујевцу, и да је тамо кућа народна начињена, и тако исто и алати нужни за вађење угља купљени, па тако исто и људи су од државе постављени.*

*Сад овог лета дознао сам да тај мајдан није правитељствени, већ је дат Првој Српској Банци...па молим Господина министра, да ми на ово одговори:*

*1. Како је дат мајдан у селу Сењу и под којим условима;*

---

<sup>380</sup> Протоколи... стр. 267. Коста Великић био је у групи посланика, који су поднели тужбу прозив Ј. Белимарковића у скупштини.

<sup>381</sup> Протоколи... стр. 347.

2. *Како је она државна зграда уступљена и под којим условима;*

3. *Како су они алати продати и на који начин?*

*...од неког времена, видимо да су сасвим друга извесна приватна лица поменути мајдан заузели и зграде државне и алате њене на своју ползу употребљавају-угљен извлаче и држави га као свој продају.*

Министар је одговорио на истој седници. Копање угља почиње 1853. године. Тада је министарство финансија поставило једног стручног човека за копање угља за потребе тополивнице у Крагујевцу. Копање се вршило само преко лета. Годишње се вадило од 100.000 до 800.000 ока. Последњи пут угаљ је вађен 1862. године. За смештај угља начињена је једна шупа, и једна кућица и ковачница. У току 1863. године ништа се није радило, јер се те године запалио угаљ у поткопима. Од 1864. до 1869. године мајдан није радио. Једино је за то време задржан настојник да чува зграде и алате, и да пази да се угаљ не запали.

Мајдан никада није означен као државни. Окружно начелство је 1869. године дало одобрење банци за истраживање каменог угља у целом срезу параћинском. Употреба алата и коришћења радничке куће одобрена је 1871. године.

Коста Великић није био задовољан одговором министра финансија. Сматрао је да је рудник државни, јер је држава подигла кућу, набавила алат и плаћала чувара. Затим је уступљен банци, од које држава купује угаљ. Већи је био интерес да је мајдан задржала држава.<sup>382</sup>

Још један предлог Косте Великића се односио на уређење народне привреде. Предложио је: *Сваки онај који жели воденицу подићи, дужан је прво добити меру инжињерску, која ће се у књиге увести; воденице које већ постоје и своје бране имају, да се све подвргну инжињерској мери, и њихова мера да се у књиге уведе, и ујам да се таксом определи, и то од сваке стотине десет ока.*

После овог предлога развила се дискусија о висини ујма. Дина Цанковић је изјавио, да на реци Ресави има преко 100

---

<sup>382</sup> Протоколи... стр. 372.

воденица и нигде није наплаћивано више од 10% ујма у бољим годинама, а у оскудним по 5%. Није био за наплату већег ујма.<sup>383</sup>

После овога, прочитан је још један предлог Косте Великића. Он гласи: *1. Да се овласти министар грађевина, да уступи неком приватном друштву на извесне године регулисање Мораве; 2. Да се постојеће воденице на Морави уклоне; 3. Да се супови постојећи на Морави ради ловљења рибе, уклоне.* Министар је одговорио, да се питање регулације Мораве поставља дуго, и ако се решење пронађе, биће скупштина обавештена.<sup>384</sup>

Једна од интерпелација Косте Великића, поднета 25. новембра, односила се на школовање српских ђака у иностранству: *Нама је свима познато да наша држава издржава на страни своје питомце, но како сам чуо, да ти питомци никако оном благодејању неодговарају и оној науки, на коју се спремају од стране државе, то питам г. министра просвете и црквених дела, да ми на ово одговори: 1. Има ли извешће за г. Арбазановића, који студира у Бечу од 1871. године, био је техничар, а четврта година није положио испит. 2. Има ли извешће о другим ђацима, што су о државном трошку по другим местима, и какви су њихови успеси, и ко води о њима бригу, како напредују.*

Косту Великића је ово питање посебно интересовало, јер кад је службено био у Бечу сазнао је да српски питомци ништа не уче, и да се нико о њима не стара.

Министар је за Арбазовића одговорио, да је био дуго болестан, и да се сада налази у Србији јер је померио памећу. На друго питање је одговорио тако, да сваки питамац мора да подноси министру просвете извештај о успеху, и да покаже какву научну писмену расправу. Министар је радом и успехом осталих питамаца био задовољан.<sup>385</sup>

Неколико посланика, међу којима и Коста Великић, предложили су да свештеничке услуге наплаћује општинска власт и новац њему предаје. Коста Великић је поводом тог предлога изјавио: *...како се само свештенство жали, да не може да живи, да је рђаво награђено, а овим предлогом се иде на то, да му се помогне. Овим предлогом не дирамо веру, него као представници народни*

---

<sup>383</sup> Протоколи... стр. 413.

<sup>384</sup> Протоколи... стр. 417.

<sup>385</sup> Протоколи...стр. 459.

*дужни смо да измеримо и оценимо ствар, која се овде породила. Јер истина има у тарифи колико треба свештеник да наплати за крштење, за венчање и за опело, али они не држе се те тарифе, него наплаћују од неког по 10 гроша, а од другог по 1 дук. цес., а од неког и по пет дук. цес., и свештеник за таква дела остане без казни. Народ се једнако тужи и жели да се то стање регулише.*<sup>386</sup>

Божин Бошковић поднео је интерпелацију о мосту на Црници у Параћину: *Познато је, да је још 1871. год. воде ћуприју у вароши Параћину, на цариградском друму однела, и да је више исте ћуприје од понтоњера, привремено подигнута тако узана ћуприја да се колима разминуту не може, откуда и у велико спречава саобраћај, да путници, и пошта по том путу особито суботом с великом муком прођу. Пошто је од преке потребе нужно, да се на истом месту друга подигне – учтиво питам господина министра, зашто до сада подигнута није, да ми изволи одговорити.*

Министар је одговорио, да после рушења моста због поплаве, начелник окружја ћупријског предложио је јула 1871. године, да се други мост од дрвене грађе подигне. Због недостатка новца изградња новог моста је одлагана, а за саобраћај војска је поставила привремени мост. Тек 1874. године министар грађевина предложио је окружном начелнику да затражи од народа округа пристанак да сам гради мост, или жели да плати новцем. До тада још није добио одговор од окружног начелника.<sup>387</sup>

\*

### *Народној Скупштини у Крагујевцу*

*Новчана криза данас је готово обузела цео познати свет; она је многе ... фамилије упропастила, многе трговце који су многом сумом своју радњу окретали, уништила и оставила без нигди и ништа; многи су и многи упропашћени доведени у очајном стању сами смо себе живота на најгрознији начин лишавали па и многи и данас то чине.*

*Овакови смо данас и ми подписати скопчили, обраћамо се свуда да би зајма могли наћи те да се од претераног интереса ослободимо па бадава, па сада повериоци мало им је што им по 4-5*

---

<sup>386</sup> Протоколи... стр. 530.

<sup>387</sup> Протоколи... стр. 387.

*гроша чар. на 1# цесар. месечно плаћамо, но траже од нас и наплату свега.*

*Овај наш дуг није од раскоши...,ко нас познаје казаће, да смо не уморени раденика а не само ми но и сва чељад наша који је сваке врсте послове радила, а све смо у имању и у бинама красећи варош, се задужили а интерес не оборише.*

*Народна скупштина је данас у земљи законодавна власт она је лек свију, народни болести; нека се постара, на народни болести те да се не плаћа интерес 80-на сто кад у срећним земљама 4-5 на сто увек се интерес плаћа. У нашој земљи зеленашки и претерани интерес сву кризу произведе неколико година раном омануше, а зеленаши одма свој новац растурише па због оскудице, кад им се новац на време немогаше да врати а они одма интерес по 5-6 гроша чар. на 1# ћесар. повисише и тако и сваки новац покупише а и од народа исцедише гди год која пара од испаде заостала бијаше.*

*О преднаведеном достављајући народној скупштини и покорно молимо да изволи као законодавна власт пронаћи средства да се не би наше имање у бесцење распродао, и вековно остаћемо без имања а дуга се не можемо одужити сада у овакве оскудне године, и јер цена у имању никакве нема, и јер што вреди 2000 # ћесар. а сада не вреди ни 300 # ћесар. Нема који да купи, па стога ако нама подписатима сада имање се продаје као што смо казали морамо остати несрећни људи.*

*А добро би било да се са стране за сада новац набави док се једном ове несрећне кризе ослободимо, покорно подписати молимо Господу у Скупштину по највише то докле би новац са неке стране дошло, да продаја од нашег имања заостане...*

*10. Новембра 1873. год у Ћуприји*

*Господе Скупштини понизни јесмо, Станоје Николић, мејанџија овдашњи, Анта Ерић, земљоделац, Марјан Милетић, трговац, Риста Андрејић, земљоделац, Никола Милојевић, земљоделац, Богдан Симић, земљоделац, Никола Симић, земљоделац, Тацко Мирчећевић, земљоделац, Рада Барзаш, земљоделац, Радојко Јончић, земљоделац, Ђорђе Стефановић, мејанџија, Миленко Андрејић, земљоделац, Радисав Жикић, земљоделац, Богосав Жикић, земљоделац, Станисав Милошевић, бакалин из Ћуприје, Јанко Миленковић, земљоделац из Ћуприје,*

*Милан Ивковић, земљоделац из Ћуприје, Сава Јаковљевић, бакалин из Ћуприје, Димитрије Пауновић, земљоделац из Ћуприје, Никодије Арсић, земљоделац из Ћуприје, Марко Јовановић, мумџија, Груја Славковић, трговац, Марко Рашић, земљоделац, Јованча Петровић, земљоделац, Добросав Мућавац, земљоделац, Павле Гмитровић, земљоделац.*<sup>388</sup>

\*

### *Народној Законодавној Скупштини у Крагујевцу*

*Подписани као верни Отачеству нашем, долазимо доставити наше нужде у овим оскудним годинама, да је наш народ скоро сав дошао до крајње нужде, једно што су га издале године, друго што су га претерани интереси новчани, до пропасти довели.*

*Те стога молимо Народној Скупштини да у сагласју са Његову Светлост израде закон да се сада од извршења пресуда стане, -до побољшања бољих година; а нашим повериоцима плаћамо законом прописани интерес.*

*Јер ако се продаја имања за неко време ..., у ове оскудне године, ми постајемо робови; а наша земља прећиће у поједини руку.*

*Ми ово достављамо Народној Скупштини, и надамо се да ће је наши заступници свесрдно подпомоћи, да се једном од ове очевидне пропасти избавимо; и зато се називамо*

*17. Новембра 873. год.*

*Покорни Народној Скупштини Јагодина Петковић, трговац, Јоргаћ Аћимовић, Васа Аврамовић, Танаско Милићевић, Рибаре, Обрад Вучићевић, Бресје, Коста Јовановић, пушкар, Митар Ђорђевић, ужар, Станко Миленковић, Рибаре, Стеван Петровић, Ракитово, Милоје Павловић, Вољавче, Живан Гавриловић, Црнче, Живко Миленковић, Рибаре, Илија Стаић, Рибаре, Милан Степић, Топола, Јова Стојадиновић, Медојевац, Тодосије Николић, Медојевац, Радивоје Радовановић, Рибаре, Василије Ракић, Црнче, Арса Јоч(к)ић, Медојевац, Радосав Јовановић, Лоћика, Василије Стојановић, Лозовик, Стеван Јовановић, Буковче, Василије Којадиновић, Лоћика, Милош Ђурђевић, Драгошевац, Милан Лукић, Драгошевац, Петар Петковић, Лозовик, Вукоман Ђорђевић,*

---

<sup>388</sup> АС, НС, Ф I, р-11/1873.

Лозовик, Марко Милосављевић, Рибаре, Сава Милићевић, Ракитово, Димитрије Петровић, Шуљковац, Марисав Ђурђевић, Шуљковац, Гаврило Мијаиловић, Лозовик, Аксентије Гајић, Лозовик, Станко Милошевић, Буковче, Маринко Вукић, Буковче, Милан Саиловић, Шуљковац, Петар Димитријевић, Шуљковац, Сава Антић, Буковче, Милета Воиновић, Ланиште, Мијајло Воиновић, Ланиште, Милисав Стаменковић, Вољавче, Миленко Павловић, Вољавче, Мијајло Лукић, Праћина, Јованча Радосављевић, Праћина, Тома Недељковић, Рибаре, Танаско Миљковић, Праћина, Јовча Стојановић, Деоница, Стеван Јовановић, Рибаре, Живко Јовановић, Рибаре, Јован Вељић, Вољавче, Никола Милићевић, Ракитово, Тодор Миловановић, Бунар, Ђурђе Пауновић, Ракитово, Сима Стевановић, Шуљковац, Сима Стојадиновић, Шуљковац, Милоје Стевановић, Шуљковац, Милојко Ивановић, Ланиште, Стојан Младеновић, Вољавче, Милоје Јовановић, Вољавче, Цветко Кочић, Вољавче, Арса Милосављевић, Ланиште, Таса Ђорђевић, Ланиште, Илија Марковић, Ланиште, Влад. Живковић, трговац, Анта Аврамовић, из Јагодине, Алекса ..., из Јагодине, Михаил Ђорђевић, трговац из Јагодине, Л. Радојковић, трговац из Јагодине, Петар Милојевић, из Јагодине, Михаил Љубисављевић, Вољавче, Павле Обрадовић, Вољавче, Илија Станић, мајстор зидар, Сава Јовановић, тежак, Ланиште, Станоје Стевановић, Ланиште, Димитрије Живковић, Ланиште, Димитрије Ђорђевић, Шуљковац, Милош Саиловић, Шуљковац, М...Мићић, Шуљковац, Михаило Стојковић, Шуљковац, Мирче Станојковић, Шуљковац, Никола Ђорђевић, Шуљковац, Милош Живковић, Шуљковац, ...Павловић, Шуљковац, Манојло Илић, Шуљковац, Милан Јевтић, Шуљковац, Илија Белобрковић, Јагодина, Живко Милојков, Ланиште, Илија Ивић, Ланиште, ... Филиповић, Ланиште, Петар Младеновић, Ланиште, Неша Вукићевић, Лозовик, Ђорђе Стојановић, Лозовил, Матеја Ђорђевић, Лозовик, Ђорђе Павловић, Лозовик, Петар Живановић, Лозовик, Јеврем Станков, Лозовик, Нићифор Маленовић, Лозовик, Мијат Пантић, Шуљковац, Глигорије Стојадинов, Шуљковац, Илија Петковић, Шуљковац, Радосав Ђорђевић, Шуљковац, Милосав Стојадиновић, Шуљковац, Радисав Јовановић, Шуљковац, Стојна, суп. Поч. Павла ..., Шуљковац, Ђирко Живановић, Вољавче, Милош Ивковић, Буковче, Милоје Јеротијевић, Буковче, Василије Марјановић, Урсуле, Антоније Павловић, Урсуле, Трифун Јованов., Урсуле, Илија Голубовић, Ланиште, Аврам Миловановић, Ланиште, Петар Јовановић, Ланиште, Стеван и Петар, браћа ...механције, Јагодина, Коста Милић, механција, Јагодина, Милош Голубовић, Ланиште, Милан Јеремић, Ланиште,

Милан Стојановић, Шантаровац, Миљко Стојановић, Шантаровац, Ђурђе Лазаревић, Шантаровац, Стеван Милутиновић, Шантаровац, Никола Јевтић, Шантаровац, Ранђел Вукашиновић, Ланиште, Тимотије Ђорђевић, Лозовик, Милија Николић, Међуреч, Јеврем Марковић, Праћина, Аксентијевић, Праћина, Анђелко Маленовић, Праћина, Димитрије Раишков., Трнава, Бошко Крстић, Јагодина, Васа Јовановић, Драгоцвет, Милош Стојанов., Драгоцвет, Милан Петровић, Ковачевац, Ђурђе Илић, Ковачевац, Петка, жена покојног ... Шарчевића, Ковачевац, Петар Ђорђевић, Светозар ..., Јагодина, Марјан Петровић, Јагодина, Јован Милосављевић, Шантаровац, Петар Стевановић, Мајур, Сава Цветковић, Мајур, Неша Ђорђевић, Сињи Вир, Васа Милосављевић, Шуљковац, Глигорије Ристић, Божса Јовановић, Шуљковац, Милош Јовановић, Сињи Вир, Милоје Миловановић, Лукар, Аврам Димитријевић, Лукар, Живко Димитријевић, Лукар, Милојко Вучковић, Лукар, Стеван Димитријевић, Лукар, Стаменко Стојковић, Драгоцвет, Лаза Стојановић, Винорача, Таса Марјановић, Винорача, Анта Стојановић, Винорача, Васа Гауговић, Винорача, Мијат Павловић, Винорача, Таса Симић, Винорача, Миленко Ранђеловић, Винорача, Сима Николић, Ковачевац, Петар Цветковић, Ковачевац, Вучко Стојковић, Ковачевац, Милош Петровић, Ковачевац, Димитрије Спасић, Јагодина, Димитрије Ђорђевић, Јагодина, Антоније Живковић, Јагодина, Милош Миленковић, Белица, Богдан Миленковић, Белица, Петар Миловановић, Белица, Димитрије Анђелковић, Белица, Мијајло Констандиновић, Врба, Стеван Пиндаћ, Јагодина, Милован Ђорђевић, Мајур, Миладин Миливојевић, Врба, Ђока Јовановић, Ланиште, Тодор Павловић, Драгоцвет, Стеван Бранковић, Драгосвет, Јанићије Алексић, Трнава, Милосав Павловић, Бунар, Василије Стевановић, Бунар, Мијајло Милисављевић, Бунар, Стеван Јевтић, Лоћика, Нова Радивојевић, Лоћика, Василије Петровић, Вилип Јевтић, Лоћика, Мијат Јевтић, Лоћика, Милован Јевтић, Лоћика, Милосав Павловић, Бунар, Петар Настић, Лукар, Ђока Милосављевић, Милун Матеић, Шантаровац, Димитрије Раиковић, Крста Новаковић, Мијаило Бркић, Урсуле, Сава Ивановић, Бунар, Лука Милетић, Бунар, Стеван Димић, Бунар, Игњат Митић, Бунар, Илија Мићић, Бунар, Рака Живковић, Бунар, Јанићије Јовановић, Бунар, Тодор Миловановић, Бунар, Мијат Петровић, Шантаровац, Павле Јевтић, Бунар, Танаско Јевтић, Бунар, Милун Јевтић, Бунар, Милосав Павловић, Бунар, Сава Павловић, Лоћика, Миливоје Младеновић, Шантаровац, Петар Младеновић, Урош Јовановић,

Мајур, Милован Петровић, Лоћика, Милоје Стаменковић, Драгоцвет, Атанаско Јевтић, Шантаровац, Јован Цветковић, Ланиште, Милосав Радосављевић, Ланиште, Стеван Мијаиловић, Ланиште, Видосав Миловановић, Белица, Петар Радовановић, Белица, Богоје Величковић, Белица, Мијајло Томић, Ланиште, Станко Радојевић, Драгоцвет, Стојан Милошевић, Драгоцвет, Милија Милутиновић, Праћина, Сава Андрејић, Праћина, Коста Раденковић, Праћина, Гаја Лукић, Праћина, Милош Милутиновић, Праћина, Димитрије Петровић, Праћина, Гаја Милутиновић, Праћина, Тодор Ласић, Праћина, Стојадин Миловановић, Нестор Петровић, Јагодина, Манојло Стевановић, Белица, Василије Анђелковић, Белица, Димитрије Анђелковић, Белица, Андрија Јанићијевић, папуџија, Јагодина.<sup>389</sup>

\*

#### Народној скупштини

На састанку Народне редовне скупштине, држаном 20. децембра 1873. год. Стојадин Радоњић посланик народа среза сврљишког, округа књажевачког, као што доносе новине „Будућност“ у своме броју 136. од 26. децембра 1873. год. и „Јавност“ у броју 26. од 25. децембра 1873. год. на реч г. председника, којом је јавио скупштини, да ми је по мојој нужној потреби дао 3 дана одсуства; изразио се: ама господин ономад је 100 и више сељака секвестирао, - потом на реч г. председника кад вели да му је нужда дао сам му- Г. Стојадин се опет изразио: зато му је нужда да упропасти неколико сељака.

Ови г. Стојадинови изрази казани пред лицем Народне скупштине, а потом прихваћени у колу јавног мњења, тако су ме, понизили, окаљали и омаловажили, да сваки иоле који осећа и мисли о својој части, - мора прибећи к заштити закономј.

Зато што ми је част милија од имања, па и од живота, - припадам заштити закономј коју ми пружа тачка 1. став трећи, 210 и 213 кривичног законика, потом показујући се правом прописаним у ставу члана 71. Устава земаљског молим Народну скупштину, да ми одобри те да могу на нанешену ми јавну увреду тужити редовном суду именованог г. Стојадина Радонића, јер не стоји онај израз г. Радонића, казат о мени, исто тврди поднет акт Суда окружја јагодинског.

---

<sup>389</sup> АС, НС, Ф I, р-11/1873.

*Ко год мете руку на срце а стави себе у положај таки, да г. Радонићеве речи, управљене на мене, пуцају на њега, мора увидети, каки је жесток хитац у речима г. Радонићевим, како оне трефљају баиш у најосетније било човековог поноса.*

*Далеко је од мене помисао, да и у приватности, изразим се, речма г. Радонићевим, о човеку кога тако рећи и не познајем, а још мање да то учиним у јавном збору, који кује срећу и благо наше домовине, у збору велим, који је оличен из најодабраних синова наше отаџбине, а који се састаје баиш зато, да прописује правила, која спречавају и сам појам свакој неваљалој радњи.-*

*Уздам се у правду, а потом у оличену достојанственост народног представништва, па у том чекам задовољење, називајући се Народне Скупштине.*

20. јануара 1874.

Понизни

У Крагујевцу

Мијалко Раденковић, посланик јагодински<sup>390</sup>

Мијало Раденковић, трговац из Јагодине написмено под 16. јануаром 1874. године молио је Суд окружја јагодинског да му изда уверење о томе: колико је он дао тужби суду овом у времену од 15. новембра 1873, године до данас, којима је тражио обезбеђење својих тражбина путем секвестра на покретним добрима његових дужника, и колико је у том истом времену тражио и добио осудних решења на плаћање дугова од његових дужника.

У след ове молбе а с призрењем на тачку 513 Суд му јагодинског округа на основу књига судских издаје ово-

#### Уверење

Да је Мијалко за време од 15. новембра 1873 године до данас предао суду само један акт којим је тражио да обезбеди своју тражбину у 35# путем забране на покретност дужникову, и седам тужби за наплату дуга по јавним исправама у суми 130# и 20 пара чарш.

Од стране Суда Јагодинског округа 17. јануара 1874. године у Јагодини

Председник Суда Јагодинског округа<sup>391</sup>

---

<sup>390</sup> АС, НС, Ф I, р-11/1874.

На последњој седници скупштине говорило се о предлогу веће групе посланика о измени Закона о штампи. Предлагачи су били против цензуре и права полиције да забрани лист на три месеца. Треба унети забрану само ако садржи увреду владаоца и свакако оговарање државних установа. Скупштински одбор је одбацио овај предлог. У одбрани предлога говорили су, између осталих посланика и Дина Цанковић и Алекса Петковић. Дина Цанковић је одбацио сваку намеру да се предлогом вређа личност владаоца, а Алекса Петковић је изјавио, да му је жао што неки посланици говоре против предлога, јер сматрају да ће се изменом омогућити да се напада владалац и породица, а: *овде се иде само на то, да је слобода говора, да се може изнети свачије рђаво дело на видик, а за неистину да се строга казна одреди. Ја држим да је била слободна штампа не би се овај дефицит од 17000 показао. Нашао би се неки патриота, који би то дело изнео у јавност, па се то не би догодило. Дакле, слободне штампе, не треба се плашити, а за онога, који неистину говори, можемо одредити још већу казну.*<sup>392</sup>

Народна скупштина изабрана за трогодишњи период 1871, 1872, 1873. године закључена је 31. децембра 1873. године, а друга је сазвана за 2. јануар 1874. године као ванредна. Исти посланици су остали и у овом сазиву скупштине. У ванредном сазиву скупштина је расправљала само о буџету и оптужбама против Јован Белимарковића. На дан 26. јануара Јован Белимарковић је скупштинском одлуком ослобођен оптужбе. Ова скупштина је закључена 27. јануара 1874. године.

## НАРОДНА СКУПШТИНА ЗА 1874, 1875, 1876. ГОДИНУ У БЕОГРАДУ

### РЕДОВНИ САЗИВ ЗА 1874. ГОДИНУ

Избори за нови трогодишњи скупштински период заказани су за 24. октобар 1874. године, истовремено у целој земљи. Такође и на овим изборима, као кандидат опозиционе листе, у Јагодини

---

<sup>391</sup> АС, НС, Ф I, р-11/1874.

<sup>392</sup> Протоколи... стр. 738.

учествује Јеврем Марковић. Полиција се и овог пута, као и на изборима 1871. године, мешала у избор истакнутих опозиционара. Против избора Јеврема Марковића у Јагодини лично се залагао и сам кнез Милан због сумње, да је Јеврем организовао долазак незадовољних сељака из Белице и Левча у Крагујевац 1873. године, у време заседања Народне скупштине. Истицао је да ће евентуални избор Јевремов за посланика сматрати непријатељским актом.<sup>393</sup> Такође је и Аћим Чумић, министар унутрашњих дела у време избора 1874. године, све чинио да би спречио улазак напредних либерала у скупштину, иако је један од потписника програма из 1871. године, а тиме и Јевремов истомишљеник. Његова полиција добила је упутства да ради на спречавању избора за посланике: Александра Николајевића, трговца из Пожаревца, Јована Бошковића из Лознице и два бивша официра Саву Грујића и Јеврема Марковића. Чумић се овог пута свим силама посебно трудио да у скупштину не уђе Јеврем Марковић.

Повереничка скупштина за избор посланика среза ресавског одржана је у Седлару 24. октобра 1874. године. Скупштини је председавао председник суда седларског Богосав Ђорђевић, а за чланове, скупштина је изабрала: Јеврема Јоксимовића, кмета и Димитрија Лазаревића, учитеља из Свилајнца, Димитрија Катића из Црквенца и Обрена Росића, учитеља из Тропоња. За писара одбора изабран је Јанићије Павловић, рачуновођа општинског суда у Свилајнцу. Од укупног броја повереника 161, на повереничку скупштину дошло је 154 повереника. За посланике су бирани: Јеврем Јоксимовић, председник општине вароши Свилајнца који је добио први пут 61 глас, Димитрије Катић из Црквенца, који је добио 51 глас, Сима Вучковић из Свилајнца са 35 гласова, Димитрије Х. Манојловић, трговац из Свилајнца, који је добио 4 гласа, Марко Савић и Никола Поповић из Свилајнца као и Стојан Бошковић, професор Велике школе, који су добили по 1 глас. Пошто нико није добио савршену већину, одржан је нови избор између Јеврема Јоксимовића, кмета из Свилајнца и Димитрија Катића из Црквенца,

---

<sup>393</sup> Како су били оптерећени огромним дуговима према зеленашима, 165 сељака из околине Јагодине упутило се децембра 1873. године у Крагујевац у време заседања Народне скупштине. Тражили су да скупштина донесе одлуку о обустави продаје њихових имања због дуга и да им се под повољним условима позајми новац ради враћања зеленашких дугова. Пошто је у листу *Јавност* анонимни правник из Јагодине указао на раширеност зеленаштва, а то је подржао и Светозар Марковић, вероватно се сумњало да је тај долазак сељака организовао Јеврем Марковић.

који су имали највише гласова. На другом гласању Димитрије Катић је добио 84, а Јеврем Јоксимовић 69 гласова. За посланика је изабран Димитрије Катић.<sup>394</sup>

Изабрани посланици у Јагодинском округу:

За варош Јагодину: Јеврем Марковић из Јагодине; за белички срез: Мијаило Радосављевић, тежак из Међуреча; за левачки срез: Миленко Петровић, кмет из Каленићког Прњавора и Сава Брадић из Медвеђе; за срез темнићки: Милија Миловановић, трговац из Бачине и Илија Ратајац, тежак из Велике Денове.

Изабрани посланици у Ћупријском округу:

За варош Ћуприју: Јованча Стојановић; за срез параћински: Коста Димовић, трговац из Параћина и Радивој Рајић, тежак из Горње Мутнице; за срез ресавски: Димитрије Катић, тежак из Црквенца; за срез деспотовачки: Радисав Милосављевић, трговац из Војника.<sup>395</sup>

На изборима од 24. октобра, Јеврем је са 115 гласова изабран за посланика Јагодине.<sup>396</sup> Полицијска власт није се мирила са Јевремовим избором. Упутила је 30. октобра писмо министру унутрашњих дела, у коме је наведено да је избор био незаконит јер је прекидан паузом за ручак. Одбор за пријављивање посланика и за утврђивање њихових пуномоћја, коме је жалба била прослеђена, на састанку од 8. новембра, *налази да разлози начелства не заслужују призрење*, па је избор Јеврема Марковића проглашен законитим.<sup>397</sup> То је потврђено и сутрадан читањем имена пријављених посланика са уредним пуномоћјем.

Скупштина је отворена 10. новембра беседом кнеза Милана. У беседи се говорило о посетама кнеза Милана страним земљама, о повећању буџета и потреби промени устава.

При састављању адресе дошле је до поделе међу посланицима. Већина чланова одбора за састављање адресе била је за уношење предлога, који нису помињани у беседи кнежевој. Постојала је спремност за промену устава, ако би скупштина била самостална, да вршење права народна у законодавству буде

---

<sup>394</sup> ИАЈ, 13709/874-2-122.

<sup>395</sup> *Српске новине*, бр. 246, 7. новембар 1874. године.

<sup>396</sup> Протоколи Народне скупштине за 1874/1875. годину, стр. 37.

<sup>397</sup> Протоколи..., стр. 5.

потпуније обележено, да устав постане јемство слободног развитка. Ради остваривања ових принципа, скупштина је желела да јој влада упути предлоге, којим би се гарантовало: слобода штампе, слобода збора и удруживања; унапређивање просвете; јачање војне снаге земље; ефикасност судства и управе; потпуна општинска самоуправа; самосталност судства и одвајање суда од полицијске власти. Овај предлог адресе подржало је неколико посланика, међу којима и Димитрије Катић. Мањина у одбору за састављање адресе била је да се не уноси ни једно питање које се није помињало у беседи.<sup>398</sup>

На првом састанку скупштине Јеврем је учествовао у избору за председника скупштине. Није изабран јер је добио 31 глас, и од 27 кандидата по броју гласова налазио се на 11 месту.<sup>399</sup> У даљу процедуру за избор председника скупштине ушло је првих пет посланика по броју гласова. Ипак, и поред неуспеха у избору за председника скупштине, Јеврем је на другом скупштинском састанку 12. новембра, учествовао у избору за члана Одбора за молбе и жалбе, али ни овог пута није био изабран.<sup>400</sup>

На трећем састанку скупштине разматрана је полицијска тужба против избора Јеврема Марковића. У тужби је истицано да је избор прекидан у подне због чега тројица грађана нису могла да гласају. У тужби се још наводи и лоше материјално стање Јеврема Марковића. Истиче се да је запао у дугове, и да је тек дан пред изборе платио порез.

Поводом тужбе јагодинске полиције и извештаја Одбора за жалбе развила се велика дискусија у скупштини. Аксентије Ковачевић предлагао је да се избор Јеврема Марковића огласи законитим јер су акта окружног начелства обичне измишљотине у којима се не наводе докази о подмићивању или претњама, већ неки наводи који не заслужују пажњу.<sup>401</sup>

Слично је говорио и Урош Кнежевић, и тврдио је да треба правити разлику између договарања и наговарања. Милош Глишић је изнео да све оно што се у писму окружног начелства наводи може употребити против полицијске власти због њене неуредности. Јер

---

<sup>398</sup> Стенографске белешке скупштине...1874/1875. године...стр. 67, 68.

<sup>399</sup> Протоколи..., стр. 10.

<sup>400</sup> Протоколи..., стр. 25.

<sup>401</sup> Протоколи..., стр. 25.

ако је Јеврем Марковић био без занимања годину дана, а полицијска власт није реаговала, позвао је надлежног министра да утврди кривицу. Што се тиче не плаћања пореза, по Глишићу је такође крива полицијска власт, јер није предузела принудну наплату пореза. Наводно Јеврем је дуговао око 2000 дуката.<sup>402</sup>

Аксентије Ковачевић је сматрао да је кривица о неплаћању данка до Начелства јагодинског јер није подносило доказе да Јеврем нема ништа од имања, али пошто он има имање а општина не наплаћује данак, то се не тиче Јеврема Марковића. Што се тичало осталих аката у тужби, сматрао је да не заслужују пажњу.

Михајло Лазаревић је истакао да је избор заиста за време ручка био прекидан, и да је због тога повређен изборни закон па је предложио да се избор поништи.<sup>403</sup>

Арон Нинчић је био за поништавање избора, јер због прекида гласања неколико људи није могло да гласа. Још неколико посланика узело је учешћа у расправи. На крају је министар унутрашњих дела Аћим Чумић иступио са предлогом којим је позвао скупштину да не допусти никакво одступање од наређења у изборном закону. После његовог иступања посланици су гласали поименице, и већином гласова су одлучили да се поништи избор Јеврема Марковића, и да се нареди спровођење нових избора за Јагодину.<sup>404</sup>

Одмах после одлуке скупштине, у писму од 18. новембра, 204 гласача из Јагодине тражило је да се нови избори спроведу што пре, а да ће о неистинитима полицијских оптужби поднети доказе. Тужбу против незаконитости избора поднео је и Коста Голубовић са групом грађана.<sup>405</sup>

Жалба Јагодинаца није разматрана у скупштини пошто је 23. новембра пала влада Јована Мариновића. Прва одлука новог председника владе Аћима Чумића од 26. новембра била је одлагање скупштине за 14. јануар 1875. године. Овим одлагањем био је одложен и избор Јагодинског посланика.

---

<sup>402</sup> Протоколи..., стр. 37.

<sup>403</sup> Протоколи..., стр. 37.

<sup>404</sup> Протоколи ..., стр. 37-38.

<sup>405</sup> Протоколи..., стр. 102.

Поновни избор за посланика Јагодине одређен је за 4. јануар 1875. године. Јагодинска полиција одмах се потрудила да се избори за победу свог кандидата Петра Митровића. Непосредно по поништењу избора за Јагодину, половином новембра, нови окружни начелник Ђока Стефановић претио је Мијајлу Маринковићу, ћакону и учитељу, да ће га преместити за Турску јер је наводно наговарао грађане да гласају за Јеврема Марковића. Истог месеца 19. новембра слично је поступио и са Миланом Недељковићем, јагодинским свештеником.<sup>406</sup>

Полицијска власт није се задовољила само претњама, већ је и затварала Јевремове присталице. Димитрија Петковића, четовођу батерије, полиција је ухапсила 21. децембра и осудила на 20 дана затвора, без икаквог саслушавања зато што је тобоже изјавио: *Ако Јеврем Марковић не буде изабран за народног посланика, биће сече по вароши*. Изгледа да је стварни разлог био тај, што је тужбу 204 јагодинских гласача однео у скупштину заједно са молбом да се избори што пре одрже. Стеван Маленовић, јавни правозаступник и општински одборник, затворен је 23. децембра зато што је наводно говорио да ће Мариновић-Чумићево министарство пасти јер како се чуло по Чумићевој наредби убијен је Грковић у Горњем Милановцу, а требало да буде убијен Јоца Бошковић у Лозници ако буде изабран за посланика. Мијајло Мајурац, водник ескадрона и општински одборник, ухапшен је 28. децембра зато што је говорио да је општински суд неуредан и да је рачуновођа неуредан и пијаница, а у ствари јер је гласао за Јеврема Марковића. Истог дана ухапшени су и осуђени на десет дана затвора: циглар Тодосије Николић, шпекулант Коста Младеновић, Илија Ранђеловић, бакал Милан Кочовић, касапин Јован Симић, Сима Николић због тога што нису били на *егзерциру*. Милентије Милићевић, трговац, осуђен је на 15 дана затвора, јер наводно није дошао на позив извршица за плаћање неке таксе.<sup>407</sup>

Таса Ђикић, трговац и општински одборник, Сава Живковић, трговац и Коста Ђокић, трговац, ухапшени су 2. јануара и осуђени на по 30 дана затвора јер су наводно говорили против хапшења Стевана Маленовића. На дан избора, 4. јануара, ухапшени су: Сава Матејић, трговац, који је осуђен на 30 дана затвора јер се зна да је гласао за Јеврема Марковића, Алекса Голубовић, бивши

---

<sup>406</sup> Ослобођење, бр. 16, 5. фебруар 1875.

<sup>407</sup> Ослобођење, бр. 16, 5. фебруар 1875.

кмет, који је осуђен на 10 дана затвора јер је јавно износио незаконите поступке полиције, док је Мата Аранђеловић осуђен на 3 дана затвора јер је гласао за Јеврема.<sup>408</sup>

Осим хапшења, било је и других мера застрашивања Јевремових присталица. Тако је водника ескадрона Владимира Живковића, механику Нацка Јовановића, учитеља Јову Јовановића, кафецију и општинског одборника Љубу Здравковића, трговца Петра Петковића, касапа Тасу Марића, и многе друге, окружни начелник Ђока Стефановић јавно оптуживао да су бунтовници, непријатељи власти и рушиоци престола како би их заплашио и спречио да гласају за Јеврема.<sup>409</sup>

Осим тога, начелникови достављачи, да би застрашили гласаче, ширили су гласине по вароши да ће сви они који гласају за Јеврема бити ухапшени, а да су већ ухапшени они за које се зна да ће гласати за њега. Драгутин Стефановић, писар београдске полиције, који се налазио у Јагодини на сам дан избора, говорио је грађанима да ће Јеврем Марковић бити ухапшен уколико буде изабран.<sup>410</sup>

И поред оволиког застрашивања полицијски агенти су ипак на дан избора стајали на вратима општинског суда и поново претили грађанима да ће бити ухапшени уколико буду гласали за Јеврема. Највише су се одликовали као потказивачи и агенти полиције: Митко Димић, Паја Нишлић, Лаза Рајковић, Јованча Цветковић, Таса Марковић, крајње пропалице, а велики помагачи били су и: Срдан Николић, пандур, Арон Нинчић, адвокат, Мита Стојановић, Мијаило Мијаиловић, Висарије Николић, Анта Аранђеловић и други. Срдан Николић, пандур начелства, нудио је Божи Црногорцу рубљу да гласа за Петра Митровића, или ће бити ухапшен. Исто

---

<sup>408</sup> Ослобођење, бр. 16, 5. фебруар 1875.

*Видовдан, бр. 56, 9. март 1875.* У допису *У хатар истини*, тврди се, да су Матејић, Голубовић и Аранђеловић били на путу, а да су на дан избора били у Јагодини и гласали за Јеврема Марковића.

<sup>409</sup> Ослобођење, бр. 16, 5. фебруар 1875.

*Видовдан, бр. 56.* У чланку *У хатар истини* наводе се имена грађана Јагодине који су јавно агитивали за Јеврема Марковића: Владимир Живковић, Сима Јоцић, Љубомир Сретеновић, Коста Стојадиновић, Таса Марић, Нацко Јовановић, Петар Петковић, Љубомир Радојковић, Мијалко Станисављевић, Љубомир Здравковић, Јован Караматић, Сава Петковић, Анта Јоцић, Живојин Поповић, Стеван Јовановић, Аксентије Милићевић и Аранђел Нastiћ.

<sup>410</sup> Ослобођење, бр. 16, 5. фебруар 1875.

тако и Мијаило Мијаиловић дао је 4 гроша Кости Митрићу да не гласа за Јеврема Марковића. Петар Петковић, трговац, тужио је бирачком одбору полицијске агенте, и тражио је да се његово сведочење уведе у протокол, али га је бирачки одбор одбио.<sup>411</sup>

Поред застрашивања, полиција је чинила и друге незаконитости. Бирачки одбор дозволио је појединцима да гласају иако нису били уписани у бирачке спискове, па према томе нису ни имали право гласања. Тако су Јоца Максимовић председник окружног суда, Петар Поповић, начелник среза беличког, Стева Вуковић, писар суда и Михајло Павловић, практикант, гласали иако нису били уписани у бирачке спискове, а и већ су гласали 24. октобра 1874. године, у ранијим местима службовања.<sup>412</sup>

Поред њих, гласали су механција Нацко Димић, пандур Радосав Ђорђевић, Паја Нишлић и Лазар Рајковић, који су били пред стечајем. Љуба Симић, Илија Обрадовић, Аврам Миљковић, Јова Тодоровић, Владимир Нешковић као судски практиканти нису били уписани у бирачке спискове. Филип Јовановић, Ђока Јовановић, Чедомир Ристић, Драгомир Ђерић као практиканти начелства такође нису били уведени у бирачке спискове. Драгутин Стојковић није имао право гласања јер није напунио 21 годину, па самим тим није ни плаћао порез. Мијалко Величковић, Риста Стојановић, Аврам Радојковић, Милентије Лазаревић и Дина, поштански момак, сви суруџије из Јагодине, Ђорђе Софијанац, Јованча Софијанац, Аврам Баштован, Коста Лотрић, Станко Димитријевић, фамулузи, такође нису имали право гласа као горе наведени практиканти. Васа Стефановић, пандур среског начелства није имао право гласа, јер није плаћао порез Јагодинској општини. Петар Баштован и Стева Николић, пандур начелства, два пута су гласали. Осим наведених вероватно је још 40-50 људи гласало, а да на то нису имали право јер полиција није хтела да покаже бирачке спискове. После свих притисака полиције, на изборима је победио Петар Митровић са 206 гласова, Јеврем Марковић је добио 175 гласова а Нацко Јанковић само 2 гласа. Међутим, ако би се од гласова Петра Митровића одузела 34 гласа, који су му додељени незаконитим путем, победник на изборима био би Јеврем Марковић јер би у том случају његов противкандидат имао 172 гласа.<sup>413</sup>

---

<sup>411</sup> Протоколи... стр. 296.

<sup>412</sup> Ослобођење, бр. 16, 5. фебруар 1875.

<sup>413</sup> Ослобођење, бр. 16, 5. фебруар 1875.

Поводом незаконитости које су пратиле изборе од 4. јануара, група од 62 грађана Јагодине упутила је жалбу Народној скупштини. Жалили су се против незаконитог избора и незаконитог поступка полицијске власти, која је чинила притисак на грађане приликом избора посланика за Народну скупштину. У истој жалби указало се на понашање окружног начелника Ђоке Стефановића: *...Чим је дошао за начелника одма је почео да прети и плаши људе, како не би дали свог гласа за оног, кога полиција неће а народ оће, па најпосле употребила таква средства која уништавају најсветија права српског грађанина, која је он и за време Турака, док су у Србији нашовали, жртвујући живот и имање, породици своју неуморно бранио и мисли да их је осигурао у држави својој међу баћом својом. А они који су постављени да их бране од сваког нападаја, помоћу закона и устава земаљског, вршили су своју самовољу.*<sup>414</sup>

Осим ове жалбе, другу жалбу на изборе у Јагодини од 4. јануара 1875. године упутили су Јован Косовљанин са још 27 Јагодинаца. Та жалба била је упућена 14. јануара, то јест десет дана по одржавању избора. У њој се наводи да је окружни начелник Ђока Стефановић пре избора, а и на сам дан избора починио многа безакоња да би заплашио народ и осигурао изборну победу Петра Митровића. Своје посебне жалбе на избор Петра Митровића за посланика Јагодине поднели су и Мата Аранђеловић, Таса Томић и Димитрије Песковић.<sup>415</sup>

На 15. састанку скупштине одржана је расправа о жалби Јагодинаца. На истом састанку посланици су се упознали са мишљењем Одбора за представке и жалбе, по коме је избор

---

*Видовдан, бр. 56. У чланку У хатар истини наводи се: 1. да Петар баштован и Стеван Никић нису два пута гласали, што се види из записника, 2. да није истина да је Нацко Димић гласао, што се види из записника, 3. да није истина да су Радисав Ђорђевић, Паја Нишлић, Лазар Рајковић, пред стечајем, 4. да није истина да су гласали Владимир Нешковић, Драгутин Стојковић, Мијалко Величковић, Аврам Радојковић, Милентије Лазаревић, Дина, Станко Димитријевић, што може да се утврди преко бирачких спискова. За Аврама баштована се тврди да је гласао за Јеврема Марковића.*

<sup>414</sup> Ослобођење, бр. 16, 5. фебруар 1875.

<sup>415</sup> Протоколи Народне скупштине за 1875. годину, стр. 1689-1691.

посланика у Јагодини био законит.<sup>416</sup> После читања мишљења Одбора за представке и жалбе развила се бурна полемика у скупштини. Сима Несторовић је сматрао да о овом питању *не треба преломити како му драго*, па предлаже комисију која би испитала наводе из жалбе. Ради објективности у комисију би требало да уђу два посланика. Милија Миловановић је подржавао предлог о формирању комисије јер је сматрао да је то начин да се полицији стане на пут. Вељко Јаковљевић је истакао да у жалби нису наведени докази о нерегуларности избора па је предложио да се призна избор Петра Митровића. Према мишљењу Илије Стојановића, докази о нерегуларности постоје, али они су код полиције која не жели да их да на увид. Такође је и он подржавао предлог о формирању комисије јер је сматрао да су повређени и устав и изборни закон. Арон Нинчић је тврдио да су у тужби изнете потпуне неистине. Посебно је истакао своје понашање у току ових избора и на тај начин одбацио тврдње из тужбе, да је све радио како би спречио избор Јеврема Марковића. Тврдио је да је гласање у Јагодини било потпуно по закону јер су избор контролисала двојица Јевремових присталица, који су и сами изјавили да је избор текао потпуно по закону. М. Глишић је сматрао да скупштина због свог значаја мора да формира комисију која би испитала наводе из тужбе Јагодинаца и позвао је владу и скупштину да заједно формирају комисију, а да до коначног извештаја посланичко место за Јагодину остане упражњено. Адам Богосављевић противио се предлогу Димитрија Радовића да само влада може да формира комисију. Он је сматрао да је било полицијског притиска и предложио је да скупштина одреди три члана за комисију јер истрага од стране владе не би дала резултате пошто *врана врани очи не вади*. Пролазећи кроз Јагодину био је очевидац како су се многи жалили на притиске полицијске власти. Јанко Шафарик предложио је да се избор Петра Митровића огласи законитим и да се он позове у скупштину, а касније да влада формира комисију која би испитала наводе из жалбе. Као разлог овом предлогу он је навео извештај Одбора за представке и жалбе у коме, по његовом мишљењу, седе честити људи. Мата Прокић предложио је да Петар Митровић остане у скупштини јер је сматрао да је избор био законит, а да влада преко своје комисије утврди истинитост тужбе. Ранко Тајсић је истакао да

---

<sup>416</sup> Протоколи Народне скупштине за 1875. годину, стр. 162. Избор Петра Митровића је скупштинском већином признат и он је 25. јануара положио заклетву.

скупштина по два основа мора да приступи решавању жалбе. Један основ је сама тужба грађана Јагодине, а други основ је чињеница да је дошло до незаконитог хапшења људи. Због ова два основа, скупштина мора, ради објективности, да из својих редова изабере два члана за комисију. Коста Антула је у свом наступу истакао да верује бирачком одбору у Јагодини јер се у одбор бирају поштени и честити људи. М. Брачанац је такође сматрао да је избор био законит што је уосталом и Одбор за притужбе закључио. Одлучено је да Петар Митровић остане као посланик за Јагодину, а да скупштина формира комисију која би утврдила законитост избора.<sup>417</sup>

Противнички табор је одговарао на оптужбе Јевремових присталица, а упућиване су и бројне оптужбе и против самог Јеврема. Лазар Рајковић, Нацко Димић и Павле Нишлић побијали су притужбе Јагодинаца које су се односиле на оспоравање њиховог бирачког права. У *Видовдану* група од 51 грађана Јагодине, иначе Јевремових противника, објавили су најоштрији напад на Јеврема. У прилогу *У хатар истини* изнете су многе оптужбе, нарочито на његово материјално стање. Група грађана Јагодине у овом допису истиче да је Јеврем због својих поступака изгубио државну службу, да не живи у Јагодини и да у њој нема имања, да није био у стању да обезбеди услове за егзистенцију своје породице, нити да плати порез, па се сумњало да ће он моћи *да очува народне интересе и за њих да ради*. Замерало му се што није успео да сачува велики мираз који му је донела жена<sup>418</sup>, већ је својим дуговима оштетио и своје повериоце.<sup>419</sup> У допису је признавана ученост Јеврема Марковића, али посебно је истицано да он није требало да буде кандидат Јагодине јер у њој не живи стално и нема непокретности.<sup>420</sup>

После конституисања скупштине изабрана је комисија која је требало да утврди незаконитости око избора у Јагодини. До овога није дошло јер је група посланика била незадовољна саставом комисије па је упућен протест председнику Министарског савета и министру унутрашњих дела:

---

<sup>417</sup> Протоколи Народне скупштине за 1875. годину, стр. 128-132.

<sup>418</sup> *Народни гласник*, Темишвар, бр. 58. из 1878. године.

<sup>419</sup> *Српске новине*, Београд, бр. 169, од 2. августа 1885.

<sup>420</sup> *Видовдан*, бр. 56, 9. март 1875. Писац чланка *У хатар истини* у *Видовдану* био је Драгутин Јовановић, професор Јагодинске гимназије.

*По одлуци скупштинској имао је председник министарства и министар унутрашњих дела одредити комисију, која ће извидети жалбу оних Јагодинаца који су се жалили Народној скупштини противу начелника истог округа због неких злоупотреба при поновљеном избору посланика за исту варош, а које се догодиле за време министровања Чумића.*

*Према истој одлуци председник министарства и министар унутрашњих дела одредио је за чланове ове комисије г. Ј. Барлова члана Касације, Андоновића председника суда крагујевачког, и А. Јовановића, члана суда смедеревског. Као што смо дознали г. Ј. Барлов пашеног је г. Чумића, г. Андоновић и Јовановић по неколико пута аванзовали су за време министровања истог г. Чумића, следствено да ће њихов рад зависити од његовог расположења.*

*Зато питамо председника мин. Савета и мин. Унутрашњих дела да нам одговори:*

*Је ли му било познато постојеће сродство?*

*Је ли му познато да су ова два чиновника више пута аванзовала за време министровања г. Чумића?*

*Ако му је познато било, онда зашто није избегавао сваку сумњу?*

*У случају ако му од тога ништа није познато било, то га овим извештавамо но с тим да скупштина сумња у ову по речима његовим јаку и тврду комисију.*

*Београд, 4. марта 1875. године*

*Народни посланици: Димитрије Катић, Адам Богосављевић, Милија Миловановић и други.<sup>421</sup>*

Група од 27 Јагодинаца упутила је 10. марта 1875. године телеграм народној скупштини у коме су молили скупштину да нареди да се окружни начелник уклони са дужности, и да се у општини овој поврати редовно стање, постављањем кмета и председника општинског суда, па онда нека комисија ствар извиђа ... а не да начелник има у рукама и власт и управу над полицијом и општином, те да због тога сведоци не смеју сведочити шта знају... Сутрадан су поново Јагодинци: Алекса Голубовић, Милентије Милићевић, Јован Радојевић, М. К. Аранђеловић упутили телеграм

---

<sup>421</sup> Ослобођење, бр. 31, 12. март 1875.

народној скупштини, у коме је тражено хитно смењивање начелника, јер је у међувремену скупштинска комисија отпочела рад, а начелник није био смењен.<sup>422</sup>

Због противљења групе посланика, а и због распуштања скупштине, тужбе Јагодинских грађана нису одмах разматране. Нову комисију за утврђивање неправилности око избора у Јагодини чинили су Павле Вуковић и Александар Николајевић. Они су прихватили да утврђују наводе из свих тужби, али пошто министар унутрашњих дела није хтео да за време рада комисије удаљи окружног начелника Ђоку Стефановића са дужности, жалиоци нису хтели пред комисијом да доказују наводе из тужби јер су се бојали притисака од стране окружног начелника. Због тога комисија није била у могућности да утврди наводе по оптужбама. Када је Ђока Стефановић смењен са положаја окружног начелника, житељи Јагодине, који су упутили тужбе, поново су 12. септембра 1875. године тражили спровођење истраге поводом неправилности на посланичким изборима у Јагодини. Народна скупштина је на свом 81. заседању 12. јануара 1876. године ову иницијативу и прихватила.<sup>423</sup>

За све што су доживели од Ђоке Стефановића, после његовог смењивања, житељи Јагодине издали су му уверење о његовом држању:

*Одговор Ђоки Стефановићу бив. Начелнику, а сада председнику ћупријског суда:*

*Господине! Ви сте у вашем Видовдану хтели да покажете каквог су карактера људи, који су о вама издали уверење о владању и поверењу за оно време, кад сте били начелник округа јагодинског.*

*Ми добро знамо да је ваше припослато у Видовдану сасвим лажно, управо одговара вашем владању и моралном поведењу. Права је ваша лаж, да сви одборници или већина били у затвору за време ваше дахијске управе. То је свима познато. И баш они, који нису били у затвору, решавали су о вашем владању и поштењу и они су вам као бившем грађанину дали уверење онако како сте заслужили. А то је сасвим на основу закону.*

---

<sup>422</sup> Протоколи. .. стр. 1872.

<sup>423</sup> Протоколи Народне скупштине за 1875. годину, стр. 1694.

*Ваше поштење и морално поведење зна сваки Јагодинац. Дакле није баи требало напасти поједине људе, које сте ви неправедно апсили, него питајте грађане да ли сте ви господине председниче са свим рђавог владања и моралног поведења били окружни начелник. Обратите се грађанству нека вам оно цени карактер. Одбор овдашњи сматра: да је одбора дужност и право сваког човека, који је у ствари неморалан и рђавог владања, жигоси као такав јавно, нарочито од ваше сорте г. Председниче који сте вечито ваше дахијске поступке оправдавали код више власти као законите.*

*Зато, што желите, да вам одбор да јавно разлоге зашто вас је оценио као што је у ствари, а ви потражите преко вашег Видовдана од одбора, који је увек готов да прљаве клеветнике и подле интриганте доказима представи свету као лажова и са свим рђавог владања и моралног поведења људе. Покушајте, ваљда ће те се опрати.*

*А вама г. Председниче, као и вашим овд. лакејима, одбор јавља, да ће увек заступати чисту правду, која се у вашим рукама претворила у деспотизам. Он ће заступати интересе овд. грађанства, па ма и не било по вољи вашим лакејима и вама. Правда одавно вапије да жигоси такве људе, као што сте ви г. Председниче ћупријског суда.*

*Јагодина, 13. марта 1876. Председавајући кмет Сава Петковић, одборници: Паја Т. Тодоровић, Настас Симић, Алекса Вучковић, Вучко Ђокић, Атанасије..., Аксентије Милићевић, Божа Васиљевић, Димитрије Срезејевић, Аранђел Настасијевић, Патар Клисариовић, Лазар Антић, Ђорђе Радојевић, Светозар Николић, Милан Ристић.<sup>424</sup>*

Новоизабрани скупштински одбор поднео је 12. јануара 1876. године свој извештај о тужби Јована Косовљанина и 27 Јагодинаца од 14. јануара 1875. године, која је поновљена 12. септембра исте године. У свом извештају скупштински одбор изнео је наводе из тужбе као и разлоге због чега одбор није био у могућности да потврди наводе жалиоца. На крају предложено је скупштини: 1. Да је окружни начелник Ђока Стефановић, пре избора а и на сам дан избора од 4. јануара 1875. године починио многа безакоња у циљу да застраши народ како би био изабран онај

---

<sup>424</sup> *Старо ослобођење*, бр. 49. 19. март 1876.

кандидат кога је он желео, 2. Да комисија која је била одређена да испита наводе из жалбе није могла да утврди оптужбе јер министар није хтео за време утврђивања истине да удаљи окружног начелника па жалиоци нису хтели да дају изјаве јер су се бојали притиска окружног начелника, 3. Да се нареди нов увиђај о свим неправилностима које су се догодиле приликом избора посланика за Јагодину јер је у међувремену дотадашњи начелник Ђока Стефановић, смењен са свог места и тиме је отклоњен страх код Јагодинских гласача, јер су се до тада плашили притиска окружног начелника. Заједно са утврђивањем чињеница поводом ових жалби, предложено је да комисија истовремено узме у разматрање и жалбе Јагодинаца Мате Аранђеловића, Тасе Томића и Димитрија Пасковића јер су се и оне односиле на исти избор посланика.

Посредно жалбу на избор упутио је и Миливоје Милић из Падежа у срезу темнићком са још 19 повереника из истог среза. Они су протествовали против полицијске власти среза темнићког и окружног начелника због његовог противљења на избор Милије Миловановића за посланика. У истој жалби наводе да је Ђока Стефановић, окружни начелник, радио на спречавању избора за Јагодину и да је због тога тражио и добио спискове гласача како би лакше извршио свој план.<sup>425</sup> Сам Милија Миловановић, одговарајући на поздрав својих бирача у срезу темнићком, тврдио је да је добијао претње од окружног начелника Ђоке Стефановића, који је иначе за време владе свог блиског рођака Данила Стефановића био постављен за окружног начелника у Јагодини да би затрео радикализам, и да у томе није бирао средства.<sup>426</sup>

---

<sup>425</sup> Протоколи Народне скупштине за 1875. годину, стр. 1686-1687. Одбор за жалбе поднео је извештај Народној скупштини о овој жалби 13. јануара 1876. године: 1. Да жалиоци нису поднели никакве доказе о својим наводима, већ само да се њихова жалба испита на лицу места; 2. Да се у актима налази писмо Ђоке Стефановића упућено Данилу Стевановићу, председнику министарског савета, у коме сам начелник признаје, да је радио на томе да се избор Милије Миловановића за народног посланика осујети, и да је због тога тражио од министра спискове гласача који је објављен 1874. године; 3. Да се у актима налази и жалба Радојка Веселиновића и Димитрија Стевановића из Бачине због гоњења, које је предузела полицијска власт среза темнићког, поводом посланичких избора 1875. године.

<sup>426</sup> Живан Живановић, *Политичка историја Србије*, књ. 2, стр. 137.

Због избијања српско-турског рата, ни овог пута није дошло до истраге око неправилности, које су се догодиле при избору за посланика Јагодине 4. јануара 1875. године.

\*

Интерпелација Петра Митровића министру грађевина о узроку, зашто до тада није направљен пут из Јагодине преко Левча ка Трстенику, кад је грађење тог пута одобрено одлуком министра грађевина још 1871. године и кад је још у тој години министар унутрашњих дела одобрио да може за то да се употреби народна снага.<sup>427</sup>

Министар грађевина је одговорио на интерпелацију: *Заиста је актом министра грађевина од 22. јула 1871. године наређено да се пут од Јагодине преко села Трнаве, Драгоцвета, Шуљковца, Лукара, Медојевца, Вукмановца, Рабеновца и Течића сагради и код Течића са друмом Крагујевачко-Крушевачким веже, а начелству је наређено да затражи одобрење да на то употреби рад народа. Овај део пута није изграђен, што је народ морао да ради на пречем не одобреном друму Крагујевачко-Крушевачком, приступиће се изградњи чим се доврши Крагујевачко - Крушевачки друм.*<sup>428</sup>

Жалба Милије Миловановића и Илије Ратајца, на то што срез темњићи нема лекара. Миловановић тражи да се направи разлика између окружних и среских лекара. Прве да плаћа држава а друге срезови или варошице и да сами лекаре доводе.<sup>429</sup>

Посебно је и Милија Миловановић упутио интерпелацију министру унутрашњих дела, у којој га је питао зашто у јагодинском округу већ две године није послао лекара на упражњено место, кад јагодински округ плаћа прирезом на име докторине толико да би и срезови требало да имају лекаре. Навео је пример, да Београд са 4.000 пореских глава има 20-30 лекара, а јагодински округ са 14.000 пореских глава нема ни једног. Министар је одговорио да је покушано са слањем неколико лекара, али нико од њих то није прихватио. Касније је Миловановић предложио да скупштина наложи да управа фондова поднесе министру финансија тачан рачун о болничким новцима које народ прирезом плаћа по 8 гроша на главу пореску. Такође је предложио да се болнички новац из сваког

---

<sup>427</sup> Протоколи Нродне скупштине 1874/75., стр. 231.

<sup>428</sup> Протоколи... стр. 1049.

<sup>429</sup> Протоколи Народне скупштине 1874/75. стр. 229-230.

округа врати окрузима, па да окрузи самостално граде своје болнице и налазе лекаре.<sup>430</sup>

Залагао се и да се дозволи, да поред лекара, могу лечити и људи који су се доказали у лечењу неких болести. Није био за то да се лечење дозволи свима, већ само онима који су имали успеха у лечењу неких болести. Навео је случај своја два детета, од којих је један умро а лечен безуспешно од стране лекара, док је други оздравео, а лечила га је нека баба.<sup>431</sup>

Петар Митровић је предложио да се у Јагодини подигне и оснује потпуна реалка, услед чега се обавезује министар просвете да учини шта треба до идуће школске године.<sup>432</sup>

Коста Димовић је предложио да се у Параћину отвори гимназија са четири разреда. Са групом посланика, Коста Димовић је предложио и да се полугимназије у Крушевцу, Јагодини и Ваљеву издржавају новцем из буџета, и то из буџета за 1874. годину.<sup>433</sup>

Поводом предлога о изменама и допунама Закона о регрутовању стајаће војске, Илија Ратајац је предложио да јединци не иду у војску, јер би се створиле могућности за подмићивањем попова, доктора и комисија од стране некаквог газде да се његов син ослободи војске. Донета је одлука да се у војску узимају сви они који нису првенци и јединци, а ако није довољан број, онда да се најпре узимају првенци, па тек онда јединци.<sup>434</sup>

У дискусију о регрутовању стајаће војске укључио се и Коста Димовић: *Ја мислим, кад имамо за довољно и задружних синова да буду у стајаћој војсци, и да их има сувише, онда, зашто би они из задруге вукли коцку, јер може да се догоди да нико не извуче коцку, Осим тога има неких, који имају синове у државној служби и који још нису навршили 20 година, а добили су декрет, те се с тога не могу да узму у стајаћу војску. По томе, кад не било потпуно из задруге, онда нека се узимају првенци, па и они, који су у државну службу под декретом, и немају 20 година, а јединци да се не уписују*

---

<sup>430</sup> Протоколи ... стр. 1627.

<sup>431</sup> Протоколи ... стр. 1749.

<sup>432</sup> Протоколи Народне скупштине 1874/75., стр. 222.

<sup>433</sup> Стенографске бекешке, књ. 2, стр. 1092.

<sup>434</sup> Протоколи... стр. 485.

*никако у војску, како би се избегао сваки сукоб, што је мени познато, јер и ја сам патио.*<sup>435</sup>

Илија Ратајац је предложио да се донесе закон, којим би се забранило да кафеције у својим кафанама не смеју држати девојке. Председник скупштине је одговорио, да такав закон већ постоји.

Димитрије Катић са још тројицом посланика предложили су да се укине порез од Бугара који, извесно време проведу у Србији и опет се врате својим кућама.

Мијаило Радосављевић предложио је да се донесе закон да манастири своје шуме не могу давати приватним трговцима у закуп, већ да она села која се налазе око манастирских атара уживају бесплатно.

На једној од седница Мијаило Радосављевић је тражио да се калуђерима манастира Јошанице забрани искључиво право на коришћење јошаничке планине, и да се допусти и околним селима да користе планину. Предложио је да се планина прогласи за општенеродно добро, и тако омогући мештанима околних села да користе шуму за дрвену грађу и испашу стоке.<sup>436</sup>

На седници од 20. јануара 1875. године прочитани су предлози Димитрија Катића и још неких посланика: о потврђивању тапија при општинским и полицијским властима, о укидању жандармеријске чете у Београду и о увођењу заштитне царина на сву робу која се увози, а која се производи и у Србији.<sup>437</sup>

Милија Миловановић са Димитријем Катићем и Адамом Богосављевићем предложио је да се донесе закон по коме никакво звање чиновника не може бити награђено са више од 1000 талира годишње. Они су поводом тога упутили предлог Народној скупштини: *Свака држава, па и наша, која своју интелигенцију на своје управље узима, с правом се може назвати полицијско турска држава. Не верујемо да у којој држави на свету има сразмерно више чиновника, него код нас. Појаву томе, нису узрок једино наше школе, него је поглавито узрок тај што се нашем чиновнику много плаћа, а мало се од њих тражи...Што је грђе то је, што се наши чиновници само по имену зову државне слуге, а у самој*

---

<sup>435</sup> Стенографске белешке ...1874/75. године, стр. 484.

<sup>436</sup> Стенографске белешке, књ.1, стр. 794.

<sup>437</sup> Протоколи... стр. 268.

*ствари они су прави народни господари. Кад какав приватни човек уговори са својим дужником већи интерес на свој капитал, готово сви на сва уста викнемо: то је каишарлук. А када наша господа на свој капитал т.ј. на своје знање, узимају од народа прекомерни интерес, онда се то зове: награда за особито стечене заслуге за народ. Нек нам се каже, кад је наш народ одобрио и пристао да његов слуга т.ј. чиновник, има две три хиље талира плате? Тај народни слуга има право да прима плату (пензију) и кад не служи, пак, па чак и за његову фамилију држава брине. То је жалост и срамота. Тако је дакле, наш народ, својом муком, против своје воље створио себи једну, да не речемо готовинску класу људи, која га сада сматра за недорасло дете, над ким треба у свему да тудорише, и се брине о његовом добру. Управо код нас постоји то наопако правило: што је који чиновник већег чина, то мање ради, а све му се више плаћа.*

*Па да би се бирократско племе и колено још боље утврдило у своме господству, ваљало је народу улили у главу да мора веровати, да је једина премудрост и свезнање код гоподе, требало је да му се и у цркви проповеда, како власт долази од Бога, а разуме се, што је од Бога то је непогрешно, дакле и чиновници као носиоци власти, постају непогрешиви.*

*Од почетка нашега државног живота, наш је народ на истом ступњу развоја остао. Сав напредак у нашој земљи, то је једини напредак наше бирократије. Па пошто није право, да једни робују и гладују, само да други благују, и пошто сва наша бирократија за толико време, са свом својом премудрошћу, не беше кадра да наш народ унапреди у материјалном благостању него живи од зноја и сиротиње народне, то није никако срамота, ако и чиновници живе сиромашно као народ. Кад у нашем народу и мушко и женско, и велико и мало ради и зноји се, па опет дотера године, те народ по некад нема довољно ни леба, те заиста, није право, да се једном чиновнику за 4 – 5 сати дневног лаког рада, толико плати, да не само себе, него још и своју децу, која ништа не привређују, господском чојом и свилом одева и најбољим јелом рани.*

*Докопавши господа у своје руке големе плате почели су раскошно да живе, а купујући за свој раскошлук туђе фабрикате, они су народним новцем обогатили трговце, који су им туђе производе доносили, а тим су поступком наша господа учинила, те наши занати пропадоше. Док год наше бирократе не измисле какав*

*начин, како ће наш народ имати сваке године пуне кошеве и амбаре хране, а да ту храну увек по доброј цени прода, дотле и ми нећемо да им се и прелива. Зато, док не наступе боље прилике за уништење бирократског система, и за потпуно преустројство државне управе, у смислу општинске и окружне самоуправе, ми предлагемо народној скупштини да узакони:*

*Да у Србији не може никакво звање, без разлике, бити плаћено скупље од 1.000 талира, ни пензије веће од 500 талира. У ред тих звања долазе и владике.*<sup>438</sup>

Миленко Петровић, Милија Миловановић, Димитрије Катић, Мијаило Радосављевић и Илија Ратајац, са групом посланика, ради веће личне сигурности, предложили су измене у Кривичном закону, по коме би за преступе и злочине судиле пороте и окружни судови, а за иступе општински. Полицији би главна дужност била да спречи зла дела против закона и да бди да нико ништа против закона не ради, а кога ухвати, да га преда суду заједно са тужбом и доказима, да му се пресуди и казна изврши, и измене у Закону о чиновницима, где је тражено да нико од чиновника не може да избегне заслужену казну за своју кривицу, али и да нико не трпи никаква насиља, већ да његов положај зависи од њега самог, како поштено врши своју дужност.<sup>439</sup>

Миленко Петровић и Илија Ратајац предложили су измену једног члана казненог закона, која је гласила: *ко кога истуче, без повреде тела, да плати за сваки ударац по 1 грош.*

Поново се Милија Миловановић заложио за ограничење увоза производа, када се говорило набавкам за војску, нарочито оних производа који могу да се произведу у земљи. За наплату царине је предложио, да се царина наплаћује према вредности робе. Да се већа тарифа наплаћује за робу веће вредности, а мања за робу мање вредности.

Милија Миловановић био је против тога да држава финансира отварање пошта у селима, већ то нека свако село плаћа, које жели имати пошту.

Група посланика, међу којима и Мијаило Радосављевић, предложила је повећање плата неким чиновницима, да би се

---

<sup>438</sup> Протоколи... стр. 1061-1602. Предлог је одбачен.

<sup>439</sup> Стенографске белешке, књ. 1, стр. 1156.

припремали за ваљане и поштене раднике, и спречило, да зарад подмирења својих потреба, постану непоштени: 1. Да се практиканти поделе у три класе, и да не буду млађи од 18 година; 2. Најмања плата да буде 100 талира годишње, а највећа 200 талира; 3. Да се писарима треће класе одреди прва плата од 230 талира годишње.<sup>440</sup>

Милија Миловановић био је против предлога о увођењу петог разреда у вишој женској школи. Није био против предлога, који су имали за циљ образовање женске омладине, већ да је у том тренутку било много важније да се отварају мушке основне школе, јер их многа места још немају, а неки окрузи нису имали ни реалке.

Скоро сви посланици из Јагодинског и Ћупријског округа, са осталим посланицима поднели су предлог, да се предложи црквеним властима, да дозволе женидбу свештеницима који су остали удовци.

Милија Миловановић, са групом посланика предложио је укидање три владичанска звања и да у Србији буде само један владика. Упоредио је Србију са Русијом, где је један владика на 5000 квадратних миља и неколико милиона људи, док у Србији 1000 квадратних миља и нешто више од милон људи постоје четири владике.<sup>441</sup>

Поводом предлога да се уштеда у министарству просвете употреби за практична предавања учитељима основних школа, Димитрије Катић је био против тог предлога, мада је по њему намера добра, али пошто је постојала учитељска школа у Крагујевцу, било би боље да се тим вишком попуни државни буџет.

Милија Миловановић упутио је интерпелацију министру просвете, која се односила на школовање питомаца на страни о државном трошку, а међу којима је било највише деце богатих родитеља. Министар је објаснио да су се организовали конкурси за избор питомаца. Питомци су се бирали према успеху у дотадашњем школовању и потребама државе, без обзира на имовно стање. Сви питомци су били обавезни да потпишу уговоре, по којима су били обавезни да извесно време проведу у државној служби. Милија Миловановић није био задовољан одговором, и навео је да је тако ишло до 1873. године, а од тада на школовање су слати питомци,

---

<sup>440</sup> Стенографске белешке, књ. 1, стр. 845.

<sup>441</sup> Протоколи... стр. 1712.

који су имали подршку политичара. Навео је случај сина Данила Стевановића, који се школовао десет година о трошку државе, а није завршио ништа.<sup>442</sup>

Милија Миловановић, Мијаило Радосављевић, Илија Ратајац, Миленко Петровић и Димитрије Катић, са групом посланика, предложили су 12. фебруара 1875 године измене у организацији власти: *Пошто има много примера како је овака полицијна управа показала у пракси опасне резултате како према поретку тако и према појединим људима Предлажемо: 1. Да скупштина реши да се окружна начелства као излишна сасвим укину. 2. Да власт полицијску врше среске власти и општински судови. 3. Сви предмети који се налазе несвршени код начелства спроводе се у року за месец дана у срезу среској власти који овој припадају а суду окружном они који тамо принадлеже. 4. Сва акта извршина која се налазе код начелства предаће се у архиву окружног суда где ће се похранити. 5. Општински судови могу од сада извршавати пресуде окружних судова по спору грађанском које им ове непосредно пошаље. Окружни казначеј присјединиће се рачуноводству окружног суда.*<sup>443</sup>

Милија Миловановић и Димитрије Катић, са још неким посланицима, предложили су доношење закона о трошењу црквеног новца. Пошто су општине градиле цркве и својим прилозима одржавале њихов рад, предложено је да се црквена имања троше на све оне потребе због којих је црква подигнута. Уместо да цркве троше новац на потребе које нису у супротности са црквеним позивом, конзисторија одобрава велике суме новца из изградњу камених ограда, а не даје се општинама да изграде боље школске зграде за ђаке. Зато су предложили да се донесе закон, по коме: *Капитали црквени могу се, по одобрењу дотичне општине, потрошити и на градњу школе, или на подмирење друге какве потребе, које би биле сагласне са циљем, који врши црква.*<sup>444</sup>

Поводом тешкоћа у раду фабрике сукна, ћебета и штофова у Ужицу, Милија Миловановић, Коста Димовић, Мијаило Радосављевић, и Димитрије Катић, са већом групом посланика, предложили су мере за заштиту домаће производње. Предложили су да се подигне царина на израђено сукно и ћебад који се увозе у

---

<sup>442</sup> Протоколи ... стр. 1741.

<sup>443</sup> Стенографске белешке, књ. 1,... стр. 873.

<sup>444</sup> Стенографске белешке, књ. 1,... стр. 774.

Србију, јер би се тиме постигло, да се домаћа сировина у земљи продаје, а не да извоимо јевтино, а увозимо многоструко скупље производе од те вуне. Тако би новац остао у земљи.<sup>445</sup>

На једној од седница двојица државних питомаца, који су у иностранству научили израду земљорадничких дрвених и металних справа за пољску привреду, тражили су од државе зајам за покретање израде земљорадничких алата. Више посланика је подржало овај предлог, а међу њима и Милија Миловановић: *Ја мислим да смо сви у томе сагласни да је крајње време да треба да имамо много боље занатлије, а нарочито занатлије за справе земљоделске. Да је крајње време да индустријске радње подпомажемо колико год можемо, и то нико не може одрицати...Време је да помогнемо оваквим људима...нарочито што ће влада водити контролу и да новац неће бити у опасности...*<sup>446</sup>

Миленко Петровић је такође подржао предлог, а и напоменуо је посланицима да у Јагодинском округу постоје људи који праве такве справе.

Коста Димовић је предлагао неке допуне у раду касационог суда, како би све пресуде биле једнообразне. Предложио је да се члану 6 о устројству касационог суда, дода и: *Касациони суд, чим примети, или му иначе до знања дође да његова одељења или нижи судови један пропис закона у подобним случајевима неједнообразно примењују,- одма ће по званичној дужности смисао закона у општој седници растумачити, и ставити га у званичне новине, министру правде доставити, а овај о томе прву скупштину извести, и дотле ће то објашњење касационог суда бити обавезно за све судове, докле га скупштина другачије не објасни.*<sup>447</sup>

Група посланика, међу којима и Милија Миловановић и Димитрије Катић, предложили су преустројство свих школа, како би из њих излазили ваљани корисни људи за народ, а не само чиновници, којих смо сити и пресити. По њима, требало је да се министру просвете стави у задатак да он спреми пројект закона о целокупном преустројству школа, и да се најдаље за шест месеци објави у

---

<sup>445</sup> Стенографске белешке, књ. 1.... стр. 775.

<sup>446</sup> Стенографске белешке, књ. 1.. ..стр. 1299.

<sup>447</sup> Стенографске белешке књ. 1... стр. 774.

новинама, и са допунама и изменама поднесе народној скупштини.<sup>448</sup>

Живу дискусију је изазвао предлог једног посланика о наплати пореза и од трговаца фабрицираног пића, осим од механција, јер је промет много већи него код механција, који на то плаћају порез. Милија Миловановић је био за то да се акциза плаћа само од продаје страних фабрицираних пића, а не од пића која се произведу у земљи. Слаже се да се домаће пиће не сме крчмити по дућанима.

Димитрије Катић, Мијаило Радисављевић, Илија Ратајац са групом посланика упутили су предлог о изменама у локалној управи: *Са свију страна чују се жалбе народње, како се лични рад при грађењу друмова и оправкама истих неправедно располаже; - како се људи од једног краја позивају, те чак на другом крају праве или оправљају друм, како се не пази на време, у које се то врши, - како се чешиће купе порези без да народ зна, да л је у оволикој мери потребан, као н. пр. за среског лекара, полицајне трошкове, разне грађевине и оправке и.т.д. Шта више, дешавало је се, да су предузимате оправке у невреме и нагло. А томе је последица била та, да је цена за оправку давата сувише велика, и да оправка нема оне сталности, коју би наче требало да има кад би се у своје време предузела. Свему овоме поглавито узрок је тај, што срезови нису имали своје „представништво“, које би о потребама његовим размишљало и о имовини среској бригу водило, но то је све начелник срески по свом нахођењу, а по кад-што и с помоћу кметова, које је обично сам бирао, вршио. Крајње је време да и срезови добију, и да им се законом дозволи имати своја „представништва“, те да народ о своме добру и о својој потреби бригу води.*

*Па с тога предлажемо народној скупштини, да изволи уважити и решити:*

- 1. У сваком срезу установиће се срески одбор.*
- 2. Свака општина у срезу изабраће на општинском збору једног одборника по пропису закона о устројству општине и општинских власти на три године за срески одбор.*
- 3. Одборници, из свију општина изабраних, по тачки другој овог предлога, састављају срески одбор.*

---

<sup>448</sup> Стенографске белешке књ. 1... стр. 779

4. Овако састављени срески одбор бира из своје средине већином гласова једног за председника, а за деловођу могу одбори употребљавати и општинске или среске писаре.

5. Срески одбори имаће решавати:

О подизању среских кућа и других зграда, ћуприје, грађењу друмова и оправка истих. Они ће распоређивати, колико дана има једна пореска глава лично радити на окружним и среским, и колико се на окружне и среске потребе има приреза урадити.

Они ће опредељивати време кад ће, и место где ће поједине општине друм градити и оправљати они ће се старати да се лични рад правилно по општинама расположи, - и на послетку, они ће прегледати све рачуне о наплаћеним прирезима...

6. Ови одбори могу чинити предлоге среским властима о свему оном, што би се односило на олакшицу народњу, нарочито у погледу економном и санитетском, и власти су дужне овакве предлоге примити, оценити и према потреби народној уважити.

7. Срески одбор је представник среза, и по томе он је властит да решава о свему што се тиче среза, па с тога без пристанка одбора, среска власт неће моћи приступити наплаћивању каквог новог приреза, сем случаја, ако је наредба произишла услед законодавног решења. Но и у том случају има се то дати на знање среском одбору.

8. Срески начелник или овога заступник сазива срески одбор кад се год потреба покаже, или кад то бар пет одборника захтевају.

9. У састанцима среског одбора има присуства срески начелник и његов заступник, са правом објашњавајућег гласа.

Установљењем оваквих одбора законом би се ујемчило и признало народу у срезовима оно његово право, које му искључиво и припада и спречиле би се многе злоупотребе, које су давале повода толиким умесним жалбама народним.<sup>449</sup>

На једној од седница скупштине поднет је предлог, да се сви полицијски чиновници и практиканти који се налазе са службом и коме је канцеларија у окружној вароши и варошици, да се њима укине бесплатно уживање стана, Димитрије Катић и Милија

---

<sup>449</sup>Стенографске белешке, књ. 2, стр. 1336.... стр. 1337.

Миловановић, поднели су о томе предлог: 1. Срезови, којима се среске куће налазе у варошима и варошницама нису дужни давати ни плаћати кватиуре среским чиновницима; 2. Срезови, који су саградили среске куће са кватиурима у селу или изван села, дужни су исте кватиуре уступити среским чиновницима, но с тим да им исти чиновници у име кватиура плаћају онолико колико су им до сада плаћали срезови који нису кватиура имали; 3. Они срезови који нису још подигли среску кућу, но који ће се у селу подићи, дужни су при градњи подићи и нужни каватиур.<sup>450</sup>

Коста Димовић је 8. фебруара поднео предлог о једнообразности примене закона од стране касационог суда, који је и основан са задатком да доноси једнообразне пресуде, али то није увек био случај. Са групом посланика предложио је да се члану 6 устројства касационог суда дода и ово: *Касациони суд, чим примети, или му иначе до знања дође до његова одељења или нижи судови један пропис закона у подобним случајевима неједнообразно примењују,- одма ће по званичној дужности смисао закона у општој седници растумачити, и објавити га званичне новине, министру правде доставити, а овај о томе прву идућу скупштину известити, и дотле ће то објашњење касационог суда бити обавезно за све судове, докле то скупштина другачије не објасни.*<sup>451</sup>

Група посланика, међу којима су били Димитрије Катић и Илија Ратајац, поднели су предлоге за измене Закона о штампи. У образложењу су навели: *...Ми хоћемо у делима јавне штампе, потпуну личну одговорност. Али ову одговорност хоћемо да оснујемо на слободи мишљења. Према томе само равноправни закон и потпун суд, могу просуђивати колико је онај, који је слободом казивања свог мишљења огрешио се о туђу слободу... Али без верног и потпуног огледала целокупног јавног живота нашег, држимо да не може бити ни друштвеног напретка ни истинског споразумевања. Слободна је штампа највећи борац и највећи штит свима уставним слободама...*<sup>452</sup>

Такође су Милија Миловановић, Димитрије Катић, Мијаило Радосављевић, Сава Брадић, Илија Ратајац, Миленко Петровић, са групом посланика, крајем фебруара поднели Предлог о проширењу

---

<sup>450</sup> Стенографске белешке, књ. 1, стр. 1098.

<sup>451</sup> Стенографске белешке седница Народне скупштине држане у Београду 1874/- 1875. године, стр. 772.

<sup>452</sup> Протоколи... стр. 1414.

праве слободе у штампи да би се отклониле све прикривене цензурске заостатке. Оне су се односиле на:

1. *Цензура полицијска предходна, која се кришом бори са писцима и списима, док још нису ни угледали јавности.*
2. *Цензура министарска накнадна, која може и мимо суда новине да „опомиње“ и „обуставља“.*
3. *Цензура штампарска изазвана страхом саучесништва у сваком штампарском производу.*
4. *Цензура ван обична јединог суда, а каткад једног јединог судије, без саслушања и без апелате при узапћивању штампаних дела.*
5. *Цензура старинска потпуна за све што се у странијој штампарији печати, без икаквог суда и контроле јавне.*
6. *Цензура достављачка, изазвана наређењем кривичног закона, по томе се и уништено и необјављено дело може казнити као покушај преступа, само ако је натискано било.*
7. *Цензура власничка у опште, оснештена кривичним законом, по коме се и пред судом разликују увреде грађанске од чиновничких и по коме је остављено власти посебно право против сваке слободније мисли, која се дотиче каквог власника.*<sup>453</sup>

Група посланика, међу којима и посланици Јагодинског и Ћупријског округа, на седници одржаној 25. фебруара 1875. године, поднели су предлоге о изменама у допунама неких чланова устава. Предложена је допуна члана о именовању престолонаследника, кад њега одреди тадашњи кнез Милан, и ако не буде одређен за живота владара. У случају да кнез Милан именује престолонаследника то може учинити и на редовним скупштинама. Ако не буде одређен престолонаследник, онда је предложено да народ себи бира оног у кога има највише поверења. Наведено је ко не може бити биран за престолонаследника: а) *Нико од фамилије и потомства Карађорђевића, на које је бачено проклетство народно; б) Нико од фамилије или потомства осталих убилаца или саучесника у убиству извршеном над кнезом Михаилом; в) Нико од фамилије и потомства оних великаша који су 1839. и 1842. године радили на преврату*

---

<sup>453</sup> Протоколи... стр. 1414.

*династије Обреновића са престола србског и тиме уназадрили земљу.*

Предлог за измену:

*Члан 27: Нико не може бити затворен без писменог решења надлежне власти. Ово решење мора та власт издати и окривљеном саопштити одмах, или најдаље за 24 сата, од како је окривљени у затвор стављен.*

*Члан 28: Обиталиште је Србиново неповредиво, против воље домаћина, нико не сме у исто ући, или истраживање у њему чинити, осим у случајевима: кад кривац, кога власт тера, побегне у кућу; кад се из куће виче за помоћ и у случају пожара, поплава и случајних пада куће, иначе само по писменом решењу надлежне власти.*

*Члан 32: Сваки Србин има право да каже своју мисао речима, писмено, средством печатње, или у виду ликова. Но цензура и кауција, као порез на мисао човечију, не може се никад завести.*

*Члан 67: Скупштина може да прима и извиђа писмене жалбе о предметима, које је дотични министар већ решио, па ако нађе, да је решењем закон повређен, поништава га, но она не може лично да прима жалиоце.*

Измене чланова 90, 91 и 92 односиле су се на рад Главне државне контроле.<sup>454</sup>

Неколико посланика из Јагодинског и Ћупријског округа, са осталим посланицима, тражили су тумачење чланова Устава и Закона о устројству војске, јер је министар војни увео додатни порез због трошкова војних вежби, иако је увођење пореза по уставу у искључивој надлежности Народне скупштине.

Милија Миловановић и Димитрије Катић упутили су интерпелацију министру финансија, која се односила на рад управника фондова, који је још 1873. године кажњен одузимањем једно-месечне плате, јер за три године није подносио рачун главној контроли. Пошто министар није наложио наплату казне, они су га упитали по ком закону је ослободио управника одузимања плате.

---

<sup>454</sup> Протоколи... ср. 1460, 1461. Милија Миловановић је тражио да се предлог о промени устава означи као хитан, јер се сувише одуговлачило. Предлог је усвојен.

Другим питањем министру финансија тражили су да им се објасни по ком закону члан полиције на Сави ужива у државној згради бесплатан стан, кад су по закону полицијаци дужни да плаћају надокнаду за коришћење државних зграда.<sup>455</sup>

Милија Миловановић упутио је 11. марта 1875. године интерпелацију министру финансија о торбарењу у Србији: *Постојећи закони забрањују торбарење у нашој земљи, но пошто сам се уверио да прстенције унијатске из области турског царства сваког месеца у нашу земљу долазе, те продају крстиће, прстење, кандила и за све ове ситнице узимају старинске сребрне и златне новце, те тим торбарењем за један крстић од 3-4 паре вредности узму сребрни новац од 30-40 гроша вредећи...С тога питам министра: 1. Када постоји закон, којим је забрањено торбарење, то како је овим прстенцијама допуштено да торбаре; 2. Јели је г. министру познато, да ови торбари скоро све нађене драгоцености из наше земље износе; 3. Ако је све ово г. министру познато, то зашто се није придржавао постојећег закона; 4. Ако му није познато било мисли ли овом торбарењу на пут стати; 5. Да ли је познато г. министру да је постојећи закон о нађеним скровиштима више шкодљив но користан јер наодник ма какве драгоцености бојећи се да му такову власт по постојећем закону не узме, кријући такову драгоценост носи у страну земљу и пошто такову прода, што свако јако убије интерес наше земље и шта г. министар мисли овим законом.*<sup>456</sup>

Група посланика, међу којима и Милија Миловановић, Димитрије Катић, Илија Ратајац, Миленко Петровић, Сава Брадић, Мијаило Радосављевић, упутила је интерпелацију председнику владе, због сумње у неправилно трошење новца од стране министра иностраних послова. Највише се сумњало о средствима која су дата министарству 12. новембра, јер је већ 22. новембра министар иностраних послова поднео оставку.<sup>457</sup>

\*

### Молбе Народној скупштини

Неколико предлога је 12. фебруара упућено из Јагодине од стране одбора јагодинске општине. Тражено је да се што пре укину

---

<sup>455</sup> Протоколи... стр. 1571-1572.

<sup>456</sup> Протоколи .. стр. 1868.

<sup>457</sup> Стенографске белешке ... 1874/75 године, ... стр. 708.

сеоски дућани, да се одобри оснивање потпуне реалке, као нужне према броју пореских глава и целокупног становништва, и јер има већ три разреда реалке, да се што скорије изгради пут од Јагодине према Крагујевцу и Трстенику и да се сагради мост на Морави код Глоговца, као веза више села са Јагодином.

Константин Д. Великић, трговац из Свилајнца, жалио се народној скупштини јер га је ћупријско начелство и министар унутрашњих дела ставили у притвор због неке њему непознате кривице.

Алекса Миловановић, механџија из Свилајнца, молио је народну скупштину да нареди да му се исплати 160 дуката цесарских колико је утросила регрутна комисија.

Жалба Миленка Станојевића и 25 других из Сибнице, среза левачког, што им као досељеницима није дато довољно земље. Поред тога наплаћује им се скупа такса за сечу горе, која је њима потребна за израду корита.<sup>458</sup>

Мила, жена Миленка Милосављевића, и Цвета, жена Пере Новаковића из Свилајнца, жалиле су се скупштини што поротни суд није осудио Грујицу Миленковића, Благоја Јовановића, Радојка Пацића, Павла Чолака, Илију Стојановића и неког Стају из Крупаје, за које су 70 заклетих сведока доказали да су они убили њихове мужеве. Димитрије Катић је поврдио истинитост тврдње ових жена, јер су то били људи из његовог краја: *Ово су 70 сведока посведочили и заклетвом потврдили, али како је суд пропустио да позове поротнике и из других села, него само из оног где је убиство учињено, то се јасно указује да је неправда учињена. Они су се жалили и апелацији и касацији, али тада је био министар Чумић, који је као адвокат бранио те људе, то ме ни не чуди, зашто они нису осуђени.* Предложио је да се предмет упути влади да донесе одлуку о пропустима судова.<sup>459</sup>

Стеван Јовановић, терзија из Јагодине поднео је молбу скупштини, да се његов син Димитрије ослободи војне службе, јер је он стар и не може да води радњу. Поднео је и лекарско уверење о његовој болести и болести његовог млађег сина. Молба је одбачена

---

<sup>458</sup> Протоколи Нароне скупштине 1874/75. стр. 271.

<sup>459</sup> Стенографске белешке...1874/75. стр. 674.

јер није поднето решење министра војног о разлозима одбијања молбе.<sup>460</sup>

Општина Свилајначка молила је народну скупштину да може имати у својој средини једну гимназијску реалку.<sup>461</sup>

Поднет је предлог општине варваринске да се Варварин огласи за варошицу и назове Бела Црква.<sup>462</sup>

Илија Стоиљковић, тежак из Параћина, молио је народну скупштину, да се установе законске мере и за воденице.

Мијаило Глишић и још десет надничара из Јагодине, жалили се што плаћају порез као досељеници.

Божидар Милићевић, бивши начелник среза беличког, а сада латов, жалио се како је о тужби бившег министра Николе Христића лишен службе дисциплинским судом и моли скупштину да нареди, да му се према годинама службе одреди пензија.

Јеврем Тодоровић из Маскара, молио је народну скупштину да задржи продају његовог имања, која је одређена за 13. фебруар, због дуга

Старешине свих еснафа моле скупштину да укине закон о сеоским дућанима.

Милош Митић, Петар Митровић, Миливоје Митровић и Милосав Вељковић из Рибника, молили су скупштину да им омогући да својим повериоцима дугове исплаћују у веше делова, јер су предходне године биле неродне

Живко Маленовић из Пањевца у срезу беличком молио је да му се врати имање које му је незаконито продато, жалећи се на решење министра.

Еснаф абацијски из Свилајнца, противио се предлогу неког посланика, који је предложио да се увећа увозна такса на сукно и друге абацијске производе, јер је то сувише штетно за њих.

Еснаф абацијски из Јагодине тражио је он народне скупштине да се уважи тужба београдског абацијског друштва против нишлија, што разносе по Србији из Турске сукно, гајтан и

---

<sup>460</sup> Протоколи... стр. 278.

<sup>461</sup> Протоколи Народне скупштине 1874/75. стр. 219.

<sup>462</sup> Протоколи Народне скупштине 1874/75. стр. 175.

т.д. , јер је много јефтинији од абација београдских. Такође је овај еснаф тражио да се укину сеоски дућани.<sup>463</sup>

Мештани Сугубине молили су народну скупштину да донесе одлуку да се њихово село одвоји од села Ратковић и формира своју општину. У молби су навели да су већ неколико пута покушавали да одвајање остваре преко министра унутрашњих дела, али безуспешно: ... *Наше је село растурено, и од канцеларије општинске по  $\frac{3}{4}$  1 и 1  $\frac{1}{2}$  сат удаљене су нам куће, наше село по овом последњем попису од ове године броји 112 порез плаћајућих глава нашег села, приходи су Ратковића сасвим одвојени т.ј. готовина и храна, планина нам је засебна, и ништа нам друго није било заједничко до школе и суднице, за школу желимо да и даље тако остане, а судницу нашу половину уступамо селу Ратковићу, без икакве надокнаде. Ми пристајемо и обавезујемо се за себе општинску кућу направити и цео песонал општинског суда уредно издржавати...* Молбу је скупштина поново проследила влади.

Скупштина је распуштена 13. марта 1875. године.

### РЕДОВНИ САЗИВ ЗА 1875. ГОДИНУ

Нови избори за скупштински трогодишњи период: 1875, 1876, 1877. годину, одржани су 3. августа 1875. године.

У Јагодинском округу изабрани су: Петар Митровић из Јагодине, за варош Јагодину; срез белички: Мијајило Радосављевић, тежак из Међуреча; срез левачки: Миленко Петровић из Трнаваца (?); Милосав Вукомановић из Доње Сабанте; срез темнишки: Милија Миловановић из Бачине, Илија Ратајац, тежак из Велике Дренове.

У Ћупријском округу изабрани су: за варош Ћуприју...; срез параћински: Мијајло Радовановић из Параћина и Радисав Симић из Сикирице; срез ресавски: Димитрије Катић; срез деспотовачки: Радисав Милошевић.<sup>464</sup>

Било је притужби на избор посланика за срез левачки. Одбор за притужбе и жалбе поднео је извештај скупштини. Бирачки одбор за срез левачки није записивао имена бирача, за кога је ко гласао, већ су испод имена бираног посланика стављали неке знаке,

---

<sup>463</sup> Протоколи... стр. 1286.

<sup>464</sup> Српске новине, бр. 174, 5. август 1875. године.

и то онолико знака, колико је за кога гласало. Иако није по члану 32. изборног закона, по коме је требало да се бележе имена, одбор сматра да је избор био законит, пошто су се чланови одбора уверили из достављених аката, да је толико повереника гласало колико је у записнику бирачког одбора означено, и пошто је сам бирачки одбор у записнику ставио да је гласало 135 повереника, а од њих за Миленка Петровића гласало 123, а за Милосава Вукомановића 110, по томе су они добили савршену већину гласова, то одбор сматра да скупштина огласи пуномоћја ових посланика пуноважним.<sup>465</sup>

Постојале су жалбе против избора Миленка Петровића и Милосава Вукомановића и од стране начелника среза левачког и Вула Поповића, свештеника.<sup>466</sup> Жалбе су се односиле на то, што се одбор разишао у три часа и 45 минута по подне. Одбор је одбацио ове притужбе, јер је свештеник Вуле Поповић и сам признао да је дошао на биралиште тек у 4 сата и 30 минута, а по изборном закону, одбор није дужан да настави гласање после 4 сата, јер се тада гласање завршава.<sup>467</sup>

Примедбе на избор посланика среза темнићког Милије Миловановића и Илије Ратајца упућене су од стране председника и једног одборника изборне скупштине, начелника среза темнићког и Спасоја Поповића и Аксентија Милићевића.<sup>468</sup> Примедбе су се односиле на то, што су неки од повереника на избор дошли са оружјем, и на опомену председника нису желели да се удаље. Касније код избора бирачког одбора неки чланови су промењени од стране незадовољних повереника, због чега је дошло до велике свађе. Примедбе су се односиле и на број повереника према пореским глава, јер је према броју пореских глава требало да буде 222 повереника, а било их је 218. Среска власт је то наводила у својим примедбама, додавши да је било наговора да се Милија Миловановић и Илија Ратајац изаберу за посланике. Аксентије Милићевић и Спасоје Поповић, жалили су се, јер су силом од стране неких повереника отерани као чланови бирачког одбора, а на њихова места постављени су други незаконито. Одбор је сматрао да жалбе нису од важности, јер сматра да претња није употребљена

---

<sup>465</sup> Протоколи Народне скупштине 1875/1876, Београд 1876. стр. 5.

<sup>466</sup> Стенографске белешке 1875/76., књ 1.стр. 28.

<sup>467</sup> Протоколи Народне скупштине 1875/1876, Београд 1876. стр. 7.

<sup>468</sup> Стенографске белешке 1875/76. књ 1., стр. 28.

против неког повереника, јер би се такав повереник жалио, и предложио је да се уваже пуномоћја ових посланика.<sup>469</sup>

Миленко Петровић из Јагодинског, и Мијајило Радовановић, из Вупријског округа, изабрани су, да са осталим представницима округа и скупштинским званичницима обавесте кнеза да је скупштина образована и да је отвори.

Скупштину је отворио кнез Милан 28. августа 1875. године. С обзиром на стање у Босни, престога беседа се углавном односила на те догађаје. Кнез је изнео тешко стање Срба у крајевима ван Србије: *Наш народ на граници узнемирен је у свом домаћем спокојству и мора под оружјем да мотри на безбедност наше земље... Народ у Босни и Херцеговини, не видећи краја својим патњама, устао је с оружјем у руци да се брани од злоупотреба које подноси... Због прикупљања турске војске на границама Србије стање је постало још теже, јер се буне подижу у суседним областима, а Србија трпи и у моралном и у материјалном погледу.*

У погледу стања у земљи обећано је да ће се скупштини предложити закони, који би боље уредили установе, и то: закон о јачим јемствима за личну безбедност, закон о широј општинској самоуправи и већој слободи штампе.<sup>470</sup>

После отварања скупштине приступило се избору три скупштинска одбора: законодавног, финансијског и одбора за молбе и жалбе. У финансијски одбор, који је бројао девет чланова, изабрани су и: Димитрије Катић, Мијајло Радовановић и Милија Миловановић.

Адреса Народне скупштине, као одговор на престону беседу, прочитана је 7. септембра. При састављању адресе посланици су се поделили у две групе. Већина чланова одбора за састављање адресе била је да се помаже устанак у Босни и Херцеговини, без обзира на жртве, па макар и улазак у рат.

Одборска мањина, међу којима је био и Милија Миловановић, била је такође да се помажу устаници без обзира на последице. Ако би то довело до рата, мањина је предложила: *да Скупштина остане на окупу, да узме власт у своје руке и дотле је задржи док се не реше и не узаконе све реформе и поправке у нашој*

---

<sup>469</sup> Протоколи Народне скупштине 1875/1876, Београд 1876, стр. 6,7.

<sup>470</sup> Протоколи... стр. 22-23.

*земљи. Била би највећа бесмислица радити да се наша браћа ослободе зулума и самовољства, а сами сносимо најтежи бирократски јарам...*<sup>471</sup>

О уређењу односа у земљи, што је наведено у прстоној беседи, одборска мањина је тражила: *измену и допуну устава у смислу већег удела народног у законодавству и шире министарске одговорности; слободу јавних састанака и договора; прегледање државне касе; коренити преображај школа и целе државне управе у смислу народне самоуправе; укидање Државног савета, окружних начелства и жандармерије; смањивање великих плата и пензија...*

Поред два неуспеха, септембра 1875. године Јеврем Марковић ипак постаје посланик Јагодине. Петар Митровић, дотадашњи посланик, 20. августа тражио је 40 дана одсуства. Уколико му скупштина не усвоји одсуство, тражио је да се ова молба сматра његовом оставком. Одбор за пуномоћје предложио је да се молба за одсуство не усвоји јер би у том случају Јагодина сувише дуго била незаступљена у скупштини, већ да се молба сматра као оставка Петра Митровића, а да се за Јагодину закажу нови избори.<sup>472</sup> Скупштина је 2. септембра 1875. године усвојила мишљење одбора и наредила нове посланичке изборе за Јагодину.<sup>473</sup>

Нови избори одржани су врло брзо. Скупштина је већ 15. септембра обавештена о избору Јеврема Марковића за посланика Јагодине.<sup>474</sup> У скупштину је ступио 17. септембра, а Одбор за пуномоћје 22. септембра обавестио је скупштину да је пуномоћје посланика Јеврема Марковића уредно. После полагања заклетве он је 29. септембра 1875. године постао члан Народне скупштине.<sup>475</sup>

Одмах по ступању за посланика Јеврем је требало да буде изабран и за председника скупштине. Пошто је било упражњено место председника скупштине, приступило се избору новог председника. Сваки посланик јавно је предлагао тројицу кандидата. После извршеног гласања, највише гласова добили су: Сима Несторовић 46, Алекса Здравковић 36, Михајло Терзибашић 28,

---

<sup>471</sup> Протоколи... стр. 41-43. Адресу већине потписали су сви посланици из Јагодинског и Ћупријског округа. Друга одборска мањина се такође слагала са адресом већине, али нису били за рат.

<sup>472</sup> Протоколи... стр. 13.

<sup>473</sup> Протоколи... стр. 57.

<sup>474</sup> Протоколи... стр. 147.

<sup>475</sup> Протоколи... стр. 147.

Павле Вуковић 26, Јеврем Марковић 25, Милутин Гарашанин 22 гласа. Остали кандидати добили су много мање гласова. Пошто ни један од кандидата није добио апсолутну већину, поновни избор извршен је међу овим кандидатима. После поновног гласања, од 104 посланика, највише гласова дато је Јеврему Марковићу 76, Алекси Здравковићу 69 и Сими Несторовићу 63. Према пословнику, њих тројица су постали званични кандидати за председника скупштине и били су предложени Кнезу, који је требало да изабере једног од њих. Међутим, кнез Милан није поштовао избор народних посланика, већ је указом од 30. септембра за председника скупштине поставио Димитрија Јовановића, а за потпредседника Алексу Здравковића.<sup>476</sup> На заседању скупштине од 22. новембра 1875. године Јеврем је са Милутином Гарашанином и Адамом Богосављевићем изгласан за члана финансијског одбора. Од укупно 99 посланика за њега је гласало 90, за Милутина Гарашанина 63 а за Адама Богосављевића 51 посланик.<sup>477</sup>

Ступајући у скупштину као посланик Јагодине Јеврем се убрзо спојио са групом посланика око Адама Богосављевића и њиховим истомишљеницима. Заједно су предлагали и бранили многе предлоге из разних области, у жељи да дају допринос променама у Србији. Коначно се и Јеврему пружила прилика да се бори за програм из 1871. године, који је потписао са групом истомишљеника, а којим су биле предвиђене значајне промене у државном уређењу. Сличне предлоге је са Адамом Богосављевићем и још 14 посланика поднео 15. јануара 1876. године. У уводном делу предлога, који је вероватно као и предлог написао Јеврем Марковић, каже се: *Држим да је крајње време дошло да наша целокупна државна управа почне преустројавати и уређивати према нашим друштвеним и економским потребама, а у духу нашег народа... Народ је српски једном за свагда отео све од Турака, сам је отео политичку слободу и уништио све господство турско. Зато он нити има више шта од кога да отима, нити да тражи. Он ако има вољу и право да према своме уставу уређује своју унутрашњу управу и своје установе и да мења свој законе онако како нађе да је најудесније и најкорисније за њега...*<sup>478</sup>

---

<sup>476</sup> Стенографске белешке 1875/1876. стр. 99-102.

<sup>477</sup> Стенографске белешке...стр. 1540.

<sup>478</sup> Стенографске белешке...стр.1549/50.

Предлагачи су сматрали да: *Да је крајње време настало, да се српској народној држави да и облик и суштина народне управе, и да се тиме удари темељ неразделивости народа по занимању, а опет да се држи друштвена целина и истоветност народног интереса у ма каквим приликама се Србија нашла, па и са промењеним простором.*

*Да су ове организације и установе неопходо нужне, ако се хоће да народ пође темељним правцем свог развика, т.ј. ако се жели да се почне образовати и унапређивати цела маса народа, да и они, на које је народ свој новац трошио, а први су одговорни за народни напредак, одговарају по својој савести и законима и самом народу за свој рад.*

*Да ће у овим установама и реорганизацијом положити темељ измени устава и преустројству врховне управе, која скупа није ништа друго до консолидовање и печат свим друштвеним односима народа и његовим политичким установама.*<sup>479</sup>

## РАЗДВАЈАЊЕ И КОНТРОЛА ВЛАСТИ

### А. Среска скупштина

Среска скупштина бира срески савет; 2. Решава о среском буџету: као плате среских чиновника, диурне, школске потребе; 3. Решава о прављењу среских путева, зграда, школа, ћуприја, о подизању пошта, телеграфа у срезу итд; 4. Решава о воденичиштима ако су на штету и поплаву производе, о регулацији река и потока у срезу, о подизању шума итд; 5. Решава о подели државног пореза или скупштином одобреног приреза према броју глава и богатству поједини општина свога среза, као и о суми свога среза, као и о суми новца, која се среском савету за непредвиђене случајеве на расположење ставља; 6. Среска скупштина има право да сав савет или поједине смени, кад не ради према законима и законитим одлукама среске скупштине; 7. Среску скупштину састављају општински одборници свију општина, најмање половина од њих; 8. Она се скупља само годишње у одређено време; 9. Пословни ред њен као и општинског збора.<sup>480</sup>

### Б. Срески савет

---

<sup>479</sup> Стенографске белешке...стр. 1552.

<sup>480</sup> Стенографске белешке...стр. 1553.

1. Срески савет састављен је од 12 чланова, које среска скупштина од грађана из целог среза гласањем изабере; 2. Две трећине чланова довољно је, да половином више од једног гласа предмет какав реши; 3. Савет срески решава о појединим ванредним издацима среза; 4. Поставља среске званичнике на предлог среског старешине; 5. Контролише радњу среске извршне власти и узима на одговор и предаје суду сваког среског званичника, за несавесно вршење његове званичне дужности, осим среског начелника, за несавесно вршење његове званичне дужности, за кога има тражити одобрење од надлежног министра; 6. Контролише све среске рачуне преко свога контролора, кога нарочито за то бира и поставља; 7. Саставља срески годишњи буџет са појединим стручним среским званичницима; 8. Износи предлоге среској скупштини који се тичу подизању грађевина, школа итд. и свега што се тиче унапређења; 9. Пословни ред савета је као и општинског одбора, с том разликом, што савет сам из своје средине бира председника савета; 10. Савет овај ради 3 године. По истеку тога, половина Савета мења се коцком а другу половину бира скупштина. Сваке треће године, половина чланова која је остала одступа, и новима се попуњује, а могу исти опет бити изабрани; 11. Савет заседа месечно, или може и тромесечно, ако нема нагомиланог посла, а дужан је да за 3-5 дана најдаље своје послове сврши, за које време прима дијурну.<sup>481</sup>

## ИЗВРШНА ВЛАСТ

Срески старешина стоји на врху извршне власти као државни чиновник.

А. Он има право, да све предлоге среског савета прегледа, да не стоје у супротности са државним интересима, и ако нађе, ставља своје разлоге, које савет мора да уважи. Ако савет то не учини он има власт да не изврши или да спречи извршење, а савет има право да се жали скупштини.

Б. Прима све молбе и жалбе и расправља их сам, или их шаље вишим властима на решавање.

В. Као глава извршне власти распоређује све среске послове, које му среска скупштина преко савета или сам савет или виша власт на извршење пошаље.

---

<sup>481</sup> Стенографске белешке...стр. 1553-1554.

Г. Има право заповести и административне казне над среским званичницима, ако ови не врше тачно поверене стручне послове. У случају злоупотребе, јавља среском савету, који их узима на одговор и предаје суду.

Д. Предлаже и с одобрењем среског савета поставља, а против подписом потврђује среске званичнике. Органи среске извршне власти, који по својим струкама врше среске послове по распореду и наредбама среског старешине, су:

Срески лекар који се стара о здрављу у срезу,

Срески надзорник школа. Учитељ, кога између учитеља и професора они сами на свом збору изаберу. Он путује и обилази школе, контролише и даје упутства за наставу.

Срески инжињер, који даје планове и предрачунае о среским грађевинама, врши надзор, и врши остале техничке и контролне послове по срезу.

Сеоски шумар, који се брине о подизању општинских шума, опште народних па и приватних шума, где је потребно да се поплаве предупреду.

Срески економ. Даје упутства земљорадницима, путујући по срезу, набавља им справе и алате за земљорадњу, стара се са земљорадничком и занатлијском дружином о средствима за подизање заната и земљорадње, и води статистичке податке о климатским променама, о кретању људства и годишњим приносима.

Срески казначеј. Прима сав новчани доходак среза: порез, државне и среске прирезе, и исплаћује коме шта припада.

Срески штедионичар. Рукује са свима масалним новцима, школским и другим фондовима. Према решењу среског савета издаје новце на интерес.

Среска полиција. Она се стара за поредак у срезу. Њихова дужност је чисто политичка. На услугу стоје 6-8 полицаја, који оружани непрестано по срезу путују. Под контролом среске полиције стоје општинске полиције, за које има право да доставља и подиже тужбе код надлежни општинских судова па и код среског старешине, кад нађе да неуредно своје послове врше.

У извесном односу према среском старешени стоји и срески  
заповедник војни-пуковник.<sup>482</sup>

### ФИНАНСИЈЕ

У оквиру групе предлога за уређење финансијске области, предлагачи су сматрали да је потребно децентрализовати новчану управу, како би се омогућио проток и употреба новца у целој земљи. Потребно га је давати и то путем кредита, свима којима је то потребно, и то искључиво за корисне и производне потребе. На основу тога се и предлаже уређење новчане управе на овај начин:

1. Да се општински и црквени новац предаје својим општинама. Тим новцем да рукује општински одбор или неколико лица, које збор изабере. Тај новац да служи исто као позајмица земљорадницима без интереса. Новац се треба давати: за исхрану у оскудним годинама, а првенствено за набавку земљоделског алата и теглеће стоке. Капитал се увеличава: плаћањем од бравчета за општинску попашу или жиробању, од такса за дрва из општинских шума, ( од аренда воденичишта и ваљавицишта), од продатог општинског кукуруза и т.д.

2. У сваком срезу да се установи среска штедионица.

Капитал за ову штедионицу набавља се: новцима масалним тог среза, оним порезом који се на среску управу и трошкове скупља од народа тог среза приватним оставља, разним улозима и фондовима, које приватна лица и дружине у име пензије или осигурања установе.

Овом штедионицом управљају неколико саветника и неколико лица које срез изабере, а рукује штедионица са нужним бројем званичника.

Штедионичар, примајући од казначеја државне данке, исплаћује што је државној врховној власти одмах, остало срезу повремено.

Главни циљ штедионица је да набавља новац и даје кредите на занатлијска и индустријска предузећа, и то прво на она, која су у тесној вези са земљорадњом, па и на друга, али и ту првенствено предузимачким дружинама. Поред тога један део капитала даје се за трговачке капитале.

---

<sup>482</sup> Стенографске белешке...књ. 2, стр. 1554-1555.

Ова штедионица стоји у вези са главном штедионицом.

3. У престоници да се установи главна народна штедионица.

Она набавља свој капитал:

А) Порезима државим, који срезови дају врховној управи за њено одржање, за веће војничке установе и за више школе.

Б) Приходима од царина и од државних добара.

В) Приватним улозима у крупнијим сумама, као и приватним фондовима.

Она служи за помагање већих индустријски предузећа, железнице, пароброда, рудокопа, канала, водовода, тунела и.т.д.

Поред овако вођене финансијске политике, ради помоћи материјалном напретку народа, потребно је да се у сваком срезу образују земљорадничка, трговачка и трговачко-занатлијска удружења, која би се старала за унапређење земљорадње, трговине и индустрије.<sup>483</sup>

## ЗАКОНОДАВСТВО И СУДОВИ

У области законодавства и судства, тражило се укидање адвоката, и увођење усменог и јавног суђења и већање о пресуди. Требало је предвидети законима све могуће односе, определити њихову суштину, корист или штету по појединца или друштво. Законима треба заштитити поштене и невинне од лукавих, тако што треба избећи вештину слободног формулисања појединих појава и односа, већ треба прецизно да се одреди и брани правна вредност свих нужних односа у друштву. Мора тачно да се исказује параграфима сви појмови о суштини коју они штите:

1. Лични односи појединца: задругарство, ортачина, деоба, позајмица, моба, лична услуга, брак, сродство, туторство итд.

2. Стварни односи појединаца: сопственост, наслеђе, куповина и продаја, трампа, уживање, закуп, погодба, дуг, наплата итд.

3. Односи појединца према друштву:

---

<sup>483</sup> Стенографске белешке... књ. 2. стр. 1556-1557.

а. У чему је подржавање свега што друштво држи, да му је свето и неприкосновено.

б. У чему су обевезе према друштву.

4. Односи целог друштва према појединцима.

а. У чему се састоји заштита и помагање државе за напредак појединих личности.

б. У чему осигурава држава неприкосновеност лица, породице и имања.

в. У чему држава осигурава права сваке личности.

г. Чиме држава чува интерес и права целокупног друштва-државе.

5. Да се изради економски закон те да сваки зна у колико и како има сваки право на употребу и уживање сопственог непокретног имања, без штете за друге и за опште; закон о рекама и воденим путевима, о употреби водене снаге, о шумама, путевима, рудницима, фабрикама, подизању кућа, чистоће, мере и реда месног итд.

Предлажу се два степена судова:

1. Првостепени судови за грађанске спорове.

1. Председник суда. Он је државни чиновник. Он председава при суђењу, распоређује рочишта, руководи пословима у суду и издаје пресуде, има право да казни чиновнике административно и за злоупотребу их предаје коме оближњем суду. Према судијема нема тог права.

2. Чланове суда бира среска скупштина из 1 среза на годину дана. Има их свега до 10-12, и то од сваке струке занимања по неколико.

3. Један званичник који прима и бележи тужбе.

4. Један званичник који прегледа и према потпису председника потврђује тапије, деобе, трговачке уговоре, облигације, менице итд.

5. Један извршитељ који пресуде судске извршава.

II. Касациони суд. Три или четири оближња председника суда састају се неколико пута преко године, прегледају пресуде укупно на које има жалбе, и издају решења о њима, јер су довољно исцрпљени ти предмети и по закону пресуђени, или се поново враћају на суђење. То је последњи суд.

III. За трговачке парнице постоје изборни судови. Решења њихова утврђује или поништава срески суд.

IV. За кривце постоји поротни суд у срезу, под председништвом председника суда за грађанска дела. Ови судови суде и војницима.<sup>484</sup>

### ПРОСВЕТА

Ако желимо, да школе код нас помогну, да се сам народ материјално, умно и органски унапреди, и да народу дају изучене раднике по свим струкама људских занимања и рада, ваљане мислиоце по свима гранама науке, а у опште свесне грађане и карактерне људе; онда ваља са свим другачије уредити наше школе...<sup>485</sup>

Према реченоме се предлаже, да се наш систем школа овако преустроји.

1. У основним школама да се учи: читати, писати, просто рачунати. Да се деца у лепим причама обучавају чувању здравља, о познавању својих дужности према својим родитељима и својих старијих, да им се износи на видик ваљани карактери из наше историје, да се упознају са појединим предметима домаћих и земљорадничких потреба, и најпростијих алата; да се упознају са биљкама, сортама земље, камењем и дрвећем, које се у његовој околини налази и спадају у пољску привреду. Поред тога да имају у играма гимнастичка упражњења и нека војна вежбања.

Школе ове могу се држати само зими, особито по селима, где су деца нужна лети око чувања стоке и тамо да је дужи рок (три

---

<sup>484</sup> Стенографске белешке Народне скупштине 1875/1876, књ. 2, стр. 1559-1560.

<sup>485</sup> Стенографске белешке..., књ. 2, стр. 1571. По Јеврему је велика грешка то што наше школе немају одређен циљ, због чега нису дале никакве финансијере, техничаре, државнике, научнике и др.

године). По варошима могуће је лети и зими, и ту може бити краћи рок.

Учитељи могу бити или стални, или привремени, као свештеници; па и приватни људи. Но наставу врше за новчану накнаду и обучавају децу по прописаној настави од просветне власти.

Да би ова настава била што боља и једнака, да се на неколико места установе педагошке школе, у којима ће се лети скупљати учитељи ( или редом долазити), те да се од учитеља виших школа обучавају нужним знањима и практички да изучавају начин обучавања деце.

Ова настава ваља да је по могућству обавезна за свако дете.

2. Да се у свакоме срезу уведу по могућности 1, 2, или више земљорадничких и занатлијских школа, на манастирским, општенородним па и општинским земљама.

У ове школе ступају младићи из основних школа. У овим школама се учи омладина практички земљорадњи и оним занатима, који су за земљорадњу и за потребе народа најнужнији (тесачки посао, простограђевински, израду обичних земљорадничких алата). Да се практички учи познавање и употреба обичних земљорадничких машина, тако исто познавање земље, камена и у опште материјала. Да се уче: воћарству, шумарству, сточарству, баштованству. Сви ови радови да се практички изучавају и раде у тој размери, да школа сама себе издржава.

Зими кад нема много рада, да им се у кратко тумаче закони и државна организација. Да им се предаје српска историја и географија. Да се уче рачунима аритметичким и да им се показују мере, новац и како се практички може премерити мали комад земље.

Поред тога да се уче четном екзерциру и пољској служби, и да се упознају са неким пионирским радовима, (који су и сељаку потребни, копање ровова, поправка путова, прављење малих ћуприја, насипа итд.) Рок овим школама је три године.

3. Да се постепено установе најмање 6 средњих школа. Ове да служе у исто време и као припремне школе за специјално више образовање.

У овим школама да се учи математика, топографско и техничко цртање, хемија, технологија најпростијих израда, физика, геологија, географија, ботаника, основи механике, практична геометрија и топографија, основи грађевине и израђивање планова и предрачуна за обичне зграде, путеве и мостове. Да се учи српски језик и један страни живи језик, или један класичан да су обавезни.

Поред тога да се уче основе политичке економије, општа историја и трговачко књиговодство, као ванредан предмет.

Да се уче нижој тактици, пољској фортификацији, науци о оружју, и то шта ко изабере. Рок овим школама да је пет година. У ове школе ступају младићи из срески школа.

4. Да се заведе политехничка школа у средини Србије за специјално образовање техничара, са одељењима, механичко, рударско, грађевинско, технолошко и економско. Поред осталих предмета, политичка економија и један живи страни језик морају бити обавезни као и општа културна историја.

Поред тога да се предају редом по годинама ови војнички предмети: стална фортификација, артиљерија, војничка интендатура, тактика, а свима војничка администрација у кратко.

5. Да се у Београду установи универзитет са овим одељењима: природословно, филозофско, медицинско, државноправно и теолошко.

#### УСТРОЈСТВО ВОЈСКЕ

Последњи део овог предлога односио се на устројство војске. Према предлогу, требало је завести народну војску. У њу би ушли млађи од 18 година. Четна учења и пољска служба трајале би шест недеља у првој години. Кад наврше 20 година, односно после двогодишње обуке, млађи би постали војници прве класе, а од 30. године били би сврстани у војне јединице друге класе.

Спрема за војне старешине трајала би годину дана. Сви они који су свршили регрутску школу, а били су опредељени за народне старешине, код својих војних команди утврђивали би своје војничко знање преко практичног вежбања. После годину дана полагали би се испити, а најбољи би се постављали за војничке старешине, где би то било потребно. У овим школама учила би се и администрација и командовање трупом. За одговарајућу спремину војних учитеља и виших војних старешина, потребно би било да се преустроји војна

школа. У ову школу примале би се војне старешине који су свршили техничку школу или који су свршили средњу школу и са одличним успехом положили пријемни испит, и да су 3-4 године служили у народној војсци као старешине. Ова војна школа трајала би две године, и имала би три одељења: инжињеријско, артиљеријско и војничко. У првом би се спремали војни инжињери, у другом артиљерци и у трећем виши команданти пешадијских и коњичких јединица и генерал-штабни официри.

Војна подела народне војске, требала би да буде у складу са територијалном поделом на срезове. Војнички чиновници били би: десетар, водник, четник, командир, пуковник, војвода. У војном погледу, ради лакше мобилизације у време ратова, или за војно обуку у мирнодопским временима, предложена је подела Србије на 6 војводства. Војни штабови требали би да располажу свим војним оружјем, материјалом,<sup>486</sup> магацинима, радионицама и одређеним новчаним средствима.

\*

Осим предлога који су поднети 15. јануара 1876. године, Јеврем је у више наврата, самостално или са другим посланицима, подносио и друге предлоге. Највише иступа имао је у току расправе о буџету. Одмах на почетку је изнео примедбе на начин разрезивања пореза. По њему је у држави тако био уређен систем наплате пореза да најимућнији слој плаћа мање пореза а да највећи терет пада на средњи слој јер сиромашни нису били у могућности да плаћају порез. Предложио је да се порез смањи и наплаћује од ожењених лица по тачно одређеној висини.<sup>487</sup> Предложио је и смањење телеграфских такси јер би на тај начин дошло до већег коришћења телеграфа и до већих прихода.<sup>488</sup> Као члан финансијског одбора, предложио је смањење прихода од казни у висини од 180.000 гроша јер, како је истакао, новчане казне од иступа за које ће бити надлежни општински судови, остајаће општинама. Предложио је да смањење износи 10.000 гроша.<sup>489</sup>

Јеврем је са Адамом Богосављевићем и групом посланика такође износио многе предлоге. Њих двојица и још 22 посланика

---

<sup>486</sup> Стенографске белешке Народне скупштине 1875/1876. године, стр. 1564-1567.

<sup>487</sup> Протоколи...стр. 1151.

<sup>488</sup> Протоколи...стр. 1173.

<sup>489</sup> Протоколи...стр. 1194.

поднели су тужбу против Косте Протића, бившег министра војног, јер је без одлуке скупштине 1874. године, увео општи порез на сваку пореску главу по 20 ½ гроша на име логоровања. Јеврем је тврдио да је министар прекршио устав и да га треба узети на одговорност. Без одобрења скупштине није смео да распише порез. Тек по скупштинској одлуци могао је да распише прирез према закону о устројству војске, и да га употреби за одређене намене.<sup>490</sup>

Са групом још од 19 посланика, Јеврем је 4. јануара 1876. године поднео тужбу против бивших министара Аћима Чумића, Ђорђа Ценића, Чедомира Мијатовића, Љубомира Ивановића и Јована Мариновића, јер су буџет за 1874. годину прекорачили за 363.213 гроша, на тај начин што су вршили унапређења и потом пензионисања појединих чиновника.<sup>491</sup>

Допуну тужбе против ових и још неких министара поднела је и група посланика, међу којима је био и Димитрије Катић. Њихов предлог је гласио: *Народна скупштина, оценивши свестрано званичну радњу бив. министара: Јована Мариновића, Ђорђа Ценића, Аћима Чумића, Чедомиља Мијатовића, Филипа Христћа, Косте Протића, Љубомира Ивановића, Данила Стефановића и Димитрија Радовића-налази, да су се они огрешили о народ и његову будућност тиме, што су омели развитак земље и династије народне, што су народну касу немилице расипали, и што су самовољном управом посејали по земљи семе раздора и неповерења, а власт земљаску обезуважили...*<sup>492</sup>

Буџет за 1874. годину прекорачен је и у позицији за исплату путних трошкова, подвозних и селидбених трошкова финасијских чиновника. Поводом овог прекорачења Јеврем Марковић је изјавио, да је министар прекорачио закон, јер више од одобрене суме није смео трошити. Иако је био овлашћен да чини зајам, требало је предложити скупштини начин како ће доћи до зајма и којим новцем

---

<sup>490</sup> Протоколи...стр.1204-7. Поводом тужбе скупштина је 19. децембра 1875. формирала комисију која је требало да испита наводе из тужбе. У комисију су изабрани: Урош Кнежевић, Александар Николајевић, М. Гарашанин, Др. Ризнић, Јово Бошковић, Илија Стојановић, Алекса Здравковић, Никола Радовановић и Јеврем Марковић.

<sup>491</sup> Протоколи Народне скупштине 1875/76. стр. 1393.

<sup>492</sup> Протоколи... стр. 1565. Тужбе су упућене одбору за проучавање оптужби, у коме је био и Јеврем Марковић. Због избијања српско-турских ратова, по овим тужбама није расправљано.

ће се извршити. Сматрао је да влада или главна контрола морају се постарати да се надокнади издати новац.<sup>493</sup>

О повећању додатака за чиновнике Илија Ратајац је изјавио: *Чудим се како гос. министар где год се тражи какав додаток за чиновнике, он потрже закон и брани их, а никад неће да помисли, да ли има народ откуд да плаћа, и како је сељаку, кад два пута оре и копа на град убије усев и од све те муке ништа не добија.*

Јеврем је тражио укидање жандармерије, смањивање кредита за полицијске практиканте јер је тврдио да би дошло до уштеде половине средстава бољим избором лица, бољом поделом рада и увођењем радних часова. Затим је тражио укидање окружних начелства као превазиђених облика власти, па је предлагао изналагање нових одговарајућих облика као замена за окружна начелства.<sup>494</sup> Учествојући у расправи о овим питањима 12. децембра 1875. године Јеврем је истакао: *Дошло је време да Србија пође бољим путем, а наша дужност да јој дамо бољи пут. Што пре то боље. Нема више оклевања. Обазримо се на прилике. Време је и свет нас не чека.*

За укидање жандармерије био је и Милија Миловановић, јер је са свим трошковима коштала око милиона гроша. Неправедно је било и плаћање великог броја полиције у Београду на 4000 пореских глава, док у унутрашњости полицијску власт врше општински судови. По њему жандармерија је била потребна само у време Турака.

Крајем новембра, Милија Миловановић, са још шест посланика, предложио је начин раздужење народа, а пре свега сељака. Предложили су да држава штампа банке и исплати све приватне дугове. Дужници би били обавезни да врате тај дуг држави у року од 20 година и то без камате. До тада се не би вршила никаква наплата дугова. Предложено је и да се укине кредит и да се не суди за дуг.<sup>495</sup>

---

<sup>493</sup> Протоколи... стр. 996.

<sup>494</sup> Растислав Петровић, *Адам Богосављевић*, стр. 93. Укидање начелства, по њима, требало је да доведе до бржег и правилнијег рада у управи и смањењу расхода, и стварању локалне самоуправе, која ће више одговарати народним интересима.

<sup>495</sup> Јаша М. Продановић, *Историја политичких странака и струја у Србији*, књ. 1., стр. 382.

Од важнијих предлога Јеврема Марковића, значајнији су још свакако и предлози о: изједначавању Београдске општине са другим општинама, затварању рудника у Крупњу, чиме би се смањио расход за 243.824 гроша, укидању Земљоделско-шумарске школе у Пожаревцу, јер је сматрао да се у школи због недостатка практичног рада не припремају *практични земљоделци*. И поред постојање ове школе, многа државна добра лежала су неискоришћена. Тврдио је да се оснивањем школе желело обезбедити места за појединце. Пошто је сваки од ученика школе коштао око 500 дуката цесарских годишње, што је много и да је школа боље уређена, укидањем ове школе уштедело би се, за плате управитеља, професора и сличне трошкове, 163.433 гроша, и на крају предлагао је отказивање помоћи Друштву за пољску привреду, чиме би се уштедело 28.000 гроша.<sup>496</sup> Предлагао је укидање економског завода у Топчидеру због лошег рада јер није оствариван никакав приход, иако је завод поседовао доста земље.<sup>497</sup> За минералне воде у Србији Јеврем је предлагао да се оне дају у закуп друштвима или приватницима јер је сматрао да ће они боље управљати минералним водама, а и улагања државе морала би да буду велика, јер у сваку бању требало је уложити још 50-60.000 дуката, што је за државу представљао велики издатак.<sup>498</sup> По њему, уштеда од издавања минералних вода у закуп износила би 16.400 гроша.<sup>499</sup>

За разлику од Јеврема Марковића, Димитрије Катић је имао другачије мишљење о минералним водама: *Установа минералних вода искључиво је установа за народне потребе, па за то и треба, да се постарамо да је што боље уредимо и да поправимо, а не да је уништавамо.*

Милија Миловановић је био за уступање бања друштвима или појединцима *јер би тада имали тројаке користи: једно, што би се боље уредиле; друго, народ не би ништа за њих плаћао, и треће,*

---

<sup>496</sup> Протоколи Народне скупштине 1875/76. стр. 1529-1530. За реорганизацију земљоделске школе залагао се и Милија Миловановић. Предлагао је да се та школа споји са учитељском и богословском школом, а пре тога преустројити и основне школе.

<sup>497</sup> Протоколи..., стр. 1516.

<sup>498</sup> Протоколи Народне скупштине 1875/76, стр.1475-77.

<sup>499</sup> Протоколи..., стр. 1213. О затварању рудника у Крупњу интерпелацију је поднео и Мијаило Радовановић са групом посланика.

*што онда не би било нужде да нам болесници иду у стране бање и тамо новац односе.*<sup>500</sup>

И о Земљоделској школи Димитрије Катић је имао другачије мишљење од многих посланика: *Свагда се баца кривица на другог, а не на себе, па и овде говори се да је цел ње школе промашен; али као да је друго нешто узрок...сами смо криви, што су наша деца оваква каква су. Од 10-20 хиљада ђака ретко који, кад сврши све школе, хоће да се врати у народ и да му покаже како се ради, већ сваки тражи где је најлакше. Ђаци хоће да су чиновници, а не да ору и копају. Дајмо сами пример да оно што по школама научимо у народ разносимо, а школу никако не застварати*“.<sup>501</sup>

У другим областима Јеврем је са групом посланика износио разне предлоге. Предложио је смањење митрополитове плате на 42.000 гроша јер он није политичка личност која има материјалне одговорности, нити се морао излагати издацима којима морају да се излажу политичка лица. Напротив, он мора да да пример простог и штедљивог живота. Поред смањене плате могао је да има и бесплатан стан.<sup>502</sup> Са укидањем једног владичанског места уштедело би се још 60.000 гроша.<sup>503</sup> Јеврем се, заједно са Милијом Миловановићем залагао за укидање давања протојерејима од 8 гроша. Сматрали су да проте имају и друге приходе, јер су добили најбоље парохије и капелане за помоћнике.

Милија Миловановић, са групом посланика, био је за укидање закона по коме су официри, када се жене, били дужни да полажу кауцију и да се јављају министру војном. Слично је иступио и Јеврем Марковић. Сматрао је да је брак као светиња и лична ствар у коју нема нико права да се меша. Сви Срби су пред законом једнаки, па зато и за официре треба да се укину ограничења.<sup>504</sup>

Укидањем Учитељске школе уштеда би износила 161.000 гроша. По њему Учитељску школу је требало преуредити, како би се

---

<sup>500</sup> Протоколи... стр. 15477.

<sup>501</sup> Протоколи... стр. 1526.

<sup>502</sup> Протоколи..., стр. 1325. Димитрије Катић био је против смањења плате митрополиту и владикама, али и свих других плата, ако су оне одређене на основу неких закона. Плате се не могу смањивати без правних основа.

<sup>503</sup> Протоколи..., стр. 1214.

<sup>504</sup> Протоколи...стр. 686.

у њој предавале корисније науке.<sup>505</sup> Залагао се и за модернизацију Велике школе, како би се створили услови за образовање више разноврсних кадрова. Само школовање ученика у финансијској струци смањило би расход за 26.400 гроша. Предлагао је укидање ставке у буџету за школовање питомаца на страни јер од тога није било користи. Питомци су доносили са знањем и стране обичаје и неке туђе установе, које су накалемљене народу. Посебно је замерао што Србија дотадашњим школовањем питомаца на страни није обезбедила потребан наставнички кадар. Ако је потребно подмирити све области, онда је боље довести професоре са стране који би предавали у српским школама. Да је више улагано у Велику школу, Србија би имала већи број стручних кадрова па је предложио да се сума за школовање питомаца на страни брише из предлога буџета и да се та средства од 84.000 гроша доделе Великој школи.<sup>506</sup> Залагао се за самостално финансирање Богословије у Београду, да се свештеници образују о свом трошку и да Богословија постоји као одељење Велике школе. На овај начин уштедело би се још 150.000 гроша.<sup>507</sup>

Јеврем је иначе истицао вредност школа, јер је: *сматрао да школа са њеним целокупним образовањем и знањем као најмоћније средство да се један народ материјално и умно унапреди и оснажи*. Да би се то постигло било је неопходно све школе, почевши од основне преустројити.

Са још 47 посланика Јеврем је предлагао: 1. Да се манастирска добра одузму од манастира и претворе у општеномудру имовину, а манастири преобрате у парохијске цркве; 2. Да се на тим добрима установе земљорадничке и занатске школе, где би се земљорадник обучавао практичним пословима у пољопривреди и оним занатима који су му неопходни; 3. Да се калуђерима остави шест манастира са имањем без парохија, у којима би они живели, а остали манастири би се претворили у цркве.<sup>508</sup>

Илија Ратајац, са групом посланика, предложио је да се решење из 1847. године о манастирским добрима огласи за

---

<sup>505</sup> Протоколи..., стр. 1219.

<sup>506</sup> Протоколи Народне скупштине 1874/1875. стр. 1359.

<sup>507</sup> Протоколи..., стр. 1215.

<sup>508</sup> Стенографске белешке Народне скупштине 1875/76. Књ. 1, стр. 693. Предлог је поднет 30. новембра 1875. године.

неважеће, и да се боље уреди уживање ових добара између сељана и суседних манастира.<sup>509</sup>

Илија Ратајац, са другим посланицима поднео је предлог да се манастирски прњавори ослободе туторства манастира. Наводи се Прњавор манастира Каленић.<sup>510</sup>

У циљу даље штедње, Јеврем је са својим истомишљеницима, Милијом Миловановићем и Адамом Богосављевићем, предлагао укидање заступништава у Бечу и Букурешту, чиме би се уштедело 192.196 гроша.<sup>511</sup> Пошто је Србија била 50 година без заступништва у Бечу, питао се каква је то сада потреба настала за тим представништвом. Навео је да је и Грчка повукла свог заступника из Беча. Истовремено је сматрао да Србија мора да има свог заступника у Цариграду, али се залагао за смањење његове плате за 20.000 гроша.<sup>512</sup> У оквиру предлога за смањење плата члановима Савета, у име скупштинске мањине, Јеврем је истакао да је Савет постао непотребно политичко тело, и да скупштина има право да мења облике државне управе као и рад појединих установа и појединаца.<sup>513</sup> Уштеда која је требало да се оствари смањењем плата члановима Савета по 500 талира, што би износило 90.000 гроша.<sup>514</sup>

С друге стране, предлагао је формирање фондова из којих би се исплаћивале пензије болесним и изнемоглим људима, а које не би биле веће од 500 талира. Група је поново предлагала укидање жандармерије у Београду; смањење издатака за рад полицијских чиновника бољим избором лица, бољом поделом рада и увећањем радних часова; издавање минералних вода страним лицима под закуп са одређеним условима; укидање рудника у Крупњу; Земљоделско-шумарске школе; помоћ друштву за пољску привреду, које није дало резултате; реорганизацију Велике школе да може школовати кадар финансијске струке; смањење плате митрополиту српском; да брачне парнице пресуђују окружни судови бесплатно; укидање конзисторија; укидање помоћи народном позоришту; да се шаљу на страни ученици по просветној и црквеној

---

<sup>509</sup> Протоколи...1875/1876. стр. 314.

<sup>510</sup> Стенографске белешке Народне скупштине 1875/1876, стр. 335.

<sup>511</sup> Протоколи..., стр. 1216.

<sup>512</sup> Протоколи..., стр. 1407.

<sup>513</sup> Протоколи..., стр. 1242-1243.

<sup>514</sup> Протоколи Народне скупштине 1874/1875. стр. 1221.

струци; у име маџине предлагао је укидање или реорганизацију Учитељске школе, како би се у њој предавали кориснији наставни предмети, јер Учитељске школе нису одговориле свом циљу<sup>515</sup>; укидање Богословије и формирање одељења при Великој школи; укидања средстава за огрев и плате практиканата и служитеља у конзисторијама и позоришту; да се спречи формирање поседног министарства грађевина, већ да оно остане у саставу министарства унутрашњих дела; укидање железничког инспектора; смањење суме за оправке грађевина; укидање окружних начелства и упрошћавање полицијске администрације; смањењем персонала министарства грађевина; смањење пензија већих од 500 талира.

Милија Миловановић је сматрао да је Савет као установа непотребна, и да је склониште бивших министара и других виших чиновника. Предлагао је и отпуштање непотребних чиновника, а не њихово пензионисање, јер су пензије чиниле четвртину буџета. Милија Миловановић се противио и постојању конзисторија, јер се број брачних парница увећао њиховим формирањем. Боље би било да земаљски судови решавају о брачним парницама. И Илија Ратајан је био за смањење плате митрополиту: *Митрополиту је плата велика и треба му је смањити за 1000 талира, јер од њега се не иште ни војник, ни порез, ни прирез и т.д. Што он чини милостињу од тог нема никакве хасне за народ, коме се продају бакрачи.*<sup>516</sup>

Предлагао је Јеврем Марковић укидање помоћи Народном позоришту у Београду јер је сматрао да је то луксузна установа коју народ не треба да плаћа пошто представе посећује мали број људи. Народ има далеко веће потребе, и ако позориште треба неком делу публике, нека га сами плаћају. Сматрао је да позориште какво је постојало нема никакве важности. Да је позориште као што је било код старих Грка, од њега би била корист за народ јер би се износили примери жртвовања за народ: *Али позориште, у којем се представља пуковник од 18 година, или износи неки пропали барон, који не може да дигне сандук на леђа, зато што су му руке нежне, не одговара позиву нашег народа.*<sup>517</sup>

У расправи о изменама у Закону о кривичном поступку, која је одржана 20. децембра 1875. године, Јеврем се залагао да се онемогући, да сваки писар, кмет или пандурица улазе у нечију кућу и

---

<sup>515</sup> Протоколи..., стр. 1371.

<sup>516</sup> Протоколи... стр. 1213-1220.

<sup>517</sup> Протоколи...стр. 1343-44.

*да људе износе јавно на срамоту, јер за вршење претреса и уласка у нечије куће треба много основа и узрока. Онај који врши претрес мора да дође са решењем и да га преда домаћину пре уласка у кућу. Сматрао је, да је потребно да се осигура лична безбедност појединца. Тај предлог он је образложио речима: Полицији није задатак да одржава ред, већ да води бригу да поједини не буду оштећени. Закон јој даје то право, али јој не сме дати толико моћи, да она врши свој ћеф и да напада на поштене људе. Кад би полицајци били свеци, дозволио би да раде шта оће. Али, кад знам из искуства шта су радили, морамо се оградити. Све што се догађало у овој земљи, крива је полиција и власници, који су гњавили поједине, те производили незадовољства. Нигде се не каже колико је потребно основно подозрење и на колико треба да је одмерена па да полиција може човека да затвори.*<sup>518</sup>

Јеврем је био за укидање жандармерије, пошто је она постојала само у Београду или да за њено издржавање, ако је неопходна, новац издваја само Београд.<sup>519</sup> Противио се подели државних правобранилаца на три класе, као и на постојање три скале годишњих плата за правобраниоце.

Поводом Закона о личној безбедности Милија Миловановић је предложио да се закон одбаци, јер у поднетом предлогу није било никакве личне сигурности, па је навео: *како полицајне власти ухапсе човека, држе га у затвору, па после као невина га пусте, бадава држали човека у апсу.*<sup>520</sup>

Приликом расправе о Закону о надлежности општинских судова, Јеврем је са групом посланика, 7. октобра 1875. године, изнео конкретне предлоге:

1. *општински кмет, или помоћник кога кмет одреди са још два одборника и са надлежним полицијним чиновником ислеђује кривца и решавају сами, да се обвинјени затвори или не, као и то, имали довољно узрока, да се кривац спроведе суду или не,*

2. *да се члану 126. кривичног поступка дода још и ово: онде где нема јасних доказа о кривици, но постоје јаки основи подозрења, уверење општинско о владању обвинјеног, утврђује, или обара*

---

<sup>518</sup> Стенографске белешке Народне скупштине 1875/76. стр. 341.

<sup>519</sup> Протоколи..., стр. 1435.

<sup>520</sup> Протоколи ... стр. 336.

*основе подозрења према садржини уверења, каквог је владања обвињени.*

3. члан 114. кривичног поступка, овако да се измени: *испит обвињеног код општинског суда, бива у присуству два сведока, које од одређених сам изабере.* Пре тога је изјавио, да се законом треба обезбедити више сигурности од напада полиције.<sup>521</sup>

Поводом измене члана о дужностима општинских судова о увођењу протокола суђења Милија Миловановић је изјавио: *До сада је практиковано да окружни судови пишу начелству, начелство капетану, а овај општинском суду те општина премери и попише имање. Дакле зашто толико формалности? Баш те формалности и то што полицијски чиновници изађу у народ, зарад извршења кошта народ грдних жртава...кад дакле суд општински пресуђује онда и нека и изврши, нека пише сам окружном суду за интабулацију, нека огласи продају непокретног имања итд. Тако исто нека општински судови извршују и пресуде окружних судова а не полиција.*

С њим се сложио и Илија Ратајац. И он је сматрао да пресуде треба да извршавају општински судови, јер се стварају непотребни трошкови због доласка полицијске власти, пошто она не може ништа да заврши без кмета. Општински судови да суде парнице до 1.000 гроша и о покретностима и непокретностима.<sup>522</sup>

У расправи о општинској самоуправи Милија Миловановић је предложио да се донесе правило да се и чиновник може тужити и без дозволе министра, како је до тада било по закону. То је нужно, јер су чиновници полицијски хапсили људе, без икаквих последица.<sup>523</sup>

У оквиру расправе Милија Миловановић је предложио да се закону дода: *да који кога оптужи, а не докаже тужбу, да тај мора да плати трошкове ислеђивања.*

Нарочиту активност Јеврем је показао када се у Скупштини расправљало о *Закону о печатњи*. Посебно је тражио да се смањи

---

<sup>521</sup> Протоколи Народне скупштине 1875/1876. стр. 305-307. Предложио је да тужени има право да бира двојицу, али да се он ограничи од власти која ислеђује на тај начин да не може да бира кога хоће, већ да може изабрати двојицу међу више њих који су за то одређени.

<sup>522</sup> Протоколи... стр. 942.

<sup>523</sup> Протоколи... 1875/1876... стр. 303.

претерана цензура и штампа учини самосталнијом, јер по њему штампа омогућује развој свих установа *док није оруђе власничко за пропагандисање и као средство партијских цељи*. Поводом примедбе да у новинама не треба писати о приватном животу министра, Јеврем је истакао: *Код мене се не дели човек на две половине, тј, какви је у приватном животу, такви је и у јавном...Не требају ограничења. Штампа је јавни рад*. У оквиру ставке за државну печатњу Јеврем је предлагао да се издавање и штампање књига пребаци на учено друштво јер се ту људи баве науком.<sup>524</sup>

По Јеврему Марковићу Закон о штампи морао би да постоји, и да се у закону наведе шта сме а шта несме да се пише, већ је то остављено полицији, која може сваки израз у новинама да тумачи на свој начин. Навео је, да у земљама где је слободна штампа, да се све установе најтемељније развијају, а где је слобода ограничена, штампа се употребљава као средство пропаганде партијских циљева. Потребно је да се да народу слобода писања, јер се предвиђа реформа државног уређења и промена устава. Тврдио је, да док је штампа у рукама полиције, дотле неће бити озбиљне критике. Нико неће да се упусти у критику друштвених мана, кад зна да га један практикант може узети на одговор, и да мора остати онако, како је неки писар нашао за добро.<sup>525</sup>

За Милију Миловановића слобода штампе је потребна народу, и да су се досадашњом неслободном штампом користили многи, који су и учинили насиља и злоупотребе, а о томе није смело ништа да се јавно говори. Био је за потпуно неограничену слободну штампу, јер је сматрао да ће истина у јавности увек победити.<sup>526</sup>

По Димитрију Катићу слободна штампа је од непроценљиве вредности, али и да може да се злоупотреби. Он је био за потпуно слободу штампе, али и да се злоупотреба оштро казни. Предложио је да уредник новина мора да има неки факултет. Милија Миловановић и Јеврем Марковић нису подржали овај предлог, јер су сматрали да је то ограничење за штампу.

За разлику од ставова које је заузимао када је говорио о слободи штампе, да она треба да се меша и у приватност људи, Јеврем се одлучно противио мешању државних органа у брак јер је

---

<sup>524</sup> Протоколи... стр. 1341.

<sup>525</sup> Протоколи... стр. 773.

<sup>526</sup> Протоколи... стр. 780.

брак сматрао за светињу и личну ствар сваког човека. За брачне парнице били би довољни повремени свештенички судови у окрузима. Пошто би ови судови судили бесплатно уштеда би износила 174.600 гроша.<sup>527</sup> Из тог разлога предлагао је укидање епархијске конзисторије. Кад свештеник има право да венчава без конзисторије, онда може да се бави и брачним парницама.<sup>528</sup>

Осим заједничког предлога који се односио на устројство војске, Јеврем је у неколико наврата, сам или са другим посланицима, на седницама скупштине постављао питања из војне области. У оквиру расправе о буџету Јеврем се заложио за смањење стајаће војске, али и за њену реорганизацију, како би била савршена школа за народну војску.<sup>529</sup> Са групом посланика предложио је размештање војске из Алексинца у: Алексинац, Бању, Књажевац, Ражањ, Ћуприју и Јагодину, сматрајући да би се њихово снабдевање поправило и тако војници сачували од болести, а тај размештај не би угрозио границе Србије. Кад је настала дебата о постављењу чиновника за старешине народне војске, Јеврем је био одлучно против тога тврдећи: *Добар војни старешина може бити само човек из народа, онај који познаје народ и у кога народ има поверење. Чиновници нека иду у интендатуру и у војне канцеларије.*<sup>530</sup>

Поводом интерпелације о недоласку чиновника на границу, већ да се они извлаче, и поред тврдње министра војног, да нико није ослобођен војне дужности, развила се жива дискусија. Илија Ратајац је изјавио: *Жалосно је да господа седи комотно, а сељаци да пропадају. У мом је округу отишла сва прва класа, жене иду око стоке, деца остају сама гладна, а храна пропада.*<sup>531</sup>

Миленко Петровић поставио је питање министру војном, зашто је наредио да из округа јагодинског иде и прва и друга класа на границу, кад из многих места није отишла ни прва класа.

На једној од седница прочитана је жалба Петра Недељковића из Коњуса, што је власт среза темнићког отерала у затвор неке војнике из логора.

---

<sup>527</sup> Протоколи...стр. 1224.

<sup>528</sup> Протоколи...стр. 1338.

<sup>529</sup> Протоколи Народне скупштине 1875/1876. стр. 1581/82.

<sup>530</sup> *Политика*, 23. јануар 1976.

<sup>531</sup> Протоколи...стр. 348.

Предлог министра војног од 9. октобра, којим се предлаже, да се сваком војнику из ћупријске и јагодинске бригаде издаје по 4 гроша чаршијска, коњаницима и коморцијама, на сваког коња или вола по 2 гроша и на човека по 4 гроша. Предложио је да се то исто издаје и свима оним бригадама, које из свог округа оду у други. Новац је требало узети из заосталог прикупљеног пореза за логоровање народне војске у 1874. години.<sup>532</sup>

Демократско устројство војске било је нарочито присутно уочи ослободилачких ратова па се инсистирало да се устројство изврши учешћем војника у избору народних старешина у четама и батаљонима. У оквиру тога Димитрије Катић и група радикалних посланика предложила је скраћење војне службе у стајаћој војсци са две на једну годину. Он је сматрао да за једну годину може војник у касарни све научити што му је као војнику потребно. Даље, било би штетно за породичне задруге, јер би се одузимали радници за две године, затим што би у стајаћој војсци за краће време било више војника, и што су две године сувише дуго време да ожењени војници буду ван својих породица. Неочекивано се против тог предлога побунио Јеврем Марковић, и с обзиром на ауторитет који је имао у војним стварима, закон је одбијен у скупштини. Он је сматрао да би се прве године вршило четно учење, а ако би се желело да се настави батаљоно учење још једну годину, а ко би желео да се образује за народног старешину, да проведе још једну годину у касарни. Тек тада би, по њему, војни рок могао да буде смањен на једну годину.<sup>533</sup>

Због спољашњих околности, због којих је Србија морала да повећа издатке за војску, Јеврем се залагао за смањење стајаће војске, али и њене реорганизације, како би била *савршена школа за народну војску*. То је довело до сукоба између Јеврема и његових дотадашњих присталица. Уредник *Старог ослобођења* отворено је оптужио Јеврема истичући да се раније залагао против стајаће војске, а сада је ставља испред народне. Осим оштрих дописа уредника на рачун Јеврема Марковића, лист је објавио и нападе појединаца на њега, нарочито Јагодинаца. То је довело до оштре реакције Јевремове па се приступило смиривању сукоба.<sup>534</sup>

---

<sup>532</sup> Протоколи...1875-1876. године, стр. 297.

<sup>533</sup> Протоколи...стр 615.

<sup>534</sup> Андрија Раденић, *Економска и политичка основа новог опозиционог покрета*, Историјски часопис, књ. XXXI, 1984.

У току свог рада у скупштини Јеврем се поново успротивио изградњи железнице у Србији. Говорио је да Србији није потребна железница и да *наш сељак не зна шта је то и већина је против железнице. Кад би железница била неко добро, онда не би требало ништа друго радити но њих подизати.* Предлагао је да се заустави целокупан посао на железници, да се отпусте сви стручњаци који су радили на утврђивању трасе и да се посао око железнице остави за време када ће Србија бити материјално богатија и када се буду створили интереси за изградњу железнице. Сматрао је да то питање одмах треба скинути са дневног реда скупштине и што пре отпустити директора железница јер би се на тај начин одмах уштедело 95.000 гроша. У оквиру предлога буџета кад је министарство грађевина у питању, предлагао је још и да министарство остане у саставу Министарства унутрашњих дела, како би се уштедело још 30.000 гроша и да се из буџета финансирају само нужне поправке или изградња нових грађевина. На овај начин дошло би се до уштеде од око 600.000 гроша.<sup>535</sup>

\*

#### *Интерпелација на министра грађевина*

*Без рачуна је поникла била мисао о грађењу железнице кроз нашу земљу код малог дела извесне наше госпoде.*

*Како је већина крупнији послова код ишло на ... и често на штету народну, тако је исто и ово железничко питање истакнуто, као да се баш хвале с њиме на чисто, да се народ србски презадужи и упропасти. Где је пропали барон Хири, коме су хтели дати концесију да прави гвоздени пут. Где је хваљена веза с турском железницом? Где је трговина индиска? Све је то изчезло као дим. Хири покупио новце од света па банкротирао. Турска на пола са железницом, светска трговина никад и не беше тим путем кроз Србију. Све дакле то би и прође као и свака овако основана мисао што пролази.*

*Али још има некога који се занима са плановима о тој железници. То су неколико странаца инжилира некакви, који су се скупили да нас науче, како се скупо плаћа искуство и непознавање самога себе. То су инжинири који још трасирају целу будућу гвоздену пругу.*

---

<sup>535</sup> Протоколи Народне скупштине 1875/1876. стр. 1220.

*Но ово није први план о овоме послу. Први план је био готов још онда, када је негдашњи министар грађевина Белимарковић у Крагујевцу 1871. скупштини изнео план о гвозденом путу, кад је казао, да је план довршен и тачно с предрачуном направљен, да је веза са Турском готова, и да ће се Србија унапредити, ако се са неколико милиона дуката за то задужи.*

*Помислимо да верујемо и сада на реч тога бившег министра грађевина. Али дође други министар грађевина, он нареди одма 1872. год. да се поново мери гвоздени пут кроз Србију, да се ваљда тачан рачун увати. И то би свршено. Дође и трећи министар да наређује опет мерење. Овај дозвола Французе да мере гвоздени пут.*

*Па како је ово треће мерење испало? Ево чујмо браћо посланици.*

*На тој прузи, партије Рипањ Поповица, Сволац Трубареве није линија спроведена најзгоднијим правцем Партије: у долини Топчидера, код Паланке, у Великој Плани, у Лапову, код Рогота, Домуз Потока, Багрдана, Ланишта, Делиграда нису ваљано опредељена.*

*По колегама куда би пут пролазио у Топчидеру би се морала сећи једна кућа, у плану је та кућа 12 метара даље од пута означеног. Долином Топчидера пут би прелазио реку Топчидер у истини девет пута више но што је у плану означено. У Великој Плани по правцу белега сече се 12 кућа, у плану је означено само три куће да се секу. Така погрешка има и код Ацибеговца, Лапова, Ланишта, Јагодине, Ћуприје, Трубарева, Делиграда и т.д.*

*Код Велике Плане, где би се одвајао крак за Смедерево у сред равнице су начинили да има пут нагиба 12/100, што показује крајње незнање. По усред реке Бугар Мораве где пут по плану 400 метара у дужину. Ко је паметан не уме да схвати куд ће Мораву да премести у теснацу. У Делиграду сече горњу меану без нужде. На дужини к Алексинцу сече се друм Алексиначки гвозденим путем 4 пута без нужде. Рђаво земљиште на обали Мораве у партији (к 218-221) није узето у рачун у плану. У неким кривинама нису степени истинити. Лукови нису тачно израчунати.*

*Али није ни чудо, кад се тај посао преда једном странцу на милост и немилост. Том странцу Пансену плаћа држава србска 100.000 гр. порески годишње за овакав рад. Па им то није доста, но*

*се обвезала да му по истеку рока даде још 100.000 динара награде. Али ни тога није доста, место да се служи нашим инжињерима, он је набавио још 15 странаца, који с њиме скупа примају из касе државне 828 # ц. и 35 гр. месечно, то је на 9600 # ц. годишње. Па ни то није доста, већ им се дају грдне диурне, кад год из Београда изиђу у посао.*

*Ми се данас снуждавамо за оно што би требало да установљавамо у корист и напредак народни, а овако се немилосрдно троши управо на једну бесмислицу за садање прилике.*

*Да би се стало на пут једном за свакад оваквим штетним пословима по народ, треба да будемо начисто с тим послом. Зато потписани питамо министра грађевина да нам одговори: 1. Зашто је овај посао рађен по други пут, кад је прва траса гвозденог пута са предрачуном поднешена скупштини као тачан и обишан план 2. Зашто је наређено и ово треће трасирање, кад је и друго трасирање сасвим довршено било, 3. Је ли познато министру оваква погрешна и несавесна радња Понсенова и његових другова и при овој трећој траси гвозденог пута. Ако му је познато, зашто је трпио, па их није све отпустио, почем је и иначе тај посао као и његово извршење једна немогућност и један штетан посао по наш народ, 4. Ако министру није познато, је ли је вољан да одмах одреди комисију од стручних приватних лица, који ће испитати то што пре и на основу тога извиђаја прекинути сасвим тај посао и одпустити те инжињере, нек иду из посла сасвим, 5. Да нас министар извести тачно, ко доведе те инжињере у тај посао и зашто? Да ли исто ми морадосмо правити железницу што пре, па неимадосмо инжињера за то беху други који узроци, и ако их има, који су то узроци, 6. Имали каква договора с овим инжињерима, ако га има, да нам га поднесе да видимо тако исто да нас извести који министар склопи тај уговор с њима.*

*13. децембра 1875. у Београду,*

*народни посланици Јефрем Марковић, Михајло Терзибашић.*<sup>536</sup>

Многи предлози Јеврема Марковића и других посланика нису прихваћени, али неки су ипак довели до извесних промена. Тако је њиховом иницијативом измењен и допуњен закон о казнено-судском поступку, чиме је ограничена моћ полиције, укинута

---

<sup>536</sup> АС, НС, Ф I, р-48/1875.

цензура штампе, а предлозима унетим у Закону о општинама уведена је општинска самоуправа.

Милија Миловановић читао је предлог о смањењу војног рока.<sup>537</sup>

### *Народној Скупштини*

#### *Предлог*

*Садања организација наше стајаће војске захтева, да младићи служе у истој две године. Према науци која је у касарни предаје двогодишњи рок је велики, јер многи су за 8-9 месеци положили испит поднаредника.*

*Житељи наши лишени двогодишње радне снаге изложени су великим патњама, а тим више кад се који самац у војску узме. Има примера да су многи у оволиком року одвојени од својих кућа, морално пропали.*

*Код нас постоји народна војска, као снага и одбрана земље, и сваки који одслужи рок у стајаћој војсци, одма је народни војник.*

*Узевши дакле за основ то, да је касарна само школа за народну војску, онда је рок двогодишњи велики, не само зато, што војник за пола тог времена досадању науку изучи, него је и убиточан јер никада народна војска неће имати способност коју би могла имати кад би кроз касарну прошла. По томе имао би рок војне службе у стајаћој војсци свести на једну годину.*

*Тим начином пролазио би кроз школу-касарну-много већи број младића, од куда би за неколико година имали народну војску много способнију.*

*У интересу једном и другом предлажемо народној скупштини да реши: Да се рок службе у стајаћој војсци сведе на једну годину, и по овоме да се у сагласју доведе закон о регрутовању стајаће војске.*

*28. септембра 1875. у Београду*

*Димитрије Катић, Милија Миловановић, Владислав Павловић, Јован Башић, Петар Стефановић, Милан Глигоријевић.*

---

<sup>537</sup> Стенографске белешке, 1875/76., књ. 1, стр. 107.

\*

Од 15. октобра прекинуте су седнице скупштине у Крагујевцу, с тим да буду настављене у Београду 18. новембра 1875. године.

*Милија Миловановић је са још неким посланицима предложио укидање окружних надлештава.*

#### *Народној скупштини*

*На 32. састанку скупштинском од ове године ја сам са својим друговима поднео предлог да се окружна начелства укину. Па како је тадања скупштина распуштена и овај предлог не решен оста а на јучерашњем састанку опет скупштина реши да се онда поднешени предлози не могу у садањој скупштини претресати ако од предлагача наново не буду поднешени то ја ово са друговима опет скупштини подносим. Предлог гласи овако.*

*У првом времену кад су образоване у нашој отаџбини прве среске а после окружна полиција...била је та што су ови чиновници...уједно и војене старешине па и чиновне војене имали као поручник, мајор и т.д.*

*За ондања времена ова је установа имала неки значај но сад пошто је устројена народна војска која има своје војене старешине то је установа окружне полиције сад...нашла непотребна. Рад ове полицијне управе који лако може да пређе у руке општинског суда почем општински судови и сад полицијну дужност врше ватајући кривце кроз руке капетана и начелника за веће кривце окружном суду на осуду спроводи а за мања злочинства и преступе и сам кривце осуђује и казни.*

*Како сад пак постоје код нас три степена полиције општинска, среска и окружна што представља као да у нашој земљи више рђави но добри и поштени људи нема, што никако није могуће. Изузимајући општинску и среску полицију сама окружна полиција троши годишње 3.000.000 гроша чар. а ово је знатна сума те још таква.*

*Окружне полиције колико смо уверени служе више на штету но на вајду нашој отаџбини јер се мешају често и у најситније послове општина, срезова и окружја те тако народ цепају у партије и производе својим упливом мржњу једни против други па онда у овој збрки догађа се да нападају најпоштеније људе апсећи,*

*гонећи и називајући то једног то другог бунтовник, комунац републиканац и још сиреч које какви измишљотина, па још кад им тко примети да им је поступак рђав то је онда одма увреда власти па богоми и за такву реч може неко и по 2-3 ...сада у апс да одлежи, јер бајаги тражи преврат, гази закон, опасан је по владаоца, и још много друго буди...*

*Жалостан је господо поредак где га полиција у овом смислу обдржава а још жалосније је то... где се полицајци који се оваквим средствима служе често за награду и одличја по 2-3 пута у 5-6 месеци аванзују као што је у последње време то већ код неких практиковано.*

*Ми смо уверени а држимо да ово нико од поштоване господе скупштинара порицати неће да је у нашем народу велика већина добри и поштени људи, те велимо да је довољна општинска и среска полиција да кривце хвата и одма непосредно за веће кривице окружном суду на осуду спроводи а у кругу своје власти може кривице сама осуђује.*

*У овом случају окружне су полиције сасвим излишне а коштају нас 3.000.000 гроша чар. која би се сума могла употребити на многе корисније цели земаљске.*

*Браћо скупштинари крајње је време отрести се зла које подгриза нашем опстанку наше драге домовине прођимо се такви мисли ако још код кога то нема да ... без ове установе опстати но господо без ове установе опстати можемо па још како, и шта више персонал који сад код начелства пише празне формуларе постаће у земљи производна снага а ово је знатни добитак за земљу.*

*Имали би сијасет примера навести како је ово полицајна установа показала у пракси опасне резултате како према поредтку тако и према појединим људима, па с тога*

#### *Предлажемо*

- 1. Да скупштина реши да се окружна начелства сасвим укину*
- 2. Да власт полицијску врше среске власти и општински судови*

3. Сви предмети који се налазе не свршени код начелства спроводе се у року за месец дана у срезу среској власти који овој припадају, а суду окружном они који томе припадају.

4. Сва акта окружних начелства која су извршена предаће се окружном суду где ће се похранити

5. Општински судови могу од сад извршавати пресуде окружних судова по спору грађанском која или ова непосредно пошаље. Окружни казначеј прикључиће се рачуноводству окружног суда.

22. новембра 1875. Предлагачи: Милија Миловановић, Адам Богосављевић, Новак Милошевић, Илија Ратајац...“<sup>538</sup>

Милија Миловановић је прочитао свој и предлог још неких посланика, упућен министру финансија, о томе: да се по целој земљи напишу имања свију, колико има ко давати, а колико примити. Кад се изнађе целокупна цифра дуга, да држава толико направи банки,- артија, - па с њима да исплати све дугове, нашта интерес неће вући, већ ће дужници отплаћивати дуг на 20 година. Кад се то уради, одмах да се укину кредити.<sup>539</sup>

#### Предлог

#### Народној Скупштини

Свима је нама познато како је бивши министар војни, Коста Протић, на име логоровања ударио на народ прирез и то на сваку главу по 20 гр. и 20 п. чарш. Сви се сећамо како је нашем народу било тешко дати тај прирез и како су многим људима продавани бакрачи за тај прирез. У чл. 94 ... устројства војске, стоји: народна се војска храни општим прирезом дотичног округа. Порцију хране и ... опредељује војни министар.

У чл. 56. Устава стоји: но без одобрења скупштине не може се ни у ком случају данак или општи прирез установити, ни постојећи преиначити. Зато предлагемо народној скупштини да протумачи: у каквој свези и смислу стоји речени чл. 94 према чл. 56 Устава, те да би се видело, да ли је министар војни повредио Устав тиме што је без одобрења скупштине ударио на народ општи прирез. Још и зато треба скупштина ову ствар да изведе начисто,

---

<sup>538</sup> АС, НС, Ф I, р-42/1875.

<sup>539</sup> Протоколи... стр. 552.

*што чујемо да је касација једног који је предат суду због тога што је говорио да је тај прирез био незаконит, ослободила, јер је и она нашла да је прирез био противзаконит.*

*У овом смислу поднет је предлог на лањској скупштини, но није се могао решити што је скупштина била распуштена, зато овај предлог обнављамо и тражимо да се огласи као хитан.*

*14. децембра 1875. у Београду*

*народни посланици: Адам Богосављевић, Ник. Крупежић, Милија Миловановић...*<sup>540</sup>

Милија Милованови и Илија Ратајац, са групом посланика, тражили су одговорност за Косту Протића, бившег министра војног, због премештаја и унапређења јавног тужиоца Косте Поповића из полиције у војно министарство, у време када му се судило за увреду касационог суда.

Мијаило Радовановић, са још 19 посланика, поднео је тужбу против бившег министра правде Димитрија Радовића због постављења за чланове Касационог суда I класе Милана Пироћанца и Аћима Чумића, иако нису у II класи провели пет година, коју нису ни служили. То је било противно уставу и закону о Касационом суду.

Милија Миловановић поднео је интерпелацију министру војном, у којој га је питао: *зашто је бригадир војнике у путу за Алексинац коњима газио; зашто је Јеврема, десетара из Поточца тукао у логору; зашто је Матко Динић, банкротирани трговац постављен за батаљоног командира; и зашто је капетан Кузмановић неке војнике који су били на учењу казнио.*

Предложено је да отворе по два разреда ниже гимназије у Г. Милановцу и Ћуприји, јер само та два округа нису имали средњу школу.<sup>541</sup>

Мијаило Радовановић и Радисав Симић поднели се интерпелацију, зашто се болница у Параћину не отвара, када је још 1869. године министар унутрашњих дела то одобрио.

---

<sup>540</sup> АС, НС, Ф I, р-90/1875.

<sup>541</sup> Протоколи... стр.453.

Рад скупштина изабране августа 1875. године није био редован. У току рата није се састајала. Скупштина је заседала до 21. јануара 1876. године, када је кнежевим указом закључена.

## ВЕЛИКА НАРОДНА СКУПШТИНА У БЕОГРАДУ

14 – 18 фебруар 1877. године

Због прихватања услова примирја после првог српско-турског рата, заказана је Велика народна скупштина. Према броју пореских глава Јагодински округ је бирао 24 посланика: Јагодина 1013 пореских глава 4 посланика; срез белички 3509 пореских глава 4 посланика; срез левачки 4790 пореских глава 8 посланика; срез тенички 5918 пореских глава 8 посланика.<sup>542</sup>

Избори у Јагодини одржани су 8. фебруара. За председника бирачког одбора, гласовима окупљених гласача, изабран је Димитрије Донић, а за одборнике Арон Нинчић, Таса Ђикић, Лазар Антић, Петар Влаисављевић, Алекса Ћусковић, Атанас Јовановић, Аксентије Милићевић, Микан А. Николић, Стеван Миловановић, Крста Марковић, Благоје Цветковић, Стева Стојиљковић, Тодосије Николић, Сима П. Стојковић.

Према бирачком списку било је уписано 860 бирача, а на гласању је било 262. Кандидата је било 31, од којих су добили гласове: Тодор Аранђеловић, трговац 167; Љубомир Здравковић, механџија 168; Сава Петковић, бојанџија 159; Владимир Живковић, трговац 161; Димитрије Динић, трговац 5; Аранђел Настасовић, трговац 64; Димитрије Донић, кмет 101; Мијалко Раденковић 62; Васа Ракић 81; Петар Митровић, трговац 5; Висарије Николић, трговац 2; Ђока Миљковић, трговац 2; Јова Радојевић, трговац 3; Нацко Јанковић 12; Недељко Митровић, механџија 2; Петар Клисаровић 1; Петар Стојковић 3; Таса Крстић 1; Димитрије Цветковић, свештеник 13; Антоније Гашић два; Петар Пауновић 2; Ђока Крстић 3; Милоје Јовчић 9; Арон Нинчић 4; Стевча Миланче 1; Стеван Маленовић 1; Милан Ристић 1; Павле Гашић 1 и Миленко Спасић, трговац 1 глас. На основу добијених гласова за посланике вароши Јагодине изабрани су: Тодор К. Аранђеловић, трговац, Љуба

---

<sup>542</sup> *Српске новине*, бр. 25, 3. Фебруар 1877. година.

Здравковић, кафеџија, Сава Петковић, бојација и Владимир Живковић, трговац, сви из Јагодине.<sup>543</sup>

У срезу беличком за посланике су изабрани: Веселин Петровић, земљоделац из Јовца, Андрија Матић, земљоделац из Ланишта, Цветко Нешић, земљоделац из Винораче, Илија Јаковљевић, свештеник из Ковачевца.<sup>544</sup>

У срезу левачком за посланике су изабрани: Димитрије Градиштанац, трговац из Медвеђе, Радосав Лукић, тежак из Рабеновца, Вуле Поповић, свештеник из Рековца, Марисав Ђорић, трговац из Пољне, Милосав Радојевић, трговац из Слатине, Јован Митровић, четовођа из Пчелица, Миладин Павловић, кмет из Превешта, Трифун Стевановић, тежак из Пуљака.

У срезу темнићком за посланике су изабрани: Јанићије Пешић, батаљони командир из Маскара, Никола Јовановић, кмет из Својнова, Филип Милојевић, земљоделац из Дренове, Тодосије Павловић, земљоделац из Крчина, Јанићије Додић, земљоделац из Милутовца, Ђорђе Чепурац, земљоделац из Обрежа, Јован Нешић, земљоделац из Коњуха, Алекса Петковић, трговац из Јасике.<sup>545</sup>

Ђупријски округ такође је бирао 24 посланика: Ђуприја са 747 пореских глава 4 посланика; срез параћински са 5096 пореских глава 8 посланика; срез ресавски са 4605 пореских глава 8 посланика; срез деспотовачки са 3717 пореских глава 4 посланика.<sup>546</sup>

За Ђуприју су изабрани посланици: Љубисав Радивојевић, тежак из Ђуприје, у првом кругу са 83 гласа, а касније су изабрани: Димитрије Лазић, трговац из Ђуприје, Велисав Стефановић, трговац из Ђуприје и Тодор Стојковић, трговац из Ђуприје.<sup>547</sup>

У ресавском срезу изабрани су за посланике: Исак Цветковић, трговац из Свилајнца, који је добио 111 гласова, Јован

---

<sup>543</sup> АС, НС, Ф V, р-4/1877. У току избора није било жалби. Риста Спасић није гласао, јер му није било допуштено да гласа са писменом забелешком, већ му је тражено да јавно гласа. Бирачки одбор није примио на гласање Михајла Павићевића, јер га није било у азбучном списку са правом гласа.

<sup>544</sup> Илија Јаковљевић, свештеник, у скупштину је ступио 2. јула 1878. године, када је предао пуномоћје и положио заклетву.

<sup>545</sup> *Српске новине*, бр. 33, 12. фебруар 1877. године.

<sup>546</sup> *Српске новине*, бр. 25, 3. Фебруар 1877. година.

<sup>547</sup> АС, НС, Ф V, р-2/1877.

Димитријевић, трговац из Тропоња, са 109 гласова, Јован Новаковић, трговац из Свилајнца, који је добио 100 гласова, Петар Микић, земљорадник из Грабовца, добио 87 гласова, Петар Поповић, земљорадник из Црквенца, такође 87 гласова, Никола Јанковић, трговац из Витежева, 86 гласова, Стојан Петровић 60 и Никола Катић, касапин из Свилајнца, 98 гласова. Свилајнац је имао 841 гласача.<sup>548</sup>

У деспотовачком срезу изабрани су за посланике: Лазар Марјановић, трговац из Вел. Поповића, Никодије Недељковић, командир из Дубоке, Вуле Поповић, кмет из Војника, Јанко Костадиновић, кмет из Медвеђе.<sup>549</sup>

У општини Параћин, 7 фебруара изабрани су повереници, који су 8. фебруара требали да бирају посланике. Укупно је изабрано 40 повереника: Анта Станојевић, трговац, Анта Нешић, бакалин, Божин Бошковић, трговац, Милош Столић, трговац, Алекса Петковић, трговац, Алекса Татић, трговац, Анта Стојиљковић, трговац, Вучета Поповић, свештеник, Димитрије Димитријевић, трговац, Димитрије Х. Илић, трговац, Димитрије Савић, пензионер, Димитрије Богдановић, пензионер, Илија Стојковић, бакалин, Јевта Кундаковић, тежак, Крста Бранковић, трговац, Коста Димић, трговац, Лазар Симић, трговац, Лазар Курандић, кафеџија, Лазар Видојковић, бакалин, Лазар Димовић, кафеџија, Милоје Ристић, трговац, Милосав Павловић, бакалин, Марко Микић, трговац, Мита Миладиновић, трговац, Милица Милосављевић, трговац, Милан Иконијић, трговац, Милош Трифуновић, трговац, Милан Стојановић, трговац, Никола Томић, трговац, Прока Лазаревић, трговац, Стојан Ђорђевић, кафеџија, Стеван Курандић, трговац, Јован Казаковић, бакалин, Коста Мијовић, трговац, Риста Ковачевић, трговац, Стеван Микић, трговац, Петар Ружић, трговац, Лазар Тасић, сапунџија, Илија Јоцић, дућанџија, Марко Тодоровић, тежак.<sup>550</sup>

За срез параћински повереничка скупштина почела је рад 4. фебруара 1877. године у 8 сати. Избор је трајао до 16 часова. Укупно је дошло 193 повереника, колико је и припадало параћинском срезу. На изборима је учествовао 41 кандидат. За посланике су изабрани: Алекса Пандуровић, трговац из Сења са 165

---

<sup>548</sup> АС, НС, Ф V, р-4/1877.

<sup>549</sup> *Списке новине*, бр. 34, 14. фебруар 1877. године.

<sup>550</sup> АС, НС, Ф, V, р-2/1877.

гласова, Алекса Петковић, трговац из Параћина са 162, Стојан Станојевић из Крушара са 162, Марко Микић, трговац из Параћина са 157, Димитрије Хаџи Илић, трговац из Параћина са 146, Миленко Јоксимовић, земљордник из Д. Видова, 134, Миленко Трифуновић, земљорадник из Крежбинца са 117, и Радисав Ружић, земљорадник из Доње Мутнице са 102 гласа.<sup>551</sup>

У срезу деспотовачком, изабрани су за повереничку скупштину, који 8. фебруара 1877. године треба да бирају посланике за Велику народну скупштину:

*Општина бељајачка:* Паун Изворан, Јанко Ћоса, Симеун Лунца, Никола Бусиоковић, Сима Миђовић, Никола Младеновић, Лазар Николић; *општина буковичка:* Богосав Михаиловић, Андреја Стојковић, Милисав Милојковић, Марко Радисављевић; *општина богавска:* Ранђел Матић, Вуксан Стојановић, Милета Милорадовић, Мијат Марковић; *општина балајначка:* Јефта Петровић, Мата Милорадовић, Арса Радосављевић; *општина брестовачка:* Милосав Гајић, Милош Радивојевић, Аврам Милојевић; *општина виринска:* Стеван Здравковић, Илија Миленковић, Марко Станојевић, Живко Стојановић; *општина вел. поповићка:* Младен Кнежевић, Лазар Марјановић, Љубисав Милојковић, Милија Марјановић, Милија Ивановић, Бела Никодијевић, Миша Милановић, Милија Рајковић; *општина витановачка:* Јован Поповић, Јован Нешић, Иван Јовановић, Миленко Стојковић, Милосав Марјановић, Рајко Здравковић; *општина војничка:* Вула Поповић, Стамат Павловић, Гаја Станојевић, Јосиф Милорадовић, Никодије Милошевић, Никола Рашић; *општина грабовачка:* Васа Рајковић, Димитрије Миладиновић, Иван Лазић, Вујица Ивановић, Ђурђе Милошевић, Настко Стаматовић; *општина глоговачка:* Милојко Вучковић, Милија Васић, Миладин Ђорђевић, Арса Вуксановић, Милош Марковић, Богосав Вучковић, Никодије Пеђовић, Раја Стефановић; *општина дворишка:* Милисав Цветић, Труја Пауновић, Милета Мишић, они су из Дворишта, Станко Јовановић, Добросав Миленковић, Јанићије Радовановић, сви из Стењевца, Думитар Илијћ, Петар Јанковић, Јован Бранковић, сви из Ресавице; *општина дражмировачка:* Стојан Јовановић, Мален Спасојевић; *општина дубочка:* Никодије Недељковић, Милојко Урошевић, Вула Маринковић, Милосав Милановић, Радоје Добросављевић, Богосав Милосављевић; *општина језерска:* Миленко Стојановић, Голуб

---

<sup>551</sup> АС, НС, Ф V, р-2/1877.

Пауновић, Добросав Милосављевић, Јефрем Марјановић, сви из Језера, Ђорђе Ивановић, Станојко Станојевић, Мијаило Милошевић, сви из Кованице, Милосав Јеремић, Анта Милановић, из Поповњака; *општина исаковачка*: Богдан Павловић, Никола Илијћ, Јанко Јанковић, Младен Јовановић, Васа Павловић, Јован Павла Катића, Јанко Јовановић, Адам Пауновић, Јован Мијаиловић; *општина ломничка*: Милован Протић, Милија Миловановић, Милован Раић, Милија Милисављевић, Тодор Ранисављевић; *општина миливска*: Тодор Марјановић, Петроније Милановић, Стеван Вучковић, Милорад Веселиновић; *општина мало поповићка*: Настас Стојановић, Петар Марјановић, Урош Милијић; *општина медвеђска*: Јанко Костантиновић, Љубисав Марјановић, Никола Марјановић, Драгић Младеновић, Илија Милојковић, Радоје Мишић, Иван Живковић, Милић Милановић; *општинска плажанска*: Милош Миладиновић, Миљко Величковић, Илија Марковић, си из Пањевца, Добросав Стојановић, Којадин Илијћ, Новак Радуловић, Милорад Николић, сви из Липовице; *општина рајкиначка*: Обрад Миленковић, Милоје Радосављевић, Пантелија Стаматовић, Милоје Мијаиловић; *општина стрмостенска*: Милоје Милошевић, Мита Миловановић, Милован Миленковић, сви из Стрмостена, Милосав Миљковић, Обрен Радовановић, Димитрије Јовановић, сви из Јеловца, Милош Милићевић, Стојан Радојковић, Милосав Радошевић, сви из Сладаје, Тодосије Јовановић, Јеврем Јовановић, Мијаило Јанковић, Јанко Грујић, сви из Жидиља; *општина трућевачка*: Сима Богојевић, Радивоје Стефановић, Петар Милашиновић.

8. фебруара 1877

\*

Народна скупштина је започела рад 14. фебруара избором одбора за пријављивање посланика и прегледа њихових пуномоћја. Сутрадан 15. фебруара приступљено је заклетви посланика и избору председника, потпредседника и два секретара скупштине.<sup>552</sup>

Тако образована Велика народна скупштина 16. фебруара изабрала је депутацију која је обавестила кнеза о почетку рада. Истог дана кнез је усменим говором поздравио посланике и отворио скупштину. Затим је прочитан кнежев указ, којим је опредељен задатак за који је сазвана ова скупштина. Задатак скупштина је био,

---

<sup>552</sup> АС, НС, Ф I, р-2/1877.

да ли да се на основу преговора, закључи мир са Турском или да се продужи рат. Преговорима је договорено: 1. Повратак стања, које је постојало између Србије и Отоманске Порте пре рата; 2. Амнестија и од српске и од турске стране свима, који су се за време рата према својој држави компромитовали; 3. Одлазак турске војске са српског и српске са турског земљишта за дванаест дана од дана, кад се потпише протокол мира.

Јован Ристић је у исцрпном говору објаснио скупштини целокупну ситуацију од почетка рата до преговора за утврђивање услова мира. На крају говора позвао је посланике да прихвате ове тачке мира, да би Србија имала частан мир, или да опет наступи рат, јер је примирје до тог дана договорено. Без гласања, председник скупштине је позвао посланике да потпишу протокол, у коме је стајало да је скупштина једногласно примила предлог за мир. Неки посланици су одмах потписали протокол, а неки касније.

Пошто је скупштина истог дана извршила свој задатак, кнез је поново дошао у скупштину и указом је закључио њен рад. Скупштина је закључена кнежевим указом 16. фебруара 1877. године.

После закључења скупштине, око сто посланика су потписали захтев, у коме су тражили да се поново отвори Народна скупштина, да би се положили рачуни за вођење рата, и од кнеза сазнали о стању у коме се земља налази. Међутим, власт није дозволила задржавање посланика у Београду.

## РЕДОВНИ САЗИВ ЗА 1876. ГОДИНУ

Други редован сазив за 1876. годину заказан је за 19. јун 1877. године у Крагујевцу. Ова скупштина се бавила ратним законима, које је доносила влада без скупштине, о војним набавкама и другим ратним мерама.

Скупштина је отворена 20. јуна беседом кнеза Милана у којој је истакао да су народни посланици дали доказ патриотизма и разборитости, и да очекује да ће и даље сложено радити заједно са владом.<sup>553</sup>

---

<sup>553</sup> У делегацији која је позвала кнеза да отвори скупштину налазио се и Милосав Вукомановић.

Пре састављања адресе посланици су расправљали о Закону о мораторијуму, односно о продужењу рокова плаћања, задржавања од извршења пресуда и решења у грађанским споровима и обустављању забрана.

Димитрије Катић признаје да закон не може имати повратно дејство на раније уговорене камате, али сматра да се без повреде закона, може решити да пострадали крајеви у рату не плате камату већ само главницу, а за остале крајеве да камата не прелази 6%.

Стање у земљи, посла неуспешног Првог српско-турског рата довело је великих сукоба на политичкој сцени. То се нарочито показало приликом састављања адресе. У одбору за адресу налазио се и Димитрије Катић. Одбор за адресу поделио се на већину и мањину. Већина је одобравала вођење рата и није била за укидање ратног стања, док је мањина осуђивала рат, ратне злоупотребе и тражила је укидање ратног стања. Мањина је сматрала да Србија није сачекала право време за рат и што је сама ратујући истрошила своју снагу, умањујући могућност да утиче на положај хришћанског становништва у околним крајевима. Надмоћност непријатеља, усамљеност Србије, војна неспремност и недовољна финансијска средства пре ступања у рат, главни су узроци неуспеха. Даље мањина је тврдила, да је нарастао државни дуг, да су умањене државне финансије, да је стала привреда, да су порушени погранични окрузи. Замера се и што одмах није укинута ванредно стање и да се земља што пре врати у редовно стање.

У обе адресе је изнета захвалност руском цару и руском народу на помоћи око закључења примирја.

Одмах после читања адреса почело се са подношењем оставки посланика. У почетку је неколико посланика појединачно поднело оставке, а 27. јуна поднела је оставке група од 26 посланика. Међу овим посланицима био је и Милија Миловановић. Разлози за подношење оставки изнети су у десет тачака: 1. *Што је влада у самом почетку отпочела да тера партајизам, скупљајући посланике у стану Туцаковића;* 2. *Што влада неће да поврати редовно стање;* 3. *Што је опасана земља ипијунством. Из Крагујевца је протерано око 20 поштених људи;* 4. *Што су разаслати президијали на све стране да се ником не даје пасош за Крагујевац;* 5. *Што се у адреси већине отворено тврди да је по вољи народа вођен рат, што не стоји, јер је иницијативу узела влада;* 6. *Што се у адреси правдају сви поступци владини а још*

никаво уверење о томе не дадоше Скупштини, при свем том што има злоупотреба; 7. Незаконито се поступало при решавању о упражњеним местима посланика М. Гарашанина и Р. Алимпића, што се поновило и при адреси; 8. Што се не да да уђу у адресу жеље и потребе народне; 9. Што се осећа у самом почеку да се већином скупштинском хоће да забашуре сва недела власничка; 10. Што је најважније, не зна се у ком политичком положају стојимо. Фактичко стање тврди да смо усамљени. Нигде ни с ким немамо везе. Поред толико жртава стојимо усамљени. Источно питање развија се без нас. Таква државничка мудрост за осуду је.<sup>554</sup>

Неколико посланика из Јагодинског и Ћупријског округа: Мијаило Радовановић, Милосав Вукомановић, Алекса Петковић и Димитрије Катић, 5. јула дали су саопштење поводом оставки групе посланика: *...Народна скупштина, која у свакој другој прилици не би ни главе своје окренула на непријатељска подметања, сматра за потребно, да у часу, кад се решава судбина жртве у делу који је српски народ својим мишицама узорао, костима својим засејао и крвљу својом залио, даде објашњења догађаја, које се у њеној средини десио 27. Јуна ове године:*

*Неколицина наших другова дадоше оставке на своја посланичка звања, због својих домаћих потреба; а неки опет из њих, тежећи у овако важним за српски народ тренуцима само за својим личним циљевима, и видећи себе у незнатној мањини, напустише своја места у народном представништву.*

*Ово је једини узрок поменутог догађаја, а никако други, што се јасно увиђа и из самога поступка неколицине посланика ових. – јер кад би ма шта друго било узрок, они би остали на својим местима у Народној Скупштини, па би својим радом показали шта хоће,*

*С тога Народна Скупштина, у име српског народа, свечано ограђује себе и српски народ од сваког зло-намерног подметања...*<sup>555</sup>

Због учесталог одсуства појединих посланика Илија Ратајац је предложио, да сваки посланик који три пута не дође на седницу губи дневницу.

---

<sup>554</sup> Јаша М. Продановић, Историја политичких странака и струја у Србији, књ. 1. Београд, 1947. стр. 412.

<sup>555</sup> Протоколи..., стр. 118.

Скупштина је прихватила оставке, и наложено је да се спроведу нови избори. На поновним изборима изабрани су поново неки посланици, као и Милија Миловановић, а неким поновно изабраним посланицима скупштина је поништила избор.

Пуномћје Алексе Петковића прихваћено је 8. јула.

Димитрије Катић и Мијајло Радовановић изабрани су за чланове финансијског одбора, а Алекса Петковић за члана одбора за молбе и жалбе.

Поводом закона о измени полицијске уредбе Милосав Вукомановић је подржао предлог неколико посланика, којим би се дала могућност, да поред општинске власти, може и среска и окружна полицијска власт да врши увиђај и изриче казне о иступима. И он је сматрао да не може само од кмета да зависи заштита права људи, јер он може да не спроводи увиђај кривице, или због незамерања са богатијим људима, или због поткупљивости. По њему, општинска самоуправа је много несреће донела, јер како може општински суд да осуди кривца на 30 затвора, а нема ни затвора, ни снаге да спроведе пресуду. Даље је навео, како полицијске власти неће да примају тужбе, јер је зато надлежна општинска власт.<sup>556</sup>

Када је на дневи ред дошао Закон о управи српског народног зајма, Алекса Петровић је сматрао да је потребно узимати иностране зајмове после трошкова око рата, али да се у ту управу не постављају нови чиновници са већим платама. То је било мишљење и још неких посланика. Министар финансија је због тога изјавио да званичници управе зајма неће имати већа плате, већ само које им припадају по звању.<sup>557</sup>

С тим у вези био је предлог Закона за измирење српског народног зајма од 1876. године, који је довео до велике расправе у скупштини. За неприкупљен део зајма предлагано је да се распише нови зајам, али да он буде правичније расподељен, јер у предходном богатији нису плаћали у потпуности. Алекса Петковић је сматрао да је зајам неправедно расписан, у томе што није правио разлику по имовном стању. Ако би се закон усвојио, онда би сељаци преко дате реквизиције морали и зајам дати, што би их потпуно осиромашило. Мијаило Радовановић је предложио да се нови зајам распише само у

---

<sup>556</sup> Протоколи... стр. 91.

<sup>557</sup> Протоколи... стр. 100.

оним варошима и селима, где је било неправилности. Димитрије Катић је био за расписивање новог зајма, али само да се у сразмерним ратама прикупи.

Илија Ратајац је упутио питање: *шта ће се радити у оном случају, кад се разреже једном човеку, коме се чини да је тај разрез неправичан и каже да нема ту суму да плати, а међутим зна се да има новца у каси. О томе се ништа не говори, а треба да се та празнина попуни, и да се каже, шта ће му се продати, док новац не изнесе.*<sup>558</sup>

Група посланика, међу којима и Мијајло Радовановић, поднела је предлог: *да се чиновници који имају од 1.000 талира и више или 1.500 дуката непокретног имања, уписују за коњанике и коморције у народној војсци, а испод ове суме да се уписују у редове народне војске изузимајући преко потребан број полицијских чиниовника и телеграфиста. Тако исто да они грађани ма ког сталежа били, а имање знатно имају, и ако су прешили 50 година, да дужни буду у место себе замену у војску давати, и то од 1 до 4 коња с прибором за народну војску или комору.*<sup>559</sup>

Мијаило Радовановић је био мишљења, да се отплата кредита не може одложити до Ђурђевдана, пошто се страни кредити морају платити. Сматра да Јасика и Шанац и друга села, треба да плаћају додатни порез, јер је Јасика прилично пазарила, мада је тамо било доста збегова. После та села нису много страдала, као она којима је све изгорело и пропало. Кад су у питању погранични окрузи, сматрао је, да само треба оне крајеве и срезове ослободити од плаћања који су изгорели и пропали, као на пример срез крушевачки у окр. крушевачком, али не и цео округ.

Милосав Вукомановић се слаже са Мијајлом Радовановићем, јер зна да је Крушевац пазарио добро, као и Алексинац, па зато сматра да треба оставити влади да утврди ко и колико треба да плати. Неправедно је да општине саме одређују колико треба платити за зајам, јер то није праведно. У том случају би се за једну општину разрезао зајам, који она није у стању да пати. Сматрао је, да о томе мора да министар води рачуна.<sup>560</sup>

---

<sup>558</sup> Протоколи... стр. 239.

<sup>559</sup> Протоколи... стр. 106.

<sup>560</sup> Протоколи... стр. 239.

Димитрије Катић је био против предлога министра финансија да му се да могућност да ослободи плаћања зајма оне који не мога да плате. То би значило да се плаћање зајма опет товари на оне који су већ платили за зајам. Министар би морао правичније да расподели плаћање зајма, јер су се многи у међувремену опоравили, и да су у могућности да плате. Предложио је, да се ванредни зајам расписан у целој земљи ником не враћа, већ да се та сума употреби за ратне страдалнике.<sup>561</sup>

Алекса Петковић је предложио да се поново уведе телесна казна за лопове. Кад учине крађу лопов то прода, и кад се ухвати може само да се затвори. Није их срамота што леже у затвору, а државу то кошта. Више посланика је подржало предлог, док један посланик није био за поновно увођење телесне казне, али би одобрио изузетак за јагодински округ због неког догађаја.<sup>562</sup>

У оквиру претреса о буџету, решавало се и питање данка Турској. Одлучено је да се усвоји, али и да се сачека са плаћањем.

Када се поставило питање исплате Цариградском патријарху, Димитрије Катић је био против тога. Једно због тога што је држава била у тешком финансијском стању, а друго што то патријарх није заслужио. Њега је подржао и Мијајло Радовановић, јер је чуо да је данашњи патријарх за време прошлог српско-турског рата слао распис свим црквама и манастирима, да се моле за успех турског окружја, па је предложио да се ова помоћ више не издаје дотле, док друго лице не дође за патријарха. Неколико посланика је подржало предлог. Ипак, пошто је то питање решено уговором још 1832. године, одлучено је да се помоћ и даље даје, али да се уместо патријарху упути патријаршији.<sup>563</sup>

Димитрије Катић је био против предлога да се исплати додатак председнику министарског савета. Поред подршке неколико посланика, предлог није усвојен.

Димитрије Катић је био и против исплате велике суме новца за пензије саветника, посланика и министара на расположењу, већ само да се исплати половина суме, а друга половина да се уштеди. Мишљења је да се ова милост одузме и да сиротињи, а да се забрани пензионерима да се баве трговином.

---

<sup>561</sup> Протоколи... стр. 246, 258.

<sup>562</sup> Протоколи... стр. 179.

<sup>563</sup> Протоколи... стр. 197.

По предлогу Димитрија Катића, Илије Ратајца, и још неких посланика, да би се уштедело требало је сачекати са постављењем епископа у шабачку епархију, већ да дужност у тој епархији и даље обавља митрополит.

Приликом расправе о буџетској позицији за пензионере и чиновнике на расположењу, било је предлога да се пензионери и чиновници, који су као неспособни пензинисани, ако оздраве, могу поново узети у службу, како би се давања за пензионере смањила. Осим што се сложио са предлогом, Алекса Петковић је предложио, да ако се неко од њих не би примио службе, да му се одмах укине пензија. Било је предлога да се новац који се на тај начин уштеди, даје на ново пензионисане чиновнике, или на посмртну плату. Димитрије Катић је био против тог предлога, јер то не би била уштеда, већ би уштеда само била, онда када би се неко од пензионера поставио на упражњено место.<sup>564</sup>

Када се говорило о предметима у Учитељској школи Димитрије Катић се залагао за увођење немачког језика, који није био предвиђен предлогом владе. Тврдио је, да је немачки језик најпотребнији од свих страних језика. Пре свега што је суседна земља Аустро-Угарска у којој се тим језиком говори, већ и зато што је најбоља школска литература на немачком језику. Димитрије Катић је предложио да се у програм за Учитељску школу уврсти и нотно певање.<sup>565</sup>

Скупштина је донела следеће законе: о ослобађању ратних страдалаца од царине; о ослобађању пограничних страдалаца од плаћања таксе ба шуму; о награди стенографима и преписницима у Народној скупштини; о управи српског народног зајма; о рудама; о трошарини за пиво; о буџету државних прихода и расхода за рачунску 1877. годину; о измирењу српског народног зајма из 1876. године; о измени полицијске уредбе; о измирењу државних издатака по ванредном буџету за 1877. годину; о преустројству учитељске школе.

Други редовни сазив скупштине завршен је 24. јула.

---

<sup>564</sup> Протоколи... стр. 230.

<sup>565</sup> Протоколи... стр. 164.

## РЕДОВНИ САЗИВ ЗА 1877. ГОДИНУ

24. јун – 25. јул 1878. године

Народна скупштина се у току другог српско-турског рата није састајала. По завршетку Берлинског конгреса сазвана је за свој трећи и последњи редовни сазив за 24. јун 1878. године.<sup>566</sup>

Скупштину је 25. јуна отворио престоном беседом кнез Милан. Кнез је говорио о успешном завршетку рата и о српским добицима. Нарочито је говорио о уговору између Русије и Турске, којим је предвиђена независност и територијално проширење Србије. У беседи је још навео: *да патриотска дужност и политичка мудрост налажу да се на пољу нашег садашњег законодавног рада ограничимо само на најпрече и најхитније потребе*. За најважније потребе кнез је сматрао буџет, закон о инвалидима и повећање стајаће војске.<sup>567</sup>

У адреси скупштине изнете су похвале *витешком Обреновићу IV који је извршио велико историјско дело и тиме остварио нову епоху у животу народа српског*. Осим похвала кнезу Милану и Русији, у адреси је тражено да се говори о још неослобођеним српским земљама. Исказано је уверење да ће: *хришћанске силе праведно узети у обзир, на конгресу у Берлину, поднесене жртве и проливену крв нашу и признати независност наше државе и увећање нашег земљишта...*

Мањина је сматрала да се прерано ушло у рат и да је усамљена истрошила снагу и довела у незгодан положај државу и могућност ослобађања свих хришћана. За унутрашњу политику наведено је да је земља била у тешком стању, јер је нарастао државни дуг, исцрпљене су државне финансије, угрожена је привреда, страдали погранични окрузи, прилив избеглица.

Одбацивање адресе мањине створило је незадовољство код групе незадовољних посланика, због чега су поднели оставке. Међу 25 посланика, који су поднели оставке, налазио се Милија Миловановић, док Димитрије Катић није поднео оставку.<sup>568</sup>

---

<sup>566</sup> У међувремену умро је Мијајило Радисављевић, посланик среза беличког. Ниови избор одређен је за 30. јун.

<sup>567</sup> Протоколи Народне скупштине за 1877. годину, која је одржана у Крагујевцу 1878. године, Београд 1878. стр. 8, 9.

Када се решавало о привременим законима, неки посланици су тражили потпуни повратак у редовно стање. Нарочито је тражено ослобођење од ванредног стања за штампу и општине.

На другом заседању изабрани су чланови скупштинских одбора. За члана финансијског одбора изабран је Димитрије Катић, а за одбор за молбе и жалбе Алекса Петковић.

Поред питања о прихватању Берлинског уговора, скупштина је донела и одлуке о укидању ратног стања. Делатност ове скупштине био је ограничен само на најхитније потребе, које је кнез изнео у престоној беседи: буџет, закон о инвалидима, повећање стајаће војске

Приликом читања Закона о привременом управном поделењу и снабдењу са властима ослобођених предела, Димитрије Катић је изнео свој приговор на тачку 5 тог закона, по коме: *Досадањи чиновници, који се одреде да врше дужност кога од ових звања, примиће своју досадашњу плату или пензију, а поред те плате или пензије имаће и годишњи додатак.* Допатак се кретао од 150 до 250 талира годишње. Због тешког финансијског стања, Димитрије Катић је био против давања било каквог додатка.<sup>569</sup>

Алекса Петковић је подржао пројект закона о пензији и потпори војних инвалида и породица погинулих и умрлих војника, јер је сматрао као и већина посланика, да је обавеза сваког Србина да пружи помоћ оним борцима који су настрадали у борбама за ослобођење и независност. Због велике важности пројекта, предложио је да се штампа цео пројект са додатком и изменама одборским.

Потпора је предвиђена за: потпуне инвалиде, за полуинвалиде до излечења или смрти, за удовице до преудаје или смрти, за мушку децу до 16. године, и за женску децу до 21 године, ако се не уда раније.

Миленко Петровић је подржао предлог владе. Димитрије Катић је био против одређивања старосне границе од 16 година, посебно и за мушку и за женску децу која су неспособна за рад.

---

<sup>569</sup> Стенографске белешке о седницама Народне скупштине за 1877. годину, Крагујевац 1878, стр. 101.

Због предлога неких посланика да девојке треба да добијају потпору до удаје, Илија Ратајац је поставио питање: *шта ако се она не уда и за 40-50 година.*

За прикупљање новца за потпору инвалидима влада је предложила пола динара као прирез на сваку пореску главу. Са предлогом се сложио Алекса Петковић, додавши да ако то не буде довољно да се повећа прирез на један динар. Димитрије Катић је подржао такав предлог, јер је сматрао да нема куће у Србији која не би дала по 1 динар за овај фонд. Касније је предложио прирез од 2 динара.<sup>570</sup>

За разлику од неких посланика, Димитрије Катић је сматрао да треба све војне инвалиде помоћи, без обзира на имовно стање, јер су то заслужили. Редовима и капларима предложио је додатак од 288 динара, водницима 360 динара, наредницима 432 динара и командирима чета и батерија 540 динара.<sup>571</sup>

Алекса Петковић је предложио да се и официрским породицама сведе потпора на 280 динара, јер је сматрао да се сваки војник једнако борио с официрима, па је био зато да се и официрским породицама даје само плата или пензија, и потпора у висини од 280 динара.

Исто тако је предложио да се уверења о инвалидности или о смрти чланова породице не издају месечно, већ да надлежна власт издаје потврде тек када се такав случај догоди.

Међутим, када се предложило једнократно опорезивање од једног динара за оне којима су куће изгореле у рату, Алекса Петковић је био противан, јер је већ предходне године разрезана помоћ, па би ново опорезивање било на терет осиромашеног народа. Због разрезивања народног зајма Алекса Петковић је упутио молбу Народној скупштини. Предлог за помоћ је усвојен.

И Милосав Вукомановић није био за нова издвајања, јер је сматрао да није било много оних којима је требало изградити куће и купити волове и остале потребе. Вишком новца је требало помоћи оне људе, чија имања нису прелазила вредност од 60 дуката.<sup>572</sup>

---

<sup>570</sup> Протоколи.. стр. 104.

<sup>571</sup> Протоколи... стр. 101.

<sup>572</sup> Стенографске белешке... , стр. 442.

О предлогу за продужење мораторијума за отплату кредита било је разних предлога. Алекса Петковић и Димитрије Катић били су за продужење рока, јер како је изјавио Катић: *Грешни би били незаштитити оне који су извојевали Србији независност и слободу, и овај предлог праведно је усвојити, јер само са истим можемо им помоћи.* Мораторијум је продужен.

У оквиру буџета предложено је издвајање 50.000 дуката цес. за пограничне стражаре, као и помоћ бегунцима, Димитрије Катић је био против тог предлога. Сматрао је, да за изградњу караула треба доста новаца, али да је то превелика сума. Војска може да чува границу, док за досељавање неће се трошити много новца, пошто бегунци беже само да би спасили животе. Поред тога, у буџету је већ била издвојена једна сума за пограничне стражаре и изградњу караула.<sup>573</sup>

Поводом расправе о одобрењу појединих позиција буџета, који се односе на опште расходе, као што су: исплата за цивилну листу кнеза, рад Народне скупштине, државног савета и неких пензија, Алекса Петковић, са групом посланика, био је против исплате пензије Мијаилу Барловцу, која је одобрена судском пресудом, противно закону о чиновнициома. Гласањем, ова примедба групе посланика, на челу са Алексом Петковићем није усвојена.

Алекса Петковић био је и против предлога о лицитацијама, по коме је требало положити 10% кауције, јер би се тим предлогом помогли само богаташи и трговци, који имају новац, а пошто сељаци немају готов новац, јер се њихов новац састоји од стоке, земље, ливада, неће моћи да лицитирају. Димитрије Катић је био за потпуно повлачење предлога овог закона и израду новог предлога, јер је било пуно неправичности.<sup>574</sup>

Алекса Петковић подржао је измене неколико чланова о устројству општина и општинских власти, који су се односили на: избор кметова, сазивање општинског одбора, гласање на општинском одбору, смени општинског одбора и општинских званичника, мандату општинских званичника и о прегледу општинских рачуна.<sup>575</sup>

---

<sup>573</sup> Стенографске белешке..., стр. 478.

<sup>574</sup> Стенографске белешке..., стр. 322.

<sup>575</sup> Стенографске белешке..., стр. 395.

О неправилном опорезивању у Јагодини и Параћину, дискутовало се после жалбе Косте Димовића из Параћина. У Јагодини је ударен порез на 32 лица, а у Параћину на 52 лица. Осим тога, у Параћину је порез врло неправедно разрезан, тако да је на пет лица разрезан порез од 4.000 дуката колико и на осталих 47 лица, који су скоро истог имовног стања. И Димитрије Катић је говорио о неправилном разрезивању пореза у Параћину. Док су једни оптерећени порезом до пропадања, дотле су други остали недирнути. И он је био за предлог да се исправи одређивање пореза.<sup>576</sup>

Ова скупштина је донела следеће законе: Закон о буџету прихода и расхода ослобођених предела за 1878. годину; Закон о узимању на знање и одобрењу привремених закона издатих за време када Скупштина није заседела (ратни закони); Закон о буџету државних прихода и расхода за рачунску 1878. Годин; Закон о потпори војних инвалида и породица погинулих војника; Закон о метарским мерама; Закон којим се прима међународна поштанска конвенција; Закон о устројству општина и општинских власти. На тајној седници 13. јула 1878. године је донет Закон о прихватању чланова Берлинског уговора, који се односе на Србију и Закон којим се одобрава уговор између Србије и Аустрије о железници, трговини и пресецању Ђердапа. Димитрије Катић је био против прихватања овог последњег закона. По њему Србија никад није имала заједничке интересе са Аустро-Угарском, а посебно када је узела Босну и Херцеговину: *Везивати уговор са таквом државом, која, кад не моглаше добити нашу војску под своју команду, непрестано тражи начин да нам нашкоди.*<sup>577</sup>

Кнез је закључио скупштинске седнице 15. јула говором у коме је захвалио скупштини на патриотским осећањима и лојалној потпори влади.

Са завршеним трећим редовним сазивом Народној скупштини изабраној 3. августа 1875. године за 1875, 1876 и 1877. године истекао је уставом предвиђени рок.

---

<sup>576</sup> Стенографске белешке..., стр. 187.

<sup>577</sup> Стенографске белешке..., стр. 461.

## РЕДОВАН САЗИВ ЗА 1878. ГОДИНУ

Први избори за Народну скупштину после проглашења независности расписани су за 2. септембра 1878. године за период 1878-1880. године, а одржани 29. октобра исте године. Народне посланике бирали су и новоослобођени крајеви. Укупно је било 172 посланика. Народ је на изборима бирао 129 посланика, док је кнез поставио 43 посланика.

Из Јагодинског округа изабрани су: Мијалко Раденковић, трговац из Јагодине за варош Јагодину; Милан Миловановић из Бунара, за срез белички; Милосав Вукомановић, председник опш. суда из Доње Сабанте, за срез левачки; Радосав Мркић из Рабеновца, за срез левачки; Алекса Петковић, трговац из Јасике, за срез темнишки; Јанићије Пешић из Маскара за срез темнишки.<sup>578</sup>

У Ђупријском округу изабрани су за посланике: Димитрије Цветковић, трговац из Ђуприје, за варош Ђуприју; Димитрије Катић из Црквенца, за ресавски срез; Сима Вучковић-Илић, трговац из Свилајнца, за ресавски срез; Димитрије Димитријевић, трговац из Параћина, за срез параћински; Миленко Јоксимовић из Доњег Видова, за срез параћински; Стаменко Симић из Војника, за срез деспотовачки.<sup>579</sup>

Изборна скупштина за срез ресавски одржана је 29. октобра 1878. године у Седларима. За председника бирачког одбора изабран је Симеон Воиновић, а за чланове Димитрије Катић, тежак из Црквенца, Павле Крстић, свештеник из Свилајнца, Јован Новаковић, терзија из Свилајнца и Обрен Росић, учитељ. По списку је било 173 бирача, а на скупштини је било њих 159. За Димитрија Катића гласало је 145, за Симу Вучковића-Илић, трговца из Свилајнца 73, Стојана Петровића, трговца из Свилајнца 60, Димитрија Х. Манојловића, трговца из Свилајнца 20, Јована Ј. Савића, трговца из Свилајнца 13, Јована Новаковића, терзију из Свилајнца 6 и Петра Синђелића, тежака из Грабовца 1 бирач. Пошто је Димитрије Катић добио савршену већину он је проглашен за посланика. За избор другог посланика избор је обављен између Симе Вучковића-Илића и Стојана Петровића, трговца из Свилајнца. Сима Вучковић је добио

---

<sup>578</sup> *Српске новине*, бр. 249, 10. новембар 1878. године.

<sup>579</sup> *Српске новине*, бр. 249, 10. новембар 1878. године.

92 гласа а Стојан Петровић 61 глас, па према томе за другог посланика среза ресавског проглашен је Сима Вучковић-Илић.<sup>580</sup>

Народна скупштина се састала 21. новембра 1878. године у Нишу. Седнице Народне скупштине одржаване су у згради основне школе код саборне цркве. Скупштину је отворио кнез Милан Обреновић. У почетку је кнез нарочито истакао значај одржавања скупштине у Нишу. Говорио је и о демобилизацији, уз заштиту државне границе. Указао је и да нов положај Србије доноси и нове потребе у унутрашњи живот и у спољној политици: *После дугог и тешког ратовања, за нас је сад наступио задатак, да само Европи чврсту залогу мира, законитог поретка и здравог напретка у источним странама.* На крају је говорио о најважнијим задацима владе: о развоју трговине, саобраћаја са страним државама, а пре свега са суседима, о потпуном изједначавању свих вероисповести, о преображају војске, о финансијским изворима и о уређењу ослобођених области.<sup>581</sup>

Скупштина је својом адресом одговорила 30. новембра. Изражена је непоколебљива захвалност за стицање независности и нада у династију Обреновића за вођење земље. Поменута је захвалност кнезовима Милошу и Михаилу. На крају се клицало кнезу Милану, кнегињи Наталији и наследнику престола Александру.<sup>582</sup>

---

<sup>580</sup> АЈ, 13709/878.

<sup>581</sup> Протоколи Народне скупштине држане у Нишу 1878-79 године, Београд 1879. стр. 10.

<sup>582</sup> Телеграм подршке Народној скупштини упућен од народа Јагодинског округа прочитан је на једној од првих седница: *Срећан рад браћо! Радосни смо, што се после тако дугог српског робовања отворише врата и гордоме Нишу. Још смо радоснији, што се први пут састају народни посланици у томе гордоме и тврдоме Нишу, да својим законодавним радом осигурају ослобођеној браћи правду, просвету и благостање. Уздајте се, да ћете нас наћи готове, да вам на сваком искреном и поштенем вашем законодавном раду помогнемо, држећи се тврдо уз престо славних Обреновића, који отпочеше и довршују јединство Срба; држећи се још и садање владе, која је делима показала да је таква...У име народа округа Јагодинског: начелник окр. Стеван Лукић; Ђ. Благојевић, председник окр. суда; помоћник начелства В. Ф. Вуковић; судија окр. суда; М. Тимић; начелник среза беличког М. Аголић; начелник среза левачког Станко Мутавцић; начелник среза темнићког Милан Луњевица; М. Милићевић прота Јагодински; Милов. Р. Маринковић, заступник*

Поједини посланици предлагали су да се помену и питања: о манастирским добрима, о слободи штампе и говора, о новчаној штедњи, развоју привреде и пољопривреде, о учитељском материјалном стању.

За члана финансијског одбора изабран је Димитрије Димитријевић. За чланове одбора за молбе и жалбе изабрани су Мијалко Раденковић и Алекса Петковић.

На истој седници, после читања адресе скупштине, на дневном реду био је предлог Закона о српским народним новцима. Поводом разматрања овог закона, Алекса Петковић и Милосав Вукомановић предложили су оснивање банке у Србији: *Браћо, између осталих тегоба осећамо једну од велике важности, а то је, како би се наш народ, који је доста у дугове разне ушао, одужити могао и по нашем нахођењу ми предлажемо: да се у нашој држави установи банка у оноликој суми, у колико државна каса звечећег новца има, да се постепено исплаћује реквизиција, али то најпре погорелим крајевима, па после и осталим, и треће, сваком, који је своје имање задужио, па поднесе уредну процену са сигурним проценитељима, да му се по суме од процењеног имања у банкама изда, те да он своје дугове исплати, а он државној каси да плаћа узету банку за двадесет година 6/00 годишње и тако за двадесет година да добије држава за 100 у банкама 120 у звечећем новцу... Овим ће се наш народ неосетно одужити и имање своје сачувати.*<sup>583</sup>

Поново је Алекса Петковић предложио продужење рокова за исплату дугова до 23. априла 1879. године, а после тога да се сви дугови наплаћују сваког полугођа у току шест година са интересом. После шест година све би се исплатило и имање сачувало, и поверитељи дошли до новца. Ово се односило на дугове веће од 500 гроша чаршијских.<sup>584</sup>

---

*директора и професор; Мита Нешковић, поштар; Стеван Николић, руководитељ телеграфа Јагодинског; председник општинског суда, Милоје Јевтић; одборници: Димитрије Данић, Ђорђе Крстић, Васа Ракић, Павле Рашић, Петар Мијатовић, Милутин Маринковић, Димитрије Крстић, Милован Стојановић, Петар Пауновић, Благоје П. Ђорђевић, Јован Н. Косовљанин и Периша Ћирковић;*

<sup>583</sup> Стенографске белешке о седницама Народне скупштине за 1878 годину, која је одржана у Нишу 20. новембра 1878., Београд 1879, стр. 122.

<sup>584</sup> Стенографске белешке... стр. 194.

Пошто је усвојен назив за домаћи новац *динар*, Милан Миловановић је предложио исти тај назив за златник, који би се звао *златни динар*.<sup>585</sup>

На 10. седници Народне скупштине прочитана су два предлога Милана Миловановића и Радосава Мркића. Један предлог је био, да се новац у државној каси прима како у народу иде, и да народ не ради друмове кулуком, већ да се финансирају из новца округа и срезова, на чијој се територијем граде.<sup>586</sup>

На истој седници скупштине прочитан је извештај Одбора за молбе и жалбе, који се односио на избор Мијалка Раденковића, посланика за Јагодину. Пошто жалиоци Драгутин Пироћанац, адвокат и Таса Ђикић, трговац из Јагодине, нису поднели доказе о неправилности избора, скупштина није расправљала о овој жалби.<sup>587</sup>

Одбачена је и жалба на избор Милосава Вукомановића и Радисава Мркића, посланика левачког среза, у којој се тврдило да спискови повереника појединих општина нису прибављени, јер су они постојали у званичним актима.<sup>588</sup>

На основу пуномоћја и извештаја одбора Димитрије Катић је примљен за посланика скупштине 15. децембра 1878. године.

Предлог Милана Миловановића о телесном кажњавању лопова прочитан је на седници од 11. децембра 1878. године.

О кажњавању лопова говорило се и на каснијим седницама. Димитрије Катић је сматрао да је узрок честим крађама рђав положај земље, и што се кривци не кажњавају, јер се много више изгуби око истраге, него што би се кривац осудио, а кад се кривац ослободи онда се још и плаћају трошкови. Најбоље је да се кривац брзо ухвати и казни, па је зато подржао предлог да се укину неке формалности које су спречавале да се кривац што пре осуди. Предлагао је да се суди у општинским судовима, јер се поротници у окружним судовима излажу великим трошковима.<sup>589</sup>

Алекса Петковић је такође био за пооштравање казне за крађе, и то посебно када се краде од сеоског становништва, јер

---

<sup>585</sup> Протоколи... стр. 73.

<sup>586</sup> Протоколи... стр. 66.

<sup>587</sup> Протоколи... стр. 70.

<sup>588</sup> Протоколи... стр. 68.

<sup>589</sup> Протоколи... стр. 353.

крађом стоке и алата, одузимају се људима средства за живот и могућност издржавања породице, општине и државе.

И Димитрије Цветковић је био за строжије казне. Сматрао је да ће се крађе смањити јачањем просвете, али је то био дуг период.

Милан Миловановић је предложио да лопове хапси полиција а не кметови, јер се кметови боје освете лопова, који им стално говоре: *кмете имаш село, сети се.*

Када се расправљало о предлогу 20 посланика да се измене неки чланови Закона о штампи из 1875. године, Милан Миловановић је реаговао на иступање Николе Пашића. Пашић је изјавио да су предлог о коме се расправља потписало само неколико сељака који нису знали писати. Миловановић је изјавио: *да је народ бирао за посланике људе паметне и поштене, а не само да су писмени...*<sup>590</sup>

Алекса Петковић је предложио да се поједини чланови Закона о штампи преузму из 1875. а неки из закона из 1870. године, и да се са предлогом председника скупштине, поднесу Народној скупштини на усвајање. Он је прихватао измену члана, по коме уредник мора да има најмање 30 година старости, јер се поред способности тражи још и зрелост и практичност, као и код других јавних послова. Димитрије Катић није био за ограничења, али је сматрао да уредници и новинари морају да буду образовани, и да поседују сва својства, која су потребна за такав велики рад.<sup>591</sup>

Као допуну Закона о водама Алекса Петковић је тражио да се унесе и висина коју воденичар може да наплати. Милан Миловановић је предложио да се коришћење воде на свим рекама законом регулише. Сложио се са предлогом да се све воденице и друге грађевине на води од мале вредности ослободе од подношења планова и свих терета, јер оне служе само за домаћу потребу, и додао је, да људи из далеких крајева ради дозволе и инжињера иду среској, а не окружној власти.<sup>592</sup>

Димитрије Димитријевић је предложио да се дода један члан: *...а оне старе грађевине, о којима је раније судским путем*

---

<sup>590</sup> Протоколи... стр. 122.

<sup>591</sup> Протоколи... стр. 466.

<sup>592</sup> Протоколи... стр. 150.

*доказано, да су постојале на штету других, немају право на накнаду за местно право, него само за грађевину.*<sup>593</sup>

Алекса Петковић је предложио да се уведе порез на билијар и карте.

Приликом доношења буџета Алекса Петковић је говорио о правима Савета. Сматрао је да се о укидању Савета не може говорити, већ да се сазове Велика Народна скупштина, која би донела одлуку о висини плате и броју чланова Савета.<sup>594</sup>

Поводом повећања позиције за пензионисане саветнике, министре и посланике, Димитрије Катић је био против предложеног повећања: *Ми не решавамо државне расходе без да знамо плана свију расхода и основа, на чему те издатке чинимо и имамо ли их од куд примити па издавати. Требало би најпре претрести буџет прихода па после расхода.*

*Улазећи у ред европских држава, морамо се примити и њихових начела напредовања, али не можемо ми напредовати само у издавању а у примању не јер ми тога напретка немамо.*

*Ако одобрим ову цифру, а другима увећамо расход, то ће пасти на терет народу и онда бићемо принуђени тражити прирезом, а не зна се хоћемо ли бити бољаег стања него што смо данас...*<sup>595</sup>

Алекса Петковић је подржао предлог да се повећа додатак председнику министарског савета: *Кад је ранијих година усвојен овај додатак, зашто не би, кад се зна да од 40-50 година председник, и још министар иностраних дела, никада није толико велика трошка имао као сада, а после кад нисмо у стању да покажемо признања које према њему лично имамо, да му дамо нешто више, онда не би било у реду да укидамо и ово што је до сада постојало.*<sup>596</sup>

И Димитрије Катић и Димитрије Цветковић били су за увећање додатка за напредовање професора и телеграфиста, а били су противни за издвајање новца за напредовање осталих чиновника.

---

<sup>593</sup> Протоколи... стр. 162.

<sup>594</sup> Протоколи... стр. 282.

<sup>595</sup> Протоколи... стр. 287.

<sup>596</sup> Протоколи... стр. 287.

Према предлогу одбора за финансије, позиција: *кредит за изванредне потребе* повећана је за 1.000.000 гроша чарш.

Димитрију Катићу је било познато нашта се троши овај новац, али је и сматрао, да иако није Србија завршила са *народном мисијом*, ипак треба да се у обзир узму унутрашње прилике. У бољим приликама требало је дати и више, а сада је довољно да се одреди сума од предходне године. На крају је додао, да се ни један грош неда Министраству унутрашњих дела.

Димитрије Цветковић је сматрао да је предложена сума сувише велика, с обзиром на финансијско стање земље, и предложио је да остане иста сума као и предходне године.<sup>597</sup>

Поново је Димитрије Катић иступио против повећања новца Министарству унутрашњих дела, јер је предлогом превиђено три пута више новца за ово министарство него за министарство просвете: *Један народ треба да корача, али да даје за оно што не треба, излишно је.*<sup>598</sup>

Димитрије Катић је поставио питање министру војном: *зашто су неке полицијске власти узимале борце за кметове и начелници станица за своје помоћнике.* Он је био против тога, да се они који су се од војничке дужности извлачили остану некажњени. Навео је пример ћупријског ескадрона, у коме је било 95 бораца од укупно 120 људи.<sup>599</sup>

Предлог закона о постављењу по једног судије у окружним судовима за присједињене пределе, довело је до полемике о члану по коме судија може бити онај који има 25 година живота и свршене правне науке, или онај који није свршио правне науке, већ да је провео пет година у судској струци.

Димитрије Цветковић је био против предлога, јер по њему не може бити судија ко није стручан.

Алекса Петковић је био мало другачијег мишљења, јер се не ради о једном судији, већ ће са њим бити још двојица судија. Сматрао је да парничару није стало до судије, већ до правичног суђења. Суд ће се држати закона и обичаја народног, па ће бити заступљена правда. Навео је пример избора судија у трговачком

---

<sup>597</sup> Протоколи... стр. 307.

<sup>598</sup> Протоколи... стр. 327.

<sup>599</sup> Протоколи... стр. 342.

суду, јер су сви били задовољни. По њему је правда у питању, а не у параграфима.

Димитрије Катић је тврдио да је српско законодавство и правосуђе добро, а увођење овог закона признало би се да није добро: *нисмо ми разних националности, па да намештамо судије од сваког племена због језика, него смо један народ, па није потребно да одступамо од досадашњег закона о постављењу судија*. Навео је пример како нестручни судија начини кривца из незнања. Најбоље је заслужне судије наградити.<sup>600</sup>

Димитрије Катић је упутио интерпелацију министру унутрашњих дела о неком посреднику неке банкарске куће, кога је он нашао у Ћуприји, где је узимао 8 гроша гаршијских на стотину од уписаног зајма, па сматра да ово може бити као нека лажљива банка, која је пре неколико година у Свилајнцу била измишљена. Министар је обећао да ће хитно да утврди да ли је то исто као у Свилајнцу, и то забранити.

Димитрије Цветковић и Димитрије Катић учествовали су у расправи о предлогу Закона о буџету ванредног прихода и расхода. Као и многи посланици, и они су били за правичнију наплату. Димитрије Цветковић је изјавио да је требало наредити да они, који су седели код куће и правили капитале, плате за оне, који су у рату пострадали.

Димитрије Катић је сматрао, да се не може стати са прикупљањем разрезаног зајма, нарочито због тога што се прикупило од сиротиње, а не и од богатих трговаца и чиновника. Зајам нису дали најбогатији љзду, као што је био случај у Параћину.<sup>601</sup>

Димитрије Цветковић је упутио интерпелацију министру војном о прикупљању и расподели хране у току ратова. Министар је навео податке о количини утрошене хране за пострадале у ослобођерним крајевима, за издржавање војске и смештају у магацинима. Димитрије Цветковић није био задовољан одговором, јер ништа није речено о продатој храни. Предложио је, да се сви

---

<sup>600</sup> Протоколи... стр. 286.

<sup>601</sup> Протоколи... стр. 403.

рачуни о набављеној и продатој храни штампају и пруже на увид становништву.<sup>602</sup>

Када се расправало о Закону о упису у радње поново су Алекса Петковић и Димитрије Катић устали у одбрану сиромашнијих слојева. Предлагали су, да законом буду обухваћени сви редови по имовном стању који од прихода живе, а да се сиромаси и сељаци изузму, јер би се упропастили.

Димитрије Цветковић је био против увођења *нове порезе*, као што је то уведено у западним земљама, јер се са овим једна једина класа у земљи оптерећује, а богати не. Као чланови одбора Димитрије Димитријевић и Алекса Петковић, са осталим члановима одбора, предложили су, да оне радње треба да подлежу упису које доносе свој приход, а не спадају у пољску привреду и занатлијске радње.

По Димитрију Димитријевићу Закон о упису у радње био је неправедан, јер је засецао у битни животни интерес трговаца. Сматрао је да све трошкове око ослобођења нових крајева и добијања независности треба сви слојеви да подједнако подносе, осим сиротиње. Поднетим законом оптерећује се само једна класа људи, док остали богати људи неће ни паре дати.<sup>603</sup>

На садници скупштине одржаној 18. јануара 1879. године поднет је предлог о укидању сеоских дућана у *интересу економном и моралном*, јер повећање њиховог броја почело је да наноси велику штету народу. Истовремено је предложено да се сеоски дућани не могу отворити ближе од 4 сата растојања од сваке вароши и варошице. Уз предлог је достављен списак робе која се може продавати у сеоским дућанима.

Милан Миловановић је изјавио да је противан отварању дућана по селима, као што је био противан и на ранијим скупштинама.

Алекса Петковић је сматрао да су сеоски дућани потребни. Пристаје да се ограниче сеоски дућани, ако се најпре ограниче варошки дућани. То што укидање и ограничавање сеоских дућана траже само људи из вароши, доказује да су сељаку дућани потребни.

---

<sup>602</sup> Протоколи... стр. 408.,

<sup>603</sup> Протоколи... стр. 424,

Док се на дућане не жали сеоско становништво, они се не могу укинути.

Димитрије Катић је повезао повећање броја сеоских дућана са брзим доношењем закона. Ни мало се не би двоумио да се сви дућани у земљи укину, јер продају оне производе, који се нигде у свету не могу продати, и тиме извлаче новац.<sup>604</sup>

Када је на дневни ред дошло питање о уређењу више женске школе, Алекса Петковић је подржао сваку иницијативу о решењу школства. Ипак, сматрао је да ће се предлогом помоћи само једна мала група, помоћи ће се господским и трговачким кћеркама. Та школа, по њему, спремаће децу за господски начин, а не да буду добре раднице, економке и домаћице. Жао му је што су занемарене основне школе, које су темељ просвете. Предложио је да се предлог повуче, и да се почне са преуређењем основних школа.<sup>605</sup>

\*

#### Жалбе и молбе Народној скупштини

На седдници скупштине од 5, јануара 1879. године прочитан је реферат *О жиропаћи у планини стаклене фабрике*, поводом жалбе мештана Мишевића и Сугубине:

*Начелство округа јагодинског, писмом својим од 30. маја 1867. године, известило је министра финансија, да је у планини правитељственој речене фабрике жир буков врло добро родио...па с тога је молило г. министра, да реши: да се исти жир под аренду или наполицу изда.*

*Писмом од 13. јуна 1867. године министар финансија препоручи начелству јагодинском, да се оно подобно извести, да ли су до сада у планини правитељственој код стаклене фабрике околна села имала нека права уживања жири у тим шумама и како, па ако нису, да оно жир у истој планини изда под аренду.*

*На овај акт, начелство речено, писмом од 14. јула 1867. год. извести г. министра финансија, да су сељаци села Мишевић и Сугубине уживали у планини фабричкој жири, као што уживају и друге општине у својим планинама, а то почевши од пре 16 година када је правитељство од њихових делова планине по неку част*

---

<sup>604</sup> Протоколи... стр. 530.

<sup>605</sup> Протоколи... стр. 448

*одузело и под атар фабрике ставило, и кад је за ограничење фабричке планине изаслало било умрлог државног саветника Стевана Књићанина, па га је молило да реши, хоће ли жир под аренду дати, ако правитељство реченим селима то дато није, онда да речена села, која право господарства показују-уживају, а правитељство да неимајући никакву асну још плаћа нарочитог пандура да ту гору чува. На писмо начелства, министра финансија г. Коста Цукић писмом својим од 25. јула 1867. године препоручи начелству јагодинском, да оно жир у планини стаклене фабрике под аренду лицитандо изда, но тако да сељани села Мишевић и Сугубине своју стоку за ову годину могу бесплатно жирити, ако пак нема доста жира за сељане и арендатора, онда да начелство не арандира...*

*Услед овог писма министровог начелство јагодинско изда оглас преко званичних новина, да ће жир у стакленој фабрици давати под аренду на дан 19 августа текуће године, но тако да за ту годину у истој планини немају право уживања жира бесплатно и сељани села Мишевић и Сугубине...*

*Када је начелство јагодинско то саопштило сељанима Мишевића и Сугубине онда су они поднели 8. августа 1867. године своју изјаву министарству, која гласи:*

*Када је правитељство наше у години 1852. одредило једну комисију, коју су сачињавали: г Стеван Књићанин, бивши саветник, г. Јоца Наумовић и г. Станојло Петровић као окружни начелници, те су они на лицу места – шуме с нама, сељанима села Мишевића и Сугубине, коју смо уживали, изашли, и ову шуму и до самих наших кућа обележили за потребу фабрике, онда је нама остављено право и у будуће, које смо до онда имали, да у истој стока наша бесплатно како нашу тако и жир ужива, које смо до сада и уживали...па су молили г. Министра да лицитацију жира задржи до извиђаја ове ствари, ко је господар жира да ли они или правитељство...*

*Исти сељани речених села, писмом од 20. августа 1867. године, молили су министарство финансија, да лицитацију жира не одобри, наводећи, да је исти својина њихова а не правитељствена.*

*За овим г. Милан Петронијевић, заступник министра финансија писмом својим од 31. августа 1867. године послао налог начелству јагодинском, који овако гласи:*

*Писмом мојим од 25. Јула 1867. године препоручио сам начелству томе, да оно жира у планини стаклене фабрике лицитандо под аренду изда но тако, да и сељани села Мишевић и Сугубине своју стоку за ову годину бесплатно жирити могу, а ако жира и за сељане и за арендаторе довољно нема, да жир под аренду не даје, у оба случаја да се сељанима каже, да их правитељство од уживања жира не искључује.*

Ипак је начелству јагодинском лицитација допуштена. Под аренду жир је дат Јовану Косовљанину и његовим ортацима Кости и Мијалку Раденковићу(посланик), трговцима из Јагодине.

После дуже дискусије, прихваћено је мишљење одбора за финансије. Према њему, како се није могло доказати да је било користољубља и намера да се држава оштети, предложено је да се судски трошкови исплате из буџета.<sup>606</sup>

\*

Жалба Косте Стојановића из Јагодине против одлуке министра унутрашњих дела, што му није дозвољеноо отварање кафане у близини школе.<sup>607</sup>

Филарет, намесник Миљковог манастира, предложио је да Скупштина донесе одлуку да и духовна лица плаћају данак да би могли да бирају народне посланике, како је било и под Немањићима.<sup>608</sup>

Жалба Косте Панића и још неких људи из Свилајнца против наредбе министра унутрашњих дела, којом је забранио суду општине свилајначке да прима њихове тужбе против браће Савчића из Свилајнца за штету коју је направила њихова воденица.<sup>609</sup>

Молба Митре, удовице покојног Милије, проте ћупријског округа, за новчану помоћ на име издржавања.<sup>610</sup>

Молба Танасија Цанковића из Свилајнца да му се продужи рок исплате кредита, јер је као војник пострадао.

---

<sup>606</sup> Протоколи... стр. 376-379.

<sup>607</sup> Протоколи... стр. 33.

<sup>608</sup> Протоколи... стр. 54.

<sup>609</sup> Протоколи... стр. 52.

<sup>610</sup> Протоколи... стр. 97.

Петар Џуфа из Јагодине, са још седморицом другова, жалио се против пресуде инвалидског суда, што није досудио издржавање породице Мате Петровића из Јагодине.<sup>611</sup>

Молба Јована Савића из Свилајнца да му скупштина изда решење због тога што му министар правде због интереса на јавну исправу није дао задовољење.

Молба Павла Васиљевића, берберина из Свилајнца, да се пронађе ко је украо тестамент његовог оца.

Молба практиканата начелства јагодинског, да им се врати задржана плата у рату 1876. године.

Жалба Драг. Пироћанца, јавног правозаступника из Јагодине, који се жали против одлуке министра правде што му је забранио радњу.

Молба мештана општине свилајначке да се укину сеоски дућани.

Молба Петра Јовановића из Дубља, среза ресавског, да му се одложи одлука над имањем за осам година.

Жалба Јована Савића, трговца из Параћина, против капетана Јанка Марковића из Свилајнца, због неисплаћеног дуга.

Молба девет грађана општине ћупријске, да се правилан разрез у њиховој општини о народном зајму учини.

Молба Милосава Ристића из Ћуприје, да му се олакша плаћање аренде у 5-600 дук, цес.

\*

Скупштина је донела следеће законе: закон о подизању споменика кнезу Михаилу; закон о српским народним новцима; закон о механама; закон о уређењу Министарства грађевина; закон о подели присједињеног земљишта на округе и срезове; закон о трошарини на пиво; закон о суђењу и законима по којима ће се судити у присједињеним крајевима; закон о водама и њиховој употреби; закон о постављењу по једног судије у окружним судовима за присједињене пределе; закон о буџету прихода и расхода за рачунску 1879 годину; закон о пороти; закон о Касационом суду; закон о казнителном закону; закон о устројству

---

<sup>611</sup> Протоколи... стр. 114.

царинарнице; закон о дипломатским претставништвима на страни; закон о шумској уредби; закон о устројству Министарства војске; закон о изменама и допунама закона о печатњи; закон о уређењу више женске школе и још неке законе.

Кнез Милан је закључио скупштину 20. јануара 1879. године.

### СКУПШТИНА ИЗ НОВЕМБРА 1879. ГОДИНЕ

Друга нишка скупштина састала се 1. новембра 1879. године. У депутацији, која је позвала кнеза да отвори скупштину, из јагодинског округа изабрани су Мијалко Раденковић и Милосав Вукомановић, а ћупријског Сима Илић и Димитрије Димитријевић. Скупштина је отворена престоном беседом 4. новембра. Кнез је говорио о односима са иностранством, о независности државе, државним границама, о уређењу аграрних односа у новоослобођеним крајевима, о народној банци, Војној академији, о чувању и унапређењу народног здравља, о железничком питању.<sup>612</sup>

На овој скупштини скоро сви посланици упутили су предлог за повећање цивилне листе српског Књаза на 700.000

---

<sup>612</sup> Грађани Параћина упутили су поздрав скупштини: *Браћо посланици! Сав народ српски очекује од вас да будете достојни синови ваших и наших предака, који су били кадри основати данашње наше ослобођење, не управо никаквом силом и оружјем већ међусобном слогом. Помислите шумадински синови, а и ви из ослобођених крајева, каква је страшина сила на данашњи дан пре 100 година у томе граду, из кога ви сад распостирате: слободу, просвету и правду, грозила целом српству; па шта би са том силом? Слога и љубав према обреновићима и његовој родољубивој влади, поништи ту страшину варварску силу. Дакле, ако сте синови оних српских јунака, што се голошакасти а сложни борише, те нам поставише темељ данашње наше славе и величине у Европи, будите сложни и радите све оно, што ће нас слогом одвести у ону славу и величину наших краљева и царева.*

*Срећни смо и ми и ви, што доживесмо да вама, као народном представништву, нову годину честитамо у томе староставном граду Нишу, а још срећнији ћемо бити, ако сложно радили будете на срећу Књаза, владе и поноса искрених синова ове земље.*

*Грађани вароши Параћина: Петар Ружић, председник општине, Милан Стевановић, члан општине са још 112 потписа. У име свеиштенства, намесник параћински Вучета Поповић.*

динара годишње. У образложењу је наведено, да променом положаја Србије као независне државе изменио је и статус њеног владара. Трошкови књажевског двора значајно су увећани не само у Београду, него и у Нишу, који је требао да постане ново политичке средиште.

Посланици су поднели две скупштинске адресе. Адреса већине имала је примедбе на неке изворе финансирања и поднет је предлог за доношење закона о штампи. Адреса скупштинске мањине била је много одлучнија у захтеву за доношење нових закона. Захтевани су финансијски закони за већом штедњом, закон о изворима за исплату државног дуга, изједначење становника ослобођених крајева са свим правима. Ову адресу мањине потписали су и Димитрије Катић и Димитрије Димитријевић.

У депутацији која је предала адресу већине били су Мијалко Раденковић и Димитрије Катић

У расправи о адресама учествовао је велики број посланика.

Алекса Петковић је био за адресу већине, јер је сматрао да адреса мањине има недостатке: 1. Што изјављује огромно поверење влади; 2 Што својим предлозима даје већу важност и полет него што треба у тако значајном акту; 3. Што желе да одједном изједначе у свему ослобођене крајеве са законима Србије, и ту праве највећу грешку, јер не схватају праве потребе народа. Не могу се одмах правити школе, друмови и механе као у старим границама. Нови крајеви имају своје посланике, па они треба да поднесу предлоге који њима одговарају.<sup>613</sup>

Димитрије Катић је сматрао да одборска мањина није смела пропустити да у адреси не стави гажење закона од стране владе, за које знају и стране владе. Мањина се залагала и за слободу штампе, за већу финансијску штедњу, за упрошћење администрације и изједначавање са ослобођеним пределима. Замерио је и што за четири године није плаћен интерес за страна задуживања. Само кад садашњи министар финансија и скупштина изјаве да је рад бившег министра незаконит, само тада може садашњи министар финансија да одређује комисије.<sup>614</sup>

---

<sup>613</sup> Протоколи Народне скупштине у Нишу 1879. године, Београд 1880., стр.83.

<sup>614</sup> Протоколи... стр. 107.

Димитрије Катић је критиковао бившег министра финансија Владимира Јовановића приликом одређивања финансијске комисије, као подршка мишљењу одборске мањине о неправилности његовог рада: *... да је министар финансија својим президијалима, својим расписима потро, омаловажио законе, не само народна већ и владаочева права. Његовим радом никаква добра земљи није допринео, него ју је напротив омаловажио, што за четири године интерес на страни није платио. Ми знамо какав кредит ужива онај, кад интерес на време не плаћа, нарочито странцима...То је, господо, онај, који је некад бежао из Србије немогући трпети владу, коју је назвао тиранском, а међутим кад је дошао на владу, онда је постао највећи тиранин.*<sup>615</sup>

Алекса Петковић је предложио да се промени члан 44 устава, који се односио на изборе. По предлогу, сваки округ би бирао три посланика, од којих би један био из окружне вароши, а два из округа, без обзира на број пореских глава. Варош би бирала посланика непосредно, а округ преко повереника. Исти је предложио да се манастирска добра, осим парохија, ставе под надзор државе и њихови приходи употребе за отплату државног дуга.

Димитрије Димитријевић и Димитрије Цветковић, са групом посланика, предложили су промене расписа о упису у радњу за одужење народног дуга. Због тих расписа настала је највећа забуна у извршењу тог закона. У многим местима чињене су велике злоупотребе, и уместо праведног разреза на приход, уцењивани су великим сумама поједини људи, вароши и окружја, које су те суме могли да покупе само продајом имања, па су предложили да се министарска наређења одмах обуставе до доношења коначног решења од стране Народне скупштине.<sup>616</sup>

Сличну критику закона изнели су и: Мијалко Раденковић, Алекса Петковић, Милан Миловановић и Милосав Вукомановић: *...Част земље и добар кредит са стране с једне, а љубав и узајамни ред и правду изнутра, налажу нам, да се договоримо, којим ћемо путем до новца доћи, а да избегнемо у земљи досадање стање, које нам закон за одужење дуга донесе. Услед тога предлагемо:*

---

<sup>615</sup> Стенографске белешке о седницама Народне скупштине која је одржана у Нишу 1879 и 1880 године, I део, Београд 1880, стр. 260.

<sup>616</sup> Протоколи... стр. 141,142.

1. Да се закон за одужење државног дуга и проценат чиновника укине, осим члана истог закона о странцима; 2. Да се одобри плаћање процента одговарајућој количини плаћеног пореза, који ће се на све српске грађане распрострети и који ће износити годишњу онолику цифру, коју министар финансија сваке године потребује...; 3. Од овог процента изузимају се све оне пореске главе, које пун данак не плаћају...; 4. Проценат за одужење државног дуга има се разрезивати по имућности као и прирез...; 5. У варошима и варошицама да се на лица, која долазе у ванредну класу данка, разрезају и ванредни проценат; 6. Проценат овај разрезају општински одбор онако исто као и данак, а у исто време наплаћује кад и данак; 7. Жалба за неправедан разрез процента подноси се надзорној власти оним путем, којим се подноси и за данак...; 8. Поред процента на порез народни, а у циљу бржег и лакшег одужења државног дуга, да се дају сва манастирска добра под аренду; 9. Сваке године од добивеног процента порезног и аренде на манастирска добра министар финансија има подносити сталан рачун народној скупштини на преглед и знање, колико је дуга отплаћено и колико још плаћати се има; 10. Закон овај има важити онде, док се сав државни дуг не одужи, а важи кад га Књаз потпише.<sup>617</sup>

Милосав Вукомановић, са већом групом посланика, предложили су замену Закона о изворима за одужење државног дуга, учињеног у рату за ослобођење и независност народа замени другим законом, чија би основа била у следећем: *1. На сваку пореску главу, која плаћа главницу или више од главнице, т.ј. више од 30 динара годишњег данка, да се удари сразмерни прирез, који би се уз данак наплаћивао; 2. Све оне пореске главе, које не плаћају пун данак имају се ослободити од овог приреза; 3. Величина приреза на поједине пореске главе има да одговара величини суме, коју дотична глава плаћа у име данка; 4. При плаћању овог приреза примиће се како звечећи новац тако и купони наших државних облигација...“.* Предлагачи су желели да се сиромашнији ослободе учешћа у отплати дугова, да богатији учествују у отплаћивању сразмерно свом стању и да држава лакше отплаћује своје дугове према повериоцима.<sup>618</sup>

---

<sup>617</sup> Стенографске белешке...I део, стр. 559-560.

<sup>618</sup> Стенографске белешке...I део, стр. 708. Одбор за финансије усвојио је овај предлог.

У интересу лакше отплате државног дуга, учињеног у рату за ослобођење и независност Србије, Милосав Вукомановић, Алекса Петковић и Јанићије Пешић, са групом посланика, предложили су: да се сви манастирски годишњи приходи процене путем општинског суда, па да се пола прихода употреби за отплату дуга.<sup>619</sup>

Предлог закона о упису у фирме, којим би се дала сваком могућност, да одлучи да ли ће бити трговац или земљорадник, довео је до велике расправе. Алекса Петковић је напоменуо да је земљораднички сталеж осигуран са 5 плугова земље, док трговци немају никакву заштиту, мада је трговина заузимала место одмах после земљорадње. Овим предлогом сазнаће се ко је трговац, радник или занатлија. Сматрао је, да ће се овим предлогом заштитити трговци. Предложио је да се постави министар трговине, који би водио бригу о целокупној трговини.<sup>620</sup>

Димитрије Катић није сматрао да ће се предлогом постићи жељени циљ. Трговина ће се развијати само ако буде веће производње. Није био за то да се људи приморавају да буду трговци. Сељаци који би се уписивали у трговце могли би да продају својих пет плугова земље, што би њихови повериоци једва дочекали. То би од сељака направило надничаре и вечите дужнике. Зато је сматрао да се свима остави на вољу за објаву фирме, а не приморавати људе нечим што неће донети користи.

Сматрао је да се предлогом закона спречава не само унутрашња трговина, него и унутрашња производња свих заната. *Кад се каже: ослобађају се од пријаве фирме земљорадници, који купују и препродају наше земаљске производе у нашој земљи, онда по томе све занатлије, који нису заштићени од страног уплива, потпадају под објаву фирме. Ми смо, дужни да гледамо што више да заштитимо нашу радиност, наше занатлије у земљи; међутим намећемо им пову обавезу и навчлачимо их на трошкове на таксе, које нису у стању да сnose ни друге своје најнужније трошкове. С друге стране спречава се и сама трговина тиме, што се каже: ако хоћеш да тргујеш и да си трговац мораш да огласиш фирму. Ако човек чује да је на страниј пијаци боља цена томе производу, он не може по овоме да носи тај свој производ тамо, док се не упише у трговце и док не објави своју фирму... Онај који хоће, који себе оцени*

---

<sup>619</sup> Стенографске белешке...II део, стр. 1901.

<sup>620</sup> Протоколи... стр. 245.

*способним за трговца, да он објави фирму; а да се нико не присиљава да то учини.*<sup>621</sup>

Милан Миловановић није сматрао да сељаци пропадају само кад почну да се баве трговином, већ такви боље живе од оних који су се ограничили само на земљорадњу. Он је био за то, да стални трговци морају објавити фирму, али да власт то не наређује.

Димитрије Цветковић је сматрао да ће предлог уредити стање у трговини, али и да ће направити збрку, јер ће у трговце да се уврсте и шпекуланти по селима, који поседују мале капитале. Зато је предложио: да сваки сељак, који ради у свом селу с таквом трговином, не мора да објави своју фирму. Предложио је и да се сви преноси имовине на жену или кога другог, објави 2 до 3 месеца раније, јер би се тиме спречило да се оштете повериоци.<sup>622</sup>

Расправа о трговини настала је и поводом предлога о озакоњењу давања права организовања панађура појединим селима. Алекса Петковић је сматрао да се овим предлогом иде на то, да се сеоски панађури затворе, а не и варошки. По варошима се одржавају панађури врло често, па то никоме не штети. Вашари су потребни за развој трговине, јер се на њима продаје стока и сва производња, а зна се да народ највише новца добија од продаје стоке. На крају је предложио, да саме општине одлучују о укидању панађура, ако немају прихода. Био је за то да се предлог одбаци.

Милан Миловановић би био за укидање вашара по селима, ако би се организовали у средини среза. Пошто то није било могуће, сматрао је да се предлог одбаци, и не дозволити да вароши имају неке привилегије.<sup>623</sup>

Мијалко Раденковић је упутио интерпелацију председнику скупштине, јер није расправљано о његовим предлозима: о пооштрењу казни у кривичном закону над чиновницима који утаје новац с којим рукују по званичној дужности, и да се учини одговорним бирачки одбор при избору скупштинара, ако пропусте извршити прописане законе.

Алекса Петковић, Милосав Вукомановић и Милан Миловановић, са групом посланика, предложили су означавање

---

<sup>621</sup> Стенографске белешке...I део, стр. 500-501.

<sup>622</sup> Протоколи... стр. 248..

<sup>623</sup> Протоколи... стр. 465.

лица који су под надзор полиције да би се смањиле крађе: *Предлажемо да се узакони неки знак који ће га као рђавог од поштених одликовати и кога сваки чим га види познати може какав је...*

*Знак који би као рђавог одвајао, треба да му на капу буде пришивен, како би га сваки путујући кад се с њим сретне одмах видео шта издржава...Знак тај да буде као једна играјућа карта, и то црне фарбе, само на њој да буде с белом фарбом написано П., за знак да је под назором...*<sup>624</sup>

Због све чешћег вређања вере, и то нарочито од стране народа из новоослобођених крајева, група посланика, међу којима и Милан Миловановић, предложили су пооштравање закона о псовању, а да се властима препоручи да пазе на псовање, и да се оне власти које су се тим изразима служиле замене другима.<sup>625</sup>

Димитрије Цветковић није одобравао пооштравање закона против псовања светиња, јер је оно било довољно у закону, већ да се постојећи закон боље примењује. Сматрао је да веру не треба да штити груба сила већ савесно убеђење и васпитање. Замерао је што образованији људи више псују. Тражио је да се паљење миликерцских свећа у цркви забрани, као противно црквеним прописима и народном обичају.<sup>626</sup>

Димитрије Цветковић, са групом посланика, предложио је да одлуке општинског збора важе две године, јер се често дешавало да одлуке важе врло кратко, односно до новог сазива збора, који је могао да се сазове на основу потписа 50 грађана. Због тога су исте одлуке мењане после неколико недеља.<sup>627</sup>

На једној од седница скупштине Милан Миловановић и Милосав Вукомановић поставили су питање, по ком праву свештеник тражи крштено писмо од момака и девојака на венчању, и то од сваког без разлике, и зато узимају по 4 гроша. Предложено је да се то забрани, и да се не наплаћује за крштено писмо при испиту момака и девојака, осим за странце и за непознате и сумњиве. О томе је говорио и Милан Миловановић: ... *да свештеник који не зна године оних које хоће да венча, треба да им тражи изводе. Но наш*

---

<sup>624</sup> Протоколи... стр. 253.

<sup>625</sup> Стенографске бекешке...I део, стр. 720.

<sup>626</sup> Протоколи... стр. 378.

<sup>627</sup> Протоколи... стр. 257.

*свештеник тражи од свакога без разлике, па и оних, који се по трећи пут жене, само да таксу наплати. Био сам сведок да свештеник није желео да венча ни онда кад његов пароксијан доведе девојку из другог села, док му не плати све што хоће. Тек кад му плате по његовом захтеву дукаат, он их венча. Свештеници су тражили изводе и од војника који су служили у стајаћој војци, па и од оних који су се женили по други пут а имали су синове по 20 година.*<sup>628</sup>

Мишљење о градњи путева Милан Миловановић је изнео поводом интерпелације о изградњи пута од Београда до Ивањице. Тада је изјавио: *да ова господа што траже ове путеве немају право, јер од њих није видео ни једног да их гради. Ми морамо да гледамо да нашу земљу уредимо, јер ако она остане неуређена онда је пропало. Ако се у пролеће отерају волови на кулук да праве друм, онда земља остаје неуређена. Треба гледати да се праве путеви кад народ сеоски нема много посла.* Иначе је био мишљења да се путеви праве народним прирезом посредством лиферације.<sup>629</sup>

Група посланика предложила је законско изједначавање локалне управе и на новоослобођеним крајевима. Алекса Петковић је похвалио намеру предлагача да и у овим крајевима важи исти закон као и у старим границама Србије. Међутим, тај закон се примењивао само 3-4 године, а пре тога није постојао. И за то време није дао најбоље резултате. У новим крајевима можда би произвео и горе последице. За избор кметова је предложио, да кандидате предлаже општински збор, а да од њих полиција постави кмета.

Димитрије Катић се слагао са предлогом да се закон о општинској самоуправи примењује и у новим крајевима. По њему није била крива самоуправа што су општински рачуни занемарени, већ трогодишње ратовање.<sup>630</sup>

Димитрије Катић, са групом посланика, упутили су питања министру војном о положају војника у Врању и Куршумлији и другим пограничним местима: *1. Је ли било заразних болести и каквих? 2. Колико је било смртних случајева? 3. Је ли истина да су оскудевали у потребама војници, које су им следовале? 4. Имају ли право поједини комамданти бригада, дивизија и други*

---

<sup>628</sup> Протоколи... стр. 449.

<sup>629</sup> Протоколи... стр. 494.

<sup>630</sup> Протоколи... стр. 529.

*употребљавати поједине народне војнике на службу војну свакад  
кад хоће?*

Димитрије Катић је изјавио да није изненађен обољевању и наглом умирању војника, и налазио је узрок томе што санитарска дужност се не врши како треба. Кривица није била до Скупштине јер је увек увећавала војни буџет, већ до војне управе.<sup>631</sup>

Димитрије Димитријевић, са још неким посланицима, подржао је пројект закона о чувању народног здравља у народу и на стоци, као и пројект закона о установљењу народног санитарског фонда. Као разлоге, који су их руководили били су: 1. Што је светска статистика показала, да се у земљама са оваквим установама број оболелих и умрлих знатно смањило; 2. Што су на више дотадашњих скупштина подношени предлози да се што већа пажња обрати на санитарску струку; 3. Што је на народној скупштини 1874/75. године од самих посланика настао предлог, да се опште народним прирезом издржава по један лекар за сваки срез, како би се лекарска помоћ осигурала и сваком селу, а не само варошима; 4. Што је зараза на стоци у последњим годинама нашем народу знатну штету причинила; 5. Што се услед догађаја, који су сву државну пажњу на друге хитније предмете обратили, постигло, да су од народних прилога законом одређених на лечење болесника прикупљени толики милиони, да би се сада од самих прихода тога капитала и досадашњег пореза врло лако могло постићи, не само лечење болесника, него ону и далеко важнију, чување здравља у целом народу и чувању његове домаће стоке.

За остварење овог предлога Димитрије Димитријевић је поднео предлог о установљењу народног санитарског фонда уплаћивањем додатних још 50 пара. Тих 50 пара не би пало на терет целог народа, јер у земљи постоје 20-30 лекара, за које народ плаћа прирез. Има више вароши у земљи које плаћају своје лекаре по 600-700 талира. Тако је и у Параћину, у коме има преко 1000 пореских глава, и 700 порезника који плаћају потпуну главницу. Општина плаћа 650 талира свом лекару преко приреза, који мора да плаћа годишње за општи фонд. Дакле по један талир више за свог лекара, који треба да лечи становништво.<sup>632</sup>

---

<sup>631</sup> Протоколи... стр. 266.

<sup>632</sup> Стенографске бекешке...I део, стр. 563.

Димитрије Катић је био против овог предлога, јер је сматрао да ће донети више штете него користи. Ако се предлог буде усвојио оптерећиће се прирез народни и државни буџет.

Димитрије Цветковић такође није био за предлог, односно за давање помоћи из буџета, јер је сматрао да је довољна помоћ од приреза и камата овог фонда од 800.000 динара.

Приликом доношења закона о оснивању Војне академије, Милан Миловановић је говорио о пријему питомаца у Војну алкадемију. Регрути који служе у војсци две године треба да им се признају три године гимназије. Био је и за то, да се не може нико примити у Војну академију, који није био у стајаћој војсци као редов. Предложио је и померање границе за пријем у академију, јер је предложено примање младића од 17 до 21 годину, јер они улазе у стајаћу војску са 20 година, и кад одслуже војни рок од две године имаће 22 године, и по закону биће престарели за пријем у Војну академију.<sup>633</sup>

Милосав Вукомановић, са групом посланика, предложио је законске измене ради отклањања сукоба између управне власти и судске власти: члан 1. *Сукобе између судске и управне власти у питању о надлежности, о чему говори 110. члан устава, решава законодавна власт, и ако би она при решавању појединог сукоба нашла, да је једна од ове две власти, присвојивши противу устава право друге власти, ствар, о којој се сукоб појавио, ненадлежном већ и решила, огласиће то решење за неважеће*; члан 2. *Предмет сукоба између судске и управне власти предлагаће министар правде законодавној власти на решење, по захтевању оне власти, која сматра да јој је надлежност одузета или натурена, и по захтевању оштећеног приватног лица.*<sup>634</sup>

Димитрије Димитријевић и Димитрије Катић, са групом посланика, упутили су питање председнику Скупштине о писању дописника листа *Исток*, који је лажно извештавао са скупштинских седница. У свом допису председнику Скупштине, потписници су тражили да се оповргну сви лажни дописи, да се штампају сви скупштински протоколи и да се забрани долазак у скупштину овом дописнику. Захтевали су од председника да одговори на следећа питања: *1. Је ли он дозволио дописнику истоковом, да може као*

---

<sup>633</sup> Стенографске белешке... II део, стр. 1670.

<sup>634</sup> Стенографске белешке... I део, стр. 469.

дописник долазити у скупштину и говоре појединих посланика бележити. Ако је дозволио, је ли познато г. председнику да је дописник проневерио његово поверење, што је говор многих посланика у скупштини накарадио и лажно представио, своме уреднику, као што тврде новине Исток. Дописник истоков уредио је то по своме личном ћефу и расположењу, или по притиску чијем, али ма из кога узрока то учинио, не може се ни по пословнику ни по закону о штампи допустити да га накарађују и изопачавају говори појединих посланика; 2. Па, ако је то познато г. председнику, сматра ли он за своју дужност према закону о пословном реду да стане на пут сваком намерном извртању говора појединих скупштинара, и да забрани таквом дописнику улазак у скупштину, кад неистинито и у лажној боји представља говоре посланика; 3. Може ли г. председник у интересу части и достојанства овог законодавног тела допустити, да се поједини чланови скупштински вређају лажним дописима, што забрањује и члан 71 устава; 4. Ако г. председник не налази, онда ми тражимо задовољење, на овај начин, да све, што је дописник истоков лажно у свет пустио, да све те лажне дописе оповргне, и да штампана протоколе скупштинске о дебати адресе већине и мањине, и да му се даље забрани долазак у скупштину.<sup>635</sup>

Критику рада инжињера изнео је Милан Миловановић на седници када се говорило о предлогу закона о регулисању плата грађевинског чиновништва. Навео је да инжињери па и лекари уцењују становништво. Када су били позивани они су тражили посебне дневнице преко плате. Навео је пример да једна парница стоји код суда десет година нерешена, само зато што општина нема новца да плати инжињеру за план 50 и 100 дуката цесарски. Тако је исто било и са лекарима. Сматрао је да треба да им се нешто повећају плате, уместо да имају дневнице.<sup>636</sup>

Алекса Петковић није био за одбацивање овог предлога о платама инжињера, јер је предстојала изградња железнице, и држави су били потребни добри инжињери.

Милан Миловановић није био против повећања плата инжињера, али под условом да се све друге дневнице укину.

---

<sup>635</sup> Стенографске белешке... I део, стр. 494-495.

<sup>636</sup> Протоколи... стр. 653.

Димитрије Цветковић упутио је 15. децембра 1879. године питање Министру просвете и црквених дела о положају протојереја ђупријског Радована Стојчевића, јер је од постављења непрестано живео у Медвеђи а не у Ђуприји, где је био обавезан да живи. Према речима митрополита, прота је био родом из Медвеђе, и тамо је имао своје имање. Спор је окончан постављењем другог свештеника у Ђуприји, после премештаја Мијата Радосаљевића у Ниш за члана конзисторије, а прота је и даље остао у Медвеђи.<sup>637</sup>

Алекса Петковић је предложио да се забрани продаја билета за стоку по књижарама и трговинама. По њему то би спречило крађу стоке: *Лоповска компанија за новац набави формални печат неке даљне општине, уверење напише сама или ради веће сигурности при самој продаји, као што свуда по књижарама, па и код оних, који путују и књиге распродају може сточна уверења купити, такве купе, по форми попуне, ударе печат, неко непознато име за кмета потпишу, и са тако по фоми решеним уверењем са свим комотно крадену стоку продају.*<sup>638</sup>

У расправи о склапању трговачког уговора са Аустро-Угарском, Алекса Петковић се залагао за заштиту домаћих производа од конкуренције страних. Навео је пример да је из Турске увожено вино, док је Турска забранила увоз вина из Србије. Критиковао је доношење олакшица страним пиварама, и увођење пореза домаћим пиварама.

Сличан предлог поднео је Алекса Петковић са Милосавом Вукомановићем и Миланом Миловановићем. Предложили су да се подигне регал на вино које се увози из Аустрије, јер се у фабрици у Новом Саду вино прави од воде и продаје се јевтино, па наши винари не могу да продају своја вина: *... ми морамо трошити стран један производ, кога у нашој земљи не само највише, него и у најбољој каквоћи имамо. Ни у једној земљи нема толико и тако доброг вина као у нас.* Противио се прирезу на вино, јер је то била највећа зарада сељака, од које је могао да плаћа државне терете.<sup>639</sup>

Када се расправљало о обавези оних који лече друге, да морају да имају диплому доктора или магистра хирургије, Алекса Петковић је предложио скидање забране, тако да и они, који немају

---

<sup>637</sup> Протоколи... стр. 453.

<sup>638</sup> Стенографске белешке...I део, стр. 529.

<sup>639</sup> Стенографске белешке...I део, стр. 528.

ове дипломе могу лечити људе, мада је поштовао знање лекара. Навео је један пример, када су лекари предложили неком човеку да исеку обе ноге, он је одбио и нашао човека из народа који му је ноге излечио. Такође је наводио случајеве лечења од уједа змија. То нису знали школовани лекари, већ људи из народа.<sup>640</sup>

О обавезама лекара говорио је и Милан Миловановић. Он је био за то да их срески старешина може казнити за неуредно обављање послова. Када лекар одбије да лечи сиромашног човека он мора да иде окружном начелнику да га тужи. Предложио је да окружни начелник може да суди и свештеницима, јер су се увек у спору са народом извлачили наводним обраћањем митрополиту.

Алекса Петковић није био за доношење новог закона о штампи. Навео је, да слободе штампе није било када је стварана српска власт, и када су покренути ратови са Турском, па се успело у стицању независности и проширењу државе. Никакво добро није добила земља после доношења закона из 1875. године. Сматрао је да у земљи постоји довољна слобода штампе.

Допуна закона о пословном раду скупштине, који је предвиђао, да само један посланик има право да разложи предлог, ако га је потписало више посланика, довео је велике расправе. По Димитрију Димитријевићу то је спречавање слободе народних представника, који су веза народа са владом: *...ја мислим да би цела земља била противна оваквом незаконитом предлогу...јер би тиме одузели народном представништву најсветије право, да може у име бирача својих дати свој глас и своју праведну оцену...од страме владе види се јасно, да она иде на то, да се сваки говор народних представника угуши и спречи...*<sup>641</sup>

О платама посланика Димитрије Цветковић и Димитрије Димитријевић, са групом посланика, упутили су предлог да се члан закона о чиновницима грађанског реда измени, тако да чиновник ако се прими да буде члан Народне скупштине не добија плату за време док трају скупштинске седнице: *...Сви чланови народне скупштине по уставу имају права на дијурне путног и дневног трошка. Народни посланици примајући се послаништва знају, да осим речене дијурне никакву другу више накнаду из државне касе не добијају, што је напустио своје редовне и текуће приходе, па ипак се они са*

---

<sup>640</sup> Протоколи... стр. 672.

<sup>641</sup> Стенографске белешке...II део, стр. 1464.

*пожртвовањем своје личне зараде примају послаништва, само да би својим радом посланичким народу користили. На против код владиних посланика тог пожртвовања нема, јер они, поред посланичке дијурне, примају још и своје редовне плате звојих звања, и ако не врше дужности тих звања...*<sup>642</sup>

Милан Миловановић предложио је да општина буде дужна да плати сваку паљевину ако се кривац не ухвати.

Алекса Петковић и Милосав Вукомановић, због тешког финансијског стања државе, предложили су: 1. *Да се сва манастирска добра, осим парохија, подвргну надзору касехраниоца, која ће из околине надзорна полицајна власт постављати;* 2. *Касехраниоци полагаће сваке рачунске године рачуне надзорној полицијској власти;* 3. *Приходи добивени да се употребе на одуужење државног дуга.*

Исти посланици су предложили промену изборног закона за заседање велике скупштине, која је требала бити сазвана ради испуњења берлинског уговора. Предложили су да сваки округ бира по 3 посланика, и то једног из окружне вароши, а два из округа, без обзира на број пореских глава. Варош би бирала посланика непосредно, а у округу би се бирали преко повереника.<sup>643</sup>

Јована Косовљанина је поднео молбу да се измени закон о пиву због разреза. На основу ове молбе, неки посланици су предложили да се смањи трошарина на пиво. Алекса Петковић је сматрао да смањење није нужно. Пиво, по њему, троши само чиновнички и трговачки сталеж. Повећање трошарине довело би до повећања цене пива. Кад би се смањењем трошарине допустила већа потрошња пива, онда би штету имала наша индустрија пива, јер су многи пивари дошли са стране са скромним капиталом, па се касније обогатили.<sup>644</sup>

Група посланика, међу којима и Алекса Петковић, поднели су предлог за унапређење земљорадње и земљорадничког сталежа. Предложили су: 1. *Да се садашња земљоделско-шумарска школа преустроји и постави у такво стање, како ће моћи подмирити потребе по тој грани науке и бити прави расадник за пољску привреду и домаћу економију;* 2. *Да би се ово постигло, нужно је да*

---

<sup>642</sup> Стенографске белешке...II део, стр. 1438.

<sup>643</sup> Стенографске белешке...I део, стр. 396.

<sup>644</sup> Стенографске белешке...II део, стр. 1613.

се у свим срезовима оснују праве ратарске школе, у којима ће се предавати: о земљорадњи, шумарству и сточарству; 3. Изучавање у ратарској школи трајало би две године. У школу би се примали ђаци који су завршили 4. разред основне школе и који су доброг здравља; 4. За учитеље у ратарском среским школама постављали би се они, који су свршили земљоделско-шумарску школу са добрим успехом и владањем. При свакој среској школи постојало би имање од најмање 20 хектара, где би учитељи изводили практичну наставу, а школе би биле снабдеване са свим потребним приборима и алатима земљоделским. Учители би добијали плату као учители основних школа.<sup>645</sup>

На заседању скупштине од 24. јануара 1880. године прочитан је кнежев указ, којим се овлашћује министар финансија да поднесе скупштини на решење предлога о молби за концесију Минху и Шумпетеру, којом је тражена концесија за подизање фабрике, у којој би се израђивали вунени предмети, као: сукно, чоха, штофови и разна плетива. Молиоци су тражили да им се прода или под закуп уступи и државна воденица на реци Црници у Параћину. На основу овлашћења из указа одобрена је продаја за најнижу цену од 30.000 динара, под условом да се на истом месту воденице подигне фабрика за израду вунених предмета.<sup>646</sup>

\*

#### Молбе и жалбе

Жалба Цветка Милованвића и још 10 мештана Свилајнца због разреза патантарине.

Молба Павла Ивковића, пекара из Јагодине, да му се исплати реквирирана роба за време рата.

Жалба ковачко-кожарског еснафа из Јагодине против патенарине.

Жалба абацијског, бојацијског, папуцијског и тишлерског еснафа из Јагодине, због разреза патентарине.

Жалба Анте Илића, трговца из Свилајнца на разрез патентарине.

---

<sup>645</sup> Стенографске белешке...II део, стр. 1657-1658.

<sup>646</sup> Стенографске белешке...II део, стр. 2073.

Молба општине свилајначке да се Свилајнац огласи за окружно место.

\*

На скупштини је усвојен велики број закона, међу којима и: закон о кривично-судском поступку, закон о главној контроли, закон о поштама, закон о привременим трговачким конвенцијама, закон о судском поступку у грађанским парницама, закон о устројству општинских власти и општина, закон о установљењу народно-санитетског фонда, закон о уређењу присаједињених предела, закон о насељавању, закон о поступном увођењу метарских мера у целој земљи, закон о пословном реду у народној скупштини, закон о уређењу Министарства просвете и црквених послова, закон о заузимању непокретних добара за употребу грађења железнице, закон о устојству војне академије, закон о трошарини за пиво, закон о Великој школи.

Кнез је беседом затворио скупштину 3. фебруара 1880. године.

## ВАНРЕДНА СКУПШТИНА

11. мај – 25. мај 1880. године

На основу преузетих обавеза у Берлину 1878. године, као и самог Берлинског уговора, Србија се обавезала на изградњу железничке пруге и потписивање трговинског уговора са Аустроугарском. Железничком конвенцијом било је предвиђено да се градња српске железнице започне за шест месеци, и бити завршени за три године. Овај уговор требала је да ратификује српска скупштина.

Зато је ванредна скупштина сазвана само ради усвајања железничке конвенције са Аустроугарском. Скупштина је отворена читањем кнежевог указа. Касније је изабран скупштински одбор, који је требало да оцени конвенцију. Одбор је бројао 27 чланова, међу којима је био и Алекса Петковић.

На седници одржаној 20. маја, група од 27 посланика, међу којима и Димитрије Катић и Димитрије Димитријевић, поднели су предлог да се ова скупштина огласи за нестручну и ненадлежну за решавање овог питања. Тражили су расписивање избора за велику народну скупштину, да би се народ преко својих нових

представника изјаснио о овом важном питању. Ова група посланика као разлоге навели су: кратак рок од шест месеци; није добро да уступамо Аустроугарској земљиште код савског моста до станице; прво пре закључења железничке конвенције треба да се добије трговински уговор са Аустроугарском; непостојање везе са Солуном и Цариградом; држава неће бити самостална у одређивању тарифе; Аустроугарска је дала разне повластице појединим својим индустријским предузећима; пре изградње железнице било је потребно обезбедити везу са бугарском и турском железницом; железница ће упропастити српску привреду, јер ће донети јевтину инострану робу. Није усвојен овај предлог.

Истог дана прочитан је извештај одбора о железничкој конвенцији. Конвенцију је бранио председник владе и министар иностраних дела Јован Ристић. Он је говорио да је Железничка конвенција морала бити прихваћена, јер је то била међународна обавеза Србије. Неизграђивање или одлагање изградње железнице довело би до заобилажења Србије, изградњом пруге преко Босне или преко Оршаве и Видина. За Србију је од животне важности да што пре добије везу са југом и са Солуном. Сматрао је да без изградње железнице нема економског напретка и економског ослобођења од Аустроугарске.

Подршку за изградњу железнице у Србији пружили су становници Параћина:

*Народној скупштини у Крагујевцу*

*Браћо посланици! Чврсто стојте уз нашег омиљеног Господара Књаза Милана, који је сву своју бригу посветио унапређењу наше драге отаџбине, па следствено својски помажите његову владу, која је израз владаочевих жеља, нарочито ово питање железнице, као животно питање по нас, потпомогните свом снагом ради бржег остварења исте.*

*И ако се и у овом веку нађе какав екземплар коме не иде у рачун ова тако важна чињеница по свестрани развитак Србије, поразите га, а његови бирачи воде и водиће тачна рачуна о њему у своје време.*

22. маја 1880 г. у Параћину<sup>647</sup>

Милан Миловановић је прихватио железничку конвенцију, је: верује ученим људима, на које је народ трошио и којима је сад дошло време да се одуже.

Димитрије Катић је такође изнео своје мишљење о железничкој конвенцији: да је уговор овај последица оног уговора између Андрашија и г. Ристића. И најсилније државе при закључивању оваквих уговора су на опрези; јер ако се погрешно, не да се после поправити. Историја нам прича: да ми и Германска племена нисмо били никад у пријатељству. То је и данас. Па кад се то зна, онда како можемо с њима овакве уговоре правити кад они хоће на овај начин да нас упропасте. Зато нам овде предстоји опасност с народног гледишта. Аустрија иде да нас економно овим путем упропасти, а ко се тако упропасти, тај о политичкој слободи не може ни да сања. Ако хоћемо железницу да градимо, градимо је почев од југа. Ако натоваримо на наша плећа толике милионе, онда се зна шта ће бити са нама. Овим уговором ћемо само поткопати садашњост.<sup>648</sup>

Железничка конвенција изгласана је са 122 гласа, против је било 40 посланика и три посланика су била уздржана.

Од посланика Јагодинског и Ћупријског округа за железничку конвенцију гласали су: Мијалко Раденковић, Милан Миловановић, Милосав Вукомановић, Радосав Мркић, Алекса Петковић, Сима Вучковић Илић и Алекса Пешић. Против конвенције гласали су: Димитрије Катић, Димитрије Димитријевић и Стаменко Симић. Уздржан од гласања је био Миленко Јоксимовић, док је Димитрије Цветковић био одсутан.<sup>649</sup>

Скупштина је закључена 24. маја 1880. године кнежевом беседом.<sup>650</sup>

---

<sup>647</sup> Протоколи ванредне народне скупштине држане у Крагујевцу 1880 године, Београд 1880, стр. 82. Следе потписи више десетина становника Параћина.

<sup>648</sup> Протоколи... стр. 137, 138.

<sup>649</sup> Протоколи... стр. 152.

<sup>650</sup> Током заседања ове скупштине 19. априла 1880. године умро је Адам Богосављевић. Његови поштоваоци достојно су се одужили политичком раду Богосављевића. Парастос Адаму Богосављевићу у цркви у Свилајнцу организовали су априла 1880. године Димитрије Катић и Сима В. Илић.

## СКУПШТИНА У БЕОГРАДУ

За 1881, 1882 и 1883. годину

### РЕДОВНИ ЗАСИВ ЗА 1881. ГОДИНУ

Скупштина изабрана 29. октобра 1878. године требала је да траје за још један сазив. Међутим, после усвајања железничке конвенције, са Аустроугарском је требало склопити и трговински уговор. Аустроугарска је настојала да у Србији стекне монополски положај, па је настојала да склопи уговор који би јој давао најшире повластице без права узајамности, према ранијим уговорима са Турском, иако је Србија стекла независност.

Скупштина је распуштена 24. октобра а нови избори су одређени за 30. новембар 1880. године

За ове изборе, за Јагодину, на јавном састанку одржаном 23. новембра пред око 100 људи, акламацијом је кандидован за посланика Тодор Аранђеловић. На изборима он је добио 173 гласа а његов против кандидат 4 гласа. Бивши посланик није добио ни један глас.

Избори за срез белички одржани су у Драгоцвету 30. новембра. На изборима је кандидовано осам кандидата: Петар Радојковић, Вујица Миловановић, Веселин Михаиловић, свештеник, Анта Марковић из Рибара, Илија Јаковљевић из Бунара, Антоније

---

Основан је Адамов фонд, који је требао да послужи за писање књиге о Адаму Богосављевићу, подизање његовог споменика и школовању његове деце. У Пожаревцу 10. априла изабран је Главни одбор. У Главни одбор фонда изабрани су: Никола Пашић, инжењер у Пожаревцу, Сава Обрадовић из Градишта, Петрика Николајевић из Пожаревца, Милан Кујунџић, проф. Велике школе у Београду, Стојан Павловић из Пожаревца, Паја Вуковић из Крагујевца, Стева Милићевић из Пажаревца, Милан Богосављевић из Зајечара и Андра Богосављевић, тежак из Копривнице. Главни одбор фонда позвао је Адамове истомишљенике да образују месне одборе, за прикупљање добровољних прилога. У Параћину је позван да образује месни одбор Мита Димитријевић, члан скупштинске мањине, у Ћуприји, где се сматрало да је основан месни одбор, Димитрије Цветковић, члан скупштинске мањине, у Јагодини Таса Ђикић, у Свилајнцу Сима Илић и Димитрије Катић.

Радосаљевић из Међуреча, Тодосије Ђорђевић из Ракитова и Андра Матић из Ланишта. За посланика за срез Белички изабран је Вујица Миловановић, тежак из Рибара са 68 гласова. Бивши посланик добио је 3 гласа.<sup>651</sup>

Избори за срез левачки одржани су у Рековцу. Бирано је између 13 кандидата: Дуче Поповић, свештеник из Рековца 65 гласова, Василије Парађанин, трговац из Пољне 15 гласова, Дина Петровић, трговац из Рековца 2 гласа, Јован Матовић, тежак из Пчелица 29 гласова, Миладин Таврић, трговац из Пољне 10 гласова, Милосав Вукомановић, тежак из Доње Сабанте 5 гласова, Миленко Петровић, трговац из Каленићког Прњавора 2 гласа, Марисав Ђорић, трговац из Пољне 44 гласа, Петар Ракић, тежак из Сибнице 4 гласа, Сава Брадић, трговац из Медвеђе на ужем избору добио 67 гласова, Тодосије Стефановић, трговац из Рајинца на првом избору добио 91 глас, Тодор Стојановић, трговац из Медвеђе 2 гласа, Урош Вукићевић, трговац из Опарића 15 гласова. За срез Левачки изабрани су: Теодосије Стевановић из Раинаца са 91 гласом и Сава Брадић, трговац из Медвеђе са 67 гласова. Бивши посланици нису добили ни један глас.<sup>652</sup>

За срез Темнићки изабрани су: Милија Миловановић и Филип Милојевић. У новинском извештају се наводи, да је полиција у Темнићу поштовала слободу избора. За дотадашње посланике у Темнићу је агитовао Филип, учитељ у Бачини.<sup>653</sup> Милија Миловановић добио је 183 гласа, Филип Милојевић 81, Ђорђе Чепурац 61, Никола Јовановић 28, Миладин Поповић 23, Василије Миленковић 7, Јанићије Пешић 5, Алекса Петковић 1. За посланика је изабран Милија Миловановић. На поновљеним изборима за другог посланика изабран је Филип Милојевић са 112 гласа, док је Ђорђе Чепурац добио 76 гласова.<sup>654</sup>

У срезу деспотовачком на изборима од 30. новембра, гласове су добили: Лазар Марјановић 62, Вуле Поповић 58, Аћим Протић 9, Радисав Милосављевић 5, Стаменко Симић 2, Милан Миливојевић 1. Између Лазара Марјановића и Вулета Поповића,

---

<sup>651</sup> АС, НС, Ф V, р-1/1881.

<sup>652</sup> АС, НС, Ф V, р-1/1881.

<sup>653</sup> *Видело*, од 26. новембра 1880.

<sup>654</sup> АС, НС, Ф V, р-1/1881.

накнадним гласањем изабран је Вуле Поповић, бивши кмет из Војника са 73 гласа. Лазар је добио 62 гласа.<sup>655</sup>

У срезу параћинском на изборима од 30. новембра, гласове су добили: Димитрије Димитријевић, трговац из Параћина 167, Радисав Симић из Сикирице 155, Милош Трифуновић 6, Мијајло Лазих 3, Танасије Јовановић 4. За посланике су изабрани Димитрије Димитријевић и Радисав Симић.<sup>656</sup>

У срезу ресавском на изборима од 30. новембра гласове су добили: Димитрије Катић 99, Дина Цанковић 44, Димитрије Милијевић 15, Симон Илић 1. За посланика је изабран Димитрије Катић.<sup>657</sup>

У Ћупријском округу такође су изгубили дотадашњи посланици. За варош Ћуприју изабран је Димитрије Цветковић, једногласно. Сви грађани Ћуприје, уз музику и весеље, предали су му пуномоћје.<sup>658</sup>

Народна скупштина се састала 30. децембра 1880. године. Скупштину је беседом отворио кнез Милан 4. јануара 1881. године. У беседи кнез је нарочито истакао добре односе са иностранством. Говорио је о посети Аустро-Угарској, о добијању одликовања од немачког цара, успостављању дипломатских односа са Грчком и посети бугарског кнеза. Говорио је и о даљем развијању добрих односа са страним државама, и потреби отварања нових дипломатских представништва Србије.

Када је говорио о напретку Србије, посебно је говорио о потреби изградње железнице и трговинском уговору са Аустро-Угарском.

У унутрашњем преображају Србије најважније је било: унапређење просвете, нова организација војске, регулисање народног зајма, предлог закона о судијама, о штампи, и општинама, и о промени устава.<sup>659</sup>

---

<sup>655</sup> АС, НС, Ф V, р-1/1881.

<sup>656</sup> АС, НС, Ф V, р-1/1881.

<sup>657</sup> АС, НС, Ф V, р-1/1881.

<sup>658</sup> Видело, децембар 1880.

<sup>659</sup> . Стенографске белешке о седницама Народне скупштине која је одржана у Београду 1880 и 1881. године, I део, стр.17. Поводом адресе грађани Параћина упутили су поздрав: *Одушевљени садржајем адресе, у*

У скупштински одбор за састављање адресе изабрано је 15 посланика. Међу њима, за члана одбора изабран је и Димитрије Димитријевић.

Адреса је брзо састављена и прочитана је већ 7. јануара. У адреси је изражена благодарност кнезу, што се старао за очување старих пријатеља и проналажења нових, како би народни развој био сталан.

Такође је подржан преображај установа у земљи, који би довео до веће производње и уопште правичном развоју земље.<sup>660</sup>

О адреси је говорио и Димитрије Катић. По њему адреса није само учтив одговор владаоцу, већ оцена владине политике, што је дужно народно представништво да оцени и обележи правац рада Народне скупштине. Учтивост не може забранити да адреса буде израз потреба народа. Критиковао је рад владе, јер по њему њен извештај није одговарао програму ни по питању унутрашње ни спољашње политике.

Сувише често су закони мењани или допуњавани расписима, што је доводило до непоштовања закона. Долазило је до мешања полиције у изборе посланика.

Полицијске власти су мотриле у земљи на оне људе који су говорили против уговора са Бонтуом. Говорио је и о повећању броја чиновника, што је остављало земљу без новца.

---

*којој су оличене праве жеље народне, честитамо њен рад, надахнути жељом да нас на томе светом месту вазда слога и љубав за благо Књаза и драге нам отаџбине прати, грађани вароши Параћина кличу: Да живи витешки Књаз са својим светлим домом! Да живи влада народна! Да живи народно представништво! Да живи народ српски!*

<sup>660</sup> Стенографске белешке...стр. 24. Адресу скупштине поздравили су грађани Свилајнца: *Господо, правац, који сте у адреси обележили, и пут, којим сте до сад у вашем раду ишли и којим ћете надамо се и даље корачати, поздрављамо свесрдно као једини, који води срећи, благостању и напретку српског народа и његовог дичног владоца.*

*Уверени да ћете нас што скорије обрадовати слободама, које цео народ већ давно жељно очекује, као потпуном слободом збора и договора, општинском самоуправом и личном имовном безбедношћу, као првим и неопходним гаранцијама за даљи развитац и напредак и као првим предусловима за слободоумну промену устава-желимо вам искрено и од свег срца да стојећи чврсто уз престо славне династије Обреновића и истрајте до краја на том неутрвеном путу.*

Није остварено поштовање донетих закона. На предходној скупштини закони и уговори су доношени сасвим изненада без довољно размишљања. То је створило у земљи забуну. Уговори железнички и трговачки нису побољно проучени, и могу да створе приличне тешкоће у будућности. Полицијске власти проносиле су гласине против скупштинске мањине. Навео је пример начелника среза ресавског, да је ишао од села до села, читао адресу већине, и тражио је да се изјави неповерење мањини.

На многим скупштинама тражено је укидање окружних начелства, али су заведена још и нова. Коренитим реформама у земљи може се приступити само изменом устава.

Затим је Димитрије Катић говорио и о спољној политици владе: *И сама спољна политика владе као што се види из саме беседе, ослања се на једну страну много више но на другу страну, ослања се на ону страну, од које народ српски највише зазирте. Не кажем да хоће народ српски једној страни више да повлађује но другој, не кажем да народ српски хоће да ратује, но кажем да народ жели да се политика води у духу народном, али на беседе књажеве или боље рећи из владиног програма видимо да се политика српска клони Аустро-Угарској држави...*<sup>661</sup>

У току заседања скупштине 7. јануара објављен је програм Народне радикалне странке. Програм је потписало 76 посланика, међу којима и: Димитрије Катић, Димитрије Цветковић и Милија Миловановић.

После два дана од формирања Радикалне странке, формиран је и скупштински одбор Напредне странке са 121 послаником. Програм су потписали и: Вујица Миловановић, Вуле Поповић, Радисав Симић, Тодор Аранђеловић, Тодосије Стевановић и Димитрије Димитријевић.

Милија Миловановић је био за прихватање адресе: *Ја нисам казао да треба жигосати сваки уплив власти на бирање скупштинара. Ја нисам казао да је радила све ова или она влада, него сам казао, да је било притиска и агитације, и казао сам да треба такав поступак власти жигосати, па било ма која влада. Неко рече да су сад изабрани све чисти и најбољи карактери из целе*

---

<sup>661</sup> Стенографске белешке о седницама Народне скупштине сазване за 1881 годину, Београд 1882., стр. 132-133.

*земље за скупштинаре, но то велим да се још не зна и у току рада скупштинског то ће се видети.*

*Главна је дакле то, шта и опет кажем, да треба жигосати сваку владу, која хоће при изборима да чини притиске и агитацију, јер то забрањује закон земаљски, и зато сам да не треба више говорити о овом ставу, него да се прими онако како је предложен.*<sup>662</sup>

Милија Миловановић, са групом посланика 8. јануара 1881. године упутили су предлог скупштини о укидању путних трошкова среских чиновника: *Законом од 23. октобра 1871. године ујемчен је и одређен трошак попутних среских чиновника и њихових служитеља, као и осталих лица, која су у истом закону именована.*

*Па пошто се у потоње доба доказало, да се тим законом и чиновничким трошковима чини велика неправда народу, једно то; а друго што цео остали чиновнички и земљораднички свет ради своје послове о свом трошку, зато потписани предлажемо: да се горњи закон укине, а да та сва чиновничка лица врше свако посао о својој систематичној плати, као што сви остали о свом трошку свој посао врше.*<sup>663</sup>

Милија Миловановић, Димитрије Цветковић и Димитрије Катић, са групом посланика, упутили су 16. јануара 1881. године, предлог за уређење учитељских плата:

*У интересу саме наставе наших основних школа, а с погледом на сиротно стање наших наставника, част нам је поднети следећи предлог:*

*1. Да се учитељи, као и остали чиновници постављају кнежевим указом.*

*2. Да се укину класе, а на место њих уведу периоде, које ће трајати по пет година (Плате би се уредиле овако: привремени учитељ 750 динара, стални учитељ 1000 динара, по 50 динара за сваки период, тако да стални учитељ 7. периода прима 3000 динара).*

*3. Све ово важи и за учитељице.*

*4. Они, који би уживали овакву плату, могу се поделити у групе: а) који су свршили учитељску школу и положили испит*

---

<sup>662</sup> Стенографске белешке... стр. 29.

<sup>663</sup> Стенографске белешке... стр. 39.

зрелости, б) који су свршили богословију са врло добрим или одличним успехом, в) сви они, који су свршили целу гимназију и положили испит зрелости, г) сви они, који су положили испит учитељски по одређеним правилима од 26. новембра 1871. године, д) они, који нису стални, а нису испит учитељски положили, као и десет година службе навршили, да се позову и пред комисијом положи испит учитељски, који се буде тражио. Ово исто да важи и за учитељице.

5. У будуће тражимо по могућству да се учитељи постављају из ова три завода: учитељске школе, богословије и више женске школе, пошто испит зрелости положи.

6. Периоду тражимо зато, што по садањем уређењу учитељских плата давале појединим учитељима класе према расположењз г. ревизора, а не по заслуги, те су могли вредни учитељи, а заслужни, по 10-15 година остати не награђени.<sup>664</sup>

Истог дана Милија Миловановић је прочитао свој предлог о спречавању криминала:

Познато је народној скупштини да се од неког времена код нас умножила разбојништва, крађе и паљевине.

Зликовца, који оваква зла чини, већим делом није могуће пронаћи, но ако се који зликовац и ухвати, то су негде слаби докази тако, да се из недостатка доказа отпуштају, а негде опет, ако се који од окорелих вештих зликоваца савршено пронађе, он гледа те неки од његових сродника иследника кривице или претњом поплаши или потплати, те тако иследник кривицу заклања, и кад кривца суду спроведе, а суд овога пушта...јер не налази да има дела зашто би кривца осудио, те отуда излази она народна изрека, где каже: па ми брате хватамо лопове, а суд их пушта те нам после још већа зла чине.

Дакле да би се лоповлуку, крађи и паљевини, од чега наш народ много пати, на пут стало, то народној скупштини предлажемо следеће:

а) Да све паљевине у опште општина плаћа, и то свака пунолетна мушка глава, с тога што би онај, који би зликовца видео, доказао, јер је заинтересован; а друго што онај, који зло чини, не би паљевину чинио, кад зна да тим упаљени неће ништа уштетити.

---

<sup>664</sup> Стенографске белешке... стр. 121.

б) *Што се крађе тиче, то да се свакоме, који кривца прокаже, половина од украденог предмета као награда уступи; те тако би и сами јатаци крадљивца подказивали, а тиме би се крађи на пут стало.*

в) *Кад би се овакав закон донео, онда би и кметови слободније зликовце хватали, и не би се бојали крађе и паљевине као што се сад боје.*<sup>665</sup>

Дискусији о спречавању криминала прикључио се и Филип Милојевић: *Што се тиче крађа и паљевина, то се често дешава а тако често секу се воћњаци, убија се стока итд. Тако су једном приликом моме механџији извукли волове и коња па су све то побили, а човек никоме ништа није учинио.*

*Кад би се дакле знало, да ће сваки у општини где се то дело, онда учини плаћати, онда се сва та дела неби чинила. А овако, кад се некоме крађа учини, и други, који би видели крадљивца, не сме да га прокаже, јер вели ја морам да идем у поље да радим, кућу остављам саму, па ако би га проказао, и мени ће се код куће крађа учинити.*

*Па кад се пак крађа учини и кмет нареди да се трага, просто поштени људи не смеју да иду да куће претресају, јер се боје да и њима неће да убију коња или вола, или да им попаде сено или покосе жито и конопље... Зато сам мишљења да се овај предлог за ове општине, где се та зла чине, прими.*<sup>666</sup>

Поводом предлога о укидању среских трошкова и о злоупотребама полицијских чиновника, Димитрије Катић је подржао предлог: *Само онај народ може да напредује, у коме је опстанак свакога појединца осигуран. Где тога нема, тамо нема напретка. На жалост код нас види се да опстанак свакога није осигуран, зато смо дотерали до тога, да још нисмо ни стали као народ на ноге, а већ се колебамо под теретом и незнамо како да се понашамо.*

*Онима, којима је срећа у део определила да управљају земљом, био је први задатак да осигурају опстанак себи без призрења на масу и народ, од кога се ово осигурање тражи. То је учинило да се ручни рад презрео, и да је сваки потрчао тамо, где му*

---

<sup>665</sup> Стенографске белешке... стр. 129.

<sup>666</sup> Стенографске белешке... стр. 394.

*је опстанак осигуран. То је учинило, да господовање постане мода, и ми се налазимо у земљи господовања. Ја то отворено кажем. Ако хоћемо тога да се избавимо, морамо гледати да тражимо лека. Давати једном одвише на штету другог, ја не бих пристао.*

*То нас је руководило да поведемо то питање о среским трошковима, још од првих скупштина, а то нас руководи и данас. Па и кад не би било злоупотребе, ја бих опет био против тог закона. Нигде не може постојати разлог, да један чиновник са 200 талира не може савесно да врши своју дужност. То не могу да признам. Могоао бих да чујем само да каже странац, али да чујем да се из народног преставништва тако каже, ја не могу просто да верујем.*

*Један велики део нашег народа нема свог имања до 100 или 300 талира. Он је не пита може ли да врши лично грађанске дужности или војничке, него се каже: мора да кулучи, мора да плаћа данак и т.д. и он драговољно пристаје да то сноси. Дакле кад могу они, који немају ништа више него 10 прстију, онда не знам како не може један чиновник са 200 талира савесно да врши дужност.*<sup>667</sup>

*Милија Миловановић слично је о предлогу говорио као и Димитрије Катић: Предлог није поднет само у том смислу, што се чине злоупотребе од стране чиновника среских, него је тај предлог поднет, да се скине терет са народа, који чини порез у земљи, и то такав, раван ономе, који народ даје на одужење државног дуга. Ми дајемо 4 динара за одужење државног дуга, а кажем да дајемо 4 динара за среске трошкове. Они с главе на главу падају по један динар, а још по један динар узимају чиновници по приватној служби. То је нов порез и предлогом се ишло на то, да тај порез уништимо. Било је злоупотреба, ту нема краја ни рачуна. Но главно је, да ли треба тај закон да остане. Предлог је ишао на то, да се ти трошкови укину и да они, који раде какав посао, раде о свом трошку... Дакле ја сам за то, да овај закон треба сасвим уништити...*<sup>668</sup>

*Поводом предлога о наплати калдрмије говорио је Димитрије Цветковић: На основу предлога види се, да се жели наплаћивање на извоз наших продукта. Свака варошка*

---

<sup>667</sup> Стенографске белешке... стр. 196.

<sup>668</sup> Стенографске белешке... стр. 198.

*општина труди се и тражи да увећа поједине дохотке, јер у колико добије јачу конкуренцију у својој средини, у толико више користи само своје грађанство. Свака општина и варош, градећи калдрму у својој средини, она се и користи, тиме а ни уколико не користи осталом народу. Према томе слушао сам, да у страниј земљи постоје те калдрмије и друмарина, али не на њихов производ и њихов продукт, већ само на страни производ, који се у њиховој земљи увози; а пошто се у неколико иде на то, да се овим предлогом наплаћује калдрмија на наше производе и од нашег народа, зато сам одсудно противан свему. Још бих додао и то, да и друге вароши не могу наплаћивати ту калдрмију.*<sup>669</sup>

Димитрије Катић, као члан финансијског одбора изнео је свој став, и сматрао је да мишљење одбора сасвим основано: *Одбор није решио да се донесе нов закон, него је само упутио влади на оцену. Одбор није могао рећи или је зло или је добро наплаћивати, пошто закон о томе постоји. Они, који мисле да је закон штетан, нека поднесу предлог ми ћемо закон поништити. Они пак, који мисле да је користан закон, нека траже за сва места. Другачије нисмо могли дати мишљење*<sup>670</sup>

Димитрије Катић и Милија Миловановић упутили су 21. јануара 1881. године предлог за изградњу мостова на Морави код Јасике и Ђуниса: *...У напредним земљама нема ни села, а камоли вароши, да нису друмовима спојени са главним трговачким пијацама...Највеће сметње у саобраћају чине рђаве ћуприје на појединим главним рекама...Крушевац лежи између две српске Мораве, на којима не постоји никакав сталан мост, и у зимском времену престаје сваки саобраћај, а исто тако и у пролеће и у јесен кад су воде велике и бујне...*

*Да не би каса државна била оптерећена сувишним издацима, предложено народној скупштини, да овласти министра грађевина да може уступити грађење мостова по плану инжињерском, и који ће наплаћивати сада прописну таксу, а међутим понуди да ће се примити за најкраће време. После тог рока да остану мостови државна својина.*

---

<sup>669</sup> Стенографске белешке... стр. 234.

<sup>670</sup> Стенографске белешке... стр. 234. По мишљењу неких посланика, предлогом о наплати калдрмине фаворизоване су општине поред Саве и Дунава: београдска, шабачка и смедеревска.

*Ако пак скупштина нађе да је овај начин непрактичан, то је молимо да реши, да се стални мостови саграде о државном трошку.*<sup>671</sup>

Као чланови финансијског одбора Димитрије Катић и Милија Миловановић, учествовали су у доношењу измена и укидању неких чланова Закона о основним школама. Измене су се односиле на периодичне повишице, постављању учитеља, броју учитеља у периодичним постављањима, о кандидатима за учитеље и учитељице и о изасланицима за преглед основних школа.<sup>672</sup>

Ради уређења исплате реквизиције у интересу народа, Милија Миловановић са групом посланика, предложио је да се правично утврђују реквизиције: *...С тога предлагемо, да се у свакој окружној вароши одреди мешовита комисија из једног полицијског или војног, судског и једног општинског званичника, који ће потанко испитати неправилности при реквирирању, и позвати сваког, коме је шта реквирирано, а нема за то признанице, да се тој комисији обрати, где ће по извештају и доказима добити. Решење тих комисија биће обавезно за г. министра, да свим тим људима изда редовне обвезнице државне.*<sup>673</sup>

Независно од овог предлога, Димитрије Цветковић је такође предложио да се одреди мешовита комисија за пријављивање оних, којима је било шта реквирирано за време рата.

Димитрије Цветковић и Сава Брадић, са групом посланика, предложили су да се учитељима, практикантима и осталим државним служитељима изда из државне касе она сума, која им је за време рата одузимана.

Димитрије Димитријевић, са групом посланика, предложио је да сваки посланик има право на дневницу, јер сваки посланик, који живи у месту или ван места одржавања скупштине, одваја се од својих послова.

Димитрије Цветковић, са групом посланика, предложио је укидање свих сеоских дућана: *јер ако остану поплавиће сву земљу странци, унеће капитале: Ми ћемо постати њихови сензали. Сеоски дућани не подмирују најнужније домаће потребе, већ су постали*

---

<sup>671</sup> Стенографске белешке... стр. 248.

<sup>672</sup> Стенографске белешке... стр. 281.

<sup>673</sup> Стенографске белешке... стр. 289.

*места луксуза, деморализације и пропасти. Као потврду тога наведено је: 1. Отворено је велико поље страним фабрикама; 2. По дућанима се продају и фабрикати, који се израђују у земљи, али су страни много јефтини; 3. Сеоски дућани највише доприносе да домаћи занати пропадају; 4. У дућанима се продаје роба која има више посредника, и тиме је скупља; 5. Сеоским дућанима деморалише се свет, У дућану има свакаквих дрангулија...; 6. Сеоски дућани постају мало по мало прибежиште разврата. Ту се лако протури, ако се што украде. Ту се налази слатих ракија и ликера, па се пијанчи целу ноћ, Ту се почиће у невреме виђа по нека снаша, девојка итд; 7. Берлинским уговором дозвољено је странцима да тргују по земљи, а неким и да се насељавају.*<sup>674</sup>

Радисав Симић је такође, са групом посланика, поднео предлог да се укину сеоски дућани: *Познато је народној скупштини да окружне вароши и варошице много више сnose, но људи по селима, а грађани већином живе од својих радњи; познато је и то, да се у последње доба умножили дућани по селима, и да исти служе и народу земљоделском и варошима на штету...Да се сеоски дућани са свим укину, те да би се поплави страних крпа стало што пре на пут.*<sup>675</sup>

Укидање конзисторије покретано је и на овој скупштини. Главни посао конзисторије било је суђење у брачним парницама, што је било више грађанске природе, и захтевало је правно знање. То знање било је код грађанских судова. Милија Миловановић је подржао предлог о укидању конзисторије, као и већина посланика. Сматрао је да се брачне парнице дају судовима, јер су конзисторије толико одуговлачиле са разводима, да су и муж и жена пропадали и материјално и морално.<sup>676</sup>

Предлог закона о судијама, по мишљењу Милије Миловановића био је један од најважнијих закона: *са чистом савешћу могу рећи, да је у нашој земљи једина установа, која је код нас неокаљена остала-то су судови. ...А са овим законом, који је поднет скупштини, т.ј. са законом о независности судској, мислим ишло се пре свега на то, да се колико је могуће отклони да у судовима не буде партизанства; да не буде никаквих личних*

---

<sup>674</sup> Стенографске белешке... стр. 290.

<sup>675</sup> Стенографске белешке... стр. 775.

<sup>676</sup> Стенографске белешке... стр. 388. Предлог за укидање конзисторије је прихваћен

*уплива...Нећу да говорим о појединостима тог закона, али хоћу да кажем шта значи живети човеку у једној земљи, где нема законом ујемчене правде. То значи живети у земљи као звер... у земљи где се стрепи да сваког човека какав неправедни судија као разбојник под фирмом закона нападне и упропасти, па да опет остане не кажњен за своја зла дела...Дакле са овим законом ишло се на то, да се правда заштити.*<sup>677</sup>

Димитрије Цветковић се слагао са повећањем плата судија, ради њихове веће независности, али је сматрао да се са повећањем сачека, јер је земља била у тешком финансијском стању због ратова, и због припрема за изградњу пруге.

Димитрије Катић такође није био за повећање плате судијама, мада су они судили поштено. Стање земљорадника је било тешко. У једном часу све може да му буде уништено. Навео је пример из свог округа, да се једна удовица убила када је после града отишла у њиву, на којој су усеви били потпуно уништени.<sup>678</sup>

Димитрије Катић је предложио укидање члана, који се односио на суму од 100.000 динара, одређену за пензионисање судија. Сматрао је да се о овој суми може решавати кад се буде утврђивао буџет, јер само се тада може знати да ли се може издвојити толики новац.

О избору судија говорио је и Димитрије Катић. Није се слагао са увођењем закона, који постоји у Француској и Белгији, јер се ти закони намећу народу, који о томе ништа не зна. Закони у Србији морају да се ослањају на особине народа. Противио се да судије бира и поставља министар правде, већ да првостепене судије бирају апелациони и касациони суд.<sup>679</sup>

Милија Миловановић је сматрао да није довољно одређена одговорност касационог суда. Иначе, слагао се са Димитријем Катићем, да сваки човек има право да тужи кога хоће суду, а да зато не тражи одобрење од било кога. А туженом судији да се остави рок од 30 дана да прикупи доказе.

Димитрије Цветковић, са групом посланика, предложио је укидање старих аустро-угарских дуката, због штете коју српска

---

<sup>677</sup> Стенографске белешке... стр. 472.

<sup>678</sup> Стенографске белешке... стр. 676.

<sup>679</sup> Стенографске белешке... стр. 563..

трговина има, и увођење *наполеондора*, који се слажу са српским динарским системом, и који у исто време најсавршенији и најпознатији новчани систем, за разлику од дуката, који се још користи само на истоку.<sup>680</sup>

Питање министру финансија поставили су: Димитрије Цветковић, Милија Миловановић и Димитрије Катић о предузимању мера за наплату 500.000 динара од неплаћеног државног зајма, приреза и пореза од стране општине београдске.

Димитрије Димитријевић и Радисав Симић упутили су 6. јануара 1881. године предлог министру просвете да се у Параћину установи потпуна нижа гимназија са 4 разреда: *Пре две године установљена је у вароши Параћину гимназија реалка са два разреда. Више од годину дана издржавала је сама општина Параћинска ову школу и утрошила је у њу преко 460 дуката; затим је узела држава у своје руке.*

*У тој реалци има сада 65 ученика, и то у првом разреду 20, а у другом 45 ученика, међу којима има и 11 девојчица. Лањске је године свршило 20 ученика, од којих су неки продужили школу у другим удаљеним местима где постоје ниже гимназије, а већи их се број вратио својим кућама због сиротног стања.*

*Нужност ове просветне установе у вароши Параћину изазвала је потребу околних крајева као највећег дела окр. ћупријског, а нарочито вароши Ћуприје и Параћина, који сам броји на 7.500 становника; даље северо-западног краја окр. црноречког, западног краја окр. алексиначког и југоисточног краја окр. јагодинског, међу којима је варош Параћин по својој природној положају централно место, као и по важности своје пијаце за производе свију ових поменутих околних места, са којима варош Параћин непрестано у непосредном саобраћају стоји...*<sup>681</sup>

\*

#### Молбе народној скупштини

Еснаф абацијски из Јагодине моли скупштину да стане на пут парчетарима, који њихов абацијски занат раде без права.

---

<sup>680</sup> Стенографске белешке... стр. 521.

<sup>681</sup> Стенографске белешке... стр. 706.

Лазар Радић-Станојевић и још 7 грађана Ћуприје, молили су скупштину, да нареди влади да им плати посечену гору њихових браника, која је употребљена за државну потребу за време рата 1876. године.

Одбор за молбе и жалбе је одбио ову молбу грађана Ћуприје, јер нису поднели мишљење надлежног министра, да би се потврдили наводи из молбе. Димитрије Цветковић је потврдио наводе из молбе, и сматрао је, да би било право да се тим људима, који су били по граници кад су њихови забрани сечени, издају државне признанице, као да је то узето реквизицијом, па кад буду реквизиције исплаћене свима онда да се и њима плати.

Практиканти суда окружја јагодинског моле да им се задржана плата у првом рату врати.

Грађани вароши Свилајнца моле да се укину сеоски дућани.

Манојло Петровић, економ из Ћуприје, моли да се решење г. министра унутрашњих дела поништи, којим је одобрио да плати 50 динара новчане казне по пресуди начелства округа ћупријског.

Сељани села Извора у окр. ћупријском моле да могу своје село преселити на старом месту испод Св. Петке код воде *Врела и Грзе*.

Милан Раденковић, фабрикант из Јагодине, моли народну скупштину да му се дају хиљаду дуката из државне касе за три године без интереса на јемство његове имовине, ради подизања кожарске фабрике.

Коста Станојевић из Јагодине моли да му се дозволи упражњавати механску радњу у згради, која је раније била мегаза, а сада је преправљена за кафану.

\*

У току заседања ове скупштине донети су следећи закони: закон о суђењу и закони који ће се употребљавати у присједињеним пределима; закон о судском поступку и судским и грађанским парницама; закон о штампи, којим се укидају сви постојећи закони и одредбе; закон о давању новца под интерес из Управе фондова; закон о народној библиотеци и музеју; закон о гимназијама; закон о надзирању школа; општа конвенција о постројењу прве српске железнице, између српске владе и Генералне уније; закон о уређењу санитетске струке и чувању народног здравља; закон о заштити од

сточних зараза; закон о заштити од говеђе куге; закон о механама; закон о прирезу за главни школски фонд; закон о установљењу Учитељске школе у Нишу; закон о учитељским платама; закон о сувоземним јавним путевима; закон о устројству званичне статистике и други закони.

Скупштина је закључена 22. маја 1881. године.

## ДРУГИ РЕДОВНИ САЗИВ

### ИЗБОРИ ИЗ ДЕЦЕМБРА 1881. ГОДИНЕ

Други редовни сазив требало је да почне 30. децембра 1881. године, али је почетак одложен за 7. јануар 1882. године.

Према извештају помоћника окружног начелства, избор Димитрија Цветковића за посланика вароши Ћуприје, који је извршен 13. септембра 1881. године за 1881 и 1882. годину, није учињен по закону. На изборима је гласао Векослав Огледих<sup>682</sup>, контрактуални инжињер, турски држављанин, и осуђеници: Стеван Жикић, Миленко Адрејић и Милош Радојковић, који су осуђени за крађу, а грађанска права им још нису повраћена. Осим овога, гласање је, према извештају, прекинуто у 15 часова и 45 минута,

---

<sup>682</sup> За Векослава Огледиха је наведена једна пријава из 1878. године. Он је 27. маја и 8. јула 1878. године, у механи у Доњој Мутници говорио *да је српски народ непослушан, распуштен и да као такав опстати неможе, и да је влада, која је показала слабости у управи државом, није кадра то у ред довести, и да би то требала да учини нека друга европска држава, и то пре свега Аустрија*. Даље је говорио *„да је влада крива неуспеху у рату што се није умешала у рат пре пада Плевне, када јој је много обећавано, већ после пада Плевне, те с тога Русија није нашу ствар ни подржала, и тако да смо изложени општој опасности пошто нас Аустрија са свих страна посела тако да може њена војска и нас једног дана приграбити, што ће и учинити ако би се још једном поновио Тополски догађај, који је хтео на владу да попне Петра Карађорђевића, и изјављивао своје сажалење што се тај, иначе добро смишљени план, није извршио као што треба те би се ова влада сурвала*. За поданство је изјавио да није важно да се добије српско поданство, јер Србија још није независна држава, а он и тако има турско поданство. Ове изјаве Векослава Огледиха потврдили су Вукашин Глишић, учитељ у Д. Мутници и Мијаило Младеновић, надзорник барутног магацина код Св. Петке.

мада је дан трајао до 16 часова и 6 минута. Као разлог за поништење избора Димитрија Цветковића наводи се и селективна дозвола за гласање појединим лицима, која нису била уписана у бирачке спискове.<sup>683</sup>

Кнез је отворио скупштину престоном беседом 10. јануара. Говорио је о међународним односима Србије и трговинским уговорима. Говорио је и о политичким слободама у земљи, о преображају унутрашње управе, развоју саобраћаја, унапређењу наставе, одбране земље, односима цркве и државе, правичнијем пореском закону, унапређењу земљорадње, трговине и заната, банака.

Поводом престоне беседе више десетина житеља Свилајнца упутило је честитке кнезу Милану: *Грађанство вароши Свилајнца и овом приликом уверава Те, општељубљени Господару наш, о својој верности и оданости, о којој немој ни једног тренутка посумњати. Оне се вежу са жарком љубављу наших благодарних срдаца и безмерним признатељством које Тебе и дому Твоме за сјајна дела Ваша Србија вечно дугује.*<sup>684</sup>

Сличну поруку послали су и житељи параћинског среза: *Омиљени Господару! Одговор Твој, Господару, при примању адресе од већине скупштинске, нашао је у нас дубоког одзива, мисли и жеље Твоје Господару, јесу мисли и жеље целог српског народа који непоколебљиво стоји уз Тебе и Твој светли дом, они, који из себичних интереса и партичних страсти дирну у права Твоја и Твога народа, дирнули су и у зеницу народну.*

Сличну поруку кнезу Милану послали су и грађани Параћина и среза деспотовачког.

Два нацрта адресе прочитана су 15. јануара. Адреса посланичке већине потпуно је била у сагласности са престоном беседом. У адреси посланичке мањине изражена је жеља за учврђивање односа са Русијом, и да има пречих послова од отварања дипломатских представништва у страним земљама, јер је њихов успех незнатан. Злагали су се за јачање економске независности, допуну финансијских и економских закона, измене уговора о изградњи железнице, простије уређење државе, самоуправа у свим областима државе и промену устава.

---

<sup>683</sup> АС, НС, Ф V, р-1/1881.

<sup>684</sup> *Српске новине*, бр. 24, 2. фебруар 1882. године.

Димитрије Катић је у име скупштинске мањине изнео став, да пошто већина није хтела да у одбор за састав адресе узме ни једног посланика мањине, посланици мањине не могу бити у депутацији која је кнезу представила скупштинску адресу, нити су желели да је потпишу: *Господо, вама је познато да чланови скупштинске мањине, који нису баш малобројни, нису били заступљени ни једним чланом својим у одбору за грађење адресе Његовом Величанству. Скупштинска мањина, са оваквог поступка већине скупштинске, морала је у таквом случају да прави адресу према својим назорима, и она је такву адресу овде изнела и бранила је, али узалуд код овакве већине. С тога скупштинска мањина, према таквом стању ствари не може никако учествовати у овој почасту којом се ви, г. председниче, сада почаствовати изволесте, кандидујући приличан број њених чланова у депутацију, која ће адресу, коју је већина направила и усвојила, Његовом Величанству предати. Из тога узрока скупштинска мањина не може ни потписати адресу већине.*<sup>685</sup> Опозиција није учествовала ни у избору одбора: законодавног, финансијског и одбора за молбе и жалбе.<sup>686</sup>

Димитрије Катић је подржао адресу мањине. Он је критиковао рад владе за протеклу годину. Кривио је владу за непрактичне финансијске законе, за њен партизански поступак у аванзовању, премештају и пензионисању чиновника, нарочито министра унутрашњих дела што је се послужио президијалима кореспондирати са почињеним властима у земљи као и прошла влада. И што влада не води спољну политику наспрам нам сродног словенског народа како би требало. Катић је напоменуо да је неким расписом обраћена пажња властима у земљи да се не протурају вести које су услед уговора железничког распростирале, како би се пољуљало поверење у изградњу железнице. Преносили су се гласови како ће дугови бити толики да ће на сваку пореску главу доћи 20 дуката, а неки чак по 100 дуката.<sup>687</sup>

Димитрије Катић је говорио и о притисцима начелника среза ресавског када је тражио потписе за неповерење адресе скупштинске мањине: *...У Свилајницу је сазвао општински збор и ту*

---

<sup>685</sup> Живан Живановић, Политичка историја Србије у другој половини деветнаестог века, књига друга, стр. 194.

<sup>686</sup> *Српске новине*, бр. 26, 5. фебруар 1882. године.

<sup>687</sup> *Српске новине*, бр. 25. 4. фебруар 1882. године.

*је прочитао само адресу већине и књажев одговор депутацији. Чим је то свршио, одмах је почео тражити потписе за неповерење мањини скупштинској...Капетан, кад је кренуо у експедицију крио је траг. Он је погодио кочијаша и казао да иде у Ћуприју и у канцеларији је тако казао, а обишао је цео срез.*<sup>688</sup>

Димитрије Цветковић за варош Ћуприју и Милија Миловановић за срез темњики примљени су за посланике 18. јануара 1882. године.

Димитрије Катић и Димитрије Димитријевић учествовали су у избору за чланова председништва, али нису изабрани.

На седници од 25. јануара поднета су два предлога за промену устава. Један од предлога поднео је Димитрије Катић са још 44 посланика. На седници од 21. фебруара и Милија Миловановић је поставио питање о промени устава.

Милија Миловановић био је против закључења конвенције о пловидби Дунавом са Аустро-Угарском, и финансирањем неких посланстава Србије у страним земљама, посебно зато што је са тим трошковима прекорачен буџет.

Против трошења новца од стране министра иностраних послова био је и Димитрије Цветковић. Њему је буџетом било одобрено 20.000 динара, док је он потрошио око 45.000 динара, и тај трошак није оправдао рачунима.

У току дискусије о закону о пољопривредним школама предложено да се дода: *они који сврше школу са одличним успехом, а сиротног су стања, да им се одреди од општинске, државне или манастирске земље толико колико ће им бити потребно за оделовање и развиће примерног земљоделства.* Против овог предлога био је Милија Миловановић, јер је сматрао да би онда сви сиротни решили да иду у пољопривредне школе, да би добили земљу.

Димитрије Катић се сложио са предлогом да се професорима додели слободан стан, огрев и градина од 10 ари плаца, али да баште не раде ученици и државни служитељи. Предложио је да се у школу примају ђаци са пуних 13 година.

---

<sup>688</sup> Стенографске белешке...стр. 943.

Сматрао је да казне, које су прописане за ову школу врло тешке и строге. Није се слагао са казном затвора за ђаке од 1 до 12 дана, већ највише до 5 дана. Противио се предавању ратних вештина у школи која је намењена за образовање земљорадника.

О прописаним казнама за ђаке говорио је и Милија Миловановић: *...Свака казна, која би се на децу применила, не упливише добро на развитац дечијег морала и свагда треба избегавати од казне, а доказати детету да је криво, и да ће му његово владање и понашање и после кад из школе изађе, више на штету но на корист служити, па да ђак погрешку призна и то му је више но 10-12 дана затвора, или да се над њим чини каква репресалија...* Залагао се, да учитељи поред теоријског знања, морају да одмах полажу испите из практичних радова. Навео је за пример школу у Пожаревцу. Због лошег практичног знања предавача, у школи су се дешавале побуне. Једно време у школи је било само 5 ученика, а 12 учитеља.<sup>689</sup>

Димитрије Катић се сложио са предлогом да наставници полажу како теоријски тако и практични испит, *јер човек који нешто не зна не може то ни пренети на друге.* По њему, треба ђаке слати у оне земље које одговарају нашим добрима.<sup>690</sup>

На једној од седница Народне скупштине упућена су питања министру унутрашњих дела, која су се односила на разне незаконитости од стране власти у ћупријском округу. Димитрије Катић је навео да је са осталим посланицима из ћупријског округа поднео интерпелацију, јер су се у округу дешавали немили догађаји. Полиција је по целом округу гонила и хапсила најпоштеније људе.

Димитрије Цветковић упутио је 5. фебруара 1882. године питање министру унутрашњих дела о понашању среског начелника у Деспотовцу: *Пре неки дан предадо вам лично једну депешу упућену мени од Гаје Милорадовића из Деспотовца односно агитације среског начелника тамошњег, што јури по срезу и силом изнуђава неповерење скупштинској мањини.*

*Па у исто време замолих вас усмено да, према обећању пред народним представништвом при претресу поднесеног вам питања од стране више подписаних посланика односно у опште агитације*

---

<sup>689</sup> Стенографске белешке о седницама Народне скупштине сазване за 1881. годину, Београд 1882., стр. 468.

<sup>690</sup> Српске новине, бр. 52, 6. март 1882. година.

полицијских власти, и начелник срески за незаконити поступак казни.

Но на жалост видох г. министре да сте сигурно противно овоме наредили, па у место да начелство ћуприско узме на одговор начелника среског на његов незаконити поступак, оно узима подписника депеше Гају Милорадовића и под прекјучерањим даном осуди га и стави одма у затвор на 25 дана, и ако је овај доказивао навод своје депеше; па још тако строго да му није дало слободе ни жалити се противу овако незаконите осуде, као да је овај какво злочино дело учинио.

С тога част ми је замолити министра да ми одговори: 1. Јесте ли ви г. министре оваково наређење према датој вам депеши од стране моје начелству ћуприском учинили, или се оно само латило оваквог незаконитог поступка? 2. Да ли се овакови рад начелства ћуприског саображава уставу и законима земаљским, и је ли овако заштићена и имовина грађана српских у уставној земљи? 3. Мислите ли још и данас дозвољавати полицијским властима овако незасконити поступак у земљи да чине или не? 4. Најзад јесте ли вољни, и хоћете ли овом безакоњу начелства ћупријског на пут стати и невиног Милорадовића одмах из затвора ослободити или не?<sup>691</sup>

Поново је о томе говорио и Димитрије Цветковић: Од како се Србија ослободила од турског зулума и турског тирјанства, ћупријски округ није до данас доживео веће зулуме, веће хапшење од стране полиције, него што данас трпи. Ја сам до сада о томе управно две интерпелације на г. министра унутрињих дела и он уместо што сам очекивао да нареди да се том зулуму стане на пут и да се људи не хапсе ни криви ни дужни, он напротив наређује да се непрестано људи гоне и хапсе и да се тиранише над њима. Ја сам, господо, после ових питања добио једно писмо, да је помоћник начелства ћупријског ухапсио још 10 људи. Зашто их је ухапсио? Зато, што је писар среза параћинског, који је пређе потписао неке људе неписмене на изјаву поверења г. Димитријевићу без њиховог знања, а кад су људи чули да их је писар потписивао, они се договорте да те потписе порекну. Кад је то чуо г. Станковић писар срески, он одмах одјури у Сење, нападне на људе, побије се са њима, разбију механска врата и тада затражи помоћ од начелства ћупријског. Помоћник начелства отиде тамо, угуши то

---

<sup>691</sup> Стенографске белешке...стр. 688.

*тиртанство и после неколико дана уместо да писара среског узме на одговор, он је узео 10 људи на одговор и осудио их на по 10 дана затвора.*<sup>692</sup>

Милија Миловановић се жалио на понашање среског начелника у Темнићу. Приморао је једног повереника да напише жалбу против избора Милије Миловановића. Када је Милета, председник обрешке општине обавестио скупштину о насиљу начелника среза темнићког над њим, он га је ухапсио. Од три депеше, које су послате поводом овог случаја из Параћина, само је једну добио Милија Миловановић, док остале вероватно нису ни предате Милији Миловановићу.<sup>693</sup>

Несугласице су настале и приликом претреса једне тачке закона о општинама из 1866. године. Главна измена односила се на груписање општина. Радикали су се, осим Димитрија Катића, изјаснили за веће општине. По њему, док се сви боре против бирократизма, изменама овог закона управо се жели да се у општинама уведе бирократизам.

Он је сматрао да измене које су предложене, нису одговарале бољем уређењу општина: *Да једна општина напредује није услов бројна снага. Да општина напредује нужно је умно образовање, а да се људи образују умно, треба нешто друго...При склапању више села у једну општину треба имати у виду корист која би се отуд добила, и штету, која би отуд произашла...Ми читамо скоро сваког дана у званичним новинама да министар одобрава раздвајање општина... Нарочито спајање у политичком или административном погледу не да се оправдати ничим. Спајати пак општине у финасијском погледу имало би места али опет тако кад би се места богатија, места која су у равници, у опште кад би се већа места везала са кршевитим и сиротнијим местима, онда ту би било помоћи за оваква сиротна места у економском и финансијском погледу. Али овакво спајање какво је предложено највише ће коштати народ. Општина ће се оптеретити већим плаћањем општинског часништва...*<sup>694</sup>

---

<sup>692</sup> Стенографске белешке...стр. 880.

<sup>693</sup> Стенографске белешке...стр. 941.

<sup>694</sup> Стенографске белешке... стр. 769.

Димитрије Катић је био против да само општински писари полажу државни испит, већ да је важније да државни испит полажу они који управљају државним пословима.

Дана 3. марта радикали и либерали, њих 57, поднели су интерпелације и захтевали одговор владе о банкротству Генералне уније и о штети услед банкротства, и о преносу изградње железнице у Србији на неко друго друштво.

Пошто влада није желела да одговори на интерпелације, сутрадан 5. марта радикали и либерали поднели су оставке у скупштини. Како је рад скупштине био блокиран, јер није постојао кворум, донета је указ о одлагању скупштине за 11. мај. У међувремену донет је указ о изборима, како би се у скупштини попунила упражњена места. Одржавање избора одређено је за 15. мај, а састанак скупштине за 21. мај.

На овим изборима углавном су изабрани исти посланици, који поново нису желели да уђу у скупштину, нити да предају своја нова пуномоћја. Сви радикални посланици предали су своја пуномоћја Димитрију Катићу на чување. Нови избори заказани су за 31. мај. Поново су исти посланици изабрани, који ни овог пута нису желели да уђу у скупштину. Према новој одлуци, за изабране посланике сматрали би се они кандидати, који су добили највише гласова после изабраник кандидата за посланике. Тада је створен израз *двогласци*, јер су следећи кандидати за посланике добијали један или два гласа. После овако конституисане скупштине, полиција је протерала из Београда изабране посланике, међу којима и Димитрија Катића.

Скупштина је после наставила рад. Закључена је беседом краља Милана 22. јуна 1882. године.

\*

Ова скупштина је донела следеће законе: закон о нижим пољопривредним школама; закон којим се Књажевина Србија проглашава за Краљевину, а кнез Милан за наследног Краља; закон о трговинском уговору између Србије и Велике Британије; трговински уговор између Аустрије и Србије; конвенција о пловидби између Аустрије и Србије; закон о штампи; закон о дипломатским представништвима на страни; закон о грбу краљевине Србије; закон за искључиво право о увозу соли у Србију; закон о буџету; закон о устројству министарства војног; решење о

промени устава; конзуларна конвенција са Сједињеним државама  
Америке; и друге законе.

\*

На седници од 22. фебруара 1882. године влада је поднела  
предлог да се кнежевина прогласи за краљевину, а кнез за краља.  
Скупштина је једногласно прихватила предлог.

## ИЗВОРИ

### Архивска грађа

АС, Фонд Народне скупштине

АС, Начелство окружја јагодинског,

АС, Збирка Мите Петровића.

АС, Кнежева канцеларија, Јагодинска нахија.

АС, ЧК

АС, МИД

Историјски архив Јагодине

Велибор Берко Савић, Прота Матеја Ненадовић,

### Објављени извори

Прота Матеја Ненадовић, Мемоари,

Први српски устанак (акти и писма) у редакцији Радослава Перовића,

Первое сербское восстание 1804-1814 и Россия, књ.1

Мита Петровић, Финасије и установе обновљене Србије, књ.2.

Споменик СКА, XXXVI, Београд 1898.

Браћа Петровић, Грађа „.2.

Обрад Гавриловић, Ћупријски окружни суд 1815-1865.

Василије Крстић-Никола Петровић, Протоколи кнеза Милоша Обреновића 1824-1825. Београд 1973.

Р. Марковић, Крагујевачка нахија 1815-1839., књ. 1, Београд 1954.

Зборници закона и уредаба

Протоколи народних скупштина

## Стенографске белешке седница народних скупштина

### Новине

Новине сербске,

Србске новине,

Званичне новине књажевства Србије

Старо ослобођење

Видело,

Политика

### Литература

Љубица Кандић, Делатност скупштина... АПФ, 1-2, 1960.

Љубица Кандић, Скупштине у систему власти државе првог српског устанка 1804-1811, Београд 1963.

Миленко Вукићевић, Карађорђе, историја устанка 1804-1807, књ. 1-2., Београд 1912.

Милован Ристић, Народне скупштине у првом српском устанку, Београд 1854.

Михајло Гавриловић, Милош Обреновић, 1-3.

Мирослав Ђорђевић, Такова буна, Београд 1954.

Чедомир Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске народне скупштине и сабори, Београд 1957.

Бранич, часопис за правне и политичке поуке, Београд 1901.

Јован Милићевић, Народне скупштине у Србији 1939-1843, Зборник Филозофског факултета, књ. IV-1, Београд 1957.

Драгослав Страњаковић, Влада уставобранитеља 1842-1853, Београд 1932.

Емило Цветић, Стеван Стевча Михаиловић, Гласник Етнографског музеја у Београду, књ. 1, Београд 1926.

Емило Цветић, Споменици Јагодине I, Јагодина 1930.

Јаша Продановић, Уставни развитак и уставне борбе у Србији, Београд 1936.

Јаша Продановић, Историја политичких странака и струја у Србији,  
књ. 1, Београд 1947.

Записи Јеврема Грујића, књ. 1, Зборник СКА, књ. VII, Београд 1922.

Владимир Јовановић, Успомене.

Андрија Раденић, Светоандрејска скупштина, Споменик САН,  
CXIII, Београд 1964.

Андрија Раденић, Економска и политичка основа новог опозиционог  
покрета, Историјски часопис, књ. XXXI, Београд 1984.

Живан Живановић, Политичка историја Србије у другој половини  
деветнаестог века, I-IV, Београд 1924.

## С А Д Р Ж А Ј

|                                                                         |          |
|-------------------------------------------------------------------------|----------|
| 1. Извод из рецензије .....                                             | стр. 5   |
| 2. Увод .....                                                           | стр. 9   |
| 3. Скупштине у Првом српском устанку .....                              | стр. 13  |
| 4. Скупштине за време прве владавине кнеза Милоша Обреновића<br>.....   | стр. 23  |
| 5. Скупштине за време прве владавине кнеза Михаила Обреновића<br>.....  | стр. 59  |
| 6. Скупштине за време владавине кнеза Александра Карађорђевића<br>..... | стр. 67  |
| 7. Скупштине за време друге владавине кнеза Михаила Обреновића<br>..... | стр. 137 |
| 8. Скупштине у време Намесништва<br>.....                               | стр. 177 |
| 9. Скупштине за време владавине кнеза Милана Обреновића<br>.....        | стр. 239 |
| 10. Извори .....                                                        | стр. 399 |

CIP –Каталогозација у публикацији  
Народна библиотека Србије, Београд

342.53 (497.11) „18“

94 (497.11 Моравски округ) „18“

908 (497.11 Моравски округ) „18“

ЈОВАНОВИЋ, Добривоје, 1952-

Делатност посланика јагодинског и ћупријског округа у раду  
Народних скупштина Кнежевине Србије/Добривоје Јовановић-  
Јагодина: Д. Јовановић, 2022 (Јагодина: Денић). – 403 стр.:  
Табеле; 29 см

Тираж 10. – Напомене и библиографскереференце уз текст.  
Библиографија: стр. 399-401.

ISBN 978-86-900756-2-1

а) Парламентаризам – Србија – 19 в

б) Моравски округ – Историја – 19 в

COBISS.SR-ID 76998409

